Юрій Луцький

Ваплітянський збірник

ВАПЛІТЕ

THE VAPLITE COLLECTION

Edited by
George Luckyj

Published for
The Canadian Institute of Ukrainian Studies
by
Mosaic Press
1977

ВАПЛІТЯНСЬКИЙ ЗБІРНИК

Видання друге, доповнене, під редакцією

Юрія Луцького

З нагоди п'ятдесятріччя **ВАПЛІТЕ**

I
ЛЕГКОСИНЯ ДАЛЬ
II
ГОЛУБІ ДИЛІЖАНСИ
III
З АРХІВУ **ВАПЛІТЕ**

Видання

Канадського Інституту Українських Студій

Видавництво Мозаїка

1977

Canadian Cataloguing in Publication Data

Main entry under title:

Ваплітянський збірник

Title romanized: Vaplitians'kyi zbirnyk.
ISBN 0-88962-050-4 bd. ISBN 0-88962-049-0 pa.

1. Ukrainian literature—20th century—Collected works.
2. Vaplite. I. Luckyj, George, 1919-

PG3932.V38 891.7'9'08003 C77-001145-4

Mosaic Press
P.O. Box 1032
Oakville, Ont.

Printed by
HARMONY PRINTING LTD.
3194 Dundas St. W., Toronto, Ont., Canada, M6P 2A3

ВІД УПОРЯДНИКА

Нове видання ваплітянських матеріялів збігається з п'ятдесятріччям літературної організації ВАПЛІТЕ і з новим наступом режиму, що панує в УРСР, на українську культуру. Матеріяли ці актуальні і сьогодні, бо вони показують, з одного боку, велику вітальність української літератури, а з другого — її беззахисність перед совєтською владою. Літературне відродження 20-их років, що так добре задокументоване в цьому збірнику, не згасло й до сьогодні. Хоч його великі досягнення недоступні всім в Україні, вони не перестали діяти в культурному процесі й тепер.

Збірник рішено перевидати в оригінальному виді з деякими доповненнями в останній частині. Тому навіть збережено передмову до збірок „Легкосиня даль" та „Голубі диліжанси". Подяка належить видавництвам „Пролог" і „Слово" за їхній дозвіл на передрук.

Видання здійснено при допомозі міністерства культури і розваги провінційного уряду Онтаріо.

INTRODUCTION *

On November 20, 1925, a group of writers gathered in Kharkiv, the capital of Soviet Ukraine, in order to establish a new literary organization. The minutes of the meeting list the following among those present: O. Dosvitnii, O. Dovzhenko, H. Epik, O. Hromiv, P. Ivanov, M. Ialovy, Iu. Ianovsky, M. Iohansen, H. Kotsiuba, O. Kopylenko, A. Leites, A. Liubchenko, T. Masenko, P. Panch, O. Slisarenko, V. Sosiura, and M. Khvylovy. The agenda consisted of the adoption of a constitution for the new organization and the election of officers.[1] After some discussion the proposed constitution and the name VAPLITE (Vilna Akademiia Proletarskoi Literatury—Free Academy of Proletarian Literature) were approved, and M. Ialovy, M. Khvylovy and O. Slisarenko were elected respectively president, vice-president, and secretary of VAPLITE. The auditing commission consisted of Epik, Dosvitnii, and Liubchenko.

Ialovy, Slisarenko, Epik, and Dosvitnii, all members of the executive, perished in the purges of the thirties. Mykola Khvylovy (pseudonym of M. Fitilov, 1893-1933), the spiritual leader of VAPLITE, committed suicide in 1933, and Arkadii Liubchenko (1899-1945) alone lived to tell the story of this literary organization. After making his way to the West in 1942, Liubchenko fell victim to Nazi persecution and died in Germany in 1945. He had, however, managed to preserve the records of VAPLITE, and they have been used as the chief source of this study.

Several factors leading to the establishment of VAPLITE conspired to make this a signal event in the development of Soviet Ukrainian literature. The Soviet Ukrainian Republic, created after long and violent opposition to the Soviet regime in that country, came to rely on the support the Kremlin gave to the Ukrainian communists who were primarily concerned with the cultural and economic reconstruction of their country. They were former Left Wing Ukrainian socialists (Borotbists, Ukapists) and Ukrainian Bolsheviks with an independent orientation like Mykola Skrypnyk, who forced the Communist Party to grant Ukraine a large measure

---

* Reprinted by permission of the publishers of **Harvard Slavic Studies**, (copyright 1957 by the President and Fellows of Harvard College) where, in a different transliteration, it appeared in vol. III, 1957, under the title "The Battle for Literature in the Soviet Ukraine: A Documentary Study of VAPLITE (1925-28)." The author acknowledges the assistance given by Metropolitan Mstyslav of the Ukrainian Orthodox Church who kindly placed at his disposal the Liubchenko Papers.

[1] "Protokol orhanizatsiinoho zasidannia hrupy pysmennykiv proletarskoi literatury. 20 lystop. 1925," Liubchenko Papers.

of political and cultural autonomy and to launch, much against the opposition of the Russians in the higher echelons of the party, the so-called "Ukrainization," which authorized the use of Ukrainian in the schools and state administration of Ukraine. The concessions which the Bolshevik leaders made to the Ukrainians were most evident in the cultural field.

Ukrainian literature, severely oppressed under the tsarist regime, emerged during the revolution as a vigourous new growth, finding new ties with Western European literary tradition. Although many outstanding Ukrainian writers had left their country both during and after the revolution, Ukrainian literature in the early twenties showed much new talent and promise. The poetry of Pavlo Tychyna, Maksym Rylsky, Volodymyr Sosiura and Mykola Zerov, and the short stories of Mykola Khvylovy, Hryhorii Kosynka, Valerian Pidmohylny and Iurii Ianovsky, to mention only a few, were the fruits of this flowering. Literary life in Ukraine, still unhampered by rigid party control, was largely expressed through literary groups and organizations. Many of these (e.g., Lanka, the Neoclassicists) were strictly non-Marxist and, under the name of Fellow Travellers, continued their activities and publications with non-political and purely aesthetic objectives. Other groups of writers, communist or communist sympathizers, formed the so-called "proletarian" literary organizations. The prehistory of VAPLITE can be clearly traced back to Hart, and their relationship deserves some attention.

The Hart (Tempering) literary group was formed in January 1923 in order to unite "the proletarian writers of Ukraine, including artists active in the field of the theater, art, and music, who, using the Ukrainian language as a means of artistic expression, aim at the creation of one international, communist culture, and who spread communist ideology, and fight against the petty bourgeois propertied ideology."[2] This statement, taken from Hart's constitution, might sound like any commonplace communist slogan to those unfamiliar with the leaders of that organization. It must be borne in mind that Hart's constitution was drafted by the leader of that organization, Vasyl Blakytny (pseudonym of V. Ellansky, 1893-1925), an ex-Borotbist (Ukrainian Left SR) and an editor of **Visti**, the organ of the communist government of Ukraine. To him and to his associates (Khvylovy, Koriak, Kulyk, Polishchuk, Dniprovsky, and others) it had a special significance. There is no doubt that each of these

---

[2] A. Leites, M. Iashek, **Desiat rokiv ukrainskoi literatury (1917-27)** (Kharkiv, 1928), II, 374.

men was, in his own way, a devoted communist; but they were, at the same time, active Ukrainian patriots. While pledging themselves to "facilitate the work of the Communist Party by gathering all creative forces"[3] around it, they had their own concept of Ukrainian proletarian literature. It was, in their view, to be the product not so much of the communist ideology as of the Ukrainian cultural and political awakening, which was rooted in the age-long Ukrainian struggle for national and social liberation. To attempt to fulfill Ukrainian national demands through the triumph of world revolution did not seem inconsistent to these Ukrainian communists.

In 1924 Blakytny drafted the first outline of the aims of a Ukrainian Literary Academy which, after the dissolution of Hart, became the blueprint for VAPLITE. This document, preserved in the Liubchenko Papers, clearly established the "ideological descent" of VAPLITE. It begins with the following declaration:

> The national rebirth of Ukraine coincided with her social liberation. On the historical and cultural stage have appeared at the same time a young nation and a young advanced social class at its head. This is why the flowering of Ukrainian letters at the present time inevitably shows itself in proletarian literature. This is why contemporary October Ukrainian literature should and does enter the arena of world culture as one of the first proletarian cultures of the world, marking the way which sooner or later will be taken by literatures of other nationalities.[4]

Claiming that in the interests of world revolution Ukrainian literature should be led "into the wide, all-Union and European arena," Blakytny further demanded that the Literary Academy should "strictly adhere to the class principle in the field of culture," should organize a network of cells of Ukrainian proletarian literature in Western Europe and America, and should "take the initiative in organizing similar literary academies in the federal Soviet republics."[5] During Blakytny's lifetime this bold challenge remained unfulfilled. Not until his death in December 1925, and after the dissolution of Hart, did Blakytny's manifesto, expressing the dream of Ukrainian proletarian writers, become the cornerstone of the new organization—VAPLITE. After Blakytny's death

---

[3] **Ibid.**, p. 84.

[4] "Manifest vseukrainskoi literaturnoi akademii," Liubchenko Papers. See the photostat in this book.

[5] **Ibid.**

the leadership of the Ukrainian proletarian writers was assumed by Khvylovy. Liubchenko testifies that the nucleus of the group which formed VAPLITE was first known as Urbino (after Raphael's birthplace) and met in Khvylovy's home.[6] The Liubchenko Papers also contain a record of a meeting of writers held on October 14, 1925; most of these writers were also present on November 20, when VAPLITE was officially established. At the October meeting the chief report "on the creation of future organization of proletarian writers" was read by Khvylovy.[7]

The constitution of VAPLITE coincided in many points with Blakytny's draft. It was equally grandiose in expression and listed among the objectives of VAPLITE the establishment of relations with groups of proletarian writers in other countries; the creation of literary clubs, publishing houses, journals, newspapers, bookstores, libraries and workshops; the organization of lectures, debates, and public appearances of members; the sponsorship of excursions and travel abroad; and the general welfare of the members.

Yet behind this blueprint for a socialized literature there lay a deep concern for quality, artistic integrity, and a development of "high culture." Indeed, the appeal to the masses expressed in VAPLITE's statutes was largely a stereotype, such as one might expect to find in the platform of a proletarian literary organization. While paying lip service to "massovism," VAPLITE was organized primarily to combat this dogma of Soviet culture, which had lingered over since the extinction of Proletcult. In Ukraine, the support given by the Party to literary mass movements was frequently a weapon in the war which the communists were waging against the intellectuals. With the creation of VAPLITE the Ukrainian communist intellectuals set themselves up as guardians of what was best in Ukrainian literature. Although not as exclusive as Blakytny's demand that the Literary Academy be limited to nine members, VAPLITE's constitution was generally criticized as too exclusive, elitist, and incompatible with socialism.[8]

Anticipating such charges, Dosvitnii replied on behalf of VAPLITE:

> An Academy imposes responsibilities. It binds its members as academicians to take a serious attitude toward the creation of proletarian literature, to be cultured writers with definite

---

[6] A. Liubchenko, "Ioho taiemnytsia," **Novi dni**, No. 5, May, 1943.
[7] "Protokol narady pysmennykiv m. Kharkova vid 14 zhovtnia 1925 roku," Liubchenko Papers.
[8] Cf. A. Selivanovsky, "V borbe protiv shovinizma," **Na literaturnom postu**, No. 4, 1927.

> ideological class principles as opposed to the recently created tradition that a writer should be bound to nothing and literary organizations could spring up like mushrooms after rain, without an obvious need. We have undertaken a great cultural regeneration. We realize that a writer must understand his duties and responsibilities . . . We are very young . . . therefore let us learn, let us learn.[9]

The solemnity of such a pronouncement might have seemed affected, were it not supported by the new and distinctive theory of Ukrainian proletarian culture and literature formulated by the leaders of VAPLITE. The salient features of this literary school were: orientation toward Western Europe, belief in an early blossoming of Ukrainian culture, communist in content yet national in spirit, and respect for artistic quality and originality. The letterhead and the stamp of the organization, in Ukrainian and French, were the outward symbols of its Western orientation. From questionnaires filled out by members of VAPLITE,[10] we learn that many had knowledge of foreign languages (French, English, and German) and that they described themselves as realists (Ivanov, Slisarenko), romantics (Sosiura), devotees of London and Kipling (Ianovsky), or simply followers of "their own" literary bent (Iohansen).

The ideology of VAPLITE was forcefully expressed by its spiritual leader, Mykola Khvylovy, who was the most colourful and tragic figure in Soviet Ukrainian literature. Khvylovy (a former partisan leader and a Chekist) came to the forefront of Ukrainian literature in the early twenties through his reputation as a short story writer. Above all, Khvylovy was a brilliant pamphleteer and critic. In 1925 he wrote a series of articles[11] in which he protested against the flood of worthless writing by communist scribblers, and called on the Ukrainian writers to set a high standard of proletarian literature, turning to Western Europe for guidance. Khvylovy's **Kamo hriadeshy?** (Where Are You Going?) prompted a great literary debate which left in its wake over a thousand pamphlets and articles. The debate lasted for three years (1925-28) and was known as the "Literary Discussion."

The creation of VAPLITE several months after the delivery of the first salvo in the literary discussion by Khvylovy (April-

---

[9] O. Dosvitnii, "Do rozvytku pysmennytskykh syl," **Vaplite, zoshyt pershyi,** p. 9.

[10] "Oblik chleniv Vilnoi Akademii Proletarskoi Literatury; Forma 2; Kultura, Sichen, 1926," Liubchenko Papers.

[11] M. Khvylovy, **Kamo hriadeshy?** (Kharkiv, 1925); originally in **Kultura i pobut,** Nos. 17, 20, 23, April 30, May 31, June 21, 1925.

May 1925) was no coincidence. Having issued the challenge, and taking advantage of the Party resolution on literature (1925), which, for the time being, refused hegemony to proletarian writers while tolerating fellow travellers, Khvylovy and his group were closing ranks to do battle for their literary program. The enthusiasm and revolutionary **élan** emanating from Khvylovy was imparted to other Vaplitians who were regarded by their leader as "heralds of the new renaissance."[12] With the NEP (New Economic Policy) in full swing, they were dedicated to the preservation of the ideals of the revolution, but because of the absence of rigid control by the Party, itself torn by internecine strife, the Vaplitians spearheaded the movement which, for the lack of a better phrase, may be described as "Ukrainian Titoism."

The Russian pressure on Ukrainian culture and literature was at its lowest point in the mid-twenties. Many of the anti-totalitarian tendencies which developed among Ukrainian writers did have a counterpart in Russia, and indeed, for a complete understanding of the literary situation in Kharkiv it is essential to know the situation in Moscow, and even in Leningrad. However, because the central organs of control had become temporarily relaxed and because they operated in such a way that there was room for nonconformity, the literary revival in Ukraine assumed an anti-Russian orientation. The slogan "To the West" had been proclaimed by some fellow travellers both in Russia and Ukraine, but in the latter country it was supplanted by the call "Away from Moscow," which certain Ukrainian communists issued. Therefore our preoccupation in analyzing VAPLITE's history must be with the Ukrainian cultural dissent which this organization symbolized rather than with the wider issue of Soviet cultural interrelations.

Unfortunately, the Liubchenko Papers shed very little light on the events of 1926, a crucial year in the history of VAPLITE. We must, therefore, resort to a survey of the highlights of that period as described in published Soviet sources. In this case these sources seem to have reported both sides fully, if not always quite faithfully.

Notwithstanding their romantic zest and enthusiasm, the Vaplitians proved to be practical organizers and producers. The journal **Vaplite** (five issues were published in 1927), the **Vaplite, zoshyt pershyi**, and **Vaplite, almanakh pershyi** (1926) were unquestionably the best literary magazines of their day. The publication of the second volume of pamphlets by Khvylovy was of even

---

[12] Khvylovy's dedication on the copy of **Kamo hriadeshy?** given to Liubchenko reads "Khai zhyve hrupa vidrodzhentsiv." See the photostat in this book.

greater importance. It was entitled **Dumky proty techii** (Thoughts Against the Current);[13] another series of articles by Khvylovy published in 1926 was **Apolohety pysaryzmu** (The Apologists of Scribbling).[14] Both were full of unorthodox ideas and prompted immediate censure from the Party.

What Khvylovy wrote in **Thoughts Against the Current** was the logical conclusion of his earlier writings. Having once postulated a pro-Western orientation for Ukrainian literature, he demanded that Ukrainian writers turn away from Moscow. In **Apologists for Scribbling** he wrote:

> Since our literature at last can follow its own path of development, we are faced with the following question: "Toward which of the world's literatures should it orient itself?"
>
> On no account toward the Russian. This is absolute . . . Proletarian ideas did not reach us through Muscovite art; on the contrary, we, a young nation, can better apprehend these ideas and recreate them in proper images. Our orientation is toward western European art, its style and its techniques.[15]

Although Khvylovy made it clear in the same passage that "one must not confuse our political union with literature," his call "away from Moscow" was received with alarm in the Kremlin. The matter was further complicated by the fact that Khvylovy had a powerful ally in Oleksander Shumsky, the Soviet Ukrainian Commissar of Education. In 1926 Shumsky was accused of "nationalist deviation" for advocating a faster pace in "Ukrainization." Summoned before the plenary session of the CP(b)U in order to confess his errors, Shumsky laconically declared that he regarded the writer as a "cultured young proletarian who feels it his duty to carry on a cultural revolution."[16]

The defiant attitude of Khvylovy and Shumsky prompted Stalin to write a letter to Kaganovich, at that time the secretary of the CP(b)U. In the letter, Stalin branded Khvylovy's views as harmful to the Soviet state:

> Shumsky does not realize that, in view of the weakness of the indigenous communist cadres in Ukraine, the movement

---

[13] M. Khvylovy, **Dumky proty techii** (Kharkiv, 1926); originally in **Kultura i pobut**, Nos. 44, 45, 46, November 22, 29, December 13, 1925.
[14] M. Khvylovy, "Apolohety pysaryzmu," **Kultura i pobut**, February 28, March 7, 14, 21, 28, 1926.
[15] **Ibid.**, **Kultura i pobut**, March 28, 1926.
[16] Mykola Skrypnyk, **Dzherela ta prychyny rozlamu v KPZU** (Kharkiv, 1928), pp. 13-14.

> [headed by Shumsky and Khvylovy], which is very frequently led by non-communist intellectuals, may here and there assume the character of a struggle to alienate Ukrainian culture and public life from general Soviet culture and public life, the character of a struggle against "Moscow" in general, against Russian culture and its highest achievement—Leninism. I shall not stop to prove that this danger is becoming increasingly real in Ukraine. I only want to say that even certain Ukrainian communists are not free from such defects. I have in mind such a generally known fact as the article of the well-known communist Khvylovy in the Ukrainian press. Khvylovy's demands for the "immediate de-russification of the proletariat" in Ukraine, his opinions that "Ukrainian poetry must go away from Russian literature and its style as fast as possible," his pronouncement that "the ideas of the proletariat are known to us without Moscow art," his passion for some sort of messianic role for the "young" Ukrainian intelligentsia, his ridiculous and un-Marxian attempt to divorce culture from politics—all this and much else like it sounds (cannot but sound!) more than strange nowadays coming from the mouth of a Ukrainian communist.[17]

The Shumsky-Khvylovy affair became a major issue in the Party. The former was removed from his post and transferred from Ukraine, while Khvylovy was forced to recant. On December 4, 1926, Khvylovy, Ialovy, and Dosvitnii, in a letter to the press, admitted their "ideological and political errors" and openly repudiated them.[18]

From that time on we have Liubchenko's record of further developments in the document entitled "Literaturnyi shchodennyk" (A Literary Diary), which we shall quote at some length:

> December 11, 1926. Koriak's[19] lecture in Artemivka [The Artem Institute in Kharkiv] on the subject "The Three Musketeers" [Khvylovy, Ialovy, Dosvitnii]. The lecturer held his breath. He was obviously frightened by the appearance at the lecture of Khvylovy and other Vaplitians. The lecture came to nothing. "Three Musketeers" remained an empty phrase. Khvylovy demanded the right to speak. Then why bother?

---

17 I. V. Stalin, Sochineniia (Moscow, 1948), VIII, 152.

18 Visti VUTSVK, No. 280, 1926.

19 Volodymyr Koriak (1889—?), a prominent critic, at that time frequently a spokesman for the Party; later purged.

December 12. At the Institute of People's Education [University] appearances by Kovalenko[20] and Le[21] who arrived from Kiev. Kovalenko railed against VAPLITE, especially against Tychyna and Khvylovy. The students sent in many written questions which remained unanswered. When they protested to the presidium, Koriak, who was in it, declared that Kovalenko was right . . .

December 14 . . . The journal **Vaplite** has been held up by the Holovlit [Chief Administration of Literary and Publishing Affairs] for almost two weeks. Promise to pass it tomorrow. The material has been read by the publication section of the Central Committee . . . The subsidy for the journal has suddenly been cut off. We are short of 666 rubles. We shall take the matter up with Zatonsky[22] . . . Yesterday Usenko[23] did not greet us; others also refused. Are they writers or schoolboys, or simply unfortunate and hopeless people? Where is literature, where the seriousness and sincerity in creation?

December 22. On Monday, 20, Kulish[24] went to the Central Committee to see Zatonsky. Had a long and interesting talk. As far as VAPLITE is concerned, things begin to clear up a little. Such was his impression. Khvylia[25] was present during the conversation. Among the subjects discussed were: the need for a declaration on the part of VAPLITE; the difficult atmosphere; and even the subsidy from the Central Committee for the travels of writers in the USSR and abroad.

The conflict between VAPLITE and the Party grew more serious every day. At the general meeting of VAPLITE, held on January 28, 1927, Khvylovy, Ialovy, and Dosvitnii were expelled from its ranks. This was done in order to enable the organization to continue its work and to forestall new charges by the Party. One document in the Liubchenko Papers offers signal proof of the annoyance which the Central Committee of the CP(b)U felt after the expulsion of the three writers. This is a top secret "Excerpt from the 69th Meeting of the Secretariat of the Central Com-

---

20 Kovalenko, a writer of the second rank though an important Party wheelhorse; later purged.

21 Ivan Le (pseudonym of I. Moisia, b. 1895), a novelist.

22 Volodymyr Zatonsky (1888—?) an old Ukrainian Bolshevik, member of the Soviet Ukrainian government.

23 Usenko (b. 1902), a Komsomol poet.

24 Mykola Kulish (1892—?), the leading Ukrainian playwright, second president of VAPLITE.

25 Andrii Khvylia was in charge of the Press Section of the Central Committee of the CP(b)U. A former Borotbist, he disappeared in the purges during the late thirties.

mittee of the CP(b)U, on March 14, 1927," signed by the secretary Klimenko, which stressed the "incorrect action of the (communist) fraction (of) VAPLITE in the matter of the expulsion of comrades Khvylovy, Ialovy and Dosvitnii from the ranks of VAPLITE without submitting the matter for approval and receiving the sanction of the Central Committee for their expulsion."[26] Obviously, in the Party's view, either the manner or the time chosen by VAPLITE to disassociate itself from Khvylovy, Ialovy and Dosvitnii was incorrect. In a letter to VAPLITE, Andrii Khvylia, who was in charge of the Press Section of the CP(b)U, complained that the reasons for the expulsion of the three were not made clear and that he feared that only with six communists left in VAPLITE, this organization would be seriously weakened.[27]

The new president of VAPLITE, Mykola Kulish, lost no time in reaffirming the platform of the organization and closing ranks against any possible defection. In a letter to the Press Section of the CP(b)U he offered a straightforward explanation of VAPLITE's position:

> . . . These comrades [Khvylovy, Ialovy, Dosvitnii] made a mistake, tried to repair it, but will not be believed and will be distrusted in the future. Thus the situation of the organization is getting worse every day and assumes a tragic character (there are hints that the entire organization is untrustworthy, and an almost continuous smear campaign by other organizations).
>
> Apart from this we are not sure whether comrades Khvylovy, Ialovy and Dosvitnii, if they were allowed to stay in VAPLITE, would not again produce some ideas and statements which would once more assume a definite political significance.[28]

It is clear from the above statement that VAPLITE did not accept all the blame for the incident. On the contrary, it indirectly accused the Party of creating an atmosphere in which no one could be sure whether he committed a "political error" or not. The veiled defiance of VAPLITE is even more evident in the draft of another declaration, prepared by Kulish, which stated:

---

[26] "Komunistychna partiia (b-v) Ukrainy: Tsentralnyi komitet; tsilkom taiemno; vytiah 69 zasidannia S-tu TsK KP(b)U vid 14, III, 1927 r.," Liubchenko Papers; see the photostat in this book.

[27] Letter from Khvylia "Do komfraktsii Vaplite," dated February 4, 1927, Liubchenko Papers.

[28] "Do viddilu presy TsK KP(u)U," Liubchenko Papers.

After the expulsion of the three, VAPLITE will continue to exist as an independent literary organization, distinct from other groups of writers.

After the expulsion and the official announcement of it we shall not do anything which might stigmatize the expelled comrades or which would express any remorse or voluntary self-flagellation on the part of the organization.

In literary matters we claim the right to continue the struggle against all literary currents, events, and phenomena which obstruct or falsify the development of Ukrainian proletarian literature.

We shall submit to no ordering from the Press Section, except for general guidance (in accordance with the resolution of the CC CPSU—July 1925, and of the CC CP(b)U —July 1926).[29]

The Liubchenko Papers reveal that following the crisis in VAPLITE some members were inclined to disassociate themselves from the organization. In April-May 1927 Mykola Bazhan and Geo Shkurupii were asked to explain their connection with the publication **Bumerang,** censured by the general meeting of VAPLITE (April 21) as a "politically illiterate prank" and a "symptom of premature old age."[30] Both writers, in a joint letter to Liubchenko on May 18, 1927, defended their right to participate in other publications than those issued by VAPLITE, and expressed their intention of remaining members of the latter organization. On May 26 two other Vaplitians, Slisarenko and Vrazhlyvy, irked by the censure of **Bumerang,** requested the presidium no longer to regard them as members of the organization. A few days later, however, both retracted their decision. There were also instances of writers being attracted to VAPLITE at that time. Thus a group of eight Russian writers in Odessa wrote a joint letter to VAPLITE on February 14, 1927, asking permission to form a Russian section of VAPLITE in Odessa.[31]

It may be said that VAPLITE weathered its first major crisis successfully. It remained the organization most representative of the proletarian writers of that time. Although three very prominent members (Khvylovy, Ialovy, Dosvitnii) were lost, the organization did not refuse their contributions to the journal **Vaplite.** In the person of the new president, Mykola Kulish, VAPLITE had not

---

29 The draft, without title, is in the Liubchenko Papers.

30 "Do t.t. M. Bazhana i G. Shkurupiia." Letter from VAPLITE, dated April 30, signed by Liubchenko.

31 "V pravlenie Vaplite," Liubchenko Papers; see the photostat in this book.

only a highly promising playwright, but also an able organizer and a vital link with the theatrical company Berezil, led by the talented producer Les Kurbas. Moreover, the continued close ties with Khvylovy and his ideas made VAPLITE into a center of Ukrainian cultural resistance to the stiffening controls of the Party.

What went by the name of "Khvylovism" was more than just a "nationalist deviation." It was an attempt to form a distinct cultural and aesthetic outlook among Ukrainian communists and their sympathizers. Khvylovy's ideas of "Romantic vitaism," of the approaching Asiatic renaissance, of the mission of Ukraine in history, although a mixture of Marxism and Oswald Spengler, made a strong appeal to the Ukrainian intelligentsia. Several prominent artists, critics, economists, and journalists came to share Khvylovy's ardent belief in the great future of Soviet Ukrainian "high culture." It is safe to assume that the leaders of this movement, both those within and those outside VAPLITE, felt sufficiently confident of achieving their ends, and from that point of view, therefore, their confessions and recantations were purely formal. By making them they did not renounce their aims and they continued to work for their fulfillment.

In order to weaken VAPLITE the Party had to resort to other, more indirect methods. On January 25-28, 1927, a new organization of proletarian writers—VUSPP (Vseukrainska spilka proletarskykh pysmennykiv—the All-Ukrainian Union of Proletarian Writers)—sprang into being during the congress of proletarian writers in Kharkiv. Officially backed by the Party, VUSPP was ushered in by Lunacharsky and Khvylia, the principal guest speakers at the congress.

The problems facing VUSPP and its sponsors were these: How to create a rival organization to VAPLITE? Should the Vaplitians be invited to join or be ignored? There was a danger that, should the latter be invited, they might succeed in dominating the new organization. It was decided, therefore, to invite the Vaplitians at the last moment and thus provoke a refusal to participate. On January 27, the secretary of the organizing committee of VUSPP, Ivan Mykytenko, sent an ultimatum to VAPLITE, asking the organization to inform him of VAPLITE's attitude by six o'clock of that day.[32] In protest against such peremptory manner, VAPLITE refused to attend the VUSPP congress.

The congress degenerated into a series of harangues against Ukrainian nationalism and VAPLITE, the two being obviously

---

32 "Do chleniv Vaplite," Liubchenko Papers.

linked together. VUSPP declared itself to be the central organization of proletarian writers in Ukraine, stressing its close ties with the Russian organization VAPP (the All-Union Association of Proletarian Writers) and basking in the approval of its program by the Party. A few months later, in May 1927, the Party came to the aid of VUSPP even more openly than before by issuing a "Resolution Concerning Ukrainian Literature."[33] Although the resolution asserted that it accepted fundamentally the Party decree of 1925, and reiterated that "no single literary group in Ukraine can claim a monopoly or priority," it went on to declare that anti-proletarian tendencies had been supported by some fellow travellers "as well as by VAPLITE, headed by Khvylovy and his group."[34] The resolution further envisaged the creation of an all-Ukrainian federation of proletarian literary organizations, which was to become a member of a similar all-Union body.

The dispute between VAPLITE and VUSPP increased in intensity month by month. An editorial in the third issue of **Vaplite** accused VUSPP of carrying on indiscriminate and slanderous warfare against the Vaplitians. Replying to further attacks by VUSPP, Kulish wrote in the fifth issue of **Vaplite** the article "Criticism or Cross-examination by a Procurator."[35] In it he protested that "literature cannot be subjected to a garrison rule as a result of which the Vusppist guards would be inviolable."[36] The general meeting of VAPLITE, held on May 19, 1927, was devoted to a discussion of the charges of "ideological deviations" which were being made against it in the press. These accusations were rejected and a joint resolution was passed reaffirming that "VAPLITE's work is based on the philosophy of Leninism—the first growth of proletarian culture on Russian soil."[37] In regard to relation of literature to the masses (appeal to the masses was one of VUSPP's main slogans), however, VAPLITE declared that the writer's "contribution to the masses is in his works, not in literary soirees and enlightenment of a handful of spectators instead of tens of thousands of readers."[38]

The attacks on VAPLITE reached their peak after the publication of the fifth issue of **Vaplite**, which contained the beginning of Khvylovy's novel **Valdshnepy** (The Woodsnipes) and a critical article by Pavlo Khrystiuk. The novel, in which a frustrated com-

[33] Cf. Leites, Iashek, II, 306-310.
[34] **Ibid.**, p. 308.
[35] Mykola Kulish, "Krytyka chy prokurorskyi dopyt," **Vaplite**, No. 5.
[36] **Ibid.**, p. 149.
[37] "Protokol zahalnykh zboriv chleniv Vaplite, 19, V, 1927," Liubchenko Papers.
[38] **Ibid.**

munist is about to forsake his wife and follow Ahlaia, the strong-willed Ukrainian amazon, was condemned as nationalist. According to Khvylia, the author "acknowledged that the revolution . . . has found itself in a blind alley, that the Party has become a group of Pharisees, that there is no hope, and therefore the only watchword should be to educate young men in the spirit of Ukrainian nationalism, who will then lead Ukraine to her national regeneration."[39]

This time, recantations proved of no avail. Kulish's admission of error in printing these works was disregarded.[40] Khvylovy, who curiously enough was abroad at that time, wrote a repentant letter to **Komunist**, announcing that he had destroyed the second part of the novel.[41] But the Party had made its decision: VAPLITE had to be crushed, since its existence was a continual threat to the centralist policy of the Kremlin.

The full story of VAPLITE's last days can be reconstructed with some accuracy on the basis of documents preserved by the secretary, Liubchenko. The general meeting of the organization convened on January 12, 1928, at 9 p.m. It ended at 12:50 a.m.[42] The president, Kulish, outlined to the seventeen members present the dilemma that faced them. The response was one of indignation mingled with bitter resignation. Slisarenko described the situation in these forthright words:

> The "Literary Discussion" began before VAPLITE was formed. Later there arose a separate political discussion. These two were unjustly connected and associated with each other. Some "writers" began to exploit this situation; having failed to gain glory with their poor verses, they took to writing articles which, although they were even worse, were accepted as valuable simply because they were directed against VAPLITE. These merchants are profiting by the Literary Discussion, while we, the writers, must neglect our work in order to reply to their lies and slander. In this way, the literary work for which VAPLITE was founded has been seriously hampered.
>
> On the other hand we are branded as deviators, the Literary Discussion is tied up with politics, and we are regarded almost as counterrevolutionaries. The result is that the libraries fear to give our publications to the readers. To maintain our or-

---

39 A. Khvylia, **Vid ukhylu v prirvu** (Kharkiv, 1928), p. 25.
40 "Lysty do redaktsii," **Komunist**, January 12, 1928.
41 For the full text, see Leites, Iashek, II, 209-211.
42 "Protokol zahalnykh zboriv Vaplite, 12, I, 1928," Liubchenko Papers.

ganization in such conditions means to bring harm to literature. And yet we feel responsible to the Party, to the Soviet citizens, and to the proletariat since we bear the honourable name of proletarian writers.

Apart from this, in this atmosphere it may look as if we were a purely political organization. There is only one way out—to dissolve.

[Interjection by Dniprovsky:] And what is the outlook for the future?

[Slisarenko:] Our present state offers us even less. After the dissolution each one of us will be responsible for himself. If he does anything wrong—let him be responsible for it.

[Another interjection:] What if our dissolution should be interpreted as a demonstration?

[Slisarenko:] Everything can be termed a demonstration, even if we should decide not to dissolve and continued to exist.

The next speaker, Liubchenko, declared that many of the explanations which VAPLITE sent to the press had not been published. "We have been called 'bohemians'," he continued, "chauvinists, fascists, and now they insinuate that we are a new political party. We cannot take one step without being accused of something." He was inclined to agree with those who, in the face of constant Party attacks, advocated the dissolution of the organization. Some felt that voluntary dissolution might be interpreted as a hostile demonstration, or that it might stigmatize them in the future as "ex-Vaplitians," while others thought that under the circumstances it was the best solution. Finally a vote was taken: fourteen members were in favour of dissolution, two opposed it, and one abstained. One of two opposing votes was cast by Kulish, who defended the past policy of VAPLITE and tried to find another way out. "Our tragedy is," he said, "that we are surrounded by a philistine mob, and if we dissolve now there will obviously be a repercussion. That is what holds me back—as a member of the Party. We must resolve the situation so as not to create anything which would in the slightest degree hurt the Soviet people. On no account should we create the impression that we have been 'smothered'."

The meeting at which VAPLITE decided to dissolve was not the final one. Two days later, on January 14, the Vaplitians gathered once more and issued their last proclamation. They admitted that in the past they had made mistakes, but, the proclamation went on:

Until the very end, our errors, which we confessed, were used by several organs of literary groups in order to badger us as writers. This has created for our literary work an atmosphere which is too oppressive and which prevents each of us from working productively as **members of this organization** for the benefit of Ukrainian proletarian literature. Therefore, we, the members of VAPLITE, think it better that our organization should be dissolved in order to enable the writers who are members of VAPLITE to work more peacefully and productively for the benefit of Soviet proletarian culture as it is guided by the Communist Party.[43]

The resolution was passed with seventeen votes and one abstention. It put the blame for VAPLITE's downfall squarely on the witch-hunt waged against it at the instigation of the Party.

The conflict which was going on in the anguished mind of Kulish is best revealed in his daily jottings, preserved in the Liubchenko Papers.[44] It is a unique document of a crisis which, for a Soviet writer, was not uncommon.

January 12, 1928. Letter to the editorial board of **Komunist.** The meeting of VAPLITE. Resolution to dissolve (in principle).

13. At Khvylia's. "A heart-to-heart talk." He said: "The fourteen voters were right." Draft of the letter to the editorial board. Signatures.

14. Went to Khvylia to show him the draft of the resolution [about VAPLITE's dissolution]. Change in his mood and ideas. General meeting of VAPLITE at night, in the Building of Scholars. Decision to formulate a new collective resolution and dissolution. Election of the liquidating committee.

15. A day of despondency and low spirits.

16. Announcement about dissolution in the People's Commissariat of Education, the Press Section [of the CP(b)U], and to the editorial board of **Komunist.**

18. At Skrypnyk's [People's Commissar for Education]. Discussion with commentaries. Shorthand.

20. I have been called to appear before the Secretary-General, Kaganovich. A frank conversation.

---

[43] "Rezoliutsiia zahalnykh zboriv Vilnoi Akademii Proletarskoi Literatury 'Vaplite' 14 sichnia 1928 roku; m. Kharkiv," Liubchenko Papers.

[44] Kulish's diary comprises entries from January 3 to October 9, 1928.

23. Unexpected blast from the Press Section, with an order to call the "former ones [members of VAPLITE]." Meeting and waiting in the literary club.

29. A dream. First letter to H-ch [Khvylovy].[45]

31. A dream: meeting with H-ch in Oleshky. He is going away (across the sand and the steppe). We bid each other farewell. I am crying.

Feb. 1. A dream: someone carried someone else to the grave pit, which is all ready. They say that he is dead, but I see how D's legs bend up. Frightened.

2. A dream—nightmare: a house, myself, someone enters. I defend myself with a bottle of oil.

4. Second letter to H-ch.

6. Received a letter from H-ch.

9. Third letter to H-ch.

18. Fourth letter to H-ch. Dreams (a teacher throws himself down from a tall building).

28. A letter from H-ch. The end of Khvylovism. A dream.

March 1. Fifth letter to H-ch.

2. Civic reception of the **Malakhii** [Kulish's play].

8. A dream (that there are errors in the **Commune in the Steppes**).[46]

9. Sixth letter to H-ch.

16. Seventh letter to H-ch.

20. At the ballet—Joseph the Most Beautiful.

21. Eighth letter to H-ch. I have a drink in the literary club. Behind the doors—shots of billiard cues.

27. Ninth letter to H-ch.

In eight weeks Kulish wrote nine letters to Khvylovy who, in return, was no doubt advising him on how to survive the defeat. Khvylovy was then seeing the West, which he so warmly recommended to the Ukrainian writers. His reaction was enthusiastic. The letters which he wrote to Liubchenko from Berlin and Vienna bubble with boyish high spirits. "Tell them [the Vaplitians]," he wrote on December 16, 1927, from Berlin, "that Europe invites

---

45 H-ch — Mykola H[ryhorovy]ch Khvylovy.

46 **Commune in the Steppes**, an early play by Kulish.

them to visit her for two or three months. There is a lot to be seen." In January 1928, Khvylovy travelled from Berlin to Vienna, where he stayed for almost three months. He urged Liubchenko to secure a passport and to travel westwards. In a postcard, written in February 1928, he begged Liubchenko "as the secretary of VAPLITE, to take great care of the dear president, comrade Hurovych [Kulish]. I also ask all the Vaplitians to do the same, so that he may come to no harm. The beauty of life, as a champion motorcyclist has said, is in the solitary struggle. Heartily embrace you and the whole world—Mykola."

Khvylovy's letters to Kulish have not been preserved. However, his reaction to the dissolution of VAPLITE was clearly shown in a letter to Liubchenko, written from Vienna on March 2, 1928:

> The enthusiasm of the "former ones" is a great joy to me. I wonder what you are writing? I have just started to write a novel (this is really the first one, since the fate of the **Woodsnipes** you know, and **Iraida**'s was similar). I don't know how it will turn out. In any case, as I have already written to somebody, I am not my old self. How is the matter with translations into German? At all costs, we must lead our literature onto the wide European arena. In a word, let us take courage; what lies ahead is ours. Greetings to all "former ones." The Free Academy of Proletarian Literature is dead—long live the State Academy of Literature!

The dilemma which Khvylovy faced in Vienna was this: he could either remain abroad and make an open break with the Soviet regime, or he could recant and return as a penitent sinner. The first course, which would very likely have been more pleasing to the Party, would bring him personal safety and international notoriety; the second, humiliation and possible further accusations. Yet the second choice would also enable him to carry on his opposition in a different form. He decided not to forsake his friends and ideals when both were in danger. By writing a repentant letter to the press and destroying the **Woodsnipes,** he won a return visa to the USSR.

During the five years following his return to Ukraine, Khvylovy continued to lead the forces of resistance to Party controls in literature, and to the Kremlin's cultural policy in Ukraine. The ex-Vaplitians followed their leader into a new literary venture—the magazine **Literaturnyi iarmarok** (The Literary Fair)—and a new organization—Prolitfront. Then, one day, after the struggle against the inhuman regime had become very difficult, they were

left desolate. On May 13, 1933, Mykola Khvylovy committed suicide. This was obviously an act of protest against the regime. The abuse and vituperation heaped upon Khvylovy after his death (including the unprecedented posthumous expulsion, in March 1934, from the all-Union Orgkomitet, formed to organize the Writers' Union) showed that the chips were down. Although most of the Vaplitians (Kulish, Slisarenko, Dosvitnii, Epik, Ialovy, Iohansen, Kotsiuba) perished in the purges of the late thirties, Khvylovy's ideas continued to play a major part in Ukrainian intellectual life.

The history of VAPLITE and its aftermath could not be complete without a brief glance at the literary production of the Vaplitians. They represented no single literary school, but rather a variety of trends, outstanding in their quality. Among them were revolutionary romantics (Khvylovy, Ianovsky), psychological realists (Slisarenko, Kopylenko), ex-symbolists (Tychyna), former futurists (Shkurupii, Bazhan), and satirists (Khvylovy, and in part, Kulish). As to their talent, they were unquestionably the most promising group of writers in Ukraine since the revolution.

Their orientation toward Western Europe was not due to the influence of Khvylovy alone. They were following in this the earlier tradition of Ukrainian literature. Although many of them were devoted to social themes, the Vaplitians viewed their changing society through the prism of individual, often lyrical,[47] experience. If their works touched often on the national problem, it was because this problem was most crucial for Ukraine. It was not so much that the Vaplitians idealized or glorified the national aspirations of the Ukrainians. Some of them (Khvylovy and Ianovsky) were critical of them; above all they were critical of the corruption and injustice of the communists and viewed with grave apprehension the growing Russian absolutism. In the last resort, they possessed such a degree of independence and such a determination to create in their own fashion that they clashed with the policy of the Kremlin which fostered cultural provincialism. Underneath the official charges of deviationism, chauvinism, and nationalism, one can see the naked outlines of Soviet cultural and political imperialism.

While the study of VAPLITE offers an illuminating insight into the atmosphere of political struggle and violence, it also reveals the mood of creative detachment and the quest for universal

---

[47] For an incisive study of lyricism see: "Lyricism in the Early Creative Prose of Mykola Khvyl'ovy," by Dolly Ferguson. Ph.D. Dissertation, University of Toronto, 1976.

literary values pursued by these Ukrainian communist writers. This is how one of them, Iurii Ianovsky (1902-1954), showed his attachment to VAPLITE in a letter to Liubchenko (September 23, 1927):

> Last night as I was sleeping calm and sad, someone knocked at my door and slipped in your letter. I opened it, read it, and pulled the sheets up around me. Yes, I forgot to mention that another being, quite warm and full-blooded was sleeping with me. In a word, she was all right—lungs like bellows, heart like an anvil, and her voice—how thrilling and sonorous. Her breasts were full of milk and honey. One could have kissed her, but such creatures must not be kissed, they must be scented and read. It was, of course, the fourth issue of **Vaplite**, which I received yesterday . . .
>
> The simplicity of the work is very commendable (all skill lies in simplicity) . . . A serious work is always severe, simple and balanced. I value only those works in which there are ideas and problems.

Unfortunately, in Stalin's world simplicity and nonconformity needed arms. Even Stephen Dedalus' arms—"silence, exile, and cunning"—did not suffice to save this vigourous literature from being smothered.

George S. N. Luckyj

. . . І знову переді мною легкосиня даль надзвичайного минулого. І знову я чую далекий загірній голос: "пройдуть віки, найдуть свою змужнілість, пізнають радість і журу твоєї прекрасної землі, відійдуть по древній дорозі в небуття, але ніколи не повториться народження твоєї мятежної нареченої".

Микола Хвильовий, "Арабески"

ЛЕГКОСИНЯ ДАЛЬ

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ

Випускаючи в світ збірник матеріялів з життя і творчости ваплітян, упорядник має обов'язок пояснити свій почин. Тим більше свідомий він того обов'язку, що в тридцятліття знищення ваплітянства (1932-33) спроби окреслення і визначення його ролі не послабнули, а, навпаки, невпинно продовжуються на Україні й поза нею. Дискусії на тему Вапліте ведуться переважно з політичної точки погляду і з намаганням виправдати цей підхід незаперечним фактом, що Вапліте була не тільки літературною, але й політично спрямованою організацією. Спір між критиками зводиться тому до того, чи та політична спрямованість — специфічна суміш марксизму й націоналізму — була добродійною чи шкідливою в суспільно-ідеологічних, не в художніх своїх впливах. Лише дуже рідко появляється спроба підійти до проблеми без політичних пристрастей (приміром, стаття "Хвильовий без політики" Юрія Шереха). Таке політизоване наставлення, зрештою зрозуміле, не може розкрити, однак, повної картини літературного середовища Вапліте.

Не зважаючи на те, що політика була одним з головних стимулів до заснування й діяльности Вапліте, і також головною причиною її розв'язання, характер цієї літературної групи залежав в рівній мірі від особистостей її членів і їх мистецького світовідчування. Завдання збірника є якраз дати матеріял про ці аспекти ваплітянства, не конче сепаруючи їх від політики. Тут все залежить від того, що здебільша не є приступним для дослідника тієї доби: від первинних джерел, не тільки опублікованих творів, але головно фраґментів дійсности з особистого життя письменників і їх творчої лябораторії. Нагоду заглянути в одно й друге дає нам архів Аркадія Любченка. Проте, як завжди при заглядані, можна не в одному розчаруватися, не одне недобачити, незрозуміти. Тим більша ця небезпека в підгляданні крізь щілини підрадянської дійсности. Свідомий цих небезпек, упорядник вирішив все таки туди заглянути, надіючись, що вислід збагатить пізнання нашої літератури. Хоч як уривчасті фраґменти листувань, спогадів, статтей і творів, що побачили світ на короткий час, немає сумніву, що якраз з таких, а не інших джерел черпатиме майбутній історик "мятежної" літературної доби.

У виборі матеріялів упорядник керувався бажанням виявити думки і погляди не тільки тих ваплітян, що згинули в роки знищення (Хвильовий, Куліш), але й тих, що перетривали це лихоліття і з власної чи чужої волі покинули ваплітянські шляхи (Тичина, Бажан, Сосюра, Яновський) чи опинилися "між мертвими і живими" (Любченко). Листи й рукописи тих письменників, що живуть сьогодні, публікуються тут з відповідальности упорядника згідно з його переконанням, що висвітленням історичної правди не можна сьогодні нікому пошкодити. З опублікованих творів передруковуються ті, які, на думку упорядника, доповнюють художні особливості

даного письменника (більшість з них маловідома й до сьогодні "на індексі" на Україні). Увага є рівнож звернена не лише на відмінності і особливості, але й на те, що об'єднувало ваплітян і що до сьогодні таврується радянськими критиками як "ваплітянські пороги з їхнім надкласовим гуманізмом і проблемами 'загальнолюдської' моралі".[1])

Період "ваплітянства" охоплений збірником не обмежується існуванням організації Вапліте (1925-28), але сягає в його передісторію і доходить до ранніх тридцятих років — часу його остаточного розгрому. Різноманітність і фрагментарність матеріялу не дозволяє схопити повноту і історичний розвиток цього процесу, а радше відкриває лише його художню багатогранність і неспотворену індивідуальність його творців. Остаточне дослідження стане можливим лише після описання і вивчення подібних архівів на Україні. Ілюстративний матеріял доповнює наукову вартість колекції. До текстів додано стислі й необхідні примітки. Правопис дещо виправлений. Джерела друкованих матеріялів подано в текстах і примітках; всі інші взято з архіву Любченка. Щира подяка належиться завідувачам архіву Любченка.

---

[1]) В. Власенко, Оспівувач великих перетворень: До 70-річчя з дня народження Г. М. Коцюби, "Літературна газета", 16 січня 1962 р.

МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ

М. Хвильовий

МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ

КАМО ГРЯДЕШИ

ПАМФЛЕТИ

КНИГОСПІЛКА

1925

Титульна сторінка "Камо грядеши" з автографом М. Хвильового

Аркадій Любченко

СПОГАДИ ПРО ХВИЛЬОВОГО[1])

(із записної книжки)

"Микола Хвильовий народився 1 грудня 1893 р. в селищі Тростянець Охтирського повіту на Харківщині, в сім'ї робітника (ні, учителя — Фітільов). Освіту після початкової школи здобував самотужки. Друкуватися почав в 1917 р., в газеті. Писав увесь час поезії (а ще ж і в воєнних фронтових газетах під псевдон. "Дядько Микола" — фейлетони. Так мені сам казав. А. Л.). Вийшло досі дві збірки поезій. А тепер пише новели — книжки "Сині етюди" (перша) — 1923 р. Член сп. прол. письм. "Гарт". Праці робітника не кидає і тепер працює на одній з харківських фабрик". (Нотатка з "Хрестоматії нової укр. літератури", вид. Книгоспілка, Харків, 1925 р.).

"Сел. будинок" — читання (вечорниці щосуботи — Пилипенко) новели "Чужі".[2]) Перша зустріч. Хвильовий в кожанці, смикає плечем, чорні очі з поволокою.

Читання "Я" [3]) в "Гарті" [4]) — редакція "Вістей".[5]) Блакитний. Вечір. Сильнюще враження. Я взяв, випросив новелу додому на ніч, читав Горській, потім уривки деклямував собі.

Розходження з Блакитним. "Квартали"[6]) — нарада на кватирі у Хвильового ввечорі. Ще проєкт писати колективний роман.

---

[1]) Записки про Хвильового в бльокноті Любченка вказують на те, що вони мали стати основою для більшої монографії про Хвильового. Тут передруковуються майже всі записки в такому порядку, який дав їм Любченко. Пропущені лише деякі повторення тих самих подій чи описів.

[2]) Новеля Любченка "Чужі" була видрукувана в альманаху "Квартали", ч. І, 1924.

[3]) Оповідання Хвильового "Я" появилося друком в альманаху "Гарт", ч. І, 1924.

[4]) Літературна організація пролетарських письменників "Гарт", заснована Василем Блакитним в січні 1923 р., до якої належав Хвильовий. За даними архіву, склад "Гарту" був такий: Коряк В., Еллан В., Сосюра В., Йогансен М., Гордієнко К., Хвильовий М., Поліщук В., Христовий М., Копиленко О., Майський М., Корж О., Дніпровський І., Коцюба Г., Любченко А., Сенченко І., Бурлака, Тичина П., Довженко О., Досвітній О., Голота П., Іванов П., Лаврик П., Усенко П., Лісовий П., Шевченко І., Кириленко І., Бузько Д., Авербах Т., Кузнецов.

[5]) "Вісті ВУЦВК" — щоденник, орган Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету, редагований Василем Блакитним.

[6]) "Квартали" — літературний альманах.

Хвильовий приходив до мене з Христовим, Досвітнім вечорами грати в 21.

Хвильовий любив Сосюру, не любив Тичину.

Блакитний — демагог. Розгнівався за "Квартали". Вважав це сепаратизмом і підготовкою до створення нової організації без нього.

Касяненко Євген Іванович (у нього брат, інженер, працював на авіозаводі). Їх троє братів — під час першої імперіялістичної війни сконструювали самольот, але самі робити на ньому пробний політ не зважились, найняли за якусь суму військового літуна — п'янюгу і прощалигу. Той полетів і ось тут же розбився, ледве не вбився, сказав, що більше в житті своєму ніколи літати не буде. Хвильовий любив про це розповідати, сміючись.

Касяненко завжди носився з проєктами, з винахідництвом. Раз у редакції серйозно нам заявив, що винайшов днями електричну мухобойку.

Якось ми у нього дома, на його запрошення, вечеряли, чай пили: Хвильовий, Яловий, я. Було дуже нудно і сухо. Його дружина — тип обмеженої жінки, що хизується перебуванням кілька років за кордоном. Сімейка совєтських міщан, які трошки понюхали закордону.

Касяненко злякався, що допустив друкування саттів Хвильового у газеті і пояснював у ЦК тим, що він навмисне зробив це, щоб привселюдно викрити націоналізм Хвильового, який він, мовляв, за ним давно помічав. Прислужився, мовляв, партії, спровокувавши письменника.

Касяненко — праобраз Івана Івановича у сатирі Хвильового.

"Коммольці"[7]) в театрі Франка. Не вийшло, закинули троцькізм. А Юра, пронюхавши непевність п'єси ще раніше, постарався її погано підготувати і провалив до того ж на генералці ще й з боку художнього. Юра — куркуль і крутій. Хвильовий його не любив, зневажав. Натомість дуже шанував Курбаса.

Виступи у Лохвиці: Хвильовий, Вишня, Ірчан, я. Галушко. Я наслідував Хвильового, як він читає свої новели, і він сміявся багато, подобалось йому, сам просив, щоб наслідувати. Багато тоді в готелі, де жили всі в одній кімнаті, пили горілки.

---

[7]) "Коммольці" — п'єса Леонида Первомайського (1930).

Перші часи: Хвильовий у зеленавій англійській шинелі і чорній патлатій папасі.

Він працював у Дружківці на виробні якийсь час.

Читання "Думок проти течії"[8]) вдома ще в процесі писання.

Сам вважав себе письменником, що може творити лише під настроєм, експромтом. Не літературний писар, що сідає і акуратно висиджує твір (як Панч). Експромтом за вечір написано "На глухім шляху".[9])

Вважав (і дуже хотів) щороку давати по книжці свіжої прози. Але не міг.

Катання на коньках у садку біля опери, потім у "Слові".[10]) Фігурист.

Юлія Григорівна Уманець.

Любочка — її дочка. Хвильовий любив її дуже.

"Свиня"[11]) — жидівка Софія Левітіна. Вона була його сусідкою. Ненавиділи одне одного. Левітіна бігала з доносами й скаргами в ЦК; працювала в Головліті.[12]) Бездарна письменниця.

Приїзд Рильського після поеми "Крізь бурю й сніг"[13]) і гостювання з випивкою у Хвильового.

Приїзд і гостювання у Хвильового Чернявського. Тоді й договорились, що влітку виїде Хвильовий з Досвітнім на відпочинок до нім. колоністів під Херсон. Виїхав. Там написав "Вальдшнепи".[14])

---

[8]) Памфлети Хвильового "Думки проти течії" появилися вперше в "Культурі і побуті" 1925 р., а відтак окремим виданням (1926).

[9]) "На глухім шляху" — експромт Хвильового, появився в "Шляхах мистецтва", ч. 5, 1923.

[10]) "Слово" — будинок у Харкові, де жили українські письменники.

[11]) "Свиня" — оповідання Хвильового, увійшло до збірки "Сині етюди" (1923).

[12]) Головліт — Головне управління справами літератури і друку; відділ комісаріяту народної освіти, що контролював друк літератури.

[13]) Збірка поезій Максима Рильського "Крізь бурю й сніг" появилася в 1925 р.

[14]) "Вальдшнепи" — роман Хвильового. Перша частина появилася в журналі "Вапліте", ч. 5, 1927.

— Коли я читав "Майстер корабля", я думав, що Ви сива людина, — казав Хвильовий Ю. Яновському.

Москву так ненавидів, що ніколи не погоджувався туди їздити, хоч обирали його й посилали (на пленуми, конференції тощо). Тільки раз був у Москві — здається, 29-го року — коли поїздка була широкою і вважалася просто гостюванням. З'являвся лише по закутках; в буд. Герцена вечера з Маяковським, де обоє вони — і Хвильовий і Маяковський — пильно один до одного принюхувались і багато пили.

Хвильовий любив повторювати:

В хвилину радости умій себе стримати
І в хвилі розпачу заховуй супокій.
Бо, знай, однаково прийдеться помирати,
О, Делію, коханий мій.[15])

(Перекл. Зерова)

Двічі засідання "Вапліте"[16]) за парком в кущах.

Одного разу в парку — випивка ваплітовців технічно організована Гарбузом. Це був момент відколення Слісаренка й Смолича, й інш. Ініціятиву сходин подав Куліш. Але внутрішньої міцноти не здобули.

Після виставки "Народнього Малахія" їхали до клубу Блакитного вечеряти на одному візнику: Хвильовий, Куліш, я. Хвильовий казав про СССР:

— Тюрма! Ми ж у тюрмі!

---

[15]) Початок оди Горація (II, 3).

[16]) Вапліте (Вільна Академія Пролетарської Літератури) була заснована 20 листопада 1925 року в Харкові. "В основу своєї мистецької праці", читаємо в статуті, "Вапліте кладе марксівський світогляд і програмові постулати комуністичної партії, даючи широке право своїм членам користатись всіма художньо-літературними формами, як уже вживаними в світовій літературі, так і цілком новими". Неспроможність погодження тих ідеалів, як також національні прагнення ваплітян, довели до ліквідації організації 14 січня 1928 року. До членів-фундаторів Вапліте належали: М. Яловий, М. Хвильовий, О. Слісаренко, Г. Епік, П. Панч, О. Досвітній, М. Йогансен, О. Громів, І. Дніпровський, А. Лейтес, П. Тичина, А. Любченко, О. Копиленко, Д. Фельдман, В. Сосюра, М. Бажан, М. Майський, В. Вражливий, О. Довженко, Г. Коцюба. Пізніше до організації вступили: М. Куліш, Ю. Смолич, Ю. Яновський, І. Сенченко, Г. Коляда та ін. Організація видавала журнал "Вапліте" (вийшло 5 чисел), альманах "Вапліте" (один випуск), і "Вапліте, зошит перший". (За дальшими даними гл.: П. Голубенко, "Вапліте", Орлик, 1948; Юрій Луцький, "Джерела до історії Вапліте", **Збірник Української Літературної Газети**, 1956; George S. N. Luckyj, "The Battle for Literature in the Soviet Ukraine: A Documentary Study of VAPLITE (1925-28)," **Harvard Slavic Studies, III**, 1957; і **Literary Politics in the Soviet Ukraine: 1917-34**, New York, Columbia University Press, 1956.)

Любив їсти насіння, любив пиво з раками. Багато палив.

Раз, коли сам перепився, Юлія Григор'ївна викликала мене телефоном з ДВУ.[17]) Приходжу. Він уже сидить, щось ніби читає у себе в кабінеті. А потім таємно мені каже:

— Вночі був Блакитний.

— Як? Що ви?

— Так, так, Аркаша. Ось з-поза шафи вийшов і каже: — Ну, що ж далі буде?

Мені стало моторошно, бо Хвильовий говорив це цілком серйозно.

Ан. Гак розповідає, що під час похорону М. Хвильового на Пушкінській вулиці, якою несли труну, зупинились трамваї, — так багато йшло людей за труною. Будівельні робітники, що працювали на будівлях, які траплялися по дорозі, кидали роботу й приєднувалися до процесії, збільшуючи юрбу. В юрбі було багато переодягнених у цивільне чекістів та багато тих же аґентів НКВД, переодягнених міліціонерами, які буцім-то підтримували порядок при нагоді такого великого натовпу.

На цвинтарі при могилі обережні й переляканi Є. Касяненко та Арнаутів (з НКО) розмовляли голосно й демонстративно російською мовою. (Sic!)

Одна жінка дуже хвилювалась — видко, по-щирому — й ждала промов. Перше слово дали, звичайно, П. Панчеві. Жінка жадібно затопила в нього погляд. А Панч і почав: — Миколо Григоровичу, як це ти міг зробити в такий час, коли наше життя перебудовується на нових засадах, коли Україна стає квітучою . . . і т. д. в такому стилі . . .

Жінка зблякла, похитнулась, нетерпляче одвернулась і красномовно махнула рукою:

— Ет . . .

Дочку Хвильового звали Любочка (його катання з нею на ковзанах у саду біля опери — "Професійному", здається, за назвою).

Сказав увечорі, у дворі "Слова", коли п'яні ми вийшли (біля кочегарки, де купа вугілля):

— Тепер Тюріни запанують і будуть диктувати шляхи укр. літературі.

---

[17]) ДВУ — Державне Видавництво України.

І кричав на весь двір.

Часто казав:

— Тюрма народів, да!

Любив їсти насіння, раки з пивом, голитися самому. Ходив у сірому светері вдома. Плетене крісло в кабінеті. Чмихання носом. Посмикування плечима, особливо правим. Говорити на засіданнях, зборах завжди починав дуже спокійно, поважно і це створювало одразу напружену пильність, тишу. А він — ще глухішим голосом, ще інтимніше якось і переконливіше. А коли запалювався — бив кулаком по столі, скакував, бігав, і перекричати його було неможливо. Але можна було вдатним чулим підходом, товариським і гострим дотепом одразу розсмішити.

На засіданнях "Вапліте" бував Ю. Тютюнник — тоді він працював у "Книгоспілці", і мотивом його присутності у нас могло бути бажання зв'язків з представниками вид-тва.

П. Тичина лайнувся по-матірному на засід. Вапліте — це від нього ми почули вперше. Лайнувся і враз замішався, засоромився. А ми сміялись.

Як у "Слові" подзвонив, покликав у важливій справі. А потім пили аж до другого дня (і Ковтун — Вухналь Іван був, по горілку й кислу капусту бігав). Суперечка за Фльобера, Золя, Мопасана і взагалі французів — цілий день. Увечорі пішли до Вишні. Знову пили. Епік. Боровся я з Хвильовим. Епік до мене: "ляж, ляж, піддайся".

Виїзд на Донбас бригадою:[18]) Хвильовий, Вишня, Яновський, я, ще при нас сексот,[19]) що бігав нам по горілку. Краматорська, готель, патефон Яновського "Рамона, Рамона". А в Сталіно в театрі жидів. оркестр грав попурі українське і "Ще не вмерла Україна" провокаційно включив. Тут близько Дружківка, де працював Хвильовий.

Вечеря у мене в "Слові" після читання "Землі".[20]) Хвильовий про полковника: "Уявляю його собі таким модернізо-

---

[18]) Записки запитань, які письменники одержали від публіки під час однієї з таких подорожей (якщо не тієї, про яку згадує Любченко), див. стор. 63-68.

[19]) Сексот — "секретный сотрудник", донощик.

[20]) "Земля горить" — п'єса Аркадія Любченка (Харків, 1933).

ваним Заглобою".[21]) Сварка Хвильового з Щупаком, Микитенком за Марка Терещенка,[22]) тут же присутнього. Хвильовий назвав його привселюдно: бездарою, дурнем, холуєм і просто сволотою.

Так готувалась моя перша п'єса. Морщіхін!

Інтуїт. Передбачання долі Бронека Бучми в кіно. Випадок у парку з атракціоном, коли артист справді зірвався, розбився. Юлія Григоровна теж говорила, що Хвильовий передчуває й пророкає так вдало, аж страшно стає.

Початки з нашої подорожі з театром Франка (і Смолич) у Донбасі. Перше знайомство з Хвильовим у журналі "Шляхи мистецтва"[23]) на Донбасі і з Сосюрою — "Четыре года".

"Акроманти".[24]) Ю. Шпол, Редакція "Літературного Ярмарку".[25]) Азарх. Фурер.

Закоханість Хвильового у якусь медичну сестру. Сіроокy.

Хвильовий часто бував у Шумського разом із Яловим.

Хвильовий і Раїса Азарх. Вечір у Азарх, коли з Китаю повернув В. Примаков і розповідав про Китай (у Азарх син від Примакова — наслідки громадянської війни). Азарх бувала часто у Л. Кагановича. Того вечора у неї — Примаков, Хвильовий, Досвітній, Яловий, я. Потім грали в карти.

Л. Каганович спеціяльно вивчав українську мову і мав секретаря, що слідкував за українською літературою та йому доповідав. Коли була у Л. К-ча делегація письменників з приводу допомоги на будівництво "Слова" — він намагався "блеснуть" знанням української мови і вразити нас знанням сучасної української літератури.

---

[21]) Заглоба — персонаж із роману Сенкевіча.

[22]) Марко Терещенко, керівник театру ім. Г. Михайличенка в Києві.

[23]) "Шляхи мистецтва" — журнал видаваний Всеукраїнським Державним Видавництвом у Харкові (1921-23).

[24]) Акроманти — активні романтики, див. прим. 36 на стор. 46.

[25]) "Літературний Ярмарок" — журнал організований і редаґований бувшими членами Вапліте (вийшло 12 книг — грудень 1928—листопад 1929). В пролозі до останнього числа журнала (див. стор. 60) Хвильовий запрошував читачів до передплати "Пролітфронту", що продовжував ваплітянські традиції.

Моє листування з Хвильовим на сторінках театрального журналу.[26]) Секретар журналу (В. Бутенко, здається), що називав себе адьютантом Петлюри. Його рекомендував М. Христовий.

У мене іноді збирались грати в "очко": Хвильовий, Досвітній, Яловий, Христовий.

Хвильовий казав:

— Треба, щоб такі наші хлопці як Любченко, Яновський, Сенченко, Дніпровський та інш. конче вступили до партії. Їм більше дадуть прав, і ми більше встигнемо зробити. Але М. Куліш іронічно заперечував:

— Партія від цього дуже виграє, а наші хлопці і ми — ні. Тільки програємо.

Сперечались.

Ю. Кулик — "дамскій партной". Його дружина Піонтек — плагіятор: викрив М. Йогансен через вірші американських поетів.

Три Івани: Кулик, Микитенко, Кириленко, а четвертий "кат" у Києві — Ле.

Смолич і я на Донбасі. Мрія про Хвильового. Так мріяло про нього взагалі українське юнацтво тих часів, почуваючи в ньому силу, сміливість, талант, свіжину. Він приваблював, інтриґував, імпонував.

НКО — шумів (Шумський), скрипів (Скрипник), тонув (Затонський).

Виставка присвячена М. Скрипникові поруч з літературним музеєм. На Раднаркомівській. А потім все згорнули, знищили. Загинули й наші портрети.

Хвиля проти Скрипника. Напади. Ворожнеча. Хвиля був разом із Постишевим.

Скрипник про Василька у мене: — хто це? (в театрі

---

[26]) Театральний журнал — "Нове мистецтво".

"Березіль").[27]) Тоді Василько пішов працювати до Театру Революції, яким заправляли Хвиля і Микитенко.

Хвильовий і Курбас.

Скрипник: — Ще одна помилка. Сказав Балицькому і Любченкові.

П. Любченко на процесі СВУ[28]) прокурором. Грубість, плиткість думки, причіпливість, хамство. Всі були роздратовані зарозумілим хамом.

П. Любченко мене зненавидів: взагалі конкурент в імені і випадок з миколаївською газетою.

"Земля горить" — подача на конкурс — знов тільки Хвильовий і Досвітній.

Його сварка з Терещенком і Микитенком у мене, коли я читав "Землю". Він був обурений, що дають її Морщіхіну. Потім удвох дивилися якось.

"Квартали" як переходовий етап від "Гарту" до Вапліте. Невдоволення й підозра Блакитного. Хворий Блакитний у ЦЛК; потім Померки (дача) — ходили з Коцюбою Гордієм; нарешті напередодні смерти на розі Чернишевської (де потім пам'ятника поставили), Артема й ще якоїсь вулиці — вечір, радіоприймач, як новинка тих часів, заплакана Вовчик (про

---

[27]) "Березіль", театр заснований Лесем Курбасом (1922-26 в Києві, 1926-33 в Харкові). В своєму мистецькому й ідеологічному напрямку "Березіль" був близький до Вапліте; був перетворений на Театр ім. Шевченка (1933). Заслуги "Березоля" лише частинно визнані від 1957 р. Назва "березіль" взята з вірша Б'єрнсона:

Я вибираю Березіль:
Він ламає все старе,
Пробива новому місце.
Він зчиняє силу шуму,
Він стремить.

Я вибираю Березіль
Тому, що він буря,
Тому, що він сміх,
Тому, що він переворот,
З якого літо родиться.

[28]) СВУ — Спілка Визволення України, група видатних українських вчених на чолі з акад. Сергієм Єфремовом, обвинувачена в контрреволюційній діяльності на масовому процесі в Харкові 1930 р.

неї леґендарна розповідь, як її Блакитний викрав у білих), Василь розповідає, стогнучи, але захоплюючись, які він книжки видасть і що напише... А вранці до мене прибіг Мик. Христовий — Василь помер. Лежав у залі ВУЦВК-у. Оперовий оркестр і "марш фюнебр". Похорон у сірий, холодний день. Сльози на очах Майка Йогансена і багатьох.

Хвильовий любив насіння лузати й горіхи. Любив анекдоти: мисливські (жаль, жаль, а то я б її — про зайця), про п'яниць ("де протилежний бік вулиці?"), політичні (...такой характер) і про соціялізм ("помереть не помрьош, но худооой будеш").

Власні жартівливі нісенітниці:

— Старичок, старичок...
— Зіма... крестьянін торжествуя...[29])

Три томи своїх творів сам упорядкував так:

I — дрібні новелі, етюди.

II — більші розміром речі: форма позначена ще напруженими шуканнями, вже помітно ухиляється в бік спокійнішого звучання, простоти. Менше рвучкости, претенсійности. Це — переходовий ніби період.

III — вже цілком проста, близька до клясичної, форма. Психологічне заглиблення, вдумливість, художня простота. Не той зовсім, що в "Синіх етюдах" — перекипів, перегорів — тепер стислий, мужній, мудро-спокійний, глибоко-допитливий, гострий (хвилює Хвильовий — все одно!).

А тип жінки у нього, дівчини! Вічна тоска за чимсь далеким, нездійсненим, невимовним, неможливим. А тому й невдоволення з дійсности; відраза до дійсности. Мука поривань уперед і свідомість прип'яття до землі. Таким і сам був — романтик і сатирик. (Його слова на Димарській увечорі про Іспанію й різнокольорові ліхтарики!). Або його улюблена фраза:

— Так мельніца, крилом махая,
С землі не может улететь![30])

---

[29]) "Зима!.. Крестьянин торжествуя..." з Пушкінового "Євгенія Онєґіна "(V, 2).

[30]) "так мельница крылом махая..." останні два рядки з поезії Єсеніна "Клюєву".

Епітаф до книжки:

"Хай живе життя!" (Вступна новела).

— "Мати каже, що я, її мятежний син, зовсім замучив себе. ("Я").

Голод 1932-33 р. на Україні був спеціяльно організований Кремльом, щоб якнайбільше виснажити Україну й позбутися українського елементу. А большевики ширили чутки, ніби це українські націоналісти організували голод, щоб обурювати українське населення проти Совєтів і здійснити велике повстання.

Раїса Азарх. Її роль зовні меценатки, насправді — сексота Кагановича. Дипломатія Хвильового відносно неї — її він здорово використовував і нам натякав так поводитись. Вона — дурна, обмежена. Їй імпонувало, що найкращі українські літератори немов би під її рукою ходять. Салон літературний у Азарх.

Примаков у неї. Ми. Примаков зробив їй під час громадянської війни сина (а втім точно невідомо — хто, вона запевняла, що Пр-ов). Смерть сина. Я бачив. Йому було 9 років. Це трапилось на Сумській б. 11 год. ранку.

Азарх сприяла виїзду Хвильового за кордон. По смерті сина сама їздила за кордон. Нагороджена орденом Червоного прапору (участь в громадянській війні, бойові заслуги), а потім у зв'язку з приналежністю Примакова до троцькістів та її особистими, мабуть, стосунками з троцькістами з'явилась про неї лайлива стаття в Московській "Известия". Згадала про неї лайливо і "Правда". З партії виключили, ордена забрали. Невідомо — чим вона скінчила.[31])

Про неї якось сказав я Хвильовому:

— Non te peto, piscem peto — quid me fugis, gule?[32])

— Що це значить, Аркаша?

— От тобі й на! А ще й "Камо грядеши" написали — і не знаєте. Пояснив. Хвильовий лукавенько засміявся, смикнув за ніс себе, сіпнув плечем.

---

[31]) Чим вона скінчила... див. довідник імен, стор. 200.

[32]) В тексті, помилково, gule замість Galle. Цитата з роману Сєнкевіча Quo vadis? — з опису двобою між retarius'ом (сіточником) Календієм і ґладіятором Ґаллієм. Клич Календія — "Я не ганяюся за тобою, а за рибою, то навіщо ж втікаєш від мене, Ґалліє" — перенесено тут до відношення Азарх до Хвильового.

Любив повторювати:

— Так мельніца, крилом махая, с землі не может улететь.

Воно й зрозуміло: поривання його, як романтика, вгору, вдалечінь і — прикутість до землі, приреченість земна.

Хвильовий п'яний бився головою об стіну — з відчаю. А от ще головою об стіну, де висіла мапа геогр. півкуль — топиться в океані хотів. (Об стіну головою б'ється Карамазов у "Вальдшнепах"!).

Починаючи організацію "Вапліте", Хвильовий ходив і підбирав, аґітував потрібних йому людей спочатку невиразними, віддаленими, "наводящими" розмовами. Так зі мною в ДВУ цікава й пристрасна розмова про Ренесанс взагалі й український зокрема (втяглися і Ф. Соболь, і Алєксєєв і Лідов).

Того ж вечора був у мене Тичина (на Жаткинському). Я з ним завів таку ж розмову, почав його аґітувати. Пішло... Хоч спочатку я й сам спотикався, неясно собі все уявляв.

Про дядька Юлька радився з Хвильовим, показував листа його. Порадив через газету "Комсомолець України" розслідувати перекручення, знущання, — може, допоможе.

Скромність! Не хотів видавати своїх творів томами (він був першим "томоносцем"). Доводилось довго умовляти ("я ж не клясик"). А коли умовили, то все одно він для виправдання написав "Вступну новелу",[33]) де посилається і на мене, як на приятеля:

" — А... говорить Раїса Азарх, — дуже рада Вас бачити. А тебе, Nicolas особливо.

Вона мені пропонує перевидати мої твори під назвою "Твори". Я, звичайно, відмовляюсь. Словом, я проти. Вона — за. Я проти! Вона — за! Виявляється також, що за й мої приятелі, як от Аркадій Любченко. Тоді я погоджуюся і ми складаємо умову... І от умову складено. Я знову перечитую свої оповідання (до речі, страшенно нудно перечитувати) і сідаю писати "вступну новелу". Але що писати? Знаю тільки, що написати обов'язково треба, бо ж і я все-таки несу відповідальність за себе.

---

[33]) "Вступна новела" увійшла до першого тому творів Хвильового (1927).

...І от я відповідаю. По-перше — "твори". Це зовсім не "полное собрание сочинений", це не претенсія — це непереможнє бажання моїх меценатів".

Сам він укладав томи. Характерно:

І том: шукання, задьористість, епатація, розхристаність, навмисна стилістична неохайність (В. Поліщук називав його "українським пільнячком"[34]) і мав трохи рації).

II том: більша поміркованість, стриманість, спокійніший виклад, психологічне (а місцями філософське) заглиблення, урівноваження тону, рівніший загалом стиль — без вибриків, без фокусів і т. д.

III том: ще яскравіша відмінність, життєва задума, не стільки вже обурення й задеркуватість, як сум, роздумування, загалом достиглість, повнота. Велика прекрасна художня простота, хоч характерні хвильовістські нотки й відтінки залишаються. Тяжіння до спокійного, переконливого своєю правдою життєвою, змалювання дійсности. Тяжіння до клясичности. Глибоке зазирання в життя, знання життя, тонкий психологізм. Між рядків — тепла сумовита усмішка (все осінь, осінь... в різних одмінах — улюблений образ, улюблений час).

Образ жінки у Хвильового: молода здебільшого, поривається до чогось далекого, невідомого, невдоволена будучи сучасним, бо воно її розчаровує, гнітить; натура романтична; м'якість, ласкавість, ніжність, задушевність, теплота — ще в бруньках душа; наївність, недалекість, невисокий інтелектуальний рівень, провінціяльність, хатність, примітивність навіть, зате — цільність, прекрасні задатки на здоровому свіжому ґрунті, вгадуються значні позитивні можливості, вроджене благородство; коли б обставини сприятливі, коли б виховувати як слід, то вийшло б щось дуже цікаве, цінне, значне.

Акроманти: М. Яловий носився з цією ідеєю — часи занепаду "Літературного Ярмарку" й підготовка "Пролітфронту".[35])

---

[34]) "пільнячок" — Борис Пільняк (1894-1942 ?), видатний російський письменник, зліквідований в 1930-их роках.

[35]) Пролітфронт — літературна організація, заснована Хвильовим і бувшими ваплітянами в 1930 р. Рік пізніше члени Пролітфронту приєдналися до ВУСПП-у (Всеукраїнської Спілки Пролетарських Письменників).

Директор сталін. цукроварні, яку будували чехи (вся механізована) — Бичок, колишній матрос український.

У М. Куліша собака — Джой
У М. Хвильового — Пом
у мене — Дан.

Маєток Туган-Барановського над Сулою, село Лука (дало багато національно свідомих українців).

Романтика вітаїзму; акроманти[36])

---

[36]) В листі до редакції "Культури і побуту" з 7-го лютого 1926 р. Хвильовий дав таке вияснення термінів "азіятський ренесанс" і "романтика вітаїзму":

> В своїх статтях, що їх надруковано було влітку 1925 року в "Культурі і Побуті" і потім видано окремою брошурою під назвою "Камо грядеши", я вжив такі терміни: "азіятський ренесанс" і "романтика вітаїзму". В другій серії своїх статтей під назвою "Думки проти течії", видрукуваних в тому ж році і в тому ж додаткові "К і П", я не тільки не робив наголосу на ці терміни, а навпаки підкреслив, **що оскільки боротьба провадиться зараз під гаслом вияснення соціяльних процесів і їхніх впливів на літературно-мистецький рух**, остільки не варт і чинити "азіятський ренесанс". **Бо й справді, що визначають вжиті мною терміни? Не що инше як певну мистецьку школу. І тільки!** В тій групі, наприклад, до якої я маю честь належати, саме в "Вапліте" добрих 90% дивиться на "романтику вітаїзма" також неприхильно, як і самі супротивники цієї групи. Але це зовсім не заважає нам об'єднуватися на **платформі поглядів на наші чергові культурні завдання.** Отже в інтересах молодої культури я прошу своїх опонентів, поперше, покинути грати цими термінами і не нав'язувати їх всій групі "Вапліте", подруге, пам'ятати завжди, що ці терміни є **гасла тільки Хвильового,** потретє, хоч теорія мистецької школи, яка йде під прапором "азійського ренесансу" вже й існує, **але її, на жаль, ще не опубліковано,** коли ж не рахувати IV патетичного розділу другої статті в "Камо грядеши", який звертався головним чином до емоції, і **нічого конкретного не дав.** Отже штурмувати саме гасло, це значить воювати з кавалерійською розвідкою, і не розуміти, що в тилу цього гасла стоять в боєвому порядкові і вичікують основні сили. Особисто я маю страшенну охоту поставити на належне місце задиркуватих "шпингалетів", що "тявкають" по різних часописах. Та зараз, поки не намічено основних шляхів нашого культурного розвитку, поки ми майже не бачимо людей, які б добре розбирались в складній ситуації щодо українських культурних проблем, — зараз я не находжу часу говорити про свій художній напрямок і тільки міцно тримаю в руці перо звичайного публіциста. Про азіятський ренесанс ще поговоримо, і, сподіваюсь, що цей час не за горами (всі підкреслення Хвильового).

Чотири роки пізніше терміни "активний романтизм" і "романтика вітаїзму" були точніше визначені в пролозі до "Літературного Ярмарку", ч. 9, за 1929 рік (дуже правдоподібно, що автор його — Хвильовий), який тут передруковується.

***

Швець працює
Цок! Цок! по цвяшках
На підошві стежки дві
Це я вам —
Чобітки.

Не дивіться, що я плюну —
Розітру — як скло, блищить.
Ах, який, який я юний
В цю веселу мить!

Аж по лікоть голі руки:
Праця в хаті, а важка . . .
Цитьте, йдуть до мене з бруку . . .
Цок! Цок! по цвяшках.

Пальці правої в живиці —
Сучу дратву я, шаршак,
Але очі — зоряниці,
А на серці — мак.

Вік пролинув
Раз і . . . два . . .
І зігнув я знову спину—
Пора буде ще нова.

Шило в шкіру зашилив я,
Дратва шиє, шаркотить,
Шешель в шварі . . . шив я, шив я,
Швидко в шевні все біжить.

Раз-два! Раз-два!
Пора буде ще нова!
На колодці маю чобіт, —
Прошу тих, хто з смаком робить,

А я знову дратву в руки,
Потім цвях, а далі . . . стуки . . .

Цок! Цок! по цвяшках
На підошві стежки дві —
Це я вам —
Чобітки.

"Молодість", Харків, 1921

***

(на класичні мотиви)

Прийде сюди, холодна вечірня,
де метелить, метелить одуванчика пух,
і запахне пожаром далеким, загірним,
і тебе я згадаю на возі, в степу.

Упаду, упаду в розпуці на роси,
лебедино прокинусь туди, на вирій,
ах, із білих гречок підвелася осінь,
і на пасіку лине останній рій.

Чи це ти, чи це ти — золотії рамена,
на устах огірок і баштан крізь туман.
Чи не прийдеш, як осінь, коханко, до мене?
Положу на рамено тобі діямант.

Зараз згадую очі — горлиці очі...
Кропива і тини, і кілки в сум
Під сорочкою груди, як дух огірочий,
і стрічка, і вінок, і гадючку-косу...

Упаду, упаду в розпуці на роси,
За серпневим баштаном не легіт горить.
То бреде по ланах у задумі осінь,
То в червінцях загрузли бори.

"Шляхи мистецтва", 5, Харків, 1923

ВАПЛІТЕ

АЛЬМАНАХ ПЕРШИЙ

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

Обкладинка і знак "Вапліте"

Проєкт жетона для "академіків" (О. Довженка)

М А Н И Ф Е С Т

ВСЕУКРАИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРНОЙ АКАДЕМИИ.*

Национальное возрождение Украины совпало с ее социальным освобождением. На историческо-культурную арену одновременно выступила молодая нация и молодой класс - передовой общественный класс - возглавляющий эту нацию.

Вот почему сейчас исторически неизбежен расцвет украинской литературы как литературы пролетарской. Вот почему сегодняшняя октябрьская украинская литература должна выступить и выступает на арену мировой культуры как одна из первых пролетарских литератур мира, прокладывая тот путь, которым - раньше или позже - пойдут литературы других национальностей.

Симптомы пролетарского расцвета современной украинской литературы и искусства - налицо. На наших глазах, в течении двух-трех лет, вырастает и продолжает расти, рожденная октябрем, плеяда крупных украинских поэтов, беллетристов и критиков, - большевиков по духу, мастеров по стилю.

Было бы преступлением перед пролетарской, коммунистической культурой не использовать, не заметить сегодняшнего момента, момента стихийного культурно-творческого подъёма украинских масс, зажженных пролетарской революцией. Надо дать возможность развиться этому культурному движению украинских масс и вширь и вглубь, надо устранить все рогатки, как психологические, так и объективные, стоящие на пути к этому развитию. И прежде всего надо укрепить и поддержать литературный фронт украинско-пролетарской литературы как наиболее важный идеологический фронт. Надо вывести октябрьскую украинскую литературу на широкую всесоюзную и европейскую арену. Ибо сейчас, в интересах как украинского, так и русского пролетариата, настало время закончить период самозамыкания украинской культуры.

В Европе и в России в особенности широкие круги пролетарской общественности не только не знают украинскую культуру, но и имеют о ней превратное грубо-анекдотическое представление. Между тем для России, где особенно ощутителен гнёт вчерашней могущественной

---

*) Проєкт В. Блакитного.

дворянской и буржуазной культуры, где царит еще идеологическое бездорожье в области зарождающейся пролетарской литературы - особенно важны опыты, пути и достижения украинской октябрьской пролетарской культуры.

Литературная Академия ставит своей задачей ознакомление союзных республик и пролетарских общественных кругов Запада с достижениями украинской октябрьской литературы.

Литературная Академия ставит своей задачей установление связи украинской пролетарской литературы с пролетарскими литературами прочих национальностей и взаимный обмен творческим и культурно-историческим опытом.

Литературная Академия ставит своей задачей пробуждение самодеятельности украинских масс в области художественной литературы и организацию этой самодеятельности в духе пролетарского коммунистического самосознания и в стиле научно-технических достижений современности.

Литературная Академия ставит своей задачей разработку и проведение принципов Ленинизма в области литературной и художественной политики.

Литературная Академия принимает изречение т. Троцкого: - "Методы искусства не методы марксизма" только в том смысле, что искусство требует к себе еще более утонченного, углубленного и тактически осторожного - в духе Ленина - применения методов марксизма и ставит своей задачей разработку и применение этих методов.

Литературная Академия строго придерживаясь классового принципа в области культуры, видит одну из задач современной украинской художественной литературы в укреплении смычки между селом и городом, между сельской и пролетарской интеллигенцией и отражение этой смычки под пролетарским идеологическим руководством.

Литературная Академия ставит своей задачей организацию ячеек украинской пролетарской литературы в Западной Европе и Америке.

Литературная Академия берет на себя инициативу по организации аналогичных литакадемий в Союзных Советских Республиках.

Да здравствует пролетарский ренессанс в украинской литературе.

Да здравствует украинская пролетарская литература.

Да здравствует Интернационал пролетарской культуры!

Микола Хвильовий

"ЗОЛОТЕ ЧЕРЕВО",[1]) ЯК ВИХІД ІЗ РЕПЕРТУАРНОГО ТУПИКА

(Стенограма однієї розмови)

Це, звичайно, парадоксально, але це все таки — так. Справа йде саме про той спектакль, що до нього вороже поставився і глядач, і театральна критика. Але пишемо ми цю статтю не з метою реклямувати "Золоте Черево" і навіть не з метою усунути ті непорозуміння, які заважають глядачеві подивитися на цю виставу іншими очима і які, не дивлячись на те, що безпосередній вплив твору мистецтва не може бути замінено словом посередника, все ж, як говорить німецький театрал Юліюс Баб, відограють величезну ролю, — таких завдань ми на себе не беремо. Наше завдання трохи інше: ми хочемо кинути погляд на нашу театральну дійсність з того забутого пункту, з якого зникають дрібниці і вирисовуються перспективи загального розвитку. Правда, завдання це дуже важке, і в одній статті його не розв'яжеш. Ми переживаємо період марудного будівництва, коли на перший план виступають деталі, коли ми, вдаряючись в фетишизацію цього так би мовити деталізму, губимо здібности бачити чи то відчувати основне замовлення часу, що навколо нього і во ім'я його

---

1) "Золоте черево" п'єса бельгійського драматурга Фернанда Кроммелінка (* 1885), ставлена "Березолем", за словами Йосипа Гірняка, на відкриття сезону у місті нового осідку — Харкові, куди театр перенісся з Києва в 1926 р. Ось як згадує цю подію Гірняк:

> Зрусифікований і індустріяльний Харків прийняв "Березіль" дослівно вороже... Критика, підтримувана офіційними партійними колами, які дуже пильно дбали за те, щоб українське мистецтво не дуже випиналося з екзотичних пелюшок, виставу "Золотого черева" прийняла не тільки холодно, але й намагалась переконати театр і глядача у відриві від ґрунту і інших численних гріхах.
>
> Березільців це не знеохочувало. Вони знали, що не тільки вороже настроєний глядач буде ставити опір усякому прояву проґресу, але й серед самих же землячків є такі, що з молоком матері всмоктали присмак натуралістичного побутового театру і пильно замикали свої вікна перед свіжим подувом. У цьому наступі на зросійщеного міщанина Курбас не був один — Хвильовий і вся Ваплітe з перших днів стали в один ряд. Але п'єса, збойкотована глядачем, була знята з репертуару... Ваплітe не тільки у виступах у пресі, але й на літературно-мистецьких диспутах стала по боці "Березоля". Курбас нав'язав тісний контакт з Хвильовим, згрупував драматургів — Куліша, Дніпровського, Йогансена; ширше коло письменників з Ваплітe були постійними гостями курбасівського т. зв. четвергового сальону. ("Сучасник", I, 1948, ст. 115).

концентрується вся наша "маленька" робота. Але й правда й те, що, загубивши цю здібність, ми неминуче прийдемо до розбитого корита.

Отже, перш за все вияснимо, що таке це основне замовлення часу.

— Почекайте, — зупиняють нас. — Ви, очевидно, хочете сказати, що ми мусимо викристалізовувати на сцені ідеологію (ах, як це вже обридло!) пролетаріяту й прищепити її до мас? Так це ми й без вас знаємо!

— Чудово! Ми саме це й мали на увазі! Але як іде кристалізація? Comment vont les greffes? Задоволені ви цією роботою?

— Як би вам сказати. . . Не зовсім! Ми добре розуміємо, що ідеологія (ах, як це вже обридло!) пролетаріяту зовсім не той міщанський недоносок, яким репрезентував би її хоч би той же пролеткульт. Це, звичайно, і не ті ідеологічні інтермедії, що крутяться безпорадними хвостиками біля таких безперечно цікавих п'єс і постановок, як "Вій".[2]) Це, на жаль, і не такі сатири, як от "Мандат" . . .[3]) бо хіба буржуазія не висміювала міщанство й спекулянтів? Це не ті й зворушливі кінцівки, які приставлено до таких безумовно талановитих п'єс як "97".[4]) Це — не мораль. Це все таки світогляд і то командуючий світогляд цілої епохи. І треба, очевидно, його розуміти в тому найглибшому сенсі, який робить цей світогляд хоч і важкою для мас, але глибокою й корисною філософською системою.

— Прекрасно! Але взяли ви на себе труд подивитися на "Золоте Черево" в плані цього замовлення часу?

— Ви натякаєте на те, що Курбас хотів дати ідеологічно витриману річ? Та одного ж бажання дуже замало. Поперше: п'єса все таки напівбуржуазна, подруге — якась анекдотична трагедія і, потретє, (щодо постановки) — якийсь невдалий еклектизм.

— Більше нічого не скажете?

— А вам ще чого треба? Здається, ясно сказано.

Тут і виясняється, що наш, на перший погляд серйозний опонент, розуміючи замовлення часу й знаючи, що таке світогляд, все таки не здібний піднятись над міщанською обмеженістю і бути тією тичкою, **по якій рівняється і мусить рівня-**

---

[2]) "Вій" (за Гоголем) — п'єса Остапа Вишні в репертуарі Театру ім. Франка (1925).

[3]) П'єса "Мандат" М. Ердмана йшла в Театрі ім. Франка.

[4]) "97" — п'єса Миколи Куліша, прем'єра якої відбулась в Харкові (Театр ім. Франка) в 1924 р.; пізніше "97" була в репертуарі "Березоля".

тися рядовий глядач. Тут і вияснється, що по суті він зовсім не уявляє собі, яким чином наш театр виконає замовлення часу. Він не має перед собою відповідного плану і пливе за тим же обивателем, який вимагає **тільки** (тільки!) цікавого видовиська. Коли ми перечитуємо сучасну театральну критику, то ми завжди думаємо, що ці статті в своїй більшості може писати любий глядач-середняк з любого округового міста. Для цього треба вміти переказати своїми словами зміст даної п'єси, знати на три з мінусом, що таке ґротеск чи то бутафорія і "авторитетно" заявити, що постановка провалилася чи то не провалилася. За такою критикою ховається безвихідна порожнеча того претенсійного міщанина, який "с ученым видом знатока" безпорадно розмахує руками і не веде глядача, а просто фіксує його, глядачеві настрої.

— Але що ж таке **ви** пропонуєте?

— Ми пропонуємо, перш за все, покинути, з одного боку, лайку, а з другого — дифірамби й панегірики і подивитись на театральну дійсність очима вдумливої людини. Конкретно: ми мусимо, перш за все, вияснити, чим наш театр відрізняється від хоч би того ж, так званого европейського й що ми розуміємо під такими термінами, як "занепад театру", "репертуарний голод", "репертуарний тупик" і т. д. Це зайняття, звичайно, не дуже цікаве, та ж послідовність в думках не тільки дає можливість уяснити собі путі, що по них піде розвиток нашого театру, але й приводить нас несподівано до досить-таки парадоксальних висновків.

Отже, перш за все, про занепад театру. Цей термін ми страшенно любили вживати до революції. Причин занепаду, до речі, ми шукали навіть в джунґлях кінематографії (один із відомих драматургів цілком серйозно обвинувачував "синематограф"). Тепер ми говоримо про занепад тільки тоді, коли маємо на увазі так званий европейський театр. . . Але що таке цей занепад?

Почекайте! C'est trop d'honneur que vous me faites!

Але з таким запитанням звертайтесь все-таки до анальфабетів.

— Друже дорогий! "Я заблукався вночі у великому лісі. Тільки один огник ще вказує мені путь. Тоді підходить до мене невідомий і каже: "Погаси свічу, ти так краще найдеш дорогу". Цей невідомий був богослов". Так говорив колись, здається, Дідро. І невже ж нам прийдеться перефразовувати ці слова і поставити знак тотожности між вами й богословом?

— Це зовсім інша справа!.. Ви не розумієте, що таке занепад театру?

— Так! Ми цього не розуміємо, і не розуміємо, чим цей занепад відрізняється від нашого, так званого, "репертуарного тупика".

— Гм!.. Тоді дозвольте почати з того, що всяке мистецтво, і театральне зокрема, тільки тоді не переживають кризи, коли вони, спираючись на той чи інший світогляд не перестають відогравати в суспільстві ролю фактора, який бере на себе завдання організовувати здорову масову психіку. Іншими словами: занепадом театру треба вважати той його стан, коли він живиться з мертвої ідеології. Бо й справді: хіба в такому стані він здібний впливати позитивно на масову психіку? Европейський театр, який зараз спирається на кастрований світогляд цілком природно йде до ідейного маразму, а значить і до цілковитого занепаду. Сьогоднішнє західнє, так зване, "ревю" (до речі, воно зовсім нічого не має спільного з такою постановкою, як "Шпана")[5]) з його справжніми, не пародійними джазбандами і фокстротами, будучи новим жанром в театральному мистецтві, не тільки не здібне вивести західній театр з тупика, але й, як заявляє теж західна критика, потрохи перетворюється в затишні закутки для патологічних героїв Гроса. Ідейний маразм не здібний з цієї нової форми зробити епоху в театральному мистецтві, бо форми модифікує все-таки не "опаяз",[6]) а живий світогляд.

— Почекайте!.. Але чи не помиляєтесь ви безапеляційно заявляючи, що світогляд, на який спирається сьогоднішній европейський театр, є світогляд кастрований?

— Не думаю! Яскравим доказом тому є ті, так би мовити, трансцендентні потуги, що ними вславився в свій час екпресіонізм. Передова західньоевропейська молодь, яка об'єдналась під прапором експресіонізму, несподівано прийшла до тих же тверджень, що й ми. Вона зрозуміла, що справа не в "перестановці шіллеровських персонажів і не в перегрупировці шекспірівських сцен" — справа все таки в живій здоровій ідеології. Коли натуралізм і імпресіоністичний неоромантизм, зігравши епохальну ролю, чекають на свого заступника, то це зовсім не значить, що трапилась звичайна криза форми. Трапилась більше серйозна річ: підійшла криза ідеології. І тоді ця молодь вийшла на вулицю за Ромен Ролланівським героєм: "що таке життя? Життя — трагедія". Але одного вигуку було замало, бо трагедія була не в тім, що "життя тра-

---

[5]) "Шпана" — "огляд-ексцентріяда в 10 показах" Володимира Ярошенка, виставлена "Березолем" в 1926 р.

[6]) опаяз — ОПОЯЗ (Общество изучения теории поэтического языка) — об'єднання російських формалістів.

гедія", а в тім, що експресіоністи, найшовши справжні причини занепаду европейського мистецтва взагалі і театрального зокрема, все-таки не могли розв'язати кризи театру. Чим це з'ясовується? А це з'ясовується тим, що їхня філософія в процесі свого розвитку, як ми бачимо із теоретичних розвідок експресіонізму, зробилась врешті варіяцією того ж таки буржуазного світогляду. Що ж це значить? А це і значить, що цей світогляд є світогляд кастрований. Саме відціля й виходила анемічність цих досить таки симпатичних потуг, відціля й провал всіх цих талановитих Ведекіндів і Штернгаймів.

— Прекрасно! Дякую. Vous prenez les choses philosophiquement.

Ми тепер розуміємо, не тільки що таке занепад театру, але й знаємо, що, поперше, театральну культуру будується на якомусь світогляді і, подруге, що будувати цю культуру на кастрованому світогляді не можна.

— Але чи не скажете ви нам, на якім світогляді будується наш радянський театр?

— На якім?.. Очевидно на світогляді пролетаріяту.

— Але чим же він тоді конкретно відрізняється від західньої сцени? Не тими ж "моральними" кінцівками й ідеологічними інтермедіями, на які ви й самі дивитесь досить таки скептично?

— Звичайно! Але бачите ми ж зараз переживаємо репертуарний тупик. Як тільки ми будемо мати кілька добрих наших п'єс — радянський театр одразу ж переходить в стан розквіту.

— Іншими словами ви хочете сказати, що наш театр переживає теж занепад, але — тимчасовий?

— Очевидно.

— Тоді, значить, він зараз, хоч і тимчасово, спирається на кастрований світогляд?

— Вибачте. Це вже софістика. Я цього, останнього, зовсім не думаю говорити.

— Припустім . . . хоч цього припускати й не можна. Тоді скажіть мені, чи так я вас зрозумів, думаючи, що ви між "репертуарним тупиком" і "репертуарним голодом" ставите знак тотожности?

— Ви мене правильно розумієте. Говорячи про "репертуарний тупик" я мав на увазі саме "репертуарний голод". Репертуарний тупик це є відсутність таких п'єс, якими ми могли б організувати відповідно духові часу масову психіку.

— Дякую за пояснення. Але тут же мусимо зазначити, що поперше, саме з цього моменту ви попадаєте в вищезгадані джунґлі "синематографії", подруге, виясняється, що ви зо-

всім не уявляєте собі, яким чином театр вийде на шлях розквіту. Будемо говорити одверто: наш театр, так би мовити, en masse не тільки переживає занепад, але й спирається, хоч це й дивно, на той же такий буржуазний світогляд. І коли він різниться чим від сучасного західньо-европейського, то тільки своїми тенденціями до розквіту, що, так би мовити, потенціяльно ставить його в дуже вигідне становище. Саме тому ми й вживаємо, замість такого терміну, як занепад — репертуарний тупик. Але "репертуарний тупик" зовсім не є "репертуарний голод". Наш театр не в стані безп'єсся, а в стані своєї первісної формації на новому світогляді. Що це значить? Це значить, що він намацує під собою ґрунт і шукає в архівах старого світогляду того об'єктивно-корисного матеріялу, що на нім він положить основи нової театральної культури. Без цієї попередньої роботи було б страшенною глупотою чекати виходу із "репертуарного тупика". А коли ми скажемо, що до названого матеріялу відноситься і якась велика частина буржуазних п'єс, то для нас ясним становиться, що не можна змішувати "репертуарний голод" з "репертуарним тупиком". Наші театри кидаються від однієї п'єси до другої — це так. Але ці п'єси ми (Слухайте! Слухайте!) — **маємо**. Справа тільки в тім, **на яких із них наш театр мусить проходити першу стадію своєї нової формації.**

— Але почекайте! При чому ж тут "Золоте Черево"?

— Дозвольте розвивати свою думку до кінця. До "Березоля" і його останньої постановки ми ще підійдемо... Так от. "Свого" репертуару ми ще по суті не маємо. Але тут ходить про те, що ми його можемо й не мати, коли не уяснимо собі яким шляхом він прийде до нас. Звичайно "виробництво" цього репертуару в основному залежить від стану нашої ідеології, іншими словами, від певних соціяльних процесів і від стану нашої економіки. Але не треба забувати не менше основного марксистського твердження, яке говорить, що не тільки економіка впливає на людину і її творчість, але й людина своєю свободною волею теж має т. зв. зворотний вплив. Іншими словами, від нас самих у великій мірі залежить приход цих довгожданих п'єс. І справді: хіба в процесі кристалізації й виникнення "свого" репертуару приймають участь тільки ті генеральні сили, що направляють й кореґують ввесь ідеологічний процес? Кристалізація й виникнення "свого" репертуару в великій мірі залежить і від тих факторів, що роблять його "репертуаром", а не науковою розвідкою, припустім. Іншими словами, репертуарний добробут у великій мірі залежить **від шляхів розвитку театральної культури.**

Дозвольте для аналогії взяти кілька моментів з історії руського буржуазного театру. "Горе от ума",[7]) по суті перша руська п'єса, яка мала епохальне значення і яку руська буржуазія могла назвати "своєю", появилася тільки через 67 літ після того, як одкрито було руський буржуазний театр. 67 років! Термін досить таки солідний. 67 років це суспільство чекало "своєї" п'єси, "свого" репертуару. Але нас цікавить не той факт, а нас цікавить — **як** воно чекало і яким чином виникло "Горе от ума". Треба зарання сказати, що воно чекало зовсім не так, як ми. В той час коли ми **пасивно** ставимось до процесу виникнення "свого" репертуару і навіть не уявляємо собі, як цей процес мусить проходити, в той час, як ми безвідповідально кидаємо такі слівця, як "репертуарний голод", активне руське буржуазне суспільство прекрасно знало, що "свій" репертуар прийде не через якийсь ізольований від життя драморобчий технікум, не через анархію безплання і порожні рецензії, а через усвідомлене будівництво театральної культури.

Замість того, щоб нарікати на репертуарний голод, це суспільство перенесло на свою сцену европейських класиків, які, з одного боку, визначили формальні тенденції, інакше кажучи, визначили культуру руського театру, а з другого боку, виховали глядача, що з нього потім і вийшов справжній "свій" драматург. Хіба це ж таки "Горе от ума" не є талановито пристосований до тодішньої руської дійсности збірник мольєрівських універсальних типів? Іншими словами: коли б руський театр не став на шлях засвоєння класичного репертуару, коли б він з перших днів не підпав під вплив геніяльного француза, можливо, "Горе от ума" прийшло б не через 67 літ, а через 167. Хіба "Ревізор" не є результат усвідомленої 67-літньої репетиції цього театру? Правда, Мольєр довго був незрозумілий масам тодішнього руського суспільства. "Мізантроп", скажемо, розцінювався не як світовий тип, а як сценічна "побрякушка", словам Альцеста руське суспільство довго не находило відгомону в своєму серці. Але — справа ж не в цім, справа в тім, що не через домашніх передчасних драморобів руська буржуазна сцена прийшла до високої театральної культури і **до свого Грибоєдова**, а через "Мізантропа".

— Добре. C'est possible. Я припускаю. Словом, ви радите нашому театру звернутися до класичного репертуару і на нім покищо одточувати свою культуру. Словом, ви радите не поспішати зі своїми драморобами і розв'язати руки нашим ре-

---

[7]) "Горе от ума" — п'єса Грібоєдова.

жисерам, гадаючи, що з цього репертуару й виростуть наші Мольєри? Але хіба ми не використовуємо класиків?.. І потім ви забуваєте основне: руський буржуазний театр, переносячи на свою сцену Мольєра, мав справу з ідентичним собі світоглядом. Чим ви ґарантовані, що класичний репертуар не прищепить нам і свою ідеологію?

"Нове мистецтво", 28 (37), 1926.

ДО КНИГИ СТО ТРИДЦЯТЬ ДЕВ'ЯТОЇ

Милий читальнику. Привіт, давай твою руку і nehmen Sie Platz! У нас із тобою багато справ, багато треба поговорити, порадитися, помріяти, майнути думками під оболоки та дещо й спом'янути не злим тихим словом. Адже ж якнеяк, а минуло вже мало не рік, коли ти вперше здивований, ба навіть вражений, зупинився перед вітриною книгарні "Галло, галло, галло, всім, всім, всім" — так гукала найжиттєрадісніша книжка сучасности "Літературний Ярмарок", яку ти тоді ж і придбав, а, придбавши, перечитав і зостався вельми вдоволений. Із схимницьких похмурих келій літературних ти попав на веселе торжище стільки гомінке, скільки й яскраве та метушке!

Правда, спочатку ти ніби огрітий чимсь дебелим по лобі — оторопів, остовпів, навіть переляканий почав кричати пробі, далі розгнівався і, вихопивши у Цигана його цвьохкий батіжок, накинувся на Ярмарком, збираючись побити на ньому те замашне приладдя, як кажуть, до канцура. Але, як ти це добре пам'ятаєш, цієї вівісекції не дозволив тобі зробити той самий симпатичний і гарячий, як арабський кінь, Півник у синій свиті наопашці. Він досить елеґантно стрибнув тобі на плече і, так само елеґантно, закричав наймелодійнішим у світі голосом: кукуріку! Ти схаменувся. Де дівся той переляк і той невдячний афект! Навпаки, стиснувши вдячно півникову лапку, ти попросив пробачення у Ярмаркома і, запаливши свою пахучу люльку, надіслав на його, Ярмаркома, адресу доплатним листом свої вірші і, більш того, навіть був дуже вдячний, довідавшися про їхню долю від ситого Оселедця, що в той час відав Редкошем Ярмаркому. Отож, милий читачу, ми помирилися. Засудивши свою першу гарячковість ти прилучився до загальних веселощів, скочив на карусельного коня і помчався в голубу даль, де, як ти не раз про це говорив, мав велику насолоду і приємність

зазнайомитись якнайближче із почесним Сенатом Ярмаркому, а саме: з коментатором великого Стагіріта — сивим Авероесом, з вічно юним Остапом Вишнею, з похмурим демоном сучасности Леонідом Черновим і з високо-вченим філософом Володимиром Юринцем та іншими. Так, ти справді мав велике задоволення, знайомлючися з цими мужами мудрости і гострословія, справедливо вважаючи, що чогось подібного до їх творів, іменуємих інтермедіями, коментарями та прологами, ти не зустрічав в жадній із відомих тобі літератур. Ти був радий, задоволений, бо своєю власною персоною був присутній при народженні цілком нового літературного жанру, де глибина думки поєднана із витонченим словом, каламбур з ориґінальністю, сльозина із теплою пародією на саму себе і велика та глибока радість із тією журбою, що так прикрашує чоло мислителя. Правда, як ти сам вже признавався (але й сам виправив свою помилку), на початку твій розум і почуття були страшенно обурені і, як ти тоді гадав, цілком законно і цілком справедливо. Ти говорив — і блідість, як настирлива мука безсоння, впивалася в твої рожеві вуста: як же так і де це видано, і де це чувано? Інтермедії! Але ж про такий ґатунок літератури не сказано в жадному підручникові по теорії словесности. Про це жадним словом не обзивалися ні маєстро Загул, ні професор Якубський, ні навіть сам Томашевський! І ти, любий читачу, палав як на вогнищі і бігав поміж трьох сосен. Потім ти зрозумів, що й автобус і почтовий вагон, який так швидко і точно перевозить твої поезії із кобеляків до Ярмаркому (щоб ми їх вкинули до Редкоша), так само три сотні літ тому не значився ні в постановах Наркомшляхів, ні в інструкціях Орквиконкомів, ні в оголошеннях Міськрад. Словом, ти зрозумів цілком ясно і твердо те, чого ніяк не міг зрозуміти з підручників діялектики, яка, діялектика, як ти не раз запевняв, суть лише вдала більшовицька софістика, оте "дишло, що куди повернув, туди й вийшло". Але й цю помилковість у таких своїх міркувань ти усвідомив і, усвідомивши, навіки залишив свої кобеляки і замість поезій став надсилати до Ярмаркому проєкти уфілософлення літератури і олітературення філософії. Як пам'ятаєш, ти багато разів писав про ідейну порожнечу сучасної літератури і про неймовірну тяжкість філософського стилю хоч би того ж самого маєстро Юринця. І ти вважав тоді за справедливе, щоб пролетарські поети вчилися проблемности і розмаху у Бальзака, Ібсена, Ґете, а філософи філософського стилю у Енґельса, Леніна й Сталіна, бо ж слово, на твою думку, то є знаряддя мислі і великий жаль, коли такий цінний інструмент має до себе таке

необережне ставлення. Словом, ти говорив про бажаний шлюб української пролетарської літератури з матеріялістичною філософією, яка філософія є не тільки екстракт найвищих досягнень людського генія, а й метода як збагачувати і досліджувати і використовувати знання з найбільшою користю для трудящого людства.

Захоплений цією думкою, ти тер долоні, бився об поли і радо вигукував: еврика, еврика! Хіба це не прекрасно, чорт забери, піднести літературу на найвищі філософські ідейні висоти, одухотворити її вічним і ненаситним прагненням нового в змісті чарівного і привабливого у формі... Це були дитячі роки твого власного захоплення. Потім ти, любий читачу, переконався, що цим самим боліють і мріють тисячі і мільйони інших людей і що те, що було майже боязким бажанням, стало рости, оформлятися, щоб перетворитися в потребу. І своїм звичаєм ти написав тоді до Ярмаркому таке:

"Ми переживаємо надзвичайно цікавий момент і цікавий не тільки тим, що панує в нас тепер чехівщина і нудний чехівський чоловічок у літературі — бо це скороминуще і пройде, — ні цікавий тим, що літературна доба наша своєю діяметральною протилежністю подібна до тієї, яку сотню літ пережила ще молода тоді буржуазна Німеччина. Великі поетичні генії Ґете, Шіллер, Гайне були свої люди в науці і філософії, а філософи часом чарівними поетами. І цей шлюб, ця синтеза, як мені здається, — так писав ти, дали напрямок цілій тій культурі, що завершення своє мала в колосальному спорудженні Маркса й Енґельса. Це наше право так думати і мріяти і мріяти тією філософією жадібно, як спраглий водою, адже вперше за всю нашу многострадальну історію од поезії безпосереднього чуття ми переходимо до поезії систем, опрацьованих точністю теоретичної думки. Адже для кожного ясно, що до останнього часу ми здібні були швидше увесь світ потопити у поетичній зливі, ніж до кінця продумати, обмислити і діялектично завершити хоч би одну яку невеличку проблему. Словом, ми лірики, але повинні стати мудрецями".

Так, ти писав нам, милий читальнику, і думки твої не розбігалися з істиною ні в цій проблемі, ні в іншій, яка, цебто ця інша проблема, оформилась у твоїй уяві, як проблема активного романтизму, що ти його досить чітко і ясно протиставляєш пануючому тепер в нашій літературі натуралізмові, офіційно рекомому "монументальним непорозумінням". Правда, ти пишеш і ми погоджуємося з тобою, любий читальнику, що час збирання сирового побутового матеріялу ще не минув, бо йде велика перекройка, великі перебудови цікаві на всякі деталі, — але це все ж не те, чого вимагає від

літератури наш час. Адже стара істина і всім знайома: окремий факт навіть добре відзеркалений є не більш як музейний експонат неподібний до свого живого прообраза лише тим, що суть мертвий. Живе ж тільки комплексна система фактів, втілена в поетичний образ як в невмирущий символ жадань, турбот, поразок і перемог кляси та її епохи. Тому, любий читальнику, ти маєш рацію писавши про те, що на зміну натуралістичній літературі, як мистецтву відзеркалення окремих фактів, не зв'язаних між собою, — конче й швидко мусить прийти активний романтизм. Виросте він із кривих руху так званих великих чисел, із цілого колективного психологічного комплексу людей епохи змагання за соціялізм та його побудування.

Адже ж ти запевняв нас, любий читальнику, і ми погоджуємося, що найістотніша зміна в соціяльному ладі робітничо-селянського бльоку — це переростання пролетарія (індустріяльного як і сільсько-господарського) од чистого продуцента до продуцента-організатора цілого економічного процесу. Одірваний від однієї речі, що був до неї прикутий капіталістичною системою — він, пролетарій, тепер знісся на ту височінь, де перед ним шикуються в своєму безнастанному русі цілі мільйони речей; кілометр чи півкілометра знайомого шляху до заводу або плантації виріс для нього в найскладніше мереживо багатотисячних залізничих шляхів. Одне чересло чи мотор помножились на сотні тисяч і потекли безконечними каналами в усі закутки республіки чи й цілого світу; розмова з родиною в льоху чи з товаришами в душному цеху перетворилася на зв'язок — через пресу, радіо, аеро — з цілим світом. Ця величезна внутрішня духовна потенція має й повинна найти собі виявлення у відповідній поемі, складеній цією новою людиною.

Чи буде цей твір "симфонією мільйонів", про яку ти писав, вітаючи партконференції та з'їзди рад, які партконференції та з'їзди рад прокотились недавно по цілому Союзі і які так дбайливо і уважно, повні наймогутнішого піднесення, настроювали до цілковитої гармонійности отой громохкий, могутній інструмент, відомий всім під назвою п'ятирічки. Так! Активний романтизм і тільки він має і мусить вловити і передати в образах засобами свого поетичного майстерства оту покищо невловлену "музику мільйонів" доби великої індустріялізації.

Такі от ті думки, що ти їх висловив, милий читачу, запаливши свою пахучу люльку. І ми з ними згоджуємося, як згоджуємося і з твоїм твердженням, що наші, літярмаркомівські Інтермедії, Прологи та Епілоги були, є і будуть підготов-

чою школою до майбутнього активно-романтичного мистецтва. Правда, в цих інтермедіях ми обминали часом окремі факти чи й серію їх, але тільки для того, щоб все це подати у вищих узагальненнях; правда, нашим інтермедіям часто бракувало серйозности, але тільки тому, що треба було руйнувати пиху і закостенілу косність сучасних літературних засобів і форм. Правда, в наших інтермедіях часом чи не забагато було їді і насмішки — але тільки із філістерства. Поруч з цим в наших інтермедіях квітли гумор і тепла іронія — і їх потрібно, щоб переборювати сьогоднішній день в ім'я музичного, комуністичного Завтра; так само в них часом буває забагато лірики — і то був осиковий кілок у минувшину; траплялось навіть і зовсім невдале філософування, але хай і воно живе як перші кроки до філософії. З цих зародків і мусить вирости активна романтика, так ти пишеш, наш любий читальнику, і твоє слово є істина.

"Літературний Ярмарок", 9, 1929.

ПРОЛОГ ДО КНИГИ СТО СОРОК ДРУГОЇ

Коли ви, шановний читачу, читаєте в "Комуністі", скажімо, невеличку, набрану петитом замітку, що, скажімо, Північна рудня артемвугіллівського тресту "протягом першого кварталу навіть перевищила свою виробничу програму", — ви, коли ви не допотопний іхтіозавр, не ворог революції, не тупоголовий скиглій-міщанин, ви відчуваєте, як ваше серце починає прискорено битись, як зідхання радости вириваються з ваших грудей. Коли ви, шановний читачу, читаєте в тому ж "Комуністі", що, скажімо, колгоспи Маріупільщини "виконали плян збирання пшениці на 102 відсотки", — ви, коли ви не звірюка-куркуль, що зараз метушиться по степах зі своїм одрізом і тероризує бідняцько-середняцькі маси нового колективізованого села, коли ви не підкуркульник, ви і тоді не можете не відчути, яким добрим відгуком відгукнулася ця маленька замітка в мільйонах творців нового життя.

Чому ж так приємно зворушують вас ці маленькі, набрані петитом замітки? Тому, що ви бачите крізь них обрії самоварно-канаркового добробуту свого егоїстичного закутка?

— Нічого подібного! Тому, що ви — не обивательська свиня, яка думає тільки про своє черево, тому, що ви — не глитайська наволоч, яка, почуваючи загибель всіх своїх хам-

ських надій малокультурного, озвірілого визискувача, пручається й не хоче негайно зійти з історичної арени, тому, що ви — не закордонно-петлюрівський онанітик і не внутрішній еміґрант із просвітянсько-контрреволюційного “СВУ”, що йому, “СВУ”, ніяк не вдається обійти далекозоре робітничо-селянське око — органи ДПУ, не тому й не тому, а тому, що ви — людина, тому, що ви — революціонер, тому, що ви крізь ці набрані петитом маленькі замітки вже бачите ті невимовно-прекрасні обрії, що до них довго, але й уперто йде людськість, тому, що ви бачите (крізь ті ж таки замітки), як поступово перед вами розступається темрява старого, доживаючого свій вік (і тому ще злішого) проклятого людством капіталізму, тому, що ви чуєте, як ці робітники і селяни, підбадьорені успіхами соціялістичної країни, поспішають до лав великої пролетарської армії, аванґарди котрої то тут, то там (перед рішучим генеральним боєм) вступають в сутички з капіталістичним військом.

Успіхи на заводах, на копальнях, в колективах не можуть не радувати вас, бо ви маєте честь називатись громадянином Союзу Радянських Соціялістичних Республік. Яко громадянин такого Союзу ви позбавлені права навіть на мить послаблювати свою революційну активність. Отже і ви, і я, і всі ми, свідомі громадяни Союзу Радянських Соціялістичних Республік, — всі ми кождого дня переживаємо радість творчости, бо кождого дня ми читаємо про сотні саме своїх успіхів. Але чи замислювались ви, шановний читачу, що радість творчости і робить наше життя повним, соковитим і, я сказав би, безсмертним? Замислювались? Ну, так тоді ви, безперечно, прийшли й до тієї думки, що цю радість творчости допомагає вам пережити, і саме сьогодні, ніхто інший, як насичена свіжими інформаціями пролетарська газета. Сьогодні тільки вона встигає розповідати повно й соковито про наш надзвичайний, героїчний час.

Це я говорю до того, шановний читачу, що при всьому своєму великому бажанні догодити і вам, і редакції своїм прологом, — цікавого пролога я не напишу. Принаймні, не зумію написати такого, щоб він вас хоч на половину так задовольнив, як вас задовольняє, скажімо, вчорашній нумер “Правди”.

Про що я буду писати? Про те, як пролетаріят Радянського Союзу, згинаючись під вагою величезних труднощів, відважно викинув гасло реконструкції всього свого народнього господарства, йде, як самовідданний провідник і саме по тому важкому шляху, що виводить людськість із темряви ка-

піталістичного тупику і проводить її до соняшних просторів соціялізму? Чи, може, про те, як розривалась завіса темряви над новими, колективізованими хуторами й селами? Чи, може, про те, як світовий пролетаріят вітав в день 50-річчя свого ватажка, залізного салдата революції — Сталіна?

Про це багато краще й соковитіш вже розповіли вам наші пролетарські газети.

Чи, може, я візьму якусь "Нову Ґенерацію" й почну копирсатися в її хутуро-вибрикальній, просвітянсько-порнографічній "смєсі"? Ну, вибачте, я не загубив (і ніколи не загублю) своєї гідности, і до того ж на такі дрібнички зовсім не маю дорогого мені часу.

От хіба тільки дві слові про свою об'єктивність. Коли я, скажімо, керівників якогось футуро-хуторизму вважаю за творчих імпотентів, за зразкових халтурників і за "теоретиків", виссаних з дрібно-буржуазного пальця малограмотних вибрикально-хуторянських "теорійок", то про поета Скубу, скажім, я можу говорити тільки як про поета здібного. І взагалі треба сказати, що даремно і "Молодняки", і "ВУСПП" закидають і мені, як і всій тій організації, що до неї я маю честь належати (пролітфронту), що ми — зарозумілий народ і що ми не хочемо бачити гарних письменників поза своїм угрупованням. Ну як я, скажімо, буду заперечувати, що Шеремет цікавий поет? Як я буду заперечувати, що серед молодняківців чимало письменників, що з часом відограють, можливо, не останню ролю в нашій пролетарській літературі?

А втім, досить! Дозвольте не гаяти часу і дозвольте від імени редакції, від імени тих письменників, що співробітничали в "Літературному Ярмарку", дозвольте сказати вам.

— До побачення!

До побачення в інших журналах і зокрема, шановний читачу, до побачення в новому журналі — "Пролітфронт", що його перший нумер появиться цими днями (за редакцією: М. Куліша, І. Сенченка, Ів. Момота, Т. Масенка, Ю. Яновського, Арк. Любченка й П. Панча). Зігравши свою чималу ролю (звичайно не без помилок), "ЛЯ" відходить в область історії. Ніколи ви, шановний читачу, не побачите вже ні цієї каруселі, що завжди розпочинала нумери "ЛЯ", ні цих малюнків на його берегах, ні інтермедій, ні петрицьких сорочок, ні, ні... і т. д. — і це все відходить в область історії. Шкода? Я не сказав би. Так завжди було: народжується, живе і вмирає. Шкодувати треба було б тільки в тому разі, коли б "ЛЯ" продовжував жити, покинутий основною групою своїх співробітників: його життя виродилося б у таке ж нікчемне сопливе існу-

вання, яким жевріють (хай пробачить мені редакція за порівняння) різні “аванґарди” з “а” і без оного. Словом, журиться нічого особливо в наш бурхливий, прекрасний час.

До побачення, шановний читачу!

З доручення редакції М. Хвильовий

P.S. Епілогу до цього, останнього, нумера “ЛЯ” я свідомо не пишу: я не певний, що за якийсь час “ЛЯ”, будучи новим, цілком ориґінальним типом альманаху, не воскресне і не продовжить свого існування за редакцією письменників наймолодшої ґенерації.

Нарешті, вважаю за свій обов'язок ще раз рекомендувати шановному читачеві літературно-громадський місячник — “Пролітфронт”. Умови передплати такі: на 1 рік — 8 карб., на 6 міс. — 4-50, на три місяці — 2-50, в продажу окремий нумер — 75 коп. Адреса: Державне Видавництво України, Харків, вул. Лібкнехта, 31.

“Літературний Ярмарок”, 12, 1929.

ЗАПИСКИ-ЗАПИТАННЯ

під час подорожі до Артемівщини та Дніпропетровська групи: Хвильовий, Куліш, Вишня, Яновський, Любченко. Березень 1929.[1])

Тов. докладчик, почему вимовляют слово Товариш порускому, на докладах. А почему ни повкраинскому, 14.III.29 г.

(Друга картка тієї самої особи) — Вопрос. Товар. Докладчик, где училися Попи которие типер правлят по церквам навкраинскій язик, и чи им типер разрєшают учится или нєт. 14. III. 29.

Т. Любченко. Чому не приїхав тов. Сосюра і де він зараз є. До якої групи письменників він зараз входе: До Плуга чи Гарту і чи існує Вопліте, як що існує то чи входе хто до його складу з Вас сюди приїхавших? Сулименко.

Товаришу! Будьте ласка відповісти чи слово “жид” це є українське? 14. III. 29 г.

---

1) Правопис залишається без змін.

Будьте ласка поясніть що таке футуризм, неокласики, в чому полягає суть цього стилю творчости?

Хто оплачує за працю письменникам і в якому розмірі?

Тов. Докладчик скажитє пожалуста в Укр. Большевикє розводится теория Волобуєва о строительстве. Уж если так Ви будете строить и розводить теорию то Ви далеко не уедите.

Т. Любченко. Скажіть будь ласка відверто, чи певно можна сподіватися на те, що Укр. Культура буде як це зараз пилно проводиться чи це тільки часом. Як се кажуть "прошел пил так и след остил" чи дійсно це є не на бумазі а на ділі. Бурли...

Куди зручніше всього звернутися в твором, коли він має все ж таки щось гарне. Чи до видавництва, чи до якоїсь організації письмеників. В...

Що це таке нова генерація в літературі?

Чому так монопольно друкуються молоді починаючі письменники, хоча у них є й талан?

В які газети пише Остап Вишня свої оповідання?

Скажіть будь ласка! Чи є такий твір "Вій" Остапа Вишні по Гоголю? Як що є, так де його можна дістати?

Хай покажется т. Хвильовий.

Остапові Вишні. Де тепер єсть Павло Нечай, що писав до "Рад-Сила" і які книжки його є? Дайте відповідь.

Тов. Голова! прошу припинити ходіння в двері бо абсолютно нічого не чути.

Публіка прохає т. Сосюру прочитати свої вірші, зокрема "Золоті Шулики".

Аудиторія прохає щоб виступив Остап Вишня. 11 подписів. (Підписів нема)

Чи тов. Усенко є між письменниками?

Група "Вапліте" 1926 р.

Зліва сидять: П. Тичина, М. Хвильовий, М. Куліш, О. Слісаренко, М. Йогансен, Г. Коцюба, П. Панч, А. Любченко; стоять зліва: М. Майський, Г. Епік, О. Копиленко, І. Сенченко, П. Іванов, Ю. Смолич, О. Досвітній, І. Дніпровський.

Олександер Шумський

Тов. Остап Вишня будьте ласка прочитайте свій фельєтон "Пєть Сором".

Прохання президії ввести в почесну призидію тт. Луначарського, т. Скрипника, т. Крупську, т. Сталіна, т. Петровського.

Привітання! Вітаєм Вас, письменники, пролетарі,
Вітаєм від заводів копалень і шкіл,
Від металістів, гірників робітників освіти
І від селян, які мусять тут сидіти.
Вітаєм щиро, як братів,
Як братів культури....
Остапе, Юрію, Миколо, бий
Зачинщиків халтури.

13. III. 29 р. НМар....

Скажіть будь ласка який спрос на українську літературу за кордоном?

Тов. письменники мене цікавить питання, опрічь літературної діяльности, чим ви ще займаєтесь. Де працюєте. Кут...

Прохання назвати прізвища всіх сидячих у президії письменників.

Чому така пагана українська мова у Харківські газеті "Комуніст"?

Чому друкують газету "Комуніст" за старим правописом а не за новим?

Чому так дорогі всі українски книжкі и робітникам иноли не можна купить з за того що вони Дуже дорого?

С кокого года пошла украинска мова?

Чому ви пісьменники не носите національного вдягнення? ВЛукор...

Скажити пожалуста Где находится товариш Виниченко?

Т. Любченко Скажіть міні куди куди треба надсилати свої твори як-що я напишу? Я уже написав свій твір про жит-

тя своє і товаришів за кордоном в час імперіалистичної війни, і надіслав його до редакції Кочегарки. П. Л. Хоменко. 15. III 29 г.

Президія Скажить, чи не можно зробити ще одного такаго вечьора в котрому виступили пісменники. Клоч...

Якими письменниками була заснована українська пролетарська література? Будьте ласкаві відповідьте.

Хвильовому. Дуже цікаво було б щоб шановний Микола Хвильовий пояснив в кількох словах про течію в сучасній літературі футуризм.

Ми просім тов. Любченко прочесть что нибудь из своих произведений. Б....

До письменників. Чому у т. Головка описання селянського життя таке "вульгарне". Бурьян. АБ 15. III

Т. Любченко! невже ВУСПП нічого не зробила за для зміцнення укр. літер. що Ви а ні слова не сказали. Малицкий

Т. ПИСАТЕЛЬ ЯНОВСКОГО ОТКУДА РОДОМ ЧИ МІСТА ЧИ СИЛА?

Шановні товариші! Скажіть, будь ласка, з Вас, як таких, хто нибудь працює в якому нибудь виробництві, чи Ви і живете з того що одержите за письменство, та чи багато з цього буває для Вас і Вашого життя??

Будь ласка зясуйте про літературну дискусію 25-28 р. Основні її моменти й участь в її тов. Хвильового. ВКурде...

Тов. Вишня раскажить свою биографию. Дабоч...

Т. Любченко! Ви що нибудь прочитайте ни з журнала а з своєї голови та то все читаєте по книжка...

Т. Полонському прист. Наркомосу. Будь ласка скажіть — будуть-ли в м. Катеринославє підготовчі курси до Вузів й коли саме, та як коштовні для слухочів чи безкоштовні?

Скажить товариші що це за письменники "Нова Генерація" Хто вони яки їхні твори? Скажить маєте ви звязок з За-

хідною Закордонною Україною Галичина Буковина буваєте Ви там і бувають або будут ті письменники у нас? І взагалі закордоном Ви буваете, в робітничих районах и маєте намір бути?

Чому ви пісьменники не в украйнському вбрані?

Може бути людина культурною — в широких штанях як Ви кажете, та в вишитой сорочці.

А хіба провадяє нац-політику ми проти колишніх пісен "Українських" є з них тако-ж дуже гарні і невмруть ще довго і не треба їх стушовувавать, як "Думи" або "Заповіт" чі інші

Дорогой Любченко Можете ли ви сказать, что нужно положить В основу своего образования чтоби овладєть литературноі наукой? За отвєт буду очень благодарен. Карандаш бил тупой. А. П. Дак...

Товариши песменикі отповідайте де ви зараз провадите своє житья, в якому мисті. Хвильовизм — адреса.

Любия М. Хвильовий! Будьте ласкаві, коли Ви будете балакати про заснування рад. укр. літератури то скажіть про свій (останнє слово перекреслене) "хвильовизм". Це правда, чи ні? Дайте відповідь, будьте ласкаві.

Скажит кто зав видавництва украйни.

Прохання, щоб Остап Вишня прочитав що небудь із своїх гумористичних творів. Студент ИЛ...

Тов! Борисенко! Нічого не чут того що молодь балачки проваде цілими купами треба вжити порядк...

Будет-ли виступать т. т. Епик и Смолич?

Письменик будте ласка ви отповідайте нам чого це ми ни бачимо українского убрання ниде але й тольке Ак...

Вами сказано что ми мало випісиваем журналов "Рабочий" зарабативаєт только на жизнь и то не совсем хорошую (небудем говорить за квалифицирован) и он всегда из етих денег дает жертвуем и бастуючих рабочих загаранице на без-

работ неграмот красний крест Кроме того нужно кажному виписать газету Н. Т. так что на жаль ви неправи колиб були гроши то ми виписилаиб

Може помистиця моя статя в газети Комуніст Я буде не зовсім чісто написана на украінскій мові

т, Любченку. Бажано було б щоб кожного письменника авдиторія бачила персонально.

Почему продвигать украинскую культуру в массы, мы через ДВУ распрастранили Русско-Украинские словари 1915 г.

Скажите в журнале Лит Ярмарок написал стих Драй Хмара — я не понимаю для чего его поместили в журнале.

Чи не є в наших літературних колах ухилу шовіністичного російського там, чи українською, та чим була викликана подорож до Москви та змичка з російськими письменниками. Невже цієї змички не було до того?

Украинской литературы выходит не так много как русской, Делать сравнение с русской очень глупо потому что русской литературы больше чем укр.

Чи виступе Микола Хвильовий?

ВАС. ЕЛЛАН

I

За короткий час своєї літературної діяльности він мав кілька псевдонімів. Частину з них (як от: Орталь, Гарт) він пустив у світ, щоб потім до них не повертатися; решту (як от: Проноза, Блакитний) можна було, коли не щоденно, то в усякому разі щотижнево зустріти в поточній пресі.

Але був у нього ще один псевдонім — не подібний до інших. Це той, що ним він рідко нагадував про себе, але зате не забував його до кінця свого цікавого й змістовного життя. До цього псевдоніму він ставився завжди обережно й завжди так або інакше (хоч із властивою йому в таких випадках соромливістю) — підкреслював свою не абияку прихильність до нього.

Ми говоримо про "Вас. Еллана". Того Еллана, якого оспівав у своїй прекрасній поемі "Комуна" М. Йогансен. Безперечно, автор "Ударів молота і серця" тоді згадував Еллана, коли його твір звучав йому поезією, коли він бачив у ньому "емоціональний продукт". Цей "безпосередній і чистий раціоналіст, безкомпромісовий бард революції та пролетаріяту", як його схарактеризував акад. С. Єфремов, — ставив під сумнів свій "чистий раціоналізм" (будучи воїстину "бардом революції та пролетаріяту"), і ставив під сумнів саме своїм обережним відношенням до свого так любимого псевдоніму. Іншими словами, він завжди намагався тонко й шляхетно внести коректив до згаданої характеристики, добре розуміючи, очевидно, що "чистий раціоналізм" лежить на діяметрально протилежному полюсі від, в даному разі, безперечно іронічного "барда". І іще іншими словами — сам Еллан (без сумніву) завжди вважав себе за поета.

Отже, перше питання, що ми його хочемо розв'язати в своїй статті, таке буде: чи не помилявся автор "Ударів молота і серця"? Може і справді він був тільки політиком і журналістом? Може й справді йому доведеться фігурувати в історії нашого письменства тільки, як доброму організаторові молодої літератури? Іншими словами, чи маємо ми право розглядати невеличкий доробок Вас. Еллана, як поезію, чи, спираючись на авторитет акад. С. Єфремова, віднесемо його до журналістики, до "чистого раціоналізму"?

М. Зеров — строгий критик і прекрасний знаток слова — в своїй книжці "До джерел" не тільки не відмовляє Вас. Еллланові в поетичних здібностях, але й вважає його за поета "ліричної своєрідности" й "чутливости стилістичної". Він каже, що "в ньому (в Еллані) тремтіло щось від тонкого й ніжного лірика, якому зрозумілі були "мотиви вітру".

М. Зеров, таким чином, формально не полемізуючи з акад. С. Єфремовим, фактично, як ми бачили, не погоджується з останнім.

Отже, за Вас. Еллана, як за справжнього поета, уже подано було авторитетний голос.

Але, на жаль, ця слава вкоріняється за ним на підставі тільки того віршованого матеріялу, що його після смерти поета залишилось дуже й дуже замало. ("Лист", "Парк" то-що). Що-ж до циклу революційно-бойової романтики, то його (цей цикл) в кращому разі держать у тіні. Очевидно, і така критика не задовольнила-б Вас. Еллана, бо він не вважав себе за творця 2 - 3 віршів. Такі поезії, як "Повстання", "Зорі" й т. інш., він без сумніву кваліфікував, як поезії "ніжного інтим-

ного ліризму" й в усякому разі не відносив їх до псевдореволюційної тарабанщини.

Але може він хоч тут помилявся?

Вас. Еллан не утворив своєї формальної школи, він не мав того таланту, який мають такі, припустім, наші сучасники, як Тичина й Рильський. З формального боку він був типовим еклектиком і використовував досягнення всіх шкіл і напрямків. Але натомість його обдаровано було особливим хистом: він був ліриком **своєї епохи.** Що це значить? Це значить, що він мав талант відчувати запах свого часу, виливати його в певні поетичні образи й тим передавати іншим. З цим завданням, на жаль, не можуть справитись не тільки "чисті раціоналісти", але й деякі зразкові емоціоналісти.

Але де ж ми відчуваємо цей запах? З якого циклу він б'є найбуйнішим фонтаном?

Саме — з революційно-бойового. Саме цей цикл, на наш погляд, і являється найсильнішим, саме йому (знову — таки на наш погляд) й буде одведено почесне місце в нашій літературі. Цим ми не думаємо обвинувачувати авторитетну критику в тому, що вона прогавила поета, цим ми хочемо підкреслити, що Вас. Еллан, який був близький своїми революційними мотивами тільки певній частині суспільства, не міг заговорити в своєму бойовому циклі до всіх своїх сучасників, а, значить, і почути від них (усіх) відповідного відгуку.

"Його вірші", як говорив колись Жюль Валлес про Еженя Пот'є — поета-комунара й автора міжнародного гімну, — "не б'ють у щит Австерліцу чи-то в нагрудник кирасирів Ватерлоо, і не летять на вершину гори, де мріє і стогне Олімпіо", але невже можна сумніватись, що це є справжня поезія? Ходить лише про те, що не всі із сучасників могли відчувати її. Люди нашого соціяльного оточення, іншого виховання, інших поглядів на майбутнє, інших політичних концепцій логічно мусили мати й інші смаки, коли справа йшла про **соціяльну** лірику. Це — як правило, і завжди, як правило.

Бо й справді: хіба Елланівські вірші революційно-бойового циклу не зроблено (коли не всі, то на 90%) цілком досконало? Хіба ми тут не маємо вишуканих асонансів, тонкого верлібру, чудових алітерацій? ("грізний гримне стріл", "напад-лапах" і т. д.). Хіба, нарешті (і головне), ввесь цей цикл не насичено соковитими образами, які так хвилювали нашу пореволюційну літературну молодь, що вона й до сьогоднішнього дня вар'їрує їх на всі лади? Не можна-ж припустити, щоб мова йшла про бадьорість цього циклу, бо інакше — ми мусили-б тоді розвінчати майже всю Л. Українку.

Очевидно, ми не помилились, натякуючи на різні смаки що до **соціяльної** лірики. Справа всетаки в тому, **як** ми відчували соціяльну революцію, **як** вона звучала нам. Для людини, що по тим або іншим причинам не могла найти виправдання Жовтневим подіям, усякі мотиви революційно-бойової романтики того часу завжди звучали фальшиво, а, значить, і йшли в розріз **із художньою правдою.** Що-ж до людей, які відчували соціяльну революцію, як музику найбільшої радости, для них Елланівські вірші революційно-бойового циклу назавжди залишаться справжньою поезією, бо в них вони бачать настрої й думи свого оточення й, нарешті, бачать самих себе.

Вас. Еллан зовсім не дарма згадував "Паризьку Комуну". Він знав, відкіля він, як поет, веде свою родословну і хто зрозуміє його. Його зрозуміє той, кого можуть хвилювати такі французькі поети-комунари, як от: Ежень Пот'є, Жюль Жуй, Клеман і т. д. Його зрозуміє той і той не поставить його "Ударів молота і серця" поза поезією, хто бачить у безсмертному "L'internationale" великий художній твір.

І справді: хібо такі вірші, як "Червоні зорі" чи то "Повстання", ми не відчуваємо як найбільшу поезію наших днів? Хіба в цих віршах Вас. Еллан не показав себе не тільки прекрасним майстром слова, але й надзвичайно тонким і ніжним ліриком? Хіба не шедевром звучить цей початок із "Повстання":

"Де оспіваний задумливим поетом
сивий морок звис над містом,
кинуто революційним комітетом
наче порох в іскру терориста".

Хіба, нарешті, кінець першого розділу цього-ж "Повстання" не стоїть нарівні з найкращими зразками нашої (і хіба тільки нашої) поезії:

"А над вечір все укрив туман,
сніг лягав (так м'яко-м'яко танув)
— на заціплений в руках ноган,
на червону-чорну рану".

Хіба це не правдива, не об'єктивна картина? Хіба її не переповнено до вінців високим шляхетним трагізмом? Хіба в ній, як у краплі криничної води, не відзеркалюється вся епоха громадянської війни — такої жорстокої в своїй реальності й такої м'яко-романтичної й без кінця прекрасної в своїх конечних стремліннях?

Ми, сучасники й активні учасники в боях за комуну, свідчимо, що тоді воістину "білий ранок опалево плакав", що тоді воістину наші серця "тривога стискала в чорних лапах", що тоді воістину над мостом стояв "сивий морок, оспіваний задумливим поетом", що тоді сніг воістину "лягав (так м'якоm'яко танув) на заціплений в руках ноган, на червоно-чорну рану".

Словом, ми свідчимо, що це цілком об'єктивна картина нашої епохи, і що її намальовано з надзвичайною майстерністю.

Звичайно, одні вірші цього циклу слабкіші, інші сильніші. Безперечно й те, що Вас. Еллан, який грішив на "ригоризм" (ми ригоризм беремо в лапки, бо далі дамо Еллановій "хворобі" іншу назву), в останніх своїх віршах цього циклу зривався (саме тому він і поспішав їх підписати Вал. Проноzoю), але загалом цей його **основний** цикл, на наш погляд, увійде в історію нашої літератури на тих же правах, що й такі його речі, як "Лист" і "Парк".

Бо й справді: хіба Верхарнівські патріотичні "Захисники Льєжу" не справжня лірика? Хіба Пушкінська "Полтава" загубила щось від того, що в ній дано картину патріотичного Полтавського бою? Хіба, нарешті, німецький експресіонізм не був ознакою часу?

Словом, перше питання ми розвязуємо в такий спосіб: Вас. Еллан ніколи не був ані чистим раціоналістом, якому далекі були глибокі душевні переживання, він також не був поетом і двох-трьох віршів. Це був "нескінчений малюнок", що "горить червоним одсвітом пожеж". Так він сам себе схарактеризував. Так і ми його відчуваємо.

На цьому, власне, і треба було-б поставити крапку й передати Елланів доробок до рук нашої авторитетної критики, коли б автор "ударів молота і серця" не зробив того мужнього внутрішнього руху, що привів його до стану запеклої війни з поезією.

Отже, нам залишається зупинитись ще на одному моменті.

II

В той час, коли ще не з'ясовано було питання про революційно-бойовий цикл, і критика одного соціяльного табору гаряче його вихваляла, а другого — в кращому разі замовчувала, — в цей час поет Вас. Еллан майже замовк, і на літературну арену виступив Вал. Проноза.

П. Тичина

перевернуло: мстять людині, очевидно ж мстять, та коли б знати за що. Можна різно оцінювати М. М, але не можна ж до жандарського абсолютизму доходити: знищити людину з лиця землі — це що?! во ім'я чого?. Наш гарний товариш якого й Ви певно любите, написав мені з Харкова, прочитавши статті чи як я їх називаю пашквілі: „я тепер ніколи руки не подам М. М." чи щось в цьому роді. Ясно мені стало, що всі ми показились. Бо це ж відомий письменник говорить, і знов таки спитаю я:

Автограф листа П. Тичини

Миколі Хвильовому

Нікого так я не люблю,
як вітра вітровіння.

Чортів вітер! Проклятий вітер!

Він замахнеться раз —
        рев! свист! кружіння!
і вже в гаю торішній лист —
як чортове насіння...

Або: уп'неться в грузлую ріллю,
піддасть вагонам волі —
ух як стремлять вони по рельсах,
аж нагинаються тополі!..

Чортів вітер! Проклятий вітер!

Сидить в Бенґалії Рабіндранат:
нема бунтарства в нас: людина з глини.—
Регоче вітер з України,
вітер з України!

Крізь шкельця Захід мов з-за ґрат:
то похід звіря, звіря чи людини? —
Регоче вітер з України,
вітер з України!

Чортів вітер! Проклятий вітер!

Він корчувату голову з Дніпра:
не ждіть, пани, добра:
даремна гра!
Ах,
нікого так я не люблю,
як вітра вітровіння,
його шляхи, його боління
і землю,
землю свою.

ВАПЛІТЕ

АЛЬМАНАХ ПЕРШИЙ

ТИЧИНА

ЧИСТИЛА МАТИ КАРТОПЛЮ

(Уривок із поеми)

Чистила мати картоплю, а сестри гуляли у кукол.
Всі на долівці сиділи і думали всі неоднаке.
Мати: як жити тепер їм? Чи вріжуть землі хоч у полі?
та й що з тії латки як вріжуть? Буде ще голоду, буде
горя і сліз! Хоч-би син де нанявсь, може-б стає
у підмозі.
Так вже натерпілись, так настраждались, що й як
воно далі —
хто його знає... Дівчатка за нею, ловенько сівши,
кукол учили сапать на городі: от так та отак, бач,
треба; не тільки поверху, а й знизу його зворуснути —
от і ростиме як слід, от і вродить, що всім нам і мамі
стане до льоду. Почула це мати, до них обернулась:
Ластовенятка мої, мої любії дітки!.. — Хотіла сказати
ще щось, та тільки не вийшло. Сльози, скипівши на
віях,
впали на руку, яка на коліні лежала (випав
ніж непомітно), друга-ж рука ще тримала картоплю
тихо й дрижала, а з нею тремтіли й кільця лушпиння,
що недочищені кригко звисали з картоплі додолу...
Діти принишкли, покинули кукол і нум собі
плакать.

Мати взяла, обняла їх рукою, а другою сльози втерла. Лушпиння порвалось і, впавши, на куклі скрутилось,
мов-би гадючка...

Тут увіходить син: — Мамо! ви знов? Якби ви не плакали, то може-б, хоч легше було! Чи ви чуєте, мамо?

Ставила тую картоплю до печи. Брачку, діставши, знизу чавун обхватила й посунула глибше улізо, де вже крутінь угорявся, крутінь як з огнистого дроту, —
дрова тріщать починали. — Та чую, не вся ще оглухла!
Дрова тріщать починали, а хмара синіла у вікнах. Сестри поглянули строго і відступили од печи. (— Може-ж не вся ще оглухла). А хмара синіла у вікнах...

Син постояв — постояв, а далі почав ходити по хаті: Батько не вертався? — Мати немов би до себе:

Бачте, стара вже, дурна, непотрібна. Хіба я що знаю!
Що-ж зостається мені, як не плакать? Син камуністом,
батько, здурівши, у штунду пошився, якби ще у штунду —
Сусом Христом об'явив себе, партію водить по селах!
Що-ж, іскажіть мені, що зостається? Ну ріжте, ну бийте,

в гроб удавіть мене з дрібними дітьми, нехай я вже буду
вашим коліном придушена, наче ота Україна.

Син засміявся! Ну, до чого це? Навіщо таке говорити?
Ну, ви стійте собі за свою Україну, а мене теж не чіпайте.
Я вже не малий і знаю що роблю.

Хочте — то й зовсім без вас буду жити, як хочте, то й зовсім.
Завтра, сьогодня-ж піду й не вернуся. Куди — я вже знаю!
Мати замовкла, об глечик почиргала, ніж погострила.
Діти з-під полу гарбуз їй котили і гейкали: Ну-ж бо!
бач, як він слухає, лисий на лобі бичок з одним рогом!
Ну-ж бо! А син трохи м'якше: як хочте, піду й не вернуся.

Та чого я там хочу! Ніж устромить собі, щоб не бачити цих злиднів — ось чого я хочу! — Гарбуз крехнув і розламався на дві половині.

В хаті запахло волоським насінням і трошки морозом.
Діти нагнулись вгризнуть половинку — й голівка 'б голівку
стукнулись. Смішно їм стало! Отож, вибираючи кишки,
кихкать вони почали, прориватися сміхом. Поглянe
одна на одну, та й знову, ще дужче, аж трусяться плечі,

глянуть, та й знову, аж поки икотка грудна не
напала.

А от із батьком прийдеться таки щось робить. Син: Я знаю, про що ви кажете. (Павза. Кіт сплигнув із печи). Тільки уже-ж він не покається. Навряд.

Брязнуло в сінях, загрюкало в двері. — Ой, мамо,
боюся!
Діти до матери: — Мамо, боюся, він буде нас бити!
Навстіж з розгону розкрилися двері, і звідти
кричало:
Падайте долу: явився Христос! Зустрічайте,
співайте,
бийте в кімвали, тімпани: явився Христос-бог і цар
ваш!
Тиша настала. Чавун зашипів. Грізно-синя—тиша—
у вікнах —

Благословляючи направо й наліво, увіходив до хати бог: у сорочці під поясок, босий, лоб узенький у два пальці.

Бог: Утомився я! Сяду, посижу. А що там ти вариш?
Знаєш, сьогодня возносивсь на небо і так було
жалько,
так-же вас жалько. Апостоли кажуть: —
Підстрибуй, осанна!
Я-ж що руками махну, то все й вище, махну, то
все й вище.
Мати: Тягака ти чортова, твар неподобна, й чого ти
ходиш до мене? У злидні увів нас, дітей
одкаснувся —
йди собі, звідки прийшов, і у піч не заглядуй. Іуда!
—

Двері нащо то одзяплені кинув? Ти чуєш, п'яницо?
Бог: Як не вірите — ребер пречистих моїх доторкніться.
Рани від гвоздій ось бачте в долонях? — за вас я розп'явся.
Мати: Іди, бо їй-бо як візьму оту брачку, то буде, буде і ребрам твоїм, голові і рукам — чи ти чуєш?

Син (чвіркнувши на долівку): Це чисто як в тіятрі на приставленії.

Ленін-антихрист явився, мій сину, а ти про тіятри.
Треба боротись: антихрист явився.

Та ви сперва явіться у сільраду, а тоді будемо про антихриста. Там... кажуть... А, та ну його к чорту — ви таки колись дограєтесь!

Ленін-антихрист явився, мій сину, а ти проти мене.
Треба боротись: ворог явився.

Сусідська дівчина на дверях: — Ой, тіточко, чи ви чули? Ларівон штундист убив свою меншу дочку!

Син. Нехотя. Обернувся: — Брови! Просто проти нього стояли брови!..

Сус Христос підвівся.

Мати заголосила.

На цей "весняний вибрик", здається, ніхто спеціяльно не реаґував тоді. Але, на жаль, аж до цього часу ніхто його й не з'ясовував. Ми кажемо — ніхто, бо ті спроби, що найшли собі місце в нашій критичній літературі, нас не задовольняють. Власне, серйозно підійшов до цього питання тільки М. Зеров. Але його одірваність від харківської групи письменників, що в ній частенько виростали, розцвітали й уже, напевно, конденсувались настрої комуністичної інтелігенції, а, значить, і командуючої настрої епохи, оскільки волею історії ця інтелігенція в певний період мусила відогравати в своєму суспільстві не аби-яку ролю, — ця одірваність не давала йому можливости написати ширшу статтю про Еллана. Цьому, очевидно, сприяли й ті лапідарні характеристики, якими малювала образ останнього ближча до поета критика.

Так В. Коряк у своєму критичному метеликові характеризує Вас. Еллана, як "монолітну, випробовану й незломну" фігуру, що "найменше" за всіх своїх сучасників "підлегла була хвилевим настроям". Цю характеристику, звичайно, не можна назвати посилковою, більше того — В. Коряк дуже влучно схопив образ Еллана, але в тому разі можна задовольнитись цією характеристикою, коли автор вияснить нам, що він розумів під "монолітністю". Бо-ж зовсім недаремно М. Зеров, який завжди вважав Еллана за поета, ніби-то продовжуючи названий метелик, запитує:

— "Але як він (Еллан) далеко пішов у риґоризмі своїх самовимог, — ми не знаємо. Можливо його стало тільки на те, щоб не друкувати своїх інтимно-ліричних поезій, але не сила йому було втриматись від їх писання". Далі М. Зеров пропонує нам, друзям Еллана, зібрати "той віршований матеріял, що після нього залишився, і подати читачеві все, що характеризує його (Еллана), як людину і як поета".

М. Зеров і справді мав рацію сумніватися: це яскраво свідчить зібраний нами недрукований (дуже, до речі, невеличкий) матеріял. М. Зеров, очевидно, не проминув те місце в одній із статтей Еллана, де останній недвозначно говорить, в чому справа. "Свідомість письменника", — писав Блакитний за Еллана, — "як організатора думок, **що** саме й **коли** він вважає потрібним друкувати" (підкреслення Блакитного). Недрукований матеріял і справді переконав нас, що Еллана "стало тільки на те, щоб не друкувати **своїх інтимно-ліричних поезій"**. Словом, М. Зеров не помилився.

Але чи не вимагає Елланів риґоризм деяких пояснень? Чи не бере він під сумнів доцільність самовимог "незламного" "барда"?

Проте, спершу дозвольте зупинитись на новому Еллані і одразу-ж зафіксувати, що сьогодні останній постав перед нами в зовсім іншому вигляді. Він постав у колі тих суперечностей і протиріч, що утворювали внутрішню колізію кожному інтелігентному комунарові. Іншими словами, Еллан підійшов нарешті до нас як живий образ, не одірваний від живого ґрунту, від справжнього життя (химерного й іноді навіть без кінця смішного в своїх наче-б то далеких від логіки ситуаціях), — він постав перед нами не автоматом, а **справжньою людиною** нашого часу. І коли така характеристика здається комусь небажаною, то це зовсім, до речі, не значить, що ми не хотіли його бачити саме таким.

— Але все таке конкретніш: яким-же він був цей справжній "монолітний" поет?

Колись, року 20-го, Вас. Еллан виходив на трибуну й над нею з юначим запалом запевнив сучасних йому літераторів, що він "самий молодий, самий прекрасний і самий сміливий з усіх" їх. Це він натякав на нас, "молодих й потасканих в колі заламлених фраз".

Ми слухали цю бадьору поезію, і вона нас захоплювала. Але коли якогось року 24-го поет Еллан замовк, і заговорив про молодість і сміливість прозаїк Блакитний і заговорив прозою, то... і тоді ми слухали його з таким-же захопленням, бо ми вірили, що він десь у закутку (як сказав-би В. Коряк — "захалявно"), — співає зовсім іншої.

І ми не помилились. Так, ми не помилились. "Я хочу поговорити просто... просто", — прочитали ми в перших віршах "захалявної літератури", — "невже-ж хто сумнівається, що й Ленінові потрібна інколи хустка до носа". Як бачите, і "незламному" "бардові революції" захотілось поговорити "просто", і він навіть згадав "Ленінову хустку до носа". І, очевидно, згадав саме в той момент, коли на очі навернулись непрохані скандальні сльози. І, очевидно, це трапилося саме тоді, коли він не міг найти в своїй поточній творчості такого вірша, до якого можна було-б **публічно** приставити цей коротенький і любий йому псевдонім — "Вас. Еллан".

Таким чином, не тільки "молоді й потаскані" відчули, що революційно-бойова лірика зазвучала фальшиво, це відчув і сам "наймолодший і найпрекрасніший". Іншими словами, і лірика Вас. Еллана почала борсатися в химерному колі соціяльних протиріч і теж не находила із нього виходу.

Інакше й не могло бути, бо всяка лірика (коли вона лірика) в заплутаній і ясній тільки "чистому раціоналізмові" соціяльно-економічній ситуації послідовно й логічно прямує,

коли не до цілковитого песимізму, то, в усякому разі, до напівпесимістичних елегійних мотивів. Революційна-ж (певніше, соціяльна) йде теж послідовно й логічно — до заперечення самої себе.

Бо й справді: громадянська війна скінчилась. Комунар (ясніше, лірик) не зрушив "бетонносвітові підпори". Замість "Червоних Зір" "над розвіяністю хмар" замаячив безвихідний неп, з його диким бюрократизмом і гладкими непманами. Розумом, "чистим раціо" комунар робить математичні викладки, збирає статистичні дані для певних реальних прогнозів і переконується, що "все добре — не плач", що хоч як, а ми "маємо ясні крицеві надії", що панікьори ніколи не можуть бути переможцями, але його серце зовсім іншої співає, бо воно під владою надхненої й по суті зовсім **не мужньої** лірики, яка завжди була панікьоршею, й тільки тоді відогравала позитивну ролю в суспільстві, коли попадала у відповідну атмосферу, в атмосферу **масових** зворушень, **масових** дерзань. І тоді серце заспівало, як "на обважні розпатлані нерви навалилося буднями", як "занудило паперами й грудки під ногами — груднем". "І десь далеко-далеко берег не дотягатись до теплої руки". "Багнети геть поржавіли без блиску", а "хтось там співає тужливі пісні".

— "Хто там співає?"

— Це співає "в новому блок-ноті новий мотив; глухо плещуться гребні зливи в мури безсонних тупих ночей". Цей новий мотив — мотив часів непу, коли для соціяльного лірика склалась неможлива ситуація. З одного боку, ти переможець, а з другого — ти зовсім навпаки, і ніяк не переможець. Однією рукою ти мусиш співробітничати з дрібною буржуазією, а другою — ти наказуєш собі боротись із нею. З одного боку, ти мусиш (обов'язково мусиш) душити "живе слово", бо воно є не що інше, як продукт буржуазної культури, але з другого — ти, наперекір диктатурі пролетаріяту, сам хочеш почути це "живе слово", бо ти вже затоскував за ним і задихаєшся в сірій, нудній і роздериротазівотній казенщині "Єпархіяльних вєдомостей", що її, казенщину, до речі, породжує те буття, яке визначає твою свідомість.

Майже одночасно з Вас. Елланом на далекій півночі загинув руський поет Сергій Єсенін. Судьба їхня — по суті судьба однієї людини. Між ними є багато спільного й саме тому, що вони люди зовсім протилежних соціяльних полюсів. Але в той час, коли в Єсеніні внутрішню колізію було розвязано перемогою лірика, в Еллані переміг революціонер. І зовсім не випадково, що "псаломщик" Єсенін повісився, а

“бард революції і пролетаріяту” за кілька років до своєї фізичної смерти повісив у собі лірика.

Інакше він і не міг зробити.

“Наш час — суворий час, може один із суворіших в історії так званої цивілізованої людськости”, пише Л. Троцький у статті про Єсеніна — “Епоха наша не лірична”.

Далі Троцький не розшифровує, чому вона “не лірична”.

Але й так ясно. Вона не лірична тому, що зерна лірики не можуть найти відповідного ґрунту, що з цих зерен виростає кукіль, тому що всяка спроба того або іншого поета піти в ногу з сучасністю неминуче заводить його в глухий закуток безпорадного песимізму, тому що сучасна лірика або мусить переродитись на псевдочервоне триндикання, або стане тим “вертинським” закутком, куди почвалають із усіх кутків республіки слабовольні деґенеративні елементи нашого часу. Якогось 1922 р. Еллан ще міг твердити, що “нагла смерть не дала Чумакові (ліриковi) розгорнути сили, реалізувати всі можливості”, але року 24-го він, безперечно, відмовився-б від цього твердження. Та сама нагла смерть підстерегла й самого Еллана. Але хіба вірив автор теорії про “що” й “коли”, що мрійникові “ударів молота і серця” вдасться колись “реалізувати свої” безперечні “можливості”? Вас. Еллан зрозумів, що наша епоха воїстину не лірична й саме в тому сенсі, що вона органічно не виносить ліриків... особливо коли ці лірики роблять спроби примирити “чистий раціоналізм” із романтизмом своєї натури чи-то намагаються дати справжню соціяльну поезію — мужню, бадьору й радісну, яка не плентається в хвості маси, а веде її вперед рішуче й відважно. І хіба могла та людина, що її обвіяно було духом епохи, зжитись із таким становищем, коли приходилось брати хустку до носа?

Ясно, не могла. І тоді революціонер кинув рукавичку своїй панні, що ім’я її поезія. Правда, ця панна ще довго тривожила його, бо вона все-таки лежала на його серці й мала такі прекрасні засоби боротьби із своїм коханим, як кивиморги на соціяльно-економічну заплутаність. Вона не раз мучила його в темних закутках, “захалявно”. Але Вас. Еллан, як ми бачили, все-таки переміг її й усе-таки не вийшов з нею в суспільство й не показав її анемічного обличчя молоді.

Не тому, значить, Еллан не друкував своїх “захалявних” поезій, що боявся загубити свою “монолітну” славу, а тому що був апостолом теорії “що” й “коли”, тому що революціонер привів його до стану запеклої боротьби з поезією. Коли “дух спиняє від млости”, “од буяння живих сил”, коли “я молодий і чую” “сміху дзвінок”, коли я звик до перемог і не мо-

жу жити без них, коли я, нарешті, знаю, що мої безсонні ночі, муки й сумніви тільки тоді не стануть на шляху до моєї мети, коли я їх не понесу в своє суспільство і сховаю десь у шухлядці, тоді мені нічого нищого не залишається, як бути риґористом. Отже, природу мого риґоризму обвіяно історичновиправданим соціяльним фанатизмом.

Вас. Еллан добре знав, серед якого суспільства він працює. Він, як рідко хто, ненавидив нашу хохлацьку розляпаність і сахаринну сахаринність, що породжувало до цього часу тільки безвольних людей, які вміли говорити прекрасні слова, але ніколи не були людьми діла, які були на 100% поетами, й ніколи реальними політиками, яким досить одного сумного слова, щоб із них вже потік солоденький сік слабодухости. І він не міг не відмовитись від слабодухої лірики.

Отже, знову-таки — **воля до перемоги** не дозволяла Еллланові друкувати, і більш того — писати поезію "тупого болю", а не дріб'язкова суворість до себе. Вал. Проноза — це була перша рукавичка Вас. Еллланові й ілюстрація до теорії "що" й "коли". Але ввесь В. Блакитний — це був зразковий тип людини нашого часу. В той час, як Хвильові йшли в суспільство з туманними далями "загірних комун" і цими "далями" обезволювали своє й без того безвольне суспільство, — Еллан сховав шляхетну панну-поезію в темну шухляду й пішов у життя з холодним розумом реального політика. Цього вимагала сучасна йому соціяльно-економічна ситуація, яка намічала інші шляхи до перемоги, і цього вимагала, нарешті, та кляса, якій він хотів служити.

Отже, не риґоризмом хочеться назвати його самовимоги, а **соціяльним фанатизмом.** В Еллані переміг революціонер. "Вирушивши в одкрите море", він і тепер плив "з **певною** кермою, з певним румпелем у руці в напрямку до бурштинових островів, до електридів комунізму". Правда, Еллан не найшов у собі волі до кінця добити ту панну, що ховалась десь на його серці "позахалявно", але він перший кинув рукавичку поезії й перший вказав нам новий шлях, що на ньому починається друга фаза соціяльної революції. **Цей новий шлях є не що інше, як реальна політика** без сантиментів, боз "вишневих садків" та іншої карамельної беліберди. Тільки цим шляхом ми дійдемо "електридів комунізму", тільки на цьому шляху ми зможемо виховати нашу розляпану хохлацьку психіку й перебороти її рабську природу й тільки на ньому відкриємо в своїй історії нову й блискучу сторінку.

Отже, саме цим риґоризмом і дорогий нам Вас. Еллан, саме з цим риґоризмом із підкресленням і одмічено будо його

в історії нашого письменства. І одмічено саме з позитивного боку.

...Л. Троцький скінчив свою статтю про Єсеніна такою патетикою: "вмер поет! хай живе поезія!" Ми зараз виносимо трохи інше гасло:

— Бережіться — живий поет! Отже, війна поезії!

Микола Хвильовий

Передмова до В. Еллан, "Поезії", Харків, 1927.

ПАВЛО ТИЧИНА

А. Любченко і М. Бажан

З такої пудьги й не пишеться щось нічого. Понсуловав й купу паперів і кілька кілометрів нервів, і все дарма! Як видертись із такої порожнечі — сам не знаю. Багато дверей зачинено, а ломитися в одкриті двері — це в творчості найгірший вихід, і такий вихід, що може бути виходом геть з літератури. Коли-ж намагаєшся розшифрувати то й розломити зачинені двері — то за це б'ють і обзивають вчинок такий бешкетом, що його в нашій цнотливій, як стара діва, літературі всілякі свиняки ніяк не можуть стерпіти.

Але скиглити — це вже досить тривіально. А головне знаю, що скиглення — це така сама філософія, як вірші Крашаниці — поезія. Себто дошовка. Але доводиться розмінюватися, і скиглити, як мокрий горобець.

Що до перекладу Rook, то хай хоч у травні, бо тут справа не так в грошах, як у тому, щоб взагалі ця книжка українською мовою вийшла. А що на три місяці пізніше, ніж це можна було-б зробити — то це дурниця.

Ну, Аркадь, бувай. Вітай хлопців. Пиши листа.

Твій Микола

22/III

Автограф листа М. Бажана

Павло Тичина

І ЯВЛЯВСЬ МЕНІ ГОСПОДЬ...

І являвсь мені Господь
В громі, бурі і росі,
У веселках, зореницях
І в симфонії комах.

І являвсь мені Господь
В танці, сміху і сльозах.
У душевних змінах — ранах
І в безумстві наших дум.

Говорив я: знаю я,
Що Ти тихий, як роса,
Многодумний, як веселка,
І, як буря, молодий.

Говорив я: знаю я,
Що Тебе лиш я люблю.
І ставав я на коліна
Слухать Господа велінь.

І коли явивсь Господь
У крові моїх братів —
Заридала в серці віра
І вжахнулася душа.

Господи, Владарю сил!
Не збагну діянь Твоїх.
Нащо нищиш Ти скрижалі,
Що при зорях дав нам Сам?

"Нова Рада", 12 травня 1918.

ПЛЯЖ

(З Кримського циклу)

М. Рильському

Згори вона збігла і гола лягла, —
не знає, не знає, не знає чому —
жагуче коліна сумні розняла
і сонце приймає, як мужа.

Такі хвилеводи, така ряботінь, —
здається, здається, здається от-от!
тінь — та й немає, самії сліди:
риба дугою-стрілою з води...

Невже це було колись: банда... пожар...
її зґвалтували і кинули в жар...
Які ще раби ми, які ще раби!
Море, о море, ти полюби.

О, як вона вирвалась, кинулась в бір
І бігла, і бігла, і бігла — о жах,
куди не погляне — оскалений звір,
і небо у чорних кривавих слідах.

Був мертвий і дикий і проклятий час,
як десь вона впала вночі у траву.
Тепер вже не знаю ні націй, ні рас,
свободу людей своїм богом зову!

І буду боротись і буду іти
в нові нерабські незнані світи.
Які ще раби ми, які ще раби!
Море, о море, ти полюби.

Та море хвилює, та море будує:
в нім стільки проклятих отих надбудов.
Любов моя чиста, любов незагасна,
невчасна, сучасна, прекрасна любов!

"Життя й Революція", 11, 1926.

ВІТРИЛО[1])

Теодосієві Осьмачці

Одно лише вітрило мрітне
У мрійнім морі маревен.
Чого шукає кругосвітнє
І що лишило там, ген-ген?

Під ним проміння блакитнясте,
Над ним одсончин золочин,
А він все рветься в поринасте,
Неначе в бурях є спочин.

Бурхоче вітер, глиб подасться,
І щоглу з свистом натяга.
Гай-гай, а він не прагне щастя
І не від щастя відбіга.

ПІСНЯ[2])

(Із поеми)

Коли царі й дворяне
то хто ж із нас не гол
татéйлєра татáйлєра
ну хто ж із нас не гол
прославим Уота Тайлєра
живи Джоне Болл

Одним земля й розкоши
а другим хоч здихай
безхліб'яно безвóдяно
собакою здихай
ну так хоч ти свободо
хоч ти нас прикохай

Вночі огонь у лісі
од танців аж димин
отаман настовбурчений
але веселий він
із дуба звісив голову
на шворці дворянин

---

[1]) Цей переспів з Лєрмонтова Павло Тичина присвятив і передав Теодосієві Осьмачці в 1929 або 1930 р.

[2]) "Пісня із поеми" появилася в російському перекладі в журналі "Красная новь" (грудень, 1933).

Вихитують витупують
кахикають на знать
ой радуйся гнобителю
пречистая мать
та кинь його йдім далі
весь світ воювать

На коні й поскакали
з них кожен як той лев
напали десь ненавидних
і крик і брязк і рев
огонь під дворянином
світає між дерев

Так от як воювався
голоколінець гол
татéйлєра татáйлєра
ну хто ж із нас не гол
прославим Уота Тайлєра
живи Джоне Болл

22-23 серпня пів до другої ночі.

ОДА

на мотив "Свище ворон на берьозі"

Минувших дньов очаровєньє,
вотєтой самої зіми,
коли вона і ви і ми
співали дружно пєснопєнья.

Умчаліcь дні; одтухли лампи,
і сам не знаєш: що й куди.
За голову хапишся руками
парнишка молодий.

І вот тепер стою пред Вами
с поникшею главой
сьогодня Ваші іменани (під риму)
і я как сам не свой.

Минувших дньов очаровєньє
моєй сердечной простоты,
коли вона і я і ти
співали дружно пєснопєнья.

ЛИСТИ ПАВЛА ТИЧИНИ ДО АРКАДІЯ ЛЮБЧЕНКА

Любий Аркадію Опанасовичу!

Скоро побачимося. Побачитися я хочу. Що то за подія така з Вапліте,[1]) що то за бурі там такі? Уважно стежив я за газетами і наполовину сам догадуюсь: політика з літераторами-комсомольцями, їх протиставлення нам, "гнилому" Вапліте і т. д. О як це скучно повторюється одно і те ж, одно і те ж. Сьогодня дістав листа від Михайла Михайловича[2]) і мене всього перевернуло: мстять людині, очевидно ж мстять, та коли б же знати за що. Можна ріжно оцінювати М. М., але не можна ж до жандармського абсолютизму доходити: знищити людину з лиця землі — це що? во ім'я чого? Наш гарний товариш, якого й Ви певно любите, написав мені з Харкова, прочитавши статті, чи як я їх називаю пашквілі, "я тепер ніколи руки не подам М. М." чи щось в цьому роді. Ясно мені стало, що всі ми показились. Бо це ж відомий письменник говорить, і знов таки спитаю я: за що так ставитись? во ім'я чого? Жду тепер всього. Бо тепер все можливе, бо тепер блоху убить не можна, щоб не розкваліфікували це як щось таке. Не шукайте в цьому образі якогось зв'язку з оповіданням М. М. Ясно, що там не блоху вбивають, ясно що там "біла борода", але... Боже ти мій! це ж художній твір, а не судовий вердикт, це ж художній твір! Ну заспокоїмось на час. Перейдемо на інше. Мені тут було добре. Хоч був один день такий, що ну його к чорту! Поправивсь. Мову вивчив матері його чорт і бідних Ліду та її подругу Олю влаштував тут на місяць. Дав їм свій лихтарик (кімнатку), а сам живу в шалаші, в саду. Руки протягнути — сливи, яблука і навіть виноград туди далі. Місяшні ночі, шелестіння їжачків по саду і море, море, море, безтрепетний маяк... Так як же там Ольга Григоровна, як Ви? Хоч би ця зіма не була така погана! Я давно Вам хотів був написати, та все піджидав приїзду Ліди, вона обіцяла привезти мені статистику: як беруть Вашу книжку в їхній бібліотеці, і о ужас! Вашу книжку брати беруть, але хтось її так зачитав собі назавше, що Ліда ні статистики не має, ні книжки. Ну вітає Вас т. Ліда і Оля, і я. Ольгу Григоровну окремо вітаю! Живіть!

Ваш ПТ

---

[1]) Лист Тичини писаний в 1926 р., коли почалася нагінка на Вапліте.

[2]) Михайло Михайлович Могилянський (1873-1944), літературознавець і письменник, автор оповідання "Вбивство" ("Червоний шлях", І, 1926), в якому алегорично засуджений Михайло Грушевський за його повернення на радянську Україну. Оповідання викликало гостру критику, в наслідок якої Могилянський був змушений каятися, хоч і даремно, бо це не врятувало його перед дальшим переслідуванням.

Любий Аркадій Опанасовичу!

Хіба я не знаю не почуваю як Ви і Ольга Григоровна на мене сердитесь! Два місяці подорожувати і ніразу не написать! Дорогії мої, дурень я, що поїхав з дурнями. Але слава богам і самому Веєлзевулу, що два дурні поїхали собі окремо, а я з самої Праги ось уже третій тиждень сам. І нічого, якось обійшовсь. Хоч смішно було, страшенно смішно! Вони ніяк не могли придумать причепи як би чкурнути самим і от у Празі знайшли. Щó вони знайшли — я Вам роскажу як приїду, а тільки дорослим людям та ще пишущій братії так робити негаразд. Тут я потроху одійшов душею, став почувати небо, людей, життя. Ніяка спина і нічий зад (вибачте) не затулюють тут мені цього життя. Я зійшовсь з людьми, з художниками, багато побував де, багато попобігав, подумав. І дуже добре зробив, що не написав Вам із Берліна чи Праги бо це був би не лист, а крик. А кому сіє потрібно? Повторюю: обійшовся і без них — і добре.

Ну як же Ви там? Гриму я везу Ользі Григоровні, але не знаю чи такого. Трико... — ніяк не можна при тім моїм становищі, коли я ще мушу брати перекладчика. Не купив — хай пробачить Ольга Григоровна.

Життя Парижа — ой яке воно широке! Париж я краще взнав аніж Берлін. Які тут ґрандіозні площі, який рух і огні вночі! Мистецтво? — у мистецтві тухлого багато, хоч зовнішньо воно переливається, жахтить...

Ну на все добре, приїду тижнів за два за три. Часто я Вас обох почуваю коло себе, навіть снитесь (ну та сни — ето ж забобони), снитесь мені, і вуличка ота униз до Вас їй бо. Сьогодня їду на Москву, а там, можливо, на Київ. Іще раз бажаю Вам всього доброго! Всетаки здорово подорож утомляє.

З пр. Ваш ПТ

Алупка
червень 1926

Любий Аркадій Опанасовичу!

Снились Ви мені, Ви і Ольга Григоровна. Справді. Душно видно там у місті, тісно! Я пожив ось тут днів десять і зовсім не той став. Часу багато. Моря багато. І газети — навіть українські є. Як би буває захотіли приїхати до Алупки, то напишіть, може чим-небудь я Вам поміг би чи що. Вітайте Ольгу Григоровну так наче давно вже всіх бачив я Вас! Та влаштовуйтесь з відпустком. Моя адреса: Крым, Алупка, Приморская ул. дача де-Салиш.

Ваш ПТ

8, II, 33

А. П.!

Ось Вам той "Архів Рад України" (4-5),[3]) про який я вчора говорив. Тут справді стільки матеріялу для Вашого роману, що Вам залишається тільки сісти та писати. Сам я теж заздрим оком на ці матеріяли поглядаю, бо рано чи пізно а думаю таки "Чистила мати картоплю"[4]) закінчувати, а це ж якраз та сама епоха. Ну та про це потім. Брата свого вчора не бачив — отже не міг організувати обіцяного, — та це зробимо —достанемо, добудемо геть весь комплєкт "Архіву". Виходить що наче й я присутній при Вашій роботі.

Успіху!

Ваш ПТ

18, X, 32
Ахалі

Любий Аркадій Опанасовичу,

Будучи у відпустці, не міг я відгукнутися на відкриття Дніпрельстану, а Ви ж знаєте, що дехто це розгляне як мовчання нарочите, — отож нехай хоч жовтень чим зустріну. Посилаю Вам уривок із поеми,[5]) і прохаю дуже: передайте заздалегідь його до якоїсь газети. Найкраще — це було б до "Комуніста". До жовтневого числа, як мені здається, уривок цей підійде, а врешті... що ж давать, коли свіжішого нема. Воно то правда, свіжого у мене досить — та все, бач, драма й драма, такі все гостряки та каміння, що їх ще повертати та обточувати треба. Ось уб'юсь у силу — то поверну. — Живеться мені тут добре. Сóлоно. Вітряно. Ясно. Чого ж ще треба! Що правда, в кімнаті, де я — усіх тринадцять чоловікá. Газет приходить мало. Про місцеву культуру — анічогісінько: це треба їхати до Сухуму. Так само й чорнило та гуміарабік та борний вазелін з великими хитрощами хіба знайти де можна. Проте — живьом. Читаю хитроумного Одісея, та ще Шекспіра в бібліотеці знайшлось дві книги.

---

[3]) "Архів Радянської України" — історико-архівознавчий журнал, виходив у Харкові (1932-33).

[4]) "Чистила мати картоплю" — поезія Тичини, поміщена в альманахові "Вапліте" (I, 1926) і засуджена Василем Чубарем, головою уряду УРСР, як "націоналістичний опій".

[5]) Уривок з поеми, див. стор 83.

Як же Ви, Аркадію Панасовичу! Чи добре себе маєте? Як справа з нашим вид-цтвом? Одісею б нам та Іліаду видати! А як з Гезіодом — чи знайшли того Свідзінського В.?

Бувайте покищо щасливі й здорові! Не гнівайтесь, що на Ваше ім'я матеріял посилаю. Також не гнівайтесь, що не зайшов був перед од'їздом. Як у всіх нас: почав складатися за годину до відходу потяга. Ну — вітайте від мене всіх Ваших.

Ваш ПТ

А. П.

Виїду звідси 5-го і в Харкові буду 8-го листопаду. Коли б знайшлась у Вас вільна хвилина — черкніть мені сюди дві слові, або ж і просто ці дві слові телєґрамою пошліть, бо листів ждеш-ждеш (ідуть щось тиждень) — а з телєґрами я знатиму, що Ви є в Харкові. Іще раз — пробачте що турбую.
Адреса на листи: Абхазия, Новый Афон, пансионат.
на телєґрами: Абхазия, Ахали Афони, пансионат.

Ваш ПТ

[червень, 1940] [6])

Дорогий Аркадій Панасовичу!

Дякуємо за привіт — від Вас, а також і від гір та полонин, яких покищо ми не знаємо. Якщо Вам серед тих гір та полонин добре, то не цурайтесь їх і не тікайте відразу. Здоров'я ж — тут перший мотив вирішаючий, а не щось інше. А гори й полонини та ще води — безперечно поможуть відсвіжити Вас фізично, — зможуть відкрити творцеві усі свої секретні думи. Може колись і я їх побачу, почую, на язик на смак відчую. Ото б справді, швидше побачити — яка там природа! "Вічна зміна настроїв:

Коли царинка сміється,
ліс на горі хмуриться".

Це так Коцюбинський у свою записну книжку враження від природи вкинув.

"Сонце — інкрустація золотом . . . .
. . . .
"Тополі гнулись і шипіли,
як гусаки".

---

[6]) Лист цей, з пізнішого періоду, друкується вперше.

Записи 1911, 1912 року і саме враження від Гуцульщини. Ці щоденники його ще майже нерозроблені. Лежать в інституті. А передо мною копія.

“Гладкі корови, блискучі, наче шовкові, у плямах, лежали в лісі з спокоєм сфінксів”

. . . .

“Хмари спустились низько, забрали гори і понесли їх по небу”.

А ми тут з Лідою Петрівною бачили танок і співи гуцулів. На Олімпіаді, ув Опері. Якийсь дідок з бухгалтерською головою (сусід по кріслу) сказав мені: Да, знаєте, но всё-таки однообразно. Що? Я мало не ззів його за такі слова богохульні. Я радий тому, що дякуючи своїм горянам, та вийдемо, врешті, ми за межу гопака в хореографії. А він, бач, що придумав: однообразно. Ну а танки вірмен, з якими до речі велика у гуцул подібність, теж дідусі скажуть “одноманітність”? Ой гуцули, гуцули! Який це живий народ, темпераментний. Що кожен же із танцювального колєктиву спокійно на місці стояти не може. Кожен усміхається, розгойдується в такт, плескає в долоні, переживає. І це ж тільки на сцені я їх побачив, а які ж вони на своїй природі! Які на природі!

Їздили оце ми в неділю на свою природу. “Старик”, — тоб-то старе річище Дніпра за Русанівським мостом — знаєте? Так отамо́ ми їли часник молодий і цибулю з хлібом, і пили пиво і так собі ще дещо ложками з кастролі хапали та насолоджувались. Разів з десять купнулись (це, значить, з “подобающими етому дню” перервами), плавали на надутих шинах запасних від машини, намагались сісти на них як на стуло й кожного разу переверталися — просто головою під воду. Хоч і не цікаве я Вам змальовую, але ж так воно є. Живемо весь час в напруженій роботі. Ще добре, що не дуже жарке літо, ато б зовсім розморились од спеки. Та, розумієте, ото ж якийсь місяць не було ні машин ні бензину, то ми й не бачили ні річки ні лісу. А вже оце як допались у неділю, то отаке ж і виробляли. Та й що там виробляли? Вірніше було б сказати: природа з нами виробляла. Набридає ж, справді, дома гімнастику робити. (Я гімнастикою називаю підбігання десь аж із четвертої кімнати до телєфона. А таких підбігань та відбігань — Ви по своєму телєфону можете судити скільки їх буває — 40? 50? 70? А хто його знає). Комісії, підкомісії, підпідпідкококомісії. І скрізь тебе тягнуть. Ну одначе це я не для того кажу, щоб бути чимсь незадоволеним. Ні. Хата ловка, бібліотека ловка, а ще й співає в хаті головка ловка — то треба ж і працювати як слід.

Сьогодні з самого ранку холодноваті "низько-лежачі" хмари, як у нас тепер за новими словниками викомарюють (А якже! "Спляча красуня" ув опері та ще ін. приклади). Натхненник єнтово листа перед своїм "отхожденієм" на посаду, простягнувши ніжки на дивані, дочитує нову книжку Сергея Спасского про Маяковського. А коло мене — чергова порція для розгляду, читання й смакування (власне — для проробки й виписок) — нових книг: Т. Каменская: Гюбер Робер (художник); Антология Казахской лит-ры; Грибоєдов, Сочинения (в одному томі); Еміль Золя: Французський живопис XIX століття (по українському); Уральський Современник Н. 3. (альманах). Сьогодні, 24, VI, в "Сталинском Племени" є фотознімок із Вашого клубу Трускавецького. Отже я знаю тепер, під яким із трьох чи чотирьох стрижених дерев, п'єте Ви цілющу водицю. Пийте ж її до дна!

Ваші — Ліда Петр. і П.Г. ("Он же" П.Т).

Од усіх привіт

МИКОЛА БАЖАН

Микола Бажан

ЛИСТ МИКОЛИ БАЖАНА ДО АРКАДІЯ ЛЮБЧЕНКА

Любий Аркадіє,

Я вже встиг так занудьгувати за Харковом, що мені й вночі сниться ніби я по Сумській хожу. От іще де сірозелена нудьга, так це на цьому хуторці, що Києвом зветься.

Аркадіє, слухай, що там з "Малахієм"[1]) чувати? Я хочу до Харкова приїхати, але щоб приїхати й "Малахія" побачити. Невже зарізали? Коли це так, то уявляю собі настрій Курбаса.

Про "Малахія" тут тисячі думок. Семенко лає на чому світ стоїть, Довженко хвалить, Слісаренко превозносит. Ти сам бачив його чи ні?

Чи не одержував листів від Хвильового? Коли він гадає повернутися й чи пише щось у Відні?[2]) Бачу, що ввесь лист лише з самих запитів і складається. Але що можу писати я з

---

[1]) "Народній Малахій" — п'єса Миколи Куліша, виставлена "Березолем" у березні 1928 р.

[2]) Поїздка Хвильового закордон почалась в грудні 1927 р. і першою зупинкою був Берлін. Звідтіля Хвильовий поїхав до Відня, де був від січня до березня 1928 р. (див. листи до Любченка, "Голубі диліжанси", стор. 208-210). Андрій Жук в листі до упорядника так описує свою зустріч з Хвильовим у Відні:

> З Хвильовим я справді бачився у Відні і провів з ним кілька годин в розмовах, у присутності студента Роздольського, який звів мене з Хвильовим. Діло було пізнім вечором в каварні, напроти тої камениці, в якій я мешкаю. Точно дня не можу подати, бо мусів би за цим десь шукати, а на це не маю в даний момент змоги. Виходило, що це побачення сталося на бажання Хвильового, який хотів дістати у мене щось до читання з видань закордонних, зосібна цікавився він "Літ. Вісником" і я йому позичив кілька нових чисел цього журналу, яких він мені не повернув! Увесь час цього побачення говорив Хвильовий, інформуючи про відносини на Україні на культурному фронті взагалі, зосібна на літературному відтинку, ніби зовсім не цікавлячись тим, як ці справи стоять на еміґрації, зглядно як еміґрація оцінює ситуацію щодо цих справ на самій Україні. Я сподівався, що Хвильовий сам до мене зайде, повертаючи випозиченого "Вісника", але цього не сталося, а через якийсь час я з великим здивуванням прочитав покаянного листа Хвильового в большевицьких газетах і про його поворот на Україну!

Зовсім невідомим є факт, що з Відня Хвильовий поїхав до Парижу. Про це писав проф. Ілько Борщак в листі до упорядника (13 червня 1955 р.): "Між іншим подаю до Вашого відома, що Хвильовий під час перебування у Відні, був також в таємний спосіб у Парижі. Я сам дістав йому візу і він жив у мене". На жаль, більш подрібних відомостей про побут Хвильового в Парижі не вдалося отримати. Коли упорядник відвідав професора Борщака в червні 1958 р., він був уже спаралізований і неспроможний говорити.

знаками оклику? Жодних подій, жодних новин. В болоті то хоч бульбашки є, а в Києві й добрячого смердючого газу в атмосфері не почувається, бо ВУСПП'івців теж щось примовкли.

Єдина надія, яку я цілком марно плекаю, то це подорож закордон. Але я певен, що з цього нічого не вийде. Адже не помиляюся? Тут деякі хлопці наївнічають і готують уже чемайдани. Я їх заспокоюю: далі Дарниці[3]) все одно не поїдуть.

З такої нудьги й не пишеться щось нічого. Попсував й купу паперів і кілька кілометрів нервів, і все дарма. Як видертись із такої порожнечі — сам не знаю. Багато дверей зачинено, а ломитися в одкриті двері — це в творчості найгірший вихід, що може бути виходом геть з літератури. Коли ж намагаєшся розчинити а то й розломити зачинені двері — то за це б'ють і обзивають вчинок такий бешкетом, що його в нашій цнотливій, як стара діва, літературі всілякі евнухи ніяк не можуть стерпіти.

Але скиглити — це вже теж досить тривіяльно. Й головне знаю, що скиглиння — це така сама філософія, як вірші Крашаниці — поезія. Себ-то дешовка. Але доводиться розмінюватися, і скиглити, як мокрий горобець.

Що до перекладу * * * ,[4]) то хай хоч у травні, бо тут справа не так в грошах, як у тому, щоб взагалі ця книжка українською мовою вийшла. А що на три місяці пізніше, ніж це можна було б зробити — то це дурниця.

Ну, Аркадіє, бувай. Вітай хлопців. Пиши листа.

Твій

22. III. (1928) Микола

Зацному Товаришеві
Писателеві
Аркадієві, синові Панасовому,
епістола цяя
від пахолка його,
слуги світлості його
Миколи, сина
Платонового

асамблея, що єсть зібрана, для віршницького та літератського дебатування і самопізнання, і завтра триватиме, тільки Авро-

---

[3]) Дарниця — залізнича станція під Києвом.
[4]) Незрозуміле слово — див. автограф.

ра позлотить синю вись, зустрічаючи похід Феба, а зараз суворий Борей не може розігнати напруженість атмосферну і ніжний Зефір прохолоди не дає знаку про себе, обвіваючи прекрасні обличчя служників усіх муз, що, мов до джерела кастальського,[5]) припадають до вологи Баржомських[6]) гір (которі в президії). Отже виступайте, колеґо мій і сусідо, взавтра може удвох якось прийдемо і виступимо.

Слуга Ваш покірний

Бажан

ДОРОГА НЕСХОДИМА

I

Нехай слова мої жмаковані і куці,
та інших слів я не знайшов.
У рік дев'ятий революцій
ось тільки трохи про любов,
бо очі зламано у муці
і уст розпорото кривавий, теплий шов.
Я на любовному позбиваному луці

так змучено й невпевнено пройшов.
За мало день ішли ми поруч,
за мало сном ми марили одним.
Шляхом розірваним своїм
ти йдеш наліво, я праворуч,
і встане мрії нестворенний дим
над половінням молодим.

II

Завіяно огні чужих, незнаних станцій,
примружено й пригашено огні.
То нерозрадна путь лягла моїй коханці,
то неминучий шлях лягає і мені.

---

[5]) Мабуть, натяк на збірку поезій Слісаренка "На березі Кастальському" (1918).
[6]) Баржом — відомий курорт з мінеральними водами на Кавказі.

Ми йтимемо вночі, ми маритимем вранці,
і знатимемо ми одні,
що захлинемось в лихоманці
і в лихоманковому сні.

Мов пил до ніг, маріння ті
впадуть, і знаю — на путі,
мов радість більшую, нестиму
тебе, зів'ялу і бліду,
і так, невтомлений, пройду
кохань дорогу несходиму.

III

Коли серця на корінню розхитано,
що оповім коханці я моїй?
З усіх кутків душі позмітано
любови порох золотий,
та не розкривано й не читано
таємний зшиток мій і твій.
Потворно й складно позаплітано
неясного чуття сувій.

Але чіпати не посмій
неторкнутий і нерозкриваний
таємний зшит її і свій.
Навіщо зміст тих зшитків несподіваний
Любові тихій і смутній,
Любові зміряній моїй?

IV

Печальних птиць вечірній перельот
накине тінь і зникне над полями,
і поповзуть смеркові тихі плями
на теплих мхах закурених болот.
Рожевий кетяг зорь розкинеться над нами,
немов солодкий і достиглий плод.
То непомітний, ніжний переход,
що ніч сполучує із втомленими днями.

Втомились дні. Мов зайвий епізод,
забуто всі маленькі міста драми,

В. Сосюра

В. Сосюра

Час

М. Хвильовому

Ми не можем вернуть до старого,
хоч і руки воно навісні
простяга, заклинає на бога,
щоб пішли ми в порожнє нічого
на прокляттям потоплені дні.
Це тобі моя пісня, Миколо,
в цей скажений розтерзаний час.

. . . .

О, Миколо! Ми в вирі любови...
Як щасливо в хвилини ці жить!
За Комуну ми завжди готові
на тортури, на смерть кожну мить.
Ми з тобою співці машинові,
хоч рудими нас хочуть зробить

Одеса дача Чадзинського 13/VI-26

Заборонено Головлітом у ~~червні~~ липні 1926 р.
Вірш було подано для друку в альманасі
„Вапліте"

Автограф вірша В. Сосюри

М. Куліш

Л. Курбас

"Добре все те, що помножує одиниці і виховує зовсім нове покоління театральних діячів. Через це треба зв'язуватися з передовими інтелектами світових культур, а од минулого брать не форми, що завжди ефемерні, як всяка психологічна мода, а вивчати закони, що завжди ті самі і для мистецтва і для природи."

Лесь Курбас, Шляхами Березоля, "Вапліте", 3, 1927

мансарду і панель, естраду і фокстрот,
снагу сухих, неповних насолод.
Але в часи прозорої нестями
хіба не квітне нам ще везерунок цнот?

“Вапліте, альманах I”, 1926.

СЛІПЦІ

(Уривок з розділу другого)

І озвався молодший, промовивши:
— Старче!
Стоїть над нами вік, як чорний частокіл,
І тінь його лягає на дороги,
І тінь, як меч нещерблений і строгий,
Рубає кожен шлях навідмаш і навпіл.
Чудні і трудні ходять оболоки,
Як постріл, пахне порох, дощ і тлінь.
І клоняться ліси — вітри ідуть високі,
І кругами втинають височінь.
Високий вітер править вищий лет,
Він заверта з перейденого кругу,
Накреслює собі свою дорогу другу
І прагне інших, нам незнаних мет.
І, може, я вернусь, щоб твій зганьбити зір,
Те око виссане, уразище зловіще,
І, може, поведе тебе твій поводир
На голе і глухе, як розпач, гробовище.
І стане дід, і скаже внук — Дивись:
Глибоко вкопано у землю домовину...
І дід в онуці не впізнає сина,
Бо й сина був не упізнав колись.
І ляжуть мертвяки, і встануть інші люди,
Бо прийде час новий, і прийде люд новий,
Що в творчій та чудній зненависті своїй
Назве мене — підніжок і заблуда,

А, може, скаже ще — сліпий і тощий скній.
Що людям відповім?
Що темні й упокорені
Були супутники моїх блуденних літ?

Що всі живі шматки,
всі найдрібніші корені
Мені вирвано з моїх пустих орбіт?
Що в зазубнях блукав, коли наскрізь проходив
Дорогами всіма і землями всіма?
Що весь видимий світ,
Земні вагання й подив
Не билися, як птах, на поверхні більма?
Неправда це!
Бо вишкрябок очей,
Немов жадне зернó, збирає вільгість світу,
Росу усіх доріг
і зори всіх людей,
І невгамовує жагу свою неситу!
Неправда це!
Нема кінця дорозі!
Останнього майбутнього нема!
Невже ж всі ми проходимо сліпма,
Чужі для нас невидимій тривозі?!
Тривого! Земна тривого!
Як не бачить тебе —
хай почуть,
Слухаючи дороги,
Що перед мене падуть!
Невже ж ти проходиш мимо?
Мої тропи минаєш невже?
Невже ж мені сонно і німо
Лежать на дорогах крижем?
Погнити в баюрищах серцю сліпого!
Блукає звалашена й темна земля.
А, може, могили — колиски живого,
Де б'ється в тривозі живе немовля?
А, може, в минулім прийдешнє, дияволе?!
А, може, проклятий, — і це вже повік —
Всі вуха поглухли, всі вуха прогавили,
В могили заритий, майбутнього крик?
Невже збожеволіло наше минуле
Невже ж всі поглухли, посліпли, поснули?
Невже тільки вічно незрячий блажен?
Й ніхто не вчитає його письмен?
Читати могили, чи гинути в бурях —
Ідем, чортів діду, ідем!

"Життя й Революція", 3-4, 1931.

Михайль Семенко Гео Шкурупій Микола Бажан

ЗУСТРІЧ НА ПЕРЕХРЕСНІЙ СТАНЦІЇ

Розмова трьох[1])

Перехресна станція. Рівні й блискучі рейки колій ведуть подорожніх у всі кінці. Тут відбулась зустріч трьох, що їхні колії нарешті знову зійшлися на цій станції.

Там, де колія веде вперед, на грані стиків блищить зеленим вогником семафор у майбутнє. Його поставлено на межі доріг та націй; і лише хоробрі сміливці відважуються вийти за його зелений огонь, бо там починається майбутнє.

Його встановили сміливі конквістадори-піонери, як рекордний кордон для всіх подорожніх.

З того часу минуло кілька років; і масло в лямпах семафору вже майже вигоріло, але він ще жеврів зеленим вогником. Багато подорожніх дивилися на цей зелений огонь, та їхні дороги здебільшого вели назад. Конквістадори, що запалили його, роз'їхалися праворуч і ліворуч, проте огонь не по-

---

[1]) Передруковано зі збірника: Михайль Семенко, Гео Шкурупій, Микола Бажан, "Зустріч на перехресній станції", Київ, Бумеранґ, 1927.

З трьох авторів Бажан і Шкурупій були членами Вапліте, яка в принципі не обмежувала літературних стилів і мистецьких напрямків своїх членів (перші збори організації постановили, що вона "поділяється на певні школи, що... мають широку автономію щодо своєї літроботи, формальних питань..."). Проте, вихід в світ журнала "Бумеранґ", в якому Бажан помістив статтю "Одягніть окуляри", президія Вапліте вважала загрозою для ідейної і мистецької лінії, яку в той час заступала більшість ваплітян на чолі з Кулішем.

Хронологія "афери Бумеранґу" ось така:

21 квітня 1927 — на загальних зборах Вапліте засуджено появу першого числа "Бумеранґу" як "політично безграмотний вибрик" і рішено зажадати від Бажана і Шкурупія "найшвидшого й категоричного визначення їхнього ставлення до Вапліте".

30 квітня 1927 — Аркадій Любченко, секретар Вапліте, звернувся в імені організації до Бажана і Шкурупія. В своєму листі він окреслив "Бумеранґ" як "безтурботне розбазарювання чи передчасну старість, 'отхожий промысел', чи бажання декого з підтоптаних одмолодитися за рахунок повнокровних" і заявив, що "для організації Ваша участь в **такому** журналі... надто несподівана й дивна".

18 травня 1927 — Бажан і Шкурупій у спільному листі до Любченка обороняли себе і "Бумеранґ", який "ні в якому разі не означає утворення якоїсь нової літературної групи чи організації". На їхню думку, "Вільна Академія... і зветься Вільною, що не намагається всіх членів своїх підскубнути під гребінець єдиної літературної школи". Головні причини виходу "Бумеранґу" — це "специфічне київське оточення, відірваність від харківської літературної громадськости, спільність між мною, Шкурупієм і Семенком... Потреба загострити деякі проблеми і неможливість робити

гасав. Вони поїхали на розвідку, їм треба було заглибитися у сучасне, щоб у ньому знайти засоби посуватися в майбутнє.

І от сьогодні на цій перехресній станції троє з них зустрілися знов.

Один із них, що обличчя його вміщало в собі риси всіх націй та рас, що його волосся було чорне, як вугілля шахт, а очі блищали вогнем татарських ватр, скитських вогнищ та юпітерами европейських ательє, а кожний сторонній подорожній подумав би, що він з Патагонії, перший вийшов на колію, що вела вперед, і подивився на обрій, де далеко жеврів зелений огонь семафора...

Цей перший, що від нього пахло морем і далекими шляхами, які перерізують сучасність, попихкав своєю люлькою і задоволено промовив:

— Горить!..

Другий, що стояв поблизу й показував рукою в далечінь, чиє обличчя і постать нагадували задумливого мандрівника футуропрерій, з докором відповів:

— Хіба я не попереджав?..

І третій, що великими пальцями правої й лівої руки звужував собі очі, бо він був трохи близькозорий, з породи дов-

---

такі ‘загострення’ на сторінках іншої преси — ось чому з’явився журнал памфлетів ‘Бумеранґ’.” Обидва письменники вважали, “що цькування ‘Бумеранґу’ з боку Вапліте не потрібне ні Вільній Академії, ні громадськости”, і заявили, що їхня участь в журналі “в жадному разі не означає розриву з Вапліте”.

21 і 23 травня 1927 — на загальних зборах Вапліте виключено Бажана і Шкурупія з членів організації.

27 травня 1927 — Слісаренко і Вражливий, обидва члени Вапліте, заявили в листі до президії, що “напружена атмосфера недовір’я, нетовариське ставлення до виключених товаришів, заява яких навіть не була оголошена на зборах, стремління президії з певною частиною членів нав’язати своє розуміння мистецтва цілій організації... переконує нас, що Вапліте стає на шлях мистецької реакції... Зважаючи на все це, та ще і на те, що більшість в своїй непримиримості ухиляється од будь-яких можливостей товариського порозуміння, — **просимо надалі нас членами Вапліте не числити**” (підкреслення авторів).

31 травня 1927 — Слісаренко і Вражливий подали таку коротку заяву до Вапліте: “Визнаючи, що всі обвинувачення наші проти Вапліте висунуті в нашому заявленні є наслідком непорозуміння та недостатньої інформації, просимо вважати нашу заяву про вихід недійсною”.

Справа “відколення” Бажана і Шкурупія (таких відколень від Вапліте було більше) на цьому не закінчилася. Обидва письменники повернулися, мабуть, на короткий час до Вапліте, хоч з архіву відомо, що в жовтні вдруге виключено з неї Шкурупія. Остаточно задум “Бумеранґу” довів до утворення “Нової Ґенерації” (жовтень, 1927) під керівництвом Семенка й інших бувших футуристів. Історія тієї організації чекає дослідника. “Зустріч на перехресній станції” віддзеркалює один аспект полеміки на тему шляхів української літератури (т. зв. “літературної дискусії”), яка так живо заторкнула середовище Вапліте.

гоголових, і що блукав по нетрях провінції, ніби не ймучи віри собі самому, — здивовано промовив:

— А й справді горить!..

І всі троє повернулись обличчями один до одного й простягнувши руки, промовили вголос:

— Це ти, Семенко!..

— Це ти, Шкурупій!..

— Ти, Бажан!..

— Го-го-го!!

— Дай прикурити, — сказав перший, притоптуючи жовтим пальцем у люльці рудий тютюн.

Запахло пивом і тютюном, вугіллям паровозних топок і уборною.

Так пахне комунікація на багатьох станціях нашої країни, що до їхніх перонів мовчазні дядьки, погейкуючи на волів, підвозять збіжжя важке своє й хрумтливий цукор, побоюючись безпритульних та міліціонера.

— На багатьох залізничих коліях стоять семафори. Але хто їх ставить на тупиках? — запитав тоді третій.

Коли б в цей мент до них підійшов один із тих, що так люблять зайцем їздити на потягах нашої літератури, економлячи гроші на підручники версифікації та не жалкуючи їх на пляшку горілки для голови сільського Комнезаму, щоб узяти собі посвідку про безпечне соціяльне походження, де б на запитання: "хто ваші батьки?" — стояла відповідь: "попівський син", — так от цей "заєць з ідеологічних міркувань" підсунув би:

— Ваш семафор — вказівка на коротший шлях до найближчого кафе.

Та цього не сталося.

І третій продовжував:

— Правда, в тих формулах, що за допомогою їх ми роки тому намагалися покласти нову залізницю в майбутнє, було алгебри й логаритмів не менше, ніж у розрахунках інженіра-будівника, але що з того? Найстаранніші й найпильніші бажання довести, ніби $2 \times 2 = 5$, не завжди бувають виправдані.

— Ти став больно розумний, — сказав перший, пихкаючи люлькою й дбайливо псуючи українську мову, — це од тих нерозумних тинів, які ти перелазив за час нашої розлуки. Цей розум дала тобі відсталість, яка оточує нашу оазу, і куди ви, — він звернувся до другого, що задивився на жовтий дим над склянками пива, мріючи про веселих дівчат і примхливі рими, — куди ви обоє після вашої зради повтікали. Це — на

користь, бо можна й підождати, не все за раз, і коли б ми не зустрілись, то все одно зустріч нашої ідеї, нашокультурної формації відбулася б в цій же кількості, хоч з другими прізвищами.

— Можна й підождати? Гм, чи не значить це бува, що папір, де на одній сторінці було виведено чіткі, мов ґільйотина, формули смерти мистецтва, треба перевернути, а на другому боці його написати вірш про міську панель і любов на міській панелі? Ти робиш і робив так, але ти не хочеш признатися...

— Хто його примусить признатися? — промовив другий. — Патентовані слідчі в літературі, що мають мандат на це (від кого?) і горду назву "критики", не змогли притиснути його до стінки. Ох! Я люблю критиків, як аліґатор любить пташинку, що колупається в його зубах...

— Хо! — чи здивувався чи підтвердив перший.

— Так, — сказав третій, — наші критики нагадують мені дядюшок з села, що по обіді голосно гикнуть і промовлять до своєї огрядної жінки — "оце мені подобається, а оце не подобається". Між іншим, — їхні шлунки зовсім не перетравлюють нерозжованої їжи. В них є щось від деґенерата й щось від бугая. Цікава поміс ь!

— Їх можна класифікувати, — підхопив другий: — в одних — довгі вуса й довге перо, що, мов мітла в руках у пугала, може лякати лише горобців, другі лисі й на голові й на душі, треті — без усів і без лисини, та в них немає зубів і вони можуть споживати лише солоденьку юшку, куди накришено трохи "революції" та повстань, більше для вигляду, ніж для користи. От!

Перший випустив од задоволення велике пасмо диму зі своєї люльки, очі йому повужчали ще більше, але він нічого не сказав.

— Вони, більшість в усякому разі, клянуться бородою Маркса — мовив третій. — Моторні парикмахери! Марксову бороду кожне з них зачісує собі до вподоби. Від цього Маркс в одних нагадує Софокла, в других — романтичного панича, в третіх — нашого шановного Тараса, в четвертих — неголеного дядька з Кибинець, в багатьох — він є копією їх самих. Загадкова ситуація — де ж справжній Маркс?

— А комплект "Плужанина"?! пискнув би "літературний заєць", коли б підійшов у цю мить. Але не було його, й розмова тривала далі.

— Характерно, — сказав другий, — що за своєю власною пихою вони нічого не бачать. Вони лише з великою охотою сваряться один з одним.

— Чого вас так заїдають критики? Беріть приклад з мене, — промовив нарешті перший. — З самого початку треба плюнути критикові межи очі, щоб не ждати від нього того, чого він по своїй природі не може дати. Тоді ждіть сподіваного, а то ви все, мов якийсь актор од рецензента, ждете несподіваного. Це застрахує від того, щоб ждати якоїсь допомоги від людей, які мусять бути розумніші од вас, а де ж вони візьмуться, ці розумніші од вас люди? Ждіть допомоги й коректив від індустріялізації...

— Значить — пульс сучасности? — глибокодумно промимрив другий.

— Його шукати? — запитав третій. Я не хочу нічого не шукати, хоча останнє — дуже вигідно, зручно, безтурботно й навіть приємно. Можливо, що я не намагатимусь всидіти на теплих подушках заялозеної лірики, і речі мої перестануть нагадувати убогий і зім'ятий самовар, що в ньому вариться ріденька і самогонна юшка рим.

— Самовар чи сонет? — єхиднувато запитав другий.

— Я не фанатик сонету, — відповів третій. — Просто я люблю добрий вірш. Мені дивно часом, як за римою люди не бачать вірша. Я люблю добрий вірш, і тому я толерантний. Я з любов'ю ворушу сторінки теплих і хороших віршів.

— Глупості ти говориш, любий мій. Що з того, що "Камена" та "Крізь бурю й сніг" наче накрохмалені в добрій пральні, — сказав тоді другий і подивився на першого, що колупав нігтем глибоке чорне дно своєї люльки. — Хіба ти розшукаєш у цих поемах пульс нашої життєрадосности, хіба ти відчуєш у них подих свіжого вітра?

Побожна старушенція, заховавши в облізле хутро свого мерзлякуватого носа, іде крізь бурю й сніг. Хіба їй і насправді заборонено там ходити, й чхати, й сякати носа?

Ні! Навіщо ця затхлість, мов пліснявість папірусів з гробниці Татунхкамона? Вони приваблюють тебе формою? Та задушлива їхня форма. Вона, як у зашморга, втягає молодь, і тоді виходять з неї дідусі з молоком на вустах і з старечим серцем.

— Я не фанатик сонету, — чіплявся за цю фразу третій. — Я люблю добрий і розумний вірш. Я не вірю, що в поета мізок мусить бути схожий на драглі.

— Ти починаєш говорити про поетів? — сказав перший і одверто позіхнув. — Ох, нудно ж. Крім своїх віршів, — ні одного не читаю.

Перший підвівся і, склавши ноги свої, мов ножиці, кинув:

— Справді. Краще, ніж читати одноманітне сосюкання сосюр з маленької літери або видушувати поезію з тичининських поетичних сопляків — розгорнути Пушкіна або Шевченка, але, на жаль, я їх перечитав, коли ще був у першій клясі підготовчої школи. Не можна хронічно годуватися консервами. "Укрнархарч" і той дає часом свіжі котлети, а як же тоді бути літературі?

Другий захопився, він мить прислухався до тих нечутних і невидних зворушень, що відбувалися в сірій корці його мозку, потім голосно і дзвінко провомив:

— Так! Невже ніколи я не розгорну свіжої книжки якогось нашого журналу, невже ніколи не знайду на якійсь з сторінок несподіваного, чудесного, нового вірша нової і незнаної досі руки, що безліч приємних новин, надій і несподіванок буде заховано в ньому?

Перший прокотив очі свої від одного з бесідників до другого і хитренько зломив губи:

— Мати надію на випадок — значить мати надію на долю. Мати надію на долю — значить мати надію на Бога. Мати надію на Бога — значить спродати свої штани, купити біблію українською мовою, піти до відомого поета Вишневого (довідки про цього поета можеш дістати в Миші Ялового) і вивчити на зубок літургію. Чудова перспектива: сидіти біля моря й чекати на генія ("Невже Україна свого Моїсея" і т. д. і т. д. і т. д. "Не може ж так буть" і т. д. — і т. д.)... А ну далі за сонети! —кинув він до третього.

— Сонет — це не спадщина дурнів, — випалив третій, що вже п'ять хвилин тому вигадав цей афоризм і чекав лише на зручний випадок, — а випробований, перевірений, вдосконалений і — не помилюся, коли скажу, — вірний на 96½% засіб пролізти за жилетку людей. Отже коли й тепер поезія — річ не марна й не непотрібна, то і вдосконалений засіб її — не витребенька професорів. Потрібний добрий вірш, добрий вірш радянської України, а тому: важливі не запередження, а досягнення. Я люблю...

— Ну й люби собі пожалуста. Можеш любити, це є твоя "культурна" база, ґрунт твого власного творчого пуза... — перебив його перший.

Третій не вгамувався і перебив першого:

— Я люблю браму Заборовського й Дніпрельстан. Я люблю органічну, міцну й не фальшовану культуру. Таку культуру Україна знала лише одну: культуру февдалізму, культуру Мазепи, знатиме вона й другу: культуру пролетаріяту,

культуру соцбуду. Куркульське селянство, що заповнило прогалини, не здатне творити культури, воно здатне дати лише потенцію культури: "народне мистецтво". Запаморочені проклятим просвітянством XIX віку, що зросло на оцьому самому народному мистецтві", ми забули про раніші віки культури й діла.

— Нарбут? — раптово запитав другий, в глибині своїй десь хутко-хутко перебравши нитки тонких і складних інтуїцій, зв'язавши їх у вузол: в слово "Нарбут".

— Так, Нарбут, що був пасеїстичнішим, а міг бути найреволюційнішим графіком України. Йому завадила смерть. Він знав джерело. Брама Заборовського, колишній розпис Печерської Лаври, Тарасевич і Зубрицький, ікона Самойловича, чернигівські гути — невичерпне і творче джерело. Той складний комплекс з географічних, економічних і соціяльно-історичних передумов, що зветься — Україна, — сам нап'ється ще раз і всьому людству дасть пити з того джерела, профільтрувавши й очистивши воду...

Перший не стерпів і остаточно перервав:

— Можеш любити. Але, повторюю, хай це буде лише твоєю "культурною" базою, ґрунтом твого власного творчого пуза. У кожного є це пузо, та не витікає звідси, що треба впадати в стилізацію, реставрацію, ворушити старе барахло, перегортати його й перекладати. Проте все це обумовлює твою творчу індивідуальність. Од безтворчої потенції або, що те ж саме, од творчої імпотенції всі твої сонети й стилізації під скитів. Це твій занепад, як культурного творця, це твоя індивідуальна справа — не роби з цього якоїсь позиції, дивись на те, як на шляхи твого особистого творчого спадання (ти гадаєш — піднесення). І коли ми кожен зокрема самі відповідаємо за *свою* літературну пику, то зійшовшись разом, обмірковуючи *спільні* заміри, мусимо знайти якесь середнє аритметичне, яке буде за хребет для нашої групки.

— Так, ми маємо таке! — вигукнув другий. — Спільне єсть: знання роботи, об'єктивне, свідоме знання того, що таке наш матеріял і як орудувати ним, щоб він діяв так, як хоче майстер. Спільне єсть: метод. Спільне єсть: Жовтень. Для нього ми робимо. Коли зможе він, — кинув на третього, — хай примусить Мазепу служити Жовтню!

— Хай спробує! — з незахованою іронією пробурмотів перший.

Тоді встряг знову третій:

— Признаюсь — я склав зброю. Я перестав мріяти про нові форми мистецтва, в тисячі разів упливовіші, міцніші й

величніші за давні. Я перестав вірити, що завтра або позавтра, замість камерного, кишенькового, свійського мистецтва (свійська худоба), прийде нове мистецтво юрб, площ, демонстрацій і штурмів. Ждати — так ждати, — сказав я і почав лоскотати собі ніздрі соломинкою. Але за таким приємним ділом я не забуваю про ненависть. Я ненавиджу!.. Перераховувати, що я ненавиджу?

— Перераховуй, коли це не буде надто довго, — сказав перший і запалив свою люльку, що була загасла.

— Я ненавиджу кобеняк хазяйновитого дядька, я ненавиджу туган-баранівську кооперацію, я ненавиджу хуторянські маштаби, я ненавиджу УНР, що з хуторянства логічно витікає. Потім ще — вишивану сорочку, пасіку, "Просвіту" (байдуже якого коліру), письменника Грінченка, оцю українську Чарскую в матні та вишиваній сорочці, автокефальну церкву...

— Гм!.. в ненависті ми теж можемо зійтися! — сказав другий, а перший тоді встав і виголосив таку промову:

— Невідомо, що дасть нам ця зустріч. Можливо, що нас буде більше. Але зараз треба яскраво виявити себе на кілька років і організовано йти вперед, не давати завмирати тим творчим комбінаціям, які постають у наших жвавих, живих і безконкурентних головах. Ми постоїмо біля Семафору, але мені здається, що в майбутнє таки дійсно один шлях, і всі стають у чергу біля Семафору. Ви ж знаєте добре, що ми все таки перші, і всі ті, що підуть за нами — перші. Треба висадити наш десант на цьому безнадійно-порожньому, закинутому на власне самоз'їдення березі. Треба кинути наші бумеранґи, а головне — працювати й показувати, як треба працювати. Висадимо десант і підемо українськими преріями, вносити електрифікацію на хутори й перешкоджати знищувати ті індустріяльні надбання, які ми принесли в українську культуру. Невже подібними станемо до тих старих поетичних калош, що видряпавшись із символістичного багна, вибралися на широке революційне море і кумедно намагаються не захлинутися і не потопнути?..

Після патетичної і голосної промови, передихнувши трохи, сказав раптом перший:

— А чи чули ви про останню літературну подію?

— У городі бузина? — вирячив очі третій.

— Ні, ні у городі Харкові — нова літорганізація, — поважно промовив перший. На установчих зборах, після промови основоположника, ідеолога і критика, коли на всі ло-

патки остаточно було покладено всіх ворогів, коли шляхи було до революційної літератури цілком розчищено, коли знову дим пожеж і боїв мусив розлягтися над літературними нивами, коли останню цеглину було вкладено в підмурівок соціялістичної культури і останній кілок осиковий було вбито в могилу "тих, що по той бік", тоді спинився промовець, обвів очима потомлену в пень авдиторію свою і сказав: "Я скінчив. Чи є в кого якісь питання?" І підвелася тоді над юрбою худенька і волохата рука, стискаючи новенький членський квиток, і хрипкенький голосок запитав. "А чи скоро будуть видавать обмундірованіє?"

Понуро схилили голову троє.

"Чижило жить на єтом светє, господа!" — як сказав наш земляк Коля Гоголь.

— Що? — встало тверде волосся першого дибки — Унивать?

— Ні!.. Ні!.. — поклялась решта.

Перший, заспокоївшись, продовжував:

— Пошукаємо хлопців, що з нами підуть, дехто сам пристане. Там, у Харкові, десь запрезидентився Шпол, треба витягти його до Семафора. Сил наших досить, щоб розпочати рух. Треба вивести культуру з того бездарного самозадоволення, в яке вона зараз попала. Коли вже комусь треба гуртуватися, то хай собі гуртуються, але вже по принципу якости і по творчій психіці, а не під гаслом "український письменник". Треба знову йти до "ізмів", а не до "рідної хати, де мир і тишина".

— Де це "мир і тишина"? Співробітництво потрібно! От у Ваплітє... — крикнув другий.

— У Ваплітє? О, там: did t-e-la passe, baba l'on bie, sam pan sil tres a-ge ou prive! — як кажуть французи.

— Ох, упрів Яловий, добре ж таки попрів! — зідхнув третій.

— Треба виходити на широкий шлях світових творчих завдань, а не грузнути в своїй юшці — скрикнув перший. — Треба позбутися провінції, яка знову починає огортати нас своїми трухлими тротуарами й підсліпкуватими гасовими ліхтарями. Інакше ми, не провінціяли, задохнемося або втечемо. Тікати нікуди, значить висаджуй десант! Полоскочемо пузо літературних самозадоволених куркулів. Хай знову блисне полум'я самовідданих конквістадорів, що йдуть до комуністичного майбутнього не за страх, а за совість!

— Так значить десант?
— Десант!!!
— Дайош!
— Дайош?

Київ, Бумеранґ, 1927, стор. 37-48.

ВОЛОДИМИР СОСЮРА

Володимир Сосюра

МІЙ ПЕРШИЙ ТВІР

Чи не пора...

1918 року, коли німці захопили Україну, я вчився в сільсько-господарській школі при ст. Яма, Північно-Донецьких залізниць.

В Бахмуті почав виходити журнал учневої молоді "Вільна Думка", де й надрукували мого першого вірша "Чи вже не пора".

Вірш такий:

ЧИ ВЖЕ НЕ ПОРА

Чи вже не пора перестати так гризтись,
бо зіронька волі захмарилась вже,
Нам треба єднатись і з ворогом битись,
що з сміхом кайдани нам знову кує.
Ой, встаньте, ой, встаньте, вже хмари несуться
і смерть вони зіроньці волі несуть.
Чи чуєте, плаче земля там, де б'ються,
де кров за Україну червоную ллють...
Ой, встаньте. Вже близько ворожая сила,
вона вже підходить до нас.
Нехай того зразу захопить могила,
хто спить в цей сумливо-злий час.
Чи вже не пора перестати так гризтись,
бо зіронька волі захмарилась вже.
Нам треба єднатись і з ворогом битись,
що з сміхом кайдани нам знову кує.

Перший надрукований "вірш"... Та ще й в журналі. Я носив цього журнала, як зірку, і показував знайомим. Я не сміюся з тих хвилин радости, і з вірша — мого першого наївного вірша—, моєї дитинки, що потонула в громі громадянської війни. Повстанцем возив і носив я з собою цей журнал і коли думав, що умру від тифу, подарував його сестрі-жалібниці, щоб передала його моїй матері.

Чудно. Тепер у мене жодної збірки моїх поезій (пороздавав), жодної книжки, де пишеться про мене. Такий я став

розгублений. А тоді... Чудно, чудно... Затуманився образ смуглявого наївного селюка, одлітають спомини про грози минулого й перший вірш, як мій перший постріл.

"Універсальний журнал", 2 грудня, 1928.

ВІРШІ [1])

VII

Там чорний лотос, там чорний лотос...
Зітхає важко червоний став.
І хтось ридає так сумно, сумно,
Багнет там серце комусь проняв.

Жовто-блакитний там прапор віє,
І чорний вечір весь в злоті знов...
Рожевий місяць тремтить і мліє,
І тільки стине моя любов...

І ти не знаєш, і ти не знаєш
Де той, хто в пісню тебе всю вклав.
Вороже ніжно з Гангесом лотос,
І сумно, сумно зітхає став.

Січень, 1919 р. м. Лозова.

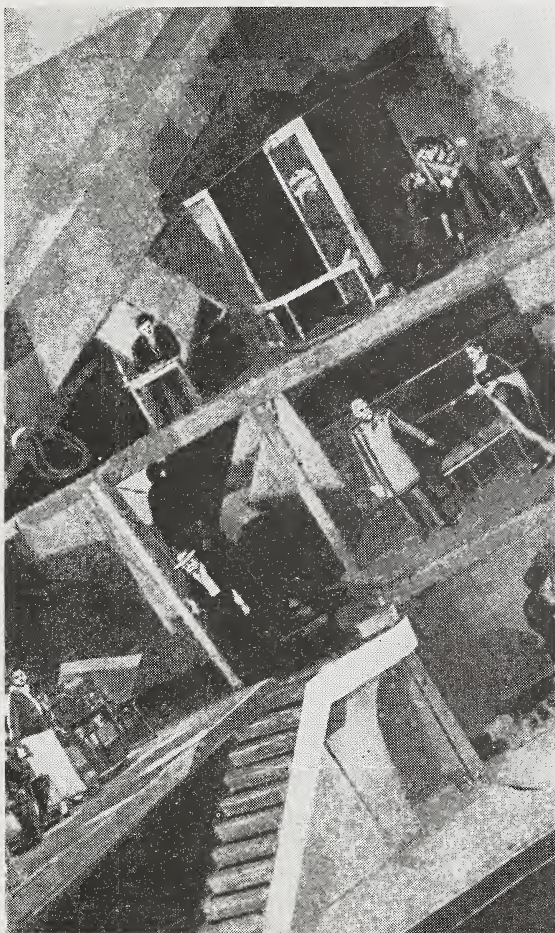
---

[1]) Рукопис збірки віршів Сосюри переховується в архіві Любченка. На титульній сторінці зошиту є напис "Хай жеве (!) вильна Україна", а дальше:

Вірші
В. Сосюри

На добрий вспомин
борцю за волю залитої
сльозами і кровью Неньки
О. Шаркому від В. Сосюри

В бльокноті є 12 коротких поезій написаних Сосюрою в період від квітня 1918 р. (Верхнє) до 15 лютого 1919 (Проскурів), під час перебування автора в армії УНР. Розвідка упорядника про цю збірку появилася в англійській мові: **George S. N. Luckyj, "A Lyricist's Record of the Revolution: A Note on an Unpublished Collection of Verses by Volodymyr Sosyura," Canadian Slavonic Papers,** III, 103-108 і в українському перекладі в журналі "Молода Україна" (березень, 1960). Див. також: Юрій Бурляй, Заокеанські фальсифікатори, "Літературна Україна" від 27 лютого 1962 р. Тут друкуються лише дві поезії зі збірки, яка має в собі більше історичної як літературної вартости.

Сцена з вистави “Патетична соната” в Камерному театрі. Реж. О. Таїров, худ. В. Риндін. Москва, 1931

Сцена з вистави "Народній Малахій" в театрі "Березіль".
Реж. Л. Курбас, худ. В. Меллер. Харків, 1928.
М. Крушельницький — Малахій, О. Даценко — Оля.

А. Петрицький, Портрет М. Скрипника. 1929 — 1930

Пролетарі всіх країн, єднайтеся! **ЦІЛКОМ ТАЄМНО**

Комуністична Партія (б-в) України
ЦЕНТРАЛЬНИЙ КОМІТЕТ

Харків, вул. Карла Лібкнехта, Ч. 64, комутатор Ч. 9-11

ч.С-т 69 § 8 21.III 1927

фр."ВАПЛІТЕ"; т.т.ПОПОВУ М.,ХВИЛІ

№9

ВИТЯГ

з протоколу Ч 69 засідання С-ту ЦК КП(б)У від 14.III 1927 р.

СЛУХАЛИ:	УХВАЛИЛИ:
3.Про виключення т.т.ХВИЛЬОВОГО,ЯЛОВОГО та ДОСВІТНЬОГО зі складу"ВАПЛІТЕ"	8.Вказати на неправильність вчинків фракц."ВАПЛІТЕ"по питанню,що до виключення т.т.Хвильового,Ялового та Досвітнього зі складу"ВАПЛІТЕ", не погодивши це питання та не одержавши санкції на виключення від Центрального Комітету.

Прозоро посилатися на наші Ч. та число

Секретар ЦК КП(б)У КЛІМЕНКО

Правила про порядок зберігання див. на звороті.

Про виключення Хвильового з "Вапліте"

XI

Ми любим на словах буть сильними душею,
Ми любим на словах кохати рідний край.
І кровю обливати власною своєю
Борні безкрайній шлях, борні німий одчай...

Навкруги лиш танки ганьби і злої долі
І божевільний плач зеленовійних мрій,
Коли ж зійде зоря блакітноокій волі,
Коли ж, коли ж о Боже світлий мій!

Невже нема у нас хоч трошечки чесноти,
Невже усе слова, одні слова й слова.
Все ужча круг журби, все ужча круг турботи...
І плаче тихий сон і кровю залива.

А хмари все пливуть... не було і немає
Від нас хоч краплі діл... і стине чорний гай.
Оттак ми на словах за волю бій звершаєм,
Оттак ми на словах кохаєм рідний край.

Лютий 1919 р. Ст. Знам'янка.

ІНТЕРНАЦІОНАЛ ГАРТОВАНСЬКИЙ

Вставай Дніпровський і Сосюра
Аркадій Любченко вставай
Доволі в Гарті буть за джурів
Політиканам в жопу дай

У груди, в яйця, в морду, в зуби
Щоби залляло все вогнем
Нехай Блакитний і Коцюба
Самі працюють в Л. Н. М.[2])

---

[2]) ЛНМ — "Література, Наука, Мистецтво", додаток до "Вістей".

Вставай письменнику й поете
організуйся тільки сам
Гремлять дівани й табурети
в Сумській [3]) . . . . гроза.

приспів: Грають сурми востаннє
Он іде Хвильовий
Тільки в вільнім єднанні
здобудем волі ми.

І ти зубатий Копиленко
і тихий Сенченко Іван
Давай сюди Павла Усенка
і Кириленка подавай.

Проб'єм в комуну ми дорогу
огнем незайманих ідей
Уже навіки Христового
нехай Філатова не жде.

Шуми над нами стяг червоний
нехай розвіється туман
і нас почують за кордоном
Павло Тичина й Валер'ян.

Остання капля впала в кашу
Прийшов гнобителям кінець
міцніють духом лави наші
а генерали без яєць.

Лежать в гівні політикани
їм дзвін урочисто гуде
тремти Кулик за океаном [4])
тебе ж подібна доля жде.

Шумлять і сурми і антени
панелі радісно шумлять
Скажи німецький Йогансене [5])
чи будеш ти й надалі блядь.

---

[3]) Сумська — одна з головних вулиць Харкова.
[4]) Іван Кулик перебував довший час у Канаді. Відомі були його переклади англійських і американських поетів.
[5]) Йогансен був німецького походження.

Вставай же Київ і Одеса
і розгортайте знамена.
Вставайте в центрі і на кресах
бо хто не з нами — проти нас.[6])

ГОРОБЕЦЬ

Поема

I

Я в грозі. Круг мене злива...
Хмари вітер і огні...
І печально і щасливо
в ці хвилини жить мені.

Люди добрі, подивіться...
Що за штука, що за чудь...
Важко непманки синиці
у манто шумлять ідуть.

Ось горобчик. Серце мліє...
В нього джимі золоті,
під крилом портфель чорніє
і пропелер у хвості.

Що для нього сум і горе
і непманія оця, —
крізь пенсне горять, як зорі,
чорні очі горобця.

Та життя у громі й леті
направля на інший тон
у червоному кашкеті
на посту кулик-мільтон.

Тому крикне, тому гляне,
тому паличкою хить.
У чоботях, при нагані,
наче лялька, він стоїть.

---

[6]) Примітка Любченка: Складали Любченко, Сосюра й Дніпровський. Писав Сосюра, Харків, лютий 1924, вечір.

II

На півдні десь і рифи й друзи,
і хтось комусь кричить — Кінець...
А за столом у колі друзів
сидить редактор горобець.

Чого він тут, я й сам не знаю,
бо в голові йому теє...
Він чай спокійно попиває
і заїдає монпансьє.

Для нього ми — йолопи, свині,
ще Азіятчина у нас...
Він був два роки у Берліні
і зна дві слові: Вас іст дас.

О, горобець... Ти всім немилий...
Це помилково в дні нові
оцю газету доручили
твоїй порожній голові.

Все місто — зави, поми, зами,
радянських баришень рої...
І заливаються сльозами
в пивних поети солов'ї...

III

Ідуть колони... Любі братця...
А поруч, гляньте, що за грець...
на закордонній самокатці
везе дитину горобець.

Іду дорогою сумною,
нема дорозі тій кінця...
І хочу вдарить я ногою
в чванливе пузо горобця.[7])

---

[7]) Примітка Любченка: Сатира на Євг. Касяненка написана влітку (червень-липень, 1926).

Володимир Сосюра

М. Хвильовому

ЧАС

Ми не можем вернуть до старого,
хоч і руки воно навісні
простяга, закликає на Бога,
щоб пішли ми в порожнє нічого
на прокляттям потоптані дні.

Це тобі моя пісня, Миколо,
в цей скажений розтерзаний час.
Хай шумить і герготе навколо,
і на кожному кроці контраст, —
ми розіб'єм заковане коло
мільйонами збуджених мас.

Знаєм ми, що так довго гукати,
ми недружні, нещирі, о жах!
Гей залізний мій коню крилатий,
ми з тобою крізь бурі — на шлях.
Бо нового уже не догнати
на старих українських волах.

Понеси мене, друже над гаєм,
я люблю як пропелер реве,
як твій лет небокрай розгортає.
Зна наш дядько, лиш "в'йо" та "цабе"...
Він сьогодні тебе проклинає,
завтра буде любити тебе.

Нам майбутнє аерами лине
щедро квіти свої роздає.
От, чому я такий, як дитина,
хоч і серце доросле моє.
Йде в Комуну моя Україна,
у тимпани закохано б'є.

Я мовчати про тебе не мушу,
ще ясніш ти в болоті образ.
Бо не марно дядьки свої душі
у повстаннях палили не раз.
Тільки ти їх на ворога рушив,
класе мій, синьоблузий ти клас!

О Миколо! Ми в вирі любови...
Як щасливо в хвилини ці жить!
За комуну ми завжди готові
на тортури, на смерть кожну мить.
Ми з тобою співці малинові,
хоч рудими нас хочуть зробить.

Одеса, дача Гадзинського
13. VI, 1926[8])

---

[8]) Примітка Любченка: Заборонено Головлітом у липні 1926 р. Вірш було подано для друку в альманаху "Вапліте".

МИКОЛА КУЛІШ

“ 9 7 ”

(дія III, сцена 7 — 1925)[1])

СТОНОЖКА

— Каюсь... Якби не було революції, то може б таки і голоду не було... А коло людей і ми б, бідняки, не пропали.

ДІД З ЦІПКОМ *підскакує до Стоножки*

— А що, я не казав? Не казав я, що большевицьке движення до добра не доведе? Га?

---

[1]) Свою першу п'єсу — “97” Куліш написав протягом 1923-24 років, а в листопаді 1924 Державний Театр ім. Івана Франка виставив її на сцені. П'єса появилася друком у багатьох виданнях (1925 двічі, 1929, 1932, 1934 і 1960) і була кілька разів перероблена автором. В наших руках є лише друге, четверте й шосте видання п'єси і рукописні варіянти двох сцен, які автор поробив перед 1928 або в 1928 р. (на другому боці сторінок рукопису Куліш вів записник подій 1928 р., опублікований майже повністю в “Творах”, Нью-Йорк, 1955, ст. 308-312). Таким чином неможливо проаналізувати всі зміни, які зайшли в п'єсі, хоч порівняння між виданням 1925 і 1932 р. дає добру уяву про відмінність тих редакцій. Все таки спроба зіставлення рукописних варіянтів з виданням 1925 і 1932 р. дає можливість заглянути в творчу ляболаторію Миколи Куліша. Див. також: Є. І. Старинкевич, Два варіянти п'єси М. Куліша “97”, **Радянське літературознавство,** 5, 1959.

П'єса “97” змальовує боротьбу між незаможниками-селянами (під проводом Мусія Копистки і Серьоги Смика) і багатіями (Гиря, Годований) слобідки Рибалчанської в час голоду 1923 р. Сам автор так окреслив головну ідею п'єси в листі до Аркадія Любченка від 20 жовтня 1924 р.: “Провідна ідея — палка, щоденна, дрібна й через **те тяжка** боротьба незаможників з куркулями під добу голоду. Це війна, але “позиційна”. Я знаю, що бракує динамізму в п'єсі, що в ній чимало порожніх рядків і сцен, але для мене переважала гола правда, неприбрана і нештучна. П'єса — шматок життя”. Немає сумніву, що п'єса ця аґітаційна і що Куліш хотів кинути її на село де “панує халтура і огидно-шкідливий репертуар” (лист до Любченка, 4, IX, 24). Але вона і є першим доказом великого драматурга, що перевершує і нівечить тенденційність.

В першій редакції п'єси конфлікт між селянами назріває раптово і доходить до кульмінаційного пункту вже в другій дії, де Андрія вбиває натовп людей, заагітований куркулями. Подібну жорстоку й криваву сцену бачимо також у третій дії (вбивство Стоножки) і далі в останній дії (самосуд над людоїдами). В другій редакції (1932), в якій є менше страхіть (зовсім немає Андрія), головна сутичка починається в третій, переробленій і новій дії, в якій перед церквою йде запекла боротьба між багатими й бідними за те чи віддати державі “срібло-злато церковнеє з дозволу народнього”.

Зав'язок цієї нової дії можна бачити в окремих фраґментах першої редакції, а зокрема в сьомій сцені третьої дії, де дід з ціпком накидається на голодного Стоножку так, як в новій третій дії, на Копистку (хоч в п'ятій сцені першої редакції дід з ціпком теж сердиться через курення). Передруковані тут є цей саме фраґмент з другого видання п'єси і початок третьої дії з четвертого видання. Вперше друкуються Кулішеві варіянти третьої дії з 1928 р.

СТОНОЖКА *знесилено*

— Казали, діду... Та хіба ж думка була, що голод...

ДІД З ЦІПКОМ

— Тепер тільки прозрів! Шапку скинь, бузувіре! Не бачиш — ікони святі й лампадик?

СТОНОЖКА *знесиленими руками стягає шапку*

ДІД З ЦІПКОМ

— Перехристись, сукин сину! Перед Богом кайся тепер!

Заміряється ціпком.

" 9 7 "

(Рукописні варіянти — 1928)

III

Біля церковної брами зійшлася комісія: Смик, Копистка і ще двоє членів. Покликали попа. Копистка настріч йому:

— Ану вгадайте, отче Антоне, чого ми вас покликали?..

СМИК *перебив мову:*

— Навіщо загадки!.. Прочитайте ось, що з центру пишуть і народ наш ухвалив...

ПІП, *прочитавши, зблід. Мовчки повернув Смикові написане.*

СМИК:

— Одімкніть церкву і будьте присутній, як про вас отут пишеться... А за опір чи там контру сами знаєте, що тепер полагається...

ПІП *довго не попадав ключем у замок — тремтіли руки. Нарешті одімкнув і перший увійшов.*

[*Тоді*] *) СМИК *спинив Копистку:*

— У церкву не заходь, чуєш Мусію? Твоє діло наглядати... Все одно дізнаються, як не хитруй!

— Я браму причиню, немов церкву замкнено.

— Та йди вже, бо 'т-от побачуть і позбігаються!

(*Смик*) — А знаєш, наш Юда, Панько, ночував сю ніч у Гирі... спав з його дочкою... Га?

---

*) Тут і далі взяте в квадратові дужки в рукописі викреслене. — Ред.

(*Копистка*) — Ото яка новина. Та про це братіку, я вже знаю. У мене жінка — телеграф. От спитай її, то вона тобі такого за Панька розкаже, що й люлі, ой люлі... Ша! Хтось іде. Торкай братухо, торкай!
(*Смик*) — А як що трапиться, то вже знаєш, що робити...
(*Копистка*) — Ет... Не малолітнє ж я дитя, — торкай!

Пішов СМИК. КОПИСТКА, [*закуривши цигарку*] *щоб не стояти на видноті став за примурок.* [*Закурив. Аж тут голодні немов тіні. Дивиться — голодні йдуть, бредуть. Питається один:*] *Тільки но закурив, а вже тут і* ГИРЯ:

[*Питається один:*
— Куди?
Другий знехотя показавши на степ:
— Та туди ж...
— По кураєць?
— Та... треба ж настругати, поки ноги носять.
— А я... земля, бач, обмерзла і копати можна, так я по коріння...
Третій з острахом:
— Невже ж таки голодна смерть заходить?
На це йому перший і другий:
— А ти думав...
— Ні, масляна...
Третій:
— Може ж таки не попустять...
— Хто?
— Та вони ж... комуністи. Адже ж казали...
— Казали, як хліб забирали, а тепер їдять і мовчать.]
— Що це ти, Мусію батьковичу, стоїш тут! Хіба [кого] що стережеш?
(*Копистка*) — Авже ж так. Даром не стояв би.
(*Гиря*) — Може церкву святу, щоб часом ніхто не окрав?
(*Копистка*) — [Може-й] Авже ж церкву...

2

Край слобідки, де млин [*при дорозі*] *дорога* [*й*] *хрест над криницею,* [*проходять*] *бредуть люди,* [*невеселі вони,*] *як тіні осінні.*

Питається один:
— Куди? [Антоне?]

ДРУГИЙ *знехотя показавши на степ, що в бурій куряві:*

— Та... туди ж [куди-й-ти]
— По курaєць?
— Та... треба ж настругати, поки ноги носять.

А ТРЕТІЙ *з острахом:*

— Невже б таки воно голод заходить?

На це йому ПЕРШИЙ *і* ДРУГИЙ:

— А ти думав...
— Ні, масляна!

ТРЕТІЙ:

— Може ж таки не попустять...
— Хто?
— Та вони ж... Комуністи. Адже ж казали...
— Казали, як хліб забирали, а тепер їдять і мовчать.

Тут підійшов ДІД З ЦІПКОМ *і лихтар у руці:*

— Птахи небесні, он гляньте, тікають!

Показав на журавлів у небі:

— Од большевицького движенія, [тікають] щоб ви знали, тікають. [Ніколи так рано не летіли.]

ТРЕТІЙ:

— Та то...

ДІД З ЦІПКОМ

— А то, що ніколи так рано не летіли...

Прибив до хреста лихтаря, засвітив лампадика, перехристився:

— Пора!
— Що саме, діду?
— Пора, кажу...

Люди одне на одного глянули — мовчать. Тоді ДІД З ЦІПКОМ *на лампадик звернув:*

— Пора засвітити, як було це до большевицького движенія... Безвиводно горів, безвиводно і хліб у нас був, щоб ви знали.

ТРЕТІЙ [*махнувши рукою*] *зневажливо:*

— Та то...

ДІД З ЦІПКОМ *аж підскочив:*

— Та не то, а то, що [як була стара розправа, то й лампад горів, і хліб родив, а як і все було у нас було, а як став

ревко та незамеж,] шапку скинь, [та перехристися на святе розп'яття.] сукин сину, та перехристися на святе розп'яття!

Глянув ТРЕТІЙ, *аж усі [без шапок] вже без шапок. Скинув і собі, важко так звів руку — давно не [хрестивсь] христивсь. А* ДІД:

— Перехристись! Пора!

"97"

(1932)

III

Біля церковної брами зібралась комісія: Смик, два незаможники. Підійшов Копистка з ключами. Смик навстріч йому

— Ну як?

КОПИСТКА

— Ключі ось, а піп не хоче йти. Каже, що хорий...

СМИК

— Він прочитав протокола, і що з центру пишуть?

КОПИСТКА

— Прочитав.

СМИК

— Ну й що?

КОПИСТКА

— Дуже, видно, зрадів, бо губи так і вдарили трепака...

СМИК

— Кинь жарти!.. Ти йому сказав, що й як?

КОПИСТКА

— За все сказав... Каже — не вийду, хорий...

СМИК *одімкнув браму*

— Будемо брати й без його. А в протокол впишемо, що піп одмовився... Заходьте, товариші!

Спинив Копистку

— А ти в церкву не заходь, чуєш? Твоє діло тут наглядати. *Пошепки* Наш Юда — Панько — ночував сю ніч у Гирі, спав з його дочкою... Га?

КОПИСТКА

— Ото новина! Та про це, братіку, я вже знаю. У мене жінка — телеграф. От спитай її, то вона тобі такого за Панька розкаже, що "ой люлі, ой люлі"...

СМИК

— Так я його сьогодні із ради вигнав і наказав очей навіть не появляти.

КОПИСТКА

— Торкай, братухо, торкай!

СМИК

— А як що трапиться, то...

КОПИСТКА

— Ет!.. Не малолітнє ж я дитя, — торкай!

3

Пішов СМИК. КОПИСТКА, *щоб не стояти на видноті, зайшов за примурок. Тільки скрутив цигарку, аж тут* ГИРЯ

— Що це ти, Мусію батьковичу, стоїш тут? Хіба чого стрежеш?

КОПИСТКА *йому під тон*

— Авжеж так! Даром не стояв би.

ГИРЯ

— Може, церкву святу, щоб часом ніхто не окрав?..

КОПИСТКА

— Може й церкву.

ГИРЯ

— Спитать би, чашу золоту, чи як?

КОПИСТКА

— Сказать би й чашу, і плащаницю, і все чисто.

ГИРЯ

— Гм... Од злодіїв, чи як?

КОПИСТКА

— А то ж од кого, думаєш?

ГИРЯ

— Невже ж воно такі є, що й на божеє добро вже зазіхають?..

КОПИСТКА

— Як би то на боже, а то на наше, на народнє...

ГИРЯ

— Гм... А хто ж вони, оті злодії?..

КОПИСТКА

— Та ті ж самі, що, чужими руками хліб робивши, позакопували його в ями як крадене — ви!

ГИРЯ

— Ой, шануйсь, Мусію!..

КОПИСТКА

— А то що?

ГИРЯ

— А то, що за такі слова... не помилує тебе Господь милосердний... Не помилує!..

КОПИСТКА

— А хто тобі казав за це?

ГИРЯ

— Не помилує!.. Знаю!

КОПИСТКА

— Хіба з Богом балакав, що знаєш?

Звіром глянув ГИРЯ *на Копистку. Пішов.*

4

Прибрела ОРИНА

— Здрастуйте, дядечку Мусію!

КОПИСТКА

— Здрастуй, мамашо!

ОРИНА

— З п'ятінкою вас святою!.. Таки послав Господь ласку свою. Як не гнівили Його, милосердного, а він таки зглянувся на нас бідних.

КОПИСТКА

— Як саме, мамашо?

ОРИНА

— Кажу ж, п'ятінку святу послав, а був четвер, і не знала я чи й виживу з діточками, — так же їстоньки всі похотіли... *Покрутив головою Копистка.* Оце прийшла під церкву.

Кажуть, чашу золотую й кадильницю мінятимуть на хліб, дак я хоть подивлюсь, який він є... Може, таки п'ятінка святая і мені шкуриноньку або зерниноньку пошле... А як не то, то пережду тут до суботоньки... А в суботоньку, може, хто поминання до церкви принесе... Колись багато приносили...

Сіла собі осторонь на сніг. Та все бурмотить щось, киваючи головою.

5

А вже до брами надійшов дід з ціпком. Стали збиратися чоловіки, жінки. ДІД *приступивсь до Копистки, лупнув очатами*

— Хіба до церкви прийшов, Мусію? Сьогодні ж будень!..

КОПИСТКА

— А ви, діду, чого прийшли, коли будень?

ДІД З ЦІПКОМ

— Молитися прийшов, щоб ти знав, а не кадить, як ти ось, цигаркою. Кинь мені зараз! Хіба повилазило — церква?

КОПИСТКА

— Та я же не в церкві курю, а на вулиці. Кому яка з цього шкода.

ДІД З ЦІПКОМ

— Не маєш такого права, щоб цигаркою смердіти під церквою! Не маєш права, щоб ти знав!

ЗЛИЙ ГОЛОС

— Та хіба вони послухають старих людей.

ДІД З ЦІПКОМ

— Думають, що забрали собі слободу, дак можна й на Бога верхи сісти? Ні, він вам не стерпить. Він знайде на вас кару, пождіть анахтеми. Він, милосердний, загонить вас у пекло.

КОПИСТКА

— Нехай в пекло — там хоть тепло. А піди у рай, то й дровами дбай...

ДІД З ЦІПКОМ

— Ач який! Ах ти ж безбожнику! Безувіре ти окаянний!.. Кинь цигарку, кажу!

... пролет
писателей
Одесса
14 февраля 1927

В ПРАВЛЕНИЕ "ВАПЛИТЕ"

Уважаемые товарищи.

Нашей группой было послано Вам письмо о возможностях организации в Одессе русской секции "Ваплите".

Направляем к Вам товарища Михайлова, для переговоров.

Группа пролетписателей:

БОЙКО
ШКОЛЬНИК
ЗАНДЕРСКИЙ САДОВНИКОВ
БАГРОВ ...ШТЕЙН
ШУР
Маг. ГАБАЦКАЯ

Собственноручные подписи указанных выше товарищей свидетельствую.

Зав общ. отделом

14/II 1927

Заява російських письменників з проханням приняти їх до ВАПЛІТЕ

(431) 38

ХРК, 25/XI 27.

Можеш належати до Вапліте, і взагалі розигрувати високу політику й разом з ними (через саботаж) рятувати Україну, — —

а ми робимо діло й не хочемо ніяких організацій.

У нас є журнал, ми концентруємо ліві сили. „Вапліте" тільки політиканствує, певно написало багато тобі глупостів про нас, про мене, про журнал.

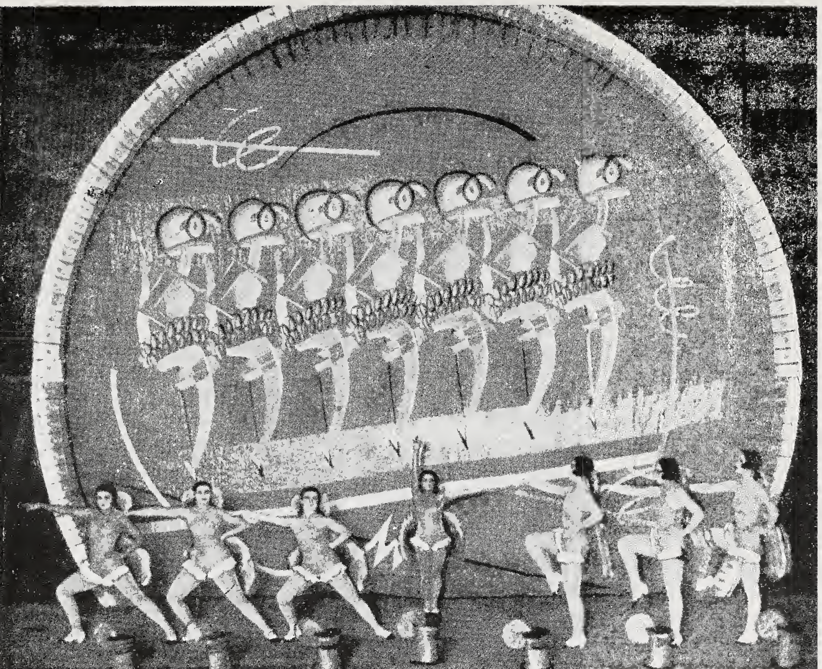
Я ніколи не бачив таких злісних, мізантропних, упертих по-баранячому й шкідливих (як організація) хахлів.

Мск. Леф з ВАППом теж „друзі" — принципово. Не треба бути сектантом, бо лівий рух не секта.

В усякому разі з порядних людей бракує тільки Бажана. Твій вірш я віддав до набору для №3 — не хотілося б його розбирати. Гей ти, ваплітянин, а співробітничать хіба не хочеш? Україну на печі мовчки спасатимеш? Ти пишеш, що любиш мене, чи що. Любов без діл мертва єсть. Думаю, що уникати „Н.Г." тобі не слід, не зважаючи на те, що „Вапл." років через п'ять збирається видавати свій лівий журнал. Про вірш для №3 напиши.

Михайль Семенко

Лист противника “Вапліте”, М. Семенка

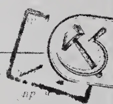

“Алло на хвилі 477”
“Березіль”, 1929.
Оформлення
Вадима Меллера.

“Підготувати ґрунт для створення українських театрів легкого жанру.”
(Курбас про “Ревю Алло на хвилі 477”)

ХАРКІВ СТАРИЙ ПАСАЖ
29 ВАПЛІТЕ

ХАРКІВ ОДЕСЬКОЇ БИРЖИ 3,16,4,10,45

№

=ТЕЛЕГРАМА ЗВОРУШИЛА ПРИЙМИТЬ І НАШІ ПОБАЖАННЯ РОБОТИ РОЗКВІТУ ЄДНОСТИ =ДОВЖЕНКО ЯНОВСЬКИЙ

Телеграма Яновського і Довженка до "Вапліте"

ПРОМОВА КУЛІША

Я хотів сказати кілька думок, можливо не зв'язаних поки що, але до певної міри продуманих. Про драматургію, репертуар і так звану репертуарну кризу. Про драматурга тут багато згадувалося, але з трикутника драматург випав. До речі, я би запропонував трьохкутника відкинути, а внести п'ятикутник, де були б драматург, актор, режисер, художник і глядач.

Так от нам треба надавати великого значення драматургії, бо хоч культура не починається з драматургії, але та культура і кляса, яка не вершиться в драматургії, буде квола культура, не мужня, не вольова. Отже значить на драматургію треба звернути нам більше уваги, аніж на неї звертали до цього часу.

Я теж приєднуюся до основних думок мистецького керівника Березоля,*) щодо двох ліній, двох напрямків в нашій театральній справі. Я приєднуюся в тому розумінні, що в драматургії у нас теж виявилися дві лінії, дві установки, дві позиції.

Я приєднуюся якраз в тій частині, що драматургія мусить весь час непокоїти, збуджувати, загострювати, навіть можливо інший раз занадто загострювати деякі моменти і взагалі не пристосовуватися до глядача. Це основна мистецька установка і політична установка театру Курбаса. Вона цілком відповідає моєму поглядові, як драматурга. Написати похвалу в драматичній формі ми ще встигнемо. Ми зараз у боротьбі, а раз боротьба то треба боротися, треба нащупувати ворогів легко не побачимо. Ось де треба розкривати, відкриними є межа і через межу видно ворога. А от у нас — цих ворогів легко не побачимо. Ось де треба розкривати, відкривати і бить по них. Чим пояснити кризу? Тут є кілька причин.

---

*) Мистецький керівник театру "Березіль", Лесь Курбас, висловив такі думки в тій же дискусії про підсумки театрального сезону: "тут справа не в ухилі, а справа в тому, що ми ще глядача не відучили за часи громадянської війни, коли треба було кричати і треба було давати дуже яскраві плакати і лозунги, треба було бити на психологію мас, і на волю, а на волю мас можна впливати тільки динамікою зовнішньою, — це для нас зараз шкідлива річ. Що було добре кілька років тому, зараз, коли перед нами стоїть потреба культурної революції, стоїть поглиблення роботи, а не аґітація, не пропаґанда, нам треба давати п'єси таким чином, щоб примушувати глядача думати, прощупувати, вносити в своє життя, що він бачить в театрі... Революційний театр починається тільки там, де він робить революцію, якийсь переворот, певне просунення, продвижку вперед, там, де він іде попереду глядача, де він рахується з глядачем, як з законом сприймання, щоб знати закон, щоб з ним до глядача підійти". — "Література і мистецтво" **Вісті,** 22 червня 1929.

Перша причина це загальний стан нашої літератури. Він відбивається до певної міри і на загальному стані драматургії. Завжди між драматургією, прозою і поезією є до певної міри взаємодіяння. І от я характеризую стан літератури останніх 1½ — 2 років. В літературі, в якій нема титанічних поривань, в якій нема навіть проблематики, але є талановиті, але тематично звужені, розраховані тільки на сьогоднішній день літературні твори, й оця саме кволість літературного фронта його, просто відбивається до певної міри і на драматургії, щодо кількости й якости. Далі, обминання в нашій літературі важливих пекучих проблем, припустимо такої навіть проблеми, як національна проблема в літературі. Я питаю тут, як питав в Москві на нашій нараді літературній: будь ласка, покажіть мені на ті твори, де відбито, роз'яснено у нас національну політику на Україні? Де ті твори? Я беру сміливість і заявляю тут, що очевидно в літературі є настрій обійти цю проблему, бо вона, так би мовити, з точки зору літературного поспіху, або грубо кажучи, кар'єри, не безпечна. І коли мені т. Рабічев закидає, що я, так би мовити, прикипів до цієї самої проблеми — то це до певної міри правильно. Я, як член партії і громадянин, не хочу обійти цієї проблеми і брати її в білих рукавичках теж не хочу, і заявляю, що надалі в п'єсах які я напишу, а я їх напишу за планом, за комплексними темами — все одно буду відбивати національну проблему і проблему культурного будівництва.

Далі друга причина це — наше неуміння підносити драматургію. Перші спроби у нас зустрічають таку жорстоку, до того ще неграмотну критику, таких ударів зазнають, що ці рослини, які підводяться з ґрунту, як під ударом суховію в'януть і прикипають знов до землі. Будувати і вирощувати драматургію, це не значить бити її. Можна їй перебити хребет.*)

"Література і мистецтво" **Вісті,**

22 червня 1929.

---

*) У своєму кінцевому слові Курбас не менш рішуче заявив: "Я працюю для мас, але працюю по-новому, й шукаю нових шляхів, щоб не було сплячки, щоб не було стабілізації, щоб революція йшла далі, в масах і формами і засобами, якими ми робимо. Оскільки природа мистецтва така, що притуплюється, то весь час треба рухатися вперед.

Товариші, дозвольте мені бути революціонером, це моє право страждати, це моє право бути незрозумілим, це моє право приймати оплеухи, моє право боротися уперто на своєму фронті, так, як я розумію, чесно і послідовно, для того, щоб на один-два дні приблизити нашу мету комунізму. Дозвольте це робити, дозвольте мені не йти по лінії найменшого опору, бо робити те, що ви хочете, мені нічого не стоїть. Це значить, покласти ноги на стільця — і більш нічого, і ставити п'єси". (там же)

ЛИСТ МИКОЛИ КУЛІША
ДО РЕДАКТОРА "ЛІТЕРАТУРНОЇ ГАЗЕТИ"[1])

Шановний Тов. Редакторе.

До мене й досі звертаються поодинокі театральні глядачі, запитуючи, чому цього сезону ні разу ще не виставляли п'єси моєї "Народній Малахій". Дехто з нашої молоді студентської, початківці-письменники при нагоді (під час зустрічі в театрах, на літгуртках тощо) підходять і запитують здебільшого про одне: що ж хотів показати автор, писавши цей твір, як треба, на авторову мовляв думку, розуміти цю п'єсу в цілому і, зокрема, головний її персонаж — загадкового Малахія Стаканчика.

Цілком зрозуміла річ, що на такі, хоч і при нагоді, ніби випадково сказані, але не випадкові запитання не можна й мені обмежитися випадковими, десь при нагоді, під час скорої зустрічі чи розмови кинутими відповіддями, певніше — довідками. У цьому листі я й хочу, ще раз передумавши і перевіривши в свідомості, в світлі моїх політичних переконань минулу мою літературну творчість, подати **більш** вичерпну на подані запитання відповідь, **надавши їй широкого політичного та громадсько-політичного значення.** Оце ж і прошу вас, ш. т. редакторе, не відмовте надрукувати цю мою відповідь на сторінках вашої газети.

Коротко. **Що хотів показати я, писавши цей твір, як треба розуміти п'єсу та її головний персонаж — загадкового Малахія Стаканчика?**

На мою **тепер** думку, ідея п'єси мала бути така: за доби соціяльних революцій, за доби запеклої смертельної клясової боротьби пролетаріяту з буржуазією (двох основних сил), за доби раннього соціялізму кожне прагнення Малахіїв Стаканчиків (дрібної буржуазії) стати **Народнім Малахієм,** себто претенсії Стаканчиків на свою політичну владу, претенсії на

---

[1]) Лист, в якому Куліш кається за те, що написав "Народнього Малахія", зберігається в архіві в двох дещо відмінних варіянтах. Один з них це той, що був видрукований під наголовком "За більшовицьку самокритику" в "Літературній газеті" від 28 лютого 1931 р. Дата написання цього листа — 1 січня 1931. Тут однак передрукований перший, повніший варіянт цього листа, що має трохи інший початок і кінець. Він цікавіший тому, що на його полях є гострі критичні зауваження невідомого читача, мабуть, таки самого Любченка, якому Куліш міг дати прочитати листа перед публікацією. Деякі з порад Любченка Куліш взяв під увагу в другому варіянті листа, але і це ідеологічно більш "старанне" каяття не зберегло Куліша перед долею, яку в своїх коментарях пророкував його друг.

свої соціяльні реформи (Малахієва реформа людини), претенсії на розв'язання національної проблеми (в першу чергу українського роду), — все це не має під собою реального ґрунту і жодної революційно-наукової теорії (Малахіїв сон в третій дії), а на практиці все це є голубі, спочатку привабливі (Оля йде за ними) і що ведуть потім до безпорадности, занепаду, розкладу, катастрофи (фінал — дудка, малахіянство — дисонанс).

Та не так розв'язав я цю тему, не так, як треба було, показавши цю ідею в першій редакції (писав січень-липень, 1927 р.).[2]) Ідеологічна **неясність, нечіткість п'єси, загадковість Малахія** в першій редакції, — це результат тієї **подвоєности, що зазнавав я тоді на моїй свідомості, на моїх особистих настроях, на цілому світосприйманні. Ця ж таки подвоєність відбилась і на літературному оформленні п'єси, на її стилі, персонажах і тощо.**

Суть і причини такої подвоєности.

Перше — це певний ідейний злам в моїй літературній творчості ще 1926 року, **перехід з позиції активної боротьби тодішньої революційної дійсности на позицію надто критичного до неї ставлення** (літературним відбитком тому була спроба комедії "Хулій Хурина"). Неґативні явища НЕПи, завдяки такому ставленню, більшали перед позитивними, гіперболізувалися до певної міри в процесі сприймання, заслоняли позитивні сторони дійсности, туманили ясність революційної перспективи, політичної думки, художнього сприймання і через те такими кривими, перебільшеними відбивалися в художніх образах. Особисті того часу авторові почуття і настрої я б схарактеризував так: **опозиційна туманність, яка згодом розійшлась, не мавши в собі ідейно-політичного центру** і яка через те **не могла зформуватися в певну політичну концепцію.** Оцією **туманністю** й просякнута перша редакція п'єси. "Малахій Стаканчик", вимагаючи негайної реформи людини, виголошує політично-опозиційні сентенції, що віддавалися тодішними лівацькими троцькістськими теорійками. ("Революція заскочила була в село на конях, а нині тільки курява на далекому обрії, голубая курява", акт II, 3-я ява. "Наростні ростуть на прекрасній конституції: тюрми, божевільні, шинки", IV акт, 7 ява). **Разом з цим автор ставиться до свого героя, як до жалюгідного чудія, скептично посміхається з його і підкладає під ці позитивні сентенції інші,** більш властиві героєві — куценькі, комічні або ж **просто хворі малахіянські**

---

[2]) В тексті, помилково, 1929.

теорійки. Песимізм і скепсис — ось те підгруддя, з якого брався "Народній Малахій".

Та була ще одна, зовсім іншого походження **туманність,** що позначилася на п'єсі **та в якій перебував наш автор.**

"Тінь журби української впала і мені на плечі", — заявив в першій редакції в Раднаркомі УСРР Малахій Стаканчик. І далі мотивував це так: "Оновити її треба — Україну. Старчихою бо стояла при шляхах битих, задріпана, струпом укрита, з торбиною. Що з того, що в торбині Тарас і Грінченків словник — вся її культура. Така даль голубая сьогодня, а вона соняшник луска... Ненавиджу рабу. Оновити або вбити". (II акт, 3-а ява).

Цей **войовничий національний радикалізм** Малахія (оновити або вбити), ця політична до радянської влади вимога спирається далі на такий мотивчик: "Виключивши нацменшості, питаюсь українців: назвавши малоросійський борщ українським та переклавши укрмовою конституцію, ви думаєте, що справді оновилися? Перекладачі ви... Де ж власне творіння, згідне з ориґіналом матері нашої революції? Невже й тепер скажете, що дала вона карі очі та не дала долі?" (IV акт, 6-а ява).

І от таким "виказуванням", таким вимогам Малахіїв, я, автор, хоч і протиставив у першій редакції слова од радянської влади або з уст робітників (сцени під гучномовцем, робітники на риштуваннях), але це були тільки слова. Я н а д т о в ж е л і б е р а л ь н о поставився до свого героя, давши йому можливість перенести через всю п'єсу політичні його скрижалі майже не розбитими. Я не довів малахіянство, як певний комплекс чужих і ворожих для пролетаріяту ідей, як своєрідний забарвлений під революцію націоналізм, а під лозунгом соціялізму — **неоідеалізм** української дрібної буржуазії (та й не тільки української), не довів кажу малахіянства до зустрічі, до конфлікту з новим будівничим і гегемоном нової епохи, з пролетаріятом. У першій редакції я не протиставив малахіянстві революційної нашої творчої дійсности (відбудовний період), соціялістичних перемог і значних досягнень партії в галузі культурно-національного будівництва. Ц е м о я п о л і т и ч н а п о м и л к а, ц е б у в р е з у л ь т а т м о ї х і д е о л о г і ч н и х х и т а н ь і п о д в о є н о с т и, щ о ї х я з г о д о м у с в і д о м и в і т е п е р з а с у д ж у ю. Коли Малахієві на плечі впала тінь журби української, то на автора тоді **лягла тінь національної** опозиції в партії. Вона ж, тая тінь, позначилася не лише на п'єсі "Народній Малахій", а відбилася на всій літературній діяльності автора за часи 1927-

1928 рр., одхиливши його від партійних ясних і чітких літературних настановлень. Вапліте. Вільна Академія пролетарської літератури і автор цілий рік (1927) за президента. Під час боротьби партії з хвильовизмом ця літературна організація, зібравши до себе найкращі на ті часи письменницькі сили, проте не знайшла в собі політичної сили, щоб поставити себе на чіткі партійні позиції в літературній боротьбі. Ця організація зависла десь між партією і хвильовизмом. Більше: де б засудити хвильовизм, розстріляти його ідейно з своїх літературно-політичних позицій, — вона, виключивши Хвильового з свого складу і не давши цьому актові чітких політичних пояснень, згодом містить на сторінках свого журналу ("Вапліте" Н. 5) роман Хвильового "Вальдшнепи" і, нарешті, статтю Христюкову "Розпеченим пером", що їх було визначено і засуджено на сторінках партійної преси, як певний політичний ухил. Від мене, як од президента і відповідального редактора, багато, якщо не все залежало, щоб не допустити цих політичних помилок та ухилів в журналі "Вапліте", але я їх допустив свідомо і несвідомо. Отже, цілком зрозумілим стає для кожного, що ліберальне ставлення до Малахія в літературній творчості (перша редакція) є до певної міри художнім відбитком такого ж ліберального, примиренного якщо не більше, ставлення його до певних національно-опозиційних збочень в партії. Підкреслюю якщо не більше, бо ж ставлення моє до деяких тез хвильовизму підносилось на височінь принципового їх визнання (наприклад, памфлети "Дві сили" і "Культурний епігонізм" в збірці "Думки проти течії").

Разом з таким примиренством до національних збочень в літературі я ставився досить аґресивно (на той час) до ВУСПП'у (моя стаття "Критика чи прокурорський допит", жур. "Вапліте" Н. 5). А це ж була аґресія до літорганізації, що весь час стояла на чітких партійних літературних позиціях, відограла і нині відограє не зважаючи на деякі свої помилки, провідну ролю в українській пролетарській літературі.

От як треба, на авторову думку, розуміти п'єсу "Народній Малахій", коли розглядати її, як певний історико-літературний документ з епохи Великої літературної дискусії та зв'язаних з нею ідеологічних питань і національних збочень в українській пролетарській літературі.

Чому цього сезону не виставляють на кону "Народнього Малахія"?

Перше: пізніші спроби виправити п'єсу (друга, видрукована редакція) ще не дали чіткого й виразного розв'язання теми, яке я визначив од автора на початку цього листа. Дру-

ге, і головне: окопний період клясової боротьби, період певного її притишення й відходу на другу лінію позицій скінчився. Уже не має тієї проміжної смуги, де бралося і де між двох основних клясових таборів хитаючись, підносило свої прапори та гасла, бунтувало голубомрійне малахіянство. Країни капіталізму важко дихають на СРСР передгрозовими вітрами, одних ще вище здіймаються в країні і б'ють хвилі клясової боротьби. Опір ворожих партії та пролетаріятові сил набирає найрізноманітніших, неймовірних, нечувано жахливих форм (шкідництво, змови, зради). Право-"лівацькі" ухили, опортунізм обважнюють кожний рух партії, болотом налипають до кожного сливе виробництва, до кожної установи. Ось в таких умовах доводиться партії та пролетаріятові вести соціялістичне будівництво, здійснюючи найкращу мрію придавленого капіталізмом світового пролетаріяту. За таких часів не Малахіїв мають виставляти на кону наших театрів, а такі п'єси, що, освітлюючи всю глибину величезних проблем нашої епохи, всю силу і напруженість клясової боротьби, заряжатимуть маси воєвою енерґією молодої кляси, невпинним прагненням до соціялістичних перемог, разом з тим рентґенізуючи і викриваючи кожне загнивання в громадському організмові. До створення таких п'єс (а їх у нас сьогодня, на жаль, немає) я **й закликаю себе і вас, старі і молоді мої друзі.**

Повторюю: Малахій з своєю думкою **сьогодня дисонуватиме** на кону, як дисонують, наприклад, окремі, правда, поодинокі місця з комедії "Мина Мазайло". В цілому п'єса ця, картаючи живих і численних в нашому житті Мин, дядьків Тарасів, тьоть Моть, Баронових Казінови, годяща і корисна сьогодня на кону, але хіба не анахронізмом, не політично шкідливим дисонансом звучить в наш час таке, наприклад, місце: "Сиджу, сливе, один вдень і вніч перебираю, потужно вивчаю з а б у т у й р о з б и т у і всеж таки яку багату, прекрасну нашу мову" (репліка Мокієва, II дія, 6-та ява). Це тепер, коли цією мовою вчаться десятки тисяч шкіл на Україні, друкуються й читаються мільйонні тиражі книжок, виходять майже всі газети і т. д. і т. д. Авторові й театрові треба виправити таку і можливо подібні же прикрі репліки.

М. Куліш

Надруковане жирним шрифтом — підкреслене чорнилом рукою того, хто писав на полях замітки.

Р о з б и в к а — підкреслення Куліша.

ЮРІЙ ЯНОВСЬКИЙ

АНКЕТА

Культура Січень 1926 р.

Облік членів Вільної Академії Пролетарської Літератури

Прізвище ім'я і по батькові	Яновський Юрій Іванович
рік народ.	1901, 31, 8.
нац.	укр.
якою мовою пишете	укр. і "при желании" — рос.
основн. рід творчости	вірші та "Мамутові бивні".
назви речей (друк) і окремих книжок	"Мамутові бивні" оповідання 2½ арк. тир. 5000.
які були переклади на чужі мови	здається, не було.
якої форм. установки (необов'язково)	"под Лондона та Кіплінґа"! Гоголя — люблю.
які мови і в якій мірі знаєте	нім. англ. фр.—читаю потроху і розумію. Рос. мову — добре.
коли почав друк	17. II. 1924 в друкарні Київ-друк.
додаткові відомості від автора	житиму ще на цім світі 5 років (лікар сказав). Або на Кирилівці в Києві.

ПОБУТ Січень 1926 р.

Облік членів Вільної Академії Пролетарської Літератури

Прізвище ім'я і по батькові	Яновський Юрій Іванович
точна адреса	м. Харків пер. Артема ч. 8
Скільки кімнат і яку кубатуру займає	одна кімната 4 саж. квад.
Скільки душ живе разом	крім мене — одна, коли вірити Гоголеві
Які постійні посади займає	редактор ВУФКУ
Перес. заробіток в місяць по постійній посаді	168 крб.
за оригінальну літпродукцію	10-15 крб.
інші заробітки	———
Скільки душ утримує	одну сестрину душу у ВУЗ-і
Трата часу в тиждень на посаду і заробітки	48 год.
на оригінальну творчість	2 год.
Скільки за аркуш чи ряд. мав в останній час	за аркуш — 70 крб. за рядок — 20 коп.
Де вчиться	Вчився в Київській Політехніці електр. фак. 2 курс
Які обов'язки несе (парт. проф. інш.)	не несе
Додаткові відомості	Для чого (мета) живе чоловік?

ЛИСТ ЮРІЯ ЯНОВСЬКОГО ДО АРКАДІЯ ЛЮБЧЕНКА

24. IX. 29 р. Шишаки

Дараґой папаша — Арка . . дій!

Листа одержав. Про всяк випадок пишу Вам обратно, може ще встигнете одержати. Я Вам звичайно не заздрю, коли й там повелися атакі холода. Ви глядіть — без винограду й не приїздіть до Харкова. Дуже я скучив отут за виноградом. В Севастополі не забудьте піти до морського музею й до панорами оборони Севастополя від французів та англійців — р. 1854-56. Ваша дружина, а моя теща (пишуть мені це)

не має зараз і хвилини вільної — іде генеральна варка варення, повидла, маринуються сливи. А я тут дістав для горілки — "калгану" та "звіробою". Харашо?

Ну, пака́.
Ваш Ю

листомонтаж автора.

ЛИСТ Ю. ЯНОВСЬКОГО ДО М. ХВИЛЬОВОГО

Уявіть собі, що я написав Вам такого листа:

"Дорогий товаришу Миколо. (Не вживаю "отчества", бо воно в українців чуже і недоцільне. Воно повелося з часів сина "тішайшого царя", з часів Петра І, коли він почав дружити з гетьманами). Пишу до Вас з Одеси. З вікна моєї хатини на курячих лапах — я бачу море. Воно таке, як було той рік і поза той рік, та я сам змінився набагато. Ви моря не любите. Вам до вподоби лимани, річка Дінець, прекрасні багатобарвні озера, крики валюшнів над ними, Вам до вподоби човник-душогубка і дика гладь озерної води. Море Вам нудне. Вас дратує така безглузда кількість солоної води ("От тим тебе й до біса є, що тебе ніхто не п'є" — казали колись сердиті

чумаки, шукаючи води волам). Я Вас хочу зрозуміти. Може, це тому, що любите Ви Турґенєва й Достоєвського? Може, граф Лев Толстой захопив Вас своїми суходольними монументами? Я ніколи не любив їх читати. "Хаджі-Мурат" у Толстого за "Записки из мертвого дома" у Достоєвського — тільки це на мене справило враження. Любив я англійців та американців. Їхні твори правили мені за вікно до великого світу. Тоді я захопився морем, не бачивши ще його. Тепер, знаючи, що Ви не любите моря, я все ж таки звертаюся до Вас у цій справі.

Ви чули певно, що у мене вийшла книжка морських віршів "Прекрасна Ут". Вийшла рік тому. Сьогодні мені передали, що в "Літературній газеті" Київського ВУСПП хтосьізгадав за цю книжку. Ізгадав як жалюгідний провінціял. "Англія — морська країна, значить, там можна писати про море, — сказав він, ґраціозно зіпершися на пужално, — а Україна — край не морський — значить ніззя". Як Вам подобається діялектика? Далі цей провінціял наївно згадує, що декотрі з віршів моїх нагадують Асеєва й Ґумільова — розміром. Я поважаю Асеєва, але чому провінціял не звернеться до більших майстрів: Едґара По, Тенісона, Бровнінґа, Шеллі, Кіплінґа? Незвичайні митці, володарі романтичного слова, я читав їх із захопленням. Треба перш, ніж братися до критики навіть слабої книжки (а свою я, без скромности вважаю за слабу) — треба почитати західню літературу. Чи не так я кажу, товаришу Миколо? А радити цього я провінціялові не буду: для цього є в Києві шеф — Б. Коваленко.

До речі — про науку. Наркомос РСФРР відкриває цього року замість літературних курсів цілий інститут. Читав я, що будуть місця для представників нацреспублік. Незрозуміло — для яких: для автономних, що входять до складу РСФРР, чи й для нас, білорусів, грузин? Але свій літературний ВИШ при НКО УСРР заснувати б треба хоч на рік. Користи було б багато. Принаймні, хоч трохи викоренили б оту нужденну провінціяльщину, що була (і є) нашим одвічним прокляттям. Аж захвилювався я знаками оклику. Боляче не те, що ми малокультурні в масі — цього можна позбутися і цього ми позбудемось. Боляче, що багато у нас так званих "напівінтеліґентів" — оцієї хижої, пролазливої, безпринципної гнучкохребетної, паразитної публіки, котра нехтує знання й культуру, шкодить робітничій клясі наплюйницьким ставленням до культури і проходить життя, ні про що ні разу серйозно не замисливщись.

Звичайно, що тільки на такому безрадісному тлі можливе існування того, що ми називаємо українське кіно, в теперіш-

ньому його вигляді. Поспішаю оговоритися: в Росії не менший є відсоток "напівінтеліґентів" — звідки ми і взяли таку породу, але ми не взяли в Росії традицій плекання справжніх робітників культури — через це там все таки є кому працювати, і справи там не стоять. Нас завше зупиняють словами, що в російськім кіно теж не все гаразд, що, мовляв, "чого ви хочете від нашого молодого, в молодій країні і т. д. і т. ін.". Це — ганебні слова! Ними ми виправдуємо своє ледарство і злочинну любов до "варягів". Ви не знаєте нашого кіно, товаришу Миколо. Я його трохи знаю, бо працював там з травня 1925 р. до серпня року 1927. Два роки, як я не працюю там. І Ви думаєте, що там щось змінилося, щось посунулося вперед? Ви не помилитесь, коли скажете, що, певно, все стоїть на місці. А значить, іде назад — додам я.

Тут знову втручається море. Коли я сьогодні лежав на камені, я побачив актора Амвросія Бучму, що саме виходив з човна. Він їздив ловити бичків. "Го, Бронек" — сказав я. "Здоров" — одповів він і пішов уздовж берега, як контужений. Я потім дізнався, що він здорово спікся на сонці і навряд чи швидко зможе зніматися. (Він працює вже років 5 на кінофабриці). Тут у листі незручно — я напишу з цього приводу спеціяльну статтю — як можна допускати, щоб такий велетень, як Бучма, перший і найкращий актор республіки загибав повільною смертю в кіно? Стаття з приводу того, що він уже 5 років вирваний із своєї стихії, а не з того приводу, що він зварився на сонці, вудячи малих волохатих бичків.

Повернуся знову до нашого кіно. Безнадійні, убогі його обрії. Коли б кіно не була така річ, що сама дає гроші і що з поганенько поставленого прокату фільмів покриваються всі витрати на наші доморобні фільми, — українського кіно не існувало б. Характерні прикмети наших фільмів — вони однакові за останні шість років: абсолютна відсутність будь-якого стилю у фільмі — наче картини всі знімає хтось узятий випадково з великого натовпу — іноді кращий, іноді гірший; убогі потуги на сюжет; мотивації дій — такі, що за них незручно стає середньому глядачеві; "передержана" ідеологія (за влучним виразом М. Куліша); відірваність (більша чи менша) від тієї культури, яка дає своє ім'я кінематографічній фірмі. Цього, мабуть, і досить. Бо цього, мабуть, і забагато. Я не відважився на таку різкість осуду в друкові, бо багато в нас засобів є удати з себе ображену невинність і довести книжками з бухгальтерії, що... у критиків вузькі лоби. Але це — лист, його прочитаєте Ви та декілька друзів, котрим не завадить це зайве нагадування того, що вони й так до-обре знають. Ви скажете, що є Довженко і двоє-троє молодих. Я

свідомо це замовчав. Не личить згадувати при цім Довженка, бо він давно виріс і переріс своїх (волею долі) товаришів у ремеслі. Довженко — козирна карта нашого кіно і нею кілька років уже затуляють вітер з усіх боків. Візьмемо в колоди її —і решта буде некозирна.

"Товаришу, — скажете Ви мені, т. Миколо, — ви переборщили! Щось же та робиться на цьому важливому фронті. Ви неврастенік і плаксій". Так, одповім я, — я дійсно переборщив. Але хіба я не правий буду, коли з того, що я сказав, визирне добрий шматок гіркої, неприкрашеної правди? Хіба правда не варта того, щоб за неї похвилюватися? Адже правда ця мені болить. І це є важливий фронт, т. Миколо.

Так сказавши, я подам Вам і факти про те, що робиться і чим гаситься небезпека.

Є півсотні українських літераторів. "Ой, як мало" — скажу я в дужках. Ними й хотять заткнути всі діри в усіх місцях. Хотять заткнути ними діри й в кіно! Які ми ще мрійники! Німці в такому випадкові давно б заснували школу, вищу школу і, потерпівши три роки, на четвертий мали б уже справжніх робітників! Такої школи у нас немає. Кіно наше існує більше шести років, а школи немає. Бо не можна ж уважати за школу за таку той технікум, що є в Одесі. Він може підготувати техніків кіно, а режисерів, художників, організаторів, дослідників? Хіба Одеса таке місце, де процвітає укркультура? Технікум справдив надії. Вірніш, він справдив не ті надії, що на нього покладалися. Він дав кількох прекрасних операторів, дав молодих режисерів, що можуть працювати скрізь, бо не можуть виявляти себе ні в одній культурі. Хіба нам цього треба? Думаю, що ні!

Щось уже цього року почато в Києві. Організація кіноакадемії, чи що. В Одесі закрито режисерський відділ в технікумі і залишено лише технічний. Що з цього вийде? Скільки ще чекати?

Ви мусите запитати — до чого всі ці мої скарги? Що я пропоную? Все ж іде як слід? Моя відповідь буде ліричною: все у нас робиться, все поліпшується, а шість років хто нам поверне? Останніх 3 роки ми маршируємо на місці? Ми плетемося в хвості в той час, коли у нас були всі дані вийти наперед?

Це — абстрактні і майже філософські питання. Але чому від них не можна одчепитися? Невже й ми — молоді духом і ділами — "ленивы и не любопытны"? Лист мій уже вийшов з рямців звичайного листа. Кінчаю. З морським привітом.

Ваш **Яновський**"

Юрій Яновський. Фото 1926 р.

24.IX.29 р. Шишаки.

Дарагой папаша — Аркадій!

Листа одержав. Про всяк випадок пишу Вам обратно, може це встигне одержати.
Я Вам звичайно не заздрю, коли й там повелися старі холода. [illegible]
ду й не приїздіть до Харкова. Дуже я скучив отут за виноградом. [illegible]
забудьте про подорож до морського музею й панорами оборони Севастополя [illegible]
французів-англійців р. 1854-56. Ваша до дружина, а моя [illegible]

не має зараз і хвилини вільної — ідуть генеральна варка варення, повидла, маринуються сливи. А я тут дістав для горілки — „калгану“ та „звіробою“. Харашо?

Ну, пака.
Ваш Ю.

Листомонтаж автора.

Листомонтаж Ю. Яновського

А. Любченко

А. Любченко (рисунок О. Довженка)

Подивіться тепер, тов. Миколо, на початок і скажіть — уявили? Що ж Ви зробите, прочитавши його? Переглянете своє ставлення до моря? Погудите київського провінціялакритика? Порушите питання про негайну потребу у нас літературного ВИШ'у? Візьметесь за кіно і почнете його підганяти? Нічого похожого. Ви візьмете свого "Блека" і свою Піперовську шістнадцятку, покладете до сумки сотню патронів і поїдете на прекрасний осінній лиман. Там ви станете на вранішній переліт і, стріляючи довірливих і лукавих крижнів, метких валюшків, дзьобастих кроншнепів і іншу дрібноту, — у перервах між пострілами подумаєте про наше смертельне "вчора", про "сьогодні" і прекрасне "завтра", подумаєте про буйний літ нашої молодої культури, — і зайвого живого крижня упустите з-під Вашого "Піпера" на вільну волю. Бо у Вас будуть затуманені очі.

Одеса, серпня 1929

"Літературний Ярмарок", 9, 1929.

ОСТЮК В ПАРИЖІ

(Уривок з роману "Чотири шаблі")

Таксі їхало напрочуд швидко. Вже звечоріло. На мості С.-Мішель засвітилися ліхтарі. На Сіте, біля поліційної префектури стояла валка ажанів. До вулиці Ріволі їхали кілька хвилин. "Ріволі", — сказав шофер і зупинив машину. Остюк, шкутильгаючи за ченцем до скверу С.-Жак, намагався розшукати, звідки він знає слово "Ріволі". Потім поруч цього слова повстало в пам'яті "Мантуа". За цим прийшло слово "Жубер". Нарешті, сідаючи в сквері на лаву перед баштою С.-Жак, Остюк пригадав четверте й останнє, як ключ до всього — "Бонапарте". Так, Остюк знав від Шахая про бій під Ріволі з італійського походу генерала Бонапарте. Жорстоко билися перший день. Увечорі генерал Бонапарте довідався, що йде на нього ще велика сила з боку Мантуа. Залишивши кінчати бій молодого Жубера, генерал помчав назустріч підмозі. Три дні не було Бонапарте, і три дні бився під Ріволі Жубер, не маючи сили подолати ворога, але й не піддаючись його шаленим наскокам. Бонапарте, зустрівши й розбивши підмогу, що йшла до Ріволі, повернувся туди лише на четвертий день. Цього ж таки дня, знову з'єднавшися з Жубером, Бонапарте переможно закінчив бій під Ріволі. "Вулицю треба було назвати ім'ям Жубера" — подумав Остюк, і йому приємно стало

від однієї згадки про цього блискучого вояка, молодого, соромливого й романтичного хлопця, котрий загинув у Австрії так несподівано, провівши туди з Італії крізь гори, холод, сніги, крижані безодні — шістнадцятитисячну армію...

Усе пливло невідомо куди, все минало й мовчки мінилося на інше, над головою Остюка надимавсь парус, не було жалю і ввижалася попереду незаймана просторінь. Люди мелькотіли перед очима, переходячи сквер. Чернець уважно слідкував за всіма мужчинами й філософствував про Остюкову батьківщину так, ніби там зроду жив.

— У вас буде прекрасна столиця, — казав він, — і називатиметься вона Хортицею по імені острова. Посередині Дніпра своїть острів з ґраніту, площа його — три на шість кілометрів. Ґранітовий масив колосальної глибини. Поруч острова світова електрична станція, навкруги степ з рудами, вугіллям, нафтою й пшеницею. Острів, як криця, — це не фінські болота, котрі треба було загачувати кістками ваших дідів, щоб збудувати Санкт-Петербурґ. Це не острів Манхеттен, на котрому стоїть Нью-Йорк, це славна ґранітна Хортиця, що витримає будинки яких завгодно маштабів. Тепер далі: тече ріка, котрій і ціни не складеш, так вона доцільно протікає серединою країни, забираючи в себе воду з усіх менших річечок: з Тетерева, Десни, Росі, Сули, з Тясьмина, Псла, Ворскли, з Орелі, Самари, Інгульця. Імена які, які звучання!

— Які? — запитав Остюк.

— Кожне ім'я записане мужніми руками ваших предків до історії. Тетерев, Сула, Тясьмин, Самара! Як Ігорева сурма звучить Сула, кривавий Тясьмин, скромна Самара. До Царграду плив Дніпром Олег, велика дорога — "із Варяг у Греки". Славна у вас історія, тьозко.

— Це ви про що?

— Про історію вашої землі за останніх тисячі років.

— А про столицю?

— Пробачте. Я хотів сказати, що майбутня столиця ваша мусить бути прекрасною, як казка. На самому острові — центр. Вісімнадцять квадратових кілометрів під центр. На всі сторони з острова перекинуться мости через Дніпро. Ажурні сталеві цяцьки ляжуть з острова на берег. І ще ростиме місто. Місто, що його обтікає велика ріка, воно мусить бути чисте й здорове. Дніпрові плавні осушать і віддадуть городньому трестові, по схилах балок, на пісках ростиме чудесний виноград, річище поглиблять і закують в бетон, просто до міста підходитимуть пароплави з усіх морів, і це буде справжня столиця.

— Можна подумати, що ви тільки те й робите, що будуєте столиці, — осміхнувся Остюк недовірливо. Проте, в його

уяві зараз же виросла Хортиця і засяяла в сліпучому електричному світлі. Сквер С.-Жак перетворився в сквер на острові, а ліхтар на башні С.-Жак в ліхтар над будинком маґістрату міста. Потім Остюк пригадав собі це місце Дніпра й Кічкаський міст, котрий переходила його кіннота, постріли ворога, що тікав без оглядки, пустельний, випалений сонцем степ, пил, спеку й втому колишнього походу, — пригадав і сумніви зароїлися в його голові. Але й ще одну річ відновив у пам'яті Остюк — могутню Дніпрову течію, безліч води, що затиснута між велетенськими скелями Вовчого Гирла, мчала, як шалена, вируючи, шумуючи й подаючи знизу голос велетня. Загадково вилискувала ріка, несучи безліч тон води в море, пекельно-гарячий вітер степу пролітав над хвилями, як жадібний птах, п'ючи й каламутячи крилами воду Дніпра. Хортиця тоді стала на очах Остюка вкриватися баштами й будинками, лініями рівно прорізаних кварталів.

— Хортиця, — сказав Остюк, — без мостів і вигляду жадного не матиме. Береги там високі, мости будуть дуже високо йти над водою. Запорозькі козаки там, кажуть, жили раніш. Шахай міг би вам багато дечого розповісти про них, як вони відважно й хитро скрізь билися.

— Вони добре вміли умирати, — повторив чернець сентенцію, що її він мовив уже в музеї воскових фігур, — та й взагалі у вас добре вміють тільки умирати. Англійські журнали сімнадцятого століття виповнено портретами ваших гетьманів та полковників, військові спеціялісти вивчають їхні походи та переможні бої з поляками й турками, все йде до того, що на сторінку історії випливе новий могутній життєздатний нарід, та все раптом летить шкереберть: гетьмани зникають, пропивши всі славні діла, полковники розкішно умирають, четвертовані, колесовані, на кіл посаджені, у мідних биках підсмажені, або стають московськими боярами, кличуть до себе воєвод і — ганьба! — стають рабами незвойовані, неподолані на полі бою, не примушені силою до покори.

— Кажете — добре вмирали? — Остюк аж нахилився до ченця.

— Умирали так, як ніхто в цілому світі не вмирав. У вас є якась гордість смерти. Скільки ваших прадідів умирало, сидячи на палі на майдані або при дорозі, мовчки усміхалися із своїх ешафотів, лаяли ворогів і кепкували з них. Жадного стогону не зривалося з уст. Очі були ясні, як небо над головами, мужні серця рівно стискалися, тремтіли від напруження м'язи, з котрих злуплювали шкіру й, посипавши її сіллю, тулили до живого м'яса.

— Чому ж вони не билися до загину?

— Вони були довірливі, коли ворог хотів їх ошукати, вони були нетривкі там, де треба було перечекати, вони були жалісливі там, де ворог удавав, що просить милости.

Остюк силкувався зрозуміти, куди хилить розмову чернець. Серед усіх цих слів десь мусів висіти гачок на його думку. Може цим гачком був сором, що його відчув Остюк, змушений визнати незнання свого минулого?

— Яка ж у вас професія, побратиме, поза манастирем? — запитав, нарешті, Остюк.

— Я інженер, — скромно одказав чернець, — гірничий інженер.

— Можна подумати, що ви інженер чужої історії, — сухо промовив Остюк, — але я подумав, що вам просто набридло чекати нашого друга. Скільки ви вже мені про це говорили?

Йому стало боляче від подібних розмов. Що саме боліло — він не знав, можливо не факти, а сам тон розповіді. Чернець вибачливо усміхнувся і, поправляючи окуляри, заховав за цим рухом лукавий блиск очей.

— Ви божевільний, — лагідно зауважив Остюк і устав з лави, — коли я вас досі слухав, от тільки через те, що не знав цього...

Остюкове серце враз виповнилося гордістю. Безконечні бої промайнули перед його очима. Він відчував себе ніби в глибокому рейді, пройшовши лінію ворожого фронту.

Найблискучіша в Парижі вулиця — Ріволі — вступила в годину найбільшої метушні. Вікна крамниць сліпили очі. Автомобілі — ціла армія чорних жуків — сунули вулицею, як лава. Рух був конвульсивний: паличка ажана затримувала його й дозволяла знову поновитися. Складалося враження, що містом повзе плисковата чорна глиста — зупиняється, роздягаючись здригається, рушаючи; вимащує мокрим черевом асфальт, котрий блищить і западається під ліхтарями, відзеркалюючи їхнє світло. Іноді, коли трохи завмирав галас сирен та крики газетярів з вечірніми випусками, — докочувався до вуха поважний церковний дзвін. Він розходився над містом, як блюзнірство з машин і з темпу вулиць.

— Це дзвонять близько — в С.-Жермен Оксеруа, дзвонять там, звідки близько чотирьох сот років тому відзначили початок Варфоломіївської різанини. Тоді цей дзвін кликав різати гуґенотів ad majorem Dei gloriam...

— А тепер він кличе різати зрадників революції, — Остюк хутко перебив ченця, ніби збираючись довго говорити, але замовк, ледве вимовивши цю фразу. Йому закортіло опинитися в степу...

АРКАДІЙ ЛЮБЧЕНКО

МИКОЛІ ХВИЛЬОВОМУ

Je te salue de tout mon coeur, mon cher ami, mon ami lointain!

Сьогодні одержав твого листа, твого радісного листа з євразійського півдня, де печаль шведських курганів погасає в нових, нечуваних метаморфозах.

І сьогодні ж відповідаю.

Як тобі відомо, я дуже цікавлюся справами цього чудесного півдня, я пожадливо слідкую за всією періодичною й неперіодичною пресою, яка тільки доходить до мене з країни сумних пісень і дикої "малоросейської" азіятщини, і тому я ще раз трепетно перечитую твої рядки.

Я вражений, я здивований, я просто не йму віри, але хіба ж я можу не повірити тобі, тобі, в чиїх словах завжди бачив живу думку й чув гарячий подих. Я вітаю буйний розквіт тієї країни, вітаю всім серцем "Sturm und Drang" і... я заздрю тобі. Так, так, я заздрю тобі, учасникові строкатого ярмарку фарб.

Колись один із менестрелів тієї ж країни романтично співав про Захід:

> А там десь голуби, мансарди,
> Поети, сонце і Париж.[1])

Париж! Ах милий провансалець, він, мабуть, ані трошки не підозрює, що своїми щирими нотками примусив мене зараз почервоніти. Якщо він і мав рацію, то тільки зокрема це стосується до прекрасної спадщини, що лишилася нам від буремних днів Робесп'єра й Марата. А зараз... я вже казав, що зараз червонію. Ми тут живемо за рахунок колишньої слави, і тільки нечувані, могутні метаморфози Східнього Ренесансу підбадьорують нас, заохочують, зрощують надію до нових, сміливих вчинків. Де-що робимо, де-що вже маємо, але трудно, але мало. Знаєш, quand le diable devient vieux, il se fait un dépravé. Et voilà, наш Париж, це світове "серце" культури, цей величезний, шумний, божевільний Париж — c'est un vieux dépravé. Так, так! Я не буду говорити за найрозмаїтішу цинічну продажність, за неймовірну експлуатацію, за культ "Золотого черева", що безсоромно зростає над могилою d'un soldat inconnu (про це вже писав я чимало).

Я лише коротко про "vivent les arts".

Ах, мій дорогий друже, я ще раз тобі заздрю!

У нас "Grand Opera" переможено схиляє клейноди перед численними рев'ю, де найбільший успіх має найголіша шан-

---

[1]) Зі збірки Максима Рильського "Синя далечінь" (1922), стор. 8.

сонетка й містико-еротичні вправи з хореографії. У нас “La comédie française” і “Odéon” схиляються перед мюзік-холе, де стільки поверхового, розкладового, обурливого, де сам Крафт-Ебінґ сум'ятно приплющив би очі. У нас цілковитий розбрат між лівими напрямками, у нас з одного боку активізм, зенітізм, симультанізм, а з другого — пурізм, машинізм, конструктивізм. У нас — калейдоскоп. У нас, між іншим, скрізь можна почути, що “машина, як така — позакласова”, і тільки невеличка купка буде стверджувати, що машина — продукт.

Але годі, про все це детальніше напишу тобі інразом, якщо, звичайно, воно тебе цікавить. Мене ж тепер особливо цікавить країна, що, за твоїми словами, виходить на новий шлях великих дерзаній. І може я помиляюся, але багато дечого мені ще не ясно. Перечитую пресу, ріжні статті, дописи, рецензії, і мені, прикладом, здається, що ваша критика відстала від вашого буяння. Мені здається, що вона забула найнеобхідніше для неї правило: si l'on ne peut pas tout savoir, il faut du moins tout comprendre.

А в тім, може я помиляюся. Мене цікавлять в більшій мірі, ніж ти повідомляєш, і театр “Березіль”, і ваша музика, і ваше образотворче мистецтво, і ваша хореоргафія etc. Tous les beaux arts! Пиши мій дорогий, далекий друже, пиши, я нетерпляче жду.

Ах, ще одна маленька просьба: я багато чував про театр ім. Ів. Франка. Чи не зробиш ти такої ласки й не напишеш про нього зокрема? Стискаю руку. Жду.

Аркадій Любченко

Маємо нові цікаві досягнення наших кіно-режисерів Рене Клєра, Лєрб'є, Абель Ганса. Чи відомо вам про них і якої у вас думки про ці досягнення.

А.Л.

“Нове мистецтво”, 28, 1926.

КНИЖКА, ЯКОЇ Я НІКОЛИ НЕ НАПИШУ

Йде селянин. Бачить — димить димар. Ах, як прекрасно димить димар! — думає селянин. Коли це — гуде гудок. Ах, гудок! Ах, прекрасний гудок! Ах, як божественно гуде гудок! — думає селянин і моментально закохується в димар і гудок. Тут землю орати, сіяти, а йому руки падають. Не може, ніяк не може бідолашний, сердешний селянин, бо ж — судіть самі

— він закоханий. І кидає селянин землю, кидає обійстя, кидає все та поспішає на могутній поклик непереможного гудка й суворого димаря страшенно велетенського заводу. І одразу ж, зодягши робітничу блюзу й ударивши молотом, стає він неймовірно свідомим пролетарем. І одразу ж він тобі й майстер, і кандидат до завкому, і ретельний підшефник, і талановитий самокритик. І він радіє. І всі радіють. І геть усе довкола страшенно радіє. І, кінець-кінцем, чутно, як починають співати "Інтернаціонал".

Такої книжки, будьте певні, я ніколи не напишу.

"Універсальний Журнал", 4 (6), 1929.

ВЕРТЕП

(Уривок)

СЛОВО ПЕРЕД ЗАВІСОЮ

Перш за все треба сказати, що сьогоднішнє дійство не має анічогісінько спільного з тим своєрідним розумінням, якого надавали й надають слову "вертеп" не тільки наші північні сусіди, але й чимало наших байдужих земляків.

Це значить: будьте певні, що, потрапивши сюди, ви в жадному разі не потрапили у якесь моторошне місце, у кішло розпутників чи душогубів. Навпаки. Ви прийшли, щоб подивитися на мистецьке дійство, побудоване за давнім місцевим примітивом, подивитися, українською мовою казавши, на вертеп.

Чи ж треба вам далі нагадувати, що цим прекрасним словом у нас називали колись дуже розповсюджене пересувне видовище містерій та інтерлюдій, чи ж треба вас переконувати, що слово це справді прекрасне, повнозвучне, економне слово?

Отже, ви прийшли, ви спокійненько сіли, готуючись, мабуть, трохи розважитись, трохи відпочити в цій залі, де, за зразком колишньої народної творчости, має бути показано низку смішних випадків з чужого чи нашого життя, або ж низку жахливих змов та кошмарних убивств з чужого чи теж із нашого життя.

Але якраз у нашому вертепі все буде трохи інакше. Адже протягом останніх віків багато-багато чого змінилося, тому й абсолютна аналогія з колишнім неможлива.

Погодьтесь бо справді: якщо за давніх часів вертеп являв собою видовище, що складалося тільки з містерій та інтерлюдій, то на наш час наспіло вже чимало нових народних різнобарвних і також цікавих видовищ. Сама бо містерія, пройшовши екстатичний шлях Елевзіній та символічну путь духовної драми, потрапивши, як усім відомо, з тихого вівтаря на шумний майдан, набравши, кінець-кінцем, рис комічних та суто побутових, доживає тепер свого віку десь у глухому закутку Баварії. Строката ж інтерлюдія, відбувши службу хорів та пантомім, перетворена, як усім відомо, Джоном Гейвудом на живу й дотепну веселуху, тепер ще більше перетворилася й розбіглася по всіх-усюдах нашого буття.

Якщо за тих давніх часів вертеп являв собою просто триповерхову коробку, що її з чималою морокою переносилося з місця на місце, то тепер, маючи величезні науково-технічні надбання, ми, безперечно, можемо собі дозволити, щоб наш удосконалений вертеп, будь він яких завгодно розмірів, легенько й хутенько пересувався на які завгодно відстані.

Якщо в тому давньому вертепі за лицедіїв правили невеличкі дерев'яні ляльки, то тепер, коли людська істота зазнала великого поступу, ми, безперечно, можемо собі дозволити, щоб за лицедіїв правили почуття, думки, окремі слова, окремі образи або й самі живі істоти (звичайно, це зовсім не заперечує у нас чималої наявности й чималої ролі незґрабно-натуралістичних ляльок).

І якщо колись ляльки не вміли розмовляти нашою мовою, що примушувало говорити за них підказників, то тепер, завдяки науковим досягненням, чимало механізованих ляльок навіть уже й цього формально навчилися, а тому дозволимо собі певність, що мова, якою відбувається дійство, дійде геть до всіх, сприйметься д'останнього звуку.

Отже, не ждіть жорстокої драми про Іродову смерть, не ждіть грайливої п'єси про Смерть і Багача. Не ждіть старого стереотипу. Не ждіть акуратненької послідовности. Не ждіть нічого особливо трагічного, бо трагедія — явище досить умовне і не завжди буває бажане. Не джіть також нічого надміру веселого, бо веселощі теж — явище досить умовне і теж не завсіди бажане.

Знайте лише: тут протиріччя не дозволять вам бути байдужими.

Чуєте? Покищо хвилюється скрипка. Але незабаром почне тріскотіти маленький барабан, потім до нього прилучиться ще кілька, тоді гримне великий бубон, ляснуть пронизливі металеві полумиски, застогне волторна, задрібцюють цимба-

ли, засвищуть флейти, залунають фанфари, зареве шалений тромбон, — здійметься, як це часто буває, ціла хуртовина невгавучих, оскаженілих звуків, що різко прийматимуть ваші істоти й нарешті розірвуть оцю завісу.

Бачите? Ось вона перед вами на всю просторінь міниться фарбами. Наш славетний український художник недавно створив це райдужне видовище, наш видатний український технік зумів застосувати свої здібності й примусити окрему найдрібнішу плямку жваво рухатись.

Перед вами злива найрозмаїтіших кольорів та відтінків. Перед вами, як бачите, ґрандіозний калейдоскоп. Перед вами сліпучий екран відблисків, зворушлива симфонія удару і ласки. Перед вами (без перебільшень) — саме життя!

Вас, здається, тішить цей яснозелений колір, що пропливає вгорі? О, так! Він нагадує час, коли сповняються життєдайними соками земля і звір, і людина, коли все набрякає солодкою потужністю, коли раз-у-раз сміливість запліднює новий талант і виникають нові захвати. І ви мимоволі й захватно думаєте: багато ще в нас соковитої цілини й багато-багато весен попереду!

Не озирайтесь — хай не вражає вас чудний вираз на декотрих обличчях, що зринув у цей момент. Це, мабуть, ті, що їх уже не збудить запах свіжинних уст, це ті, що завжди і скрізь чекають, аби догоріли свічки.

Вас дивує, вас навіть дратує цей розбриск сірих рухливих плямок, що так нагадують сірі осінні дні, сірі почуття, сіру недбайливість, сіру нудьгу присамоварних бесід, сіру активність ворожого усміху, сіру тьмяність фальшивих похвал.

Не озирайтесь — хай не вражає вас той приємний спокій, та насолодна покора, що в цей момент лягли на деякі обличчя. Це, мабуть, ті, що їм сірий колір дає гармонійну відраду буденних свят, це ті, що в кожному порушенні штампу готові вбачати ходу на котурнах, це ті, що бояться, коли при них одчиняють кватирку, бояться, щоб їх не прохопило свіженьким протягом, це ті, що стомились, шукаючи спокою.

Ага! Вас уже збуджують чорні правильні фігури на завісі, що ніби нагадують чітку суворість будов, вас уже збуджують і темносині лінії на всю завісу, що ніби нагадують чітку розмежовану просторінь праці, вас збуджують безповоротні перехрещування напружених, мов троси, жил, що їм художник надав таких убивчо-правдивих, переконливих форм і кольорів. О, так! Ви бачите неминучість великих устремлінь, ви відчуваєте несхибну упевненість руху, ви розумієте непереможну пісню свідомости й сили. І ви вже мимоволі своєю

уявою летите до якихось дальших геніяльних ліній та форм, що їх конче винайде прийдешній вчений і колишній степовик.

Не озирайтесь — хай ані трошки вас не турбують сумніви й вагання, що зринули в цей момент на декотрих обличчях. Сумнів — це та ж зневіра, а зневіра — безсилля. Майте завжди терпіння пожаліти слабших. Бо це ж ті, які думають, що знають багато, а знають так мало-мало, це, мабуть, ті, що не бояться нічого, крім сильної віри.

А тепер вас уже причаровує цей яскравий колір, що так владно панує на нашому пано, — колір, коли достигають вишні в садах, колір, коли на вечірній зорі у степах лютують морозні вітри, а на світанках займаються обрії, колір, коли серед глупої ночі, роззявивши пащі й зітхаючи в спразі, родять родючі домни, колір тих незабутніх хвилин, коли ви поранений впали на сніг, колір, що біль перетворює в радість і, раз полонивши, не пустить назад, — бадьорий колір нестримних палахтінь.

Хай він яріє — п’янка справдешня радість!

Хай будуть повні ваші серця, як повні бувають келихи, і... не звертайте уваги на інших!

Годі!

Придивіться краще до цих смарагдових акордів, — хіба не зворушують вас?

До цієї принадної плинности аквамарину, — хіба не поема тихих вечорів на далеких ляґунах?

До цих разючих, фіялково-білих, як блискавки, скерцо, — хіба раз-по-раз не стискається серце й не скрикує ваша кров?

До цих небезпечних звивів сріблястої фуґи, — хіба не вабить борвій у згубну височінь?

До цих важких, чорно-лискучих руляд, що вибухами линуть із темних надрів і все сповивають тривогою, — хіба не бракує вам віддиху й не тягне хутчій до підсоння?

До цієї рапсодії липневих ґобелінів, цих зграйних хвиль, що жене їх вітрець, — хіба не вражає величний потік золота й поту?

До цих голубих, придимлених злегка безмеж, — хіба не кличе у просінь, не мучить жагою пізнань?

Втішайтеся й болійте всі, хто прийшов і хто може! Насичуйтесь цим нескінченним натовпом фарб і відтінків, звуків і півтонів, що мінливо зринають і гаснуть на нашому пано, де над усе панує тільки один найістотніший колір — удару і ласки, болю і радости.

Впивайтеся досхочу, чи то приємно вам, а чи ні, бо ось зараз востаннє зареве музика й розірве завісу.

Але мусимо попередити: все, що досі говорилося, не має особливого відношення до самого дійства. Це стосується до певної міри лише завіси, це зроблено тільки тому, що час був починати, а на кону не встигли якслід приготуватись.

Попереджаємо також (хоч це відомо вже з оповіщень), що серед інших нумерів сьогоднішньої програми вашу заквітчану героїню екзотичних танків і своєрідних українських розваг, героїню, що їй багато віддавалося вами часу та хвали, — сьогодні показано не буде, як не буде вже її показано ніколи. Сьогодні натомість з'явиться інша, можливо, ще мало відома вам, проте визнана вже за великий талант, з'явиться жінка найменням Жінка.

СОЛО НЕПРИКАЯНОЇ ЛІРИКИ

Шалено-швидко пролітають наші дні, мчать життям, як розлогими степами, наші буйногриві місяці, пропливають, як гордовито задумані кораблі, наші роки...

Все це, як знаєте, дуже непомітно й дуже просто.

Уявіть собі: просто був такий день, коли ви лишились на самоті. Вас до краю наситила злива облич, слів, жестів, невгавучого шуму вулиць, невтомного руху праці, і поїзд, що несе вас крізь запашну хуртечу життя, зупинився нараз на маленькій станції десь у степах, щоб наступної хвилини ще швидше рушити вперед.

Був такий день, коли ви, хоч і мали вільний час (а може, саме тому, що мали його), ви не пішли на цікаву лекцію і не поїхали на полювання, і не взялися читати нову книжку, і не завелися з кимбудь на довгу суперечку, а просто... з чималою увагою почали чомусь упорядковувати вашого стола, хоч цього сухого порядочку на робочому столі ви одвіку не любили і, мабуть, не любитимете.

Це ви робите тільки тому, що сьогодні вас ніби пойняв бунтівливий напад протиріч, і ваша увага зупинилася саме на тому місці, де найбільше вирують зустрічні сили, де стикаються навали здогадів, де збігаються лезами гострі відчуття, де серед задимлених пагорбів, глибоких шанців та розгардіяшу бойовиськ басують переможці і стогнуть переможені, де наростають нові здобутки й готуються нові облоги.

Ви щойно взялися впорядковувати вашого стола, як знову відчули глибокий органічний протест.

О, ті великі, чистенькі, наївно-усмішкуваті столи, що їх так часто бачиш у нас, столи, що нагадують сумнівну цнотливість, підфарбовану красу, примушене кокетство. Ті спокійні, акуратно застелені столи, що від них повіває холодненький вітрець, ті акуратно розставлені, ніби прибиті, цяцьки на столах, що в'яжуть думку, ті акуратненько порозкладані книжки й папери, що зовсім не промовляють, не живуть, не збуджують. Та мертва виставка, гордість ситого нуворіша, та дбайливо прибрана поверхня, що під нею тяжко сподіватися на цінні поклади, та припомаджена передчасна чи вчасна лисина, що з-під неї найчастіше можна сподіватися на вияви млявости й ортодоксального гонору.

Ні, ви ніколи не любили й не любитимете подібних розцяцькованих мерців, ви ніколи, хоч як старайтесь, не заведете в себе подібного порядочку на робочому столі, бо зрештою, навіть завівши його, ви незабаром почуєте збоку красномовний сміх: те, що здавалося вам за порядок, ще багатьом здається за кумедне безладдя.

Тоді, частково одсунувши речі осторонь, частково якнайзручніше розклавши їх на поверхні, ви одну п'одній починаєте витягати й розкопувати важкі шухляди. І тоді серед іншого тлуму натрапляєте ви на кілька бльок-нотів.

Еге ж, тих пошарпаних бльок-нотів, що їх завжди, наполовину заповнивши, кидають кудись недбайливо, поступовно затирають у найдальші кутки, поступовно за них забувають. Бльок-нотів, що з них здебільшого ні один рядок не зринає на лискучу гладінь привселюдної цікавости. Бо саме в них, у бльок-нотах, найбільше збирається той дорогий радісний непотріб, що конче мусить бути занотований і не мусить вигулькнути десь безрадісною зайвиною.

Проте, сповнені цього разу незрозумілого бунтарства (бувають такі неприкаяні дні), ви починаєте перегортати сторінки цих пом'яшкурених свідків допитливости й хвилювань.

Погодьтесь: інколи це справді буває цікаво.

І поступовно ви вчитуєтесь. Ви посміхаєтесь, іноді мружитесь, іноді зітхаєте, іноді дивуєтесь і, скінчивши одного, несвідомо починаєте перегортати другого.

Хочете ви, а чи ні, та згодом на вас набігає якийсь дивний, трохи ліричний, трохи непокійний настрій. Ви думаєте: шалено-швидко пролітають наші дні, мчать життям.

— Хай, — кажете ви, — живуть протиріччя, що рухають все вперед, хай живе повсякчасна змінність!

Хай сьогодні з минулих болісних думок, що перетворились та загусли на кремінь, буде викресано іскри радости, хай сьогодні невичерпну любов і жадобу примушено буде трепетно сміятись!

І ви вже поспіхом гортаєте сторінки.

Ви вибираєте на свій смак які завгодно уривки, ви пристосовуєте їх, скільки можливо, один до одного, ви комбінуєте з них, скільки можливо, різні ситуації, — одне слово, несподівано й захоплено творите якийсь многобарвний твір. Ви наче складаєте інкрустований малюнок із того листя, що, злітаючи з дерева, падає десь по куточках або невтомно кружляє й пломеніє в буремному вихорі днів.

Шалено-швидко пролітають ці дні, мчать життям, як розлогими степами, буйногриві місяці, пропливають, як гордовито задумані кораблі, наші роки, щоб не вернутись...

НОТАТКИ ДО ТЕЗ ДЛЯ САМОКРИТИЧНОГО ВИСТУПУ В ОСЕНІ 1934 Р. В ХАРКОВІ

Виступаючи недавно на партійних зборах, я розповідав про свою участь в контрреволюційній ВАПЛІТЕ, визнавав, що сам я був заражений націоналізмом. І якщо бути щирим, одвертим, то треба говорити все до кінця. Цей націоналізм не обмежувався просто участю в організації. Він, звичайно, пройшов і в мою творчість. На жаль, наша критика це недостатньо розкрила, тягар тяжить наді мною, гнітить, мучить, я хочу конче його скинути, щоб почувати себе краще й в роботі, бо в роботі це теж дуже й дуже заважає.

Є в мене твір напівфілософського жанру. Писано його мовою досить туманною, уваги до себе він привернув мало, але якраз в ньому чимало приховано сумнівних і шкідливих речей. Я хочу розброніювати його від цих езоповських щитів і показати його справжню суть. Цей твір писано років 6 тому. Зветься він "Вертеп".

Твір формалістичний. Твір ніби безсюжетний. Але насправді є в ньому досить стрімкий сюжет. Що я хотів показати? — Як з часів революції українська інтеліґенція, що була в значній мірі хвора на націоналізм, в своїй кращій здоровіщій частині цього націоналізму поступово позбавляється, видихує і йде рука в руку з пролетаріятом. Але тут трапилось цікаве протиріччя: говорить про це, показує це людина, що

тоді сама ще не була позбавлена націоналістичної недуги. Через те, бракує чіткости, рішучости, категоричности й безжальности. Теж по інтелігентському.

Іван Дніпровський

А. Лейтес

Олександер Довженко. Автопортрет 20-х років.

Кадр із кінофільму “Земля” О. Довженка 1930 р.

ОЛЕКСАНДЕР ДОВЖЕНКО

Олександер Довженко

ДО ПРОБЛЕМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

За соціяльної революції мистецтво колишньої Росії потрапило в надзвичайно скрутне становище.

Різні мистецькі угруповання, окремі майстри, виховані на ідеалах слугування чистому мистецтву (читаймо — буржуазному і міщанському), були зовсім не підготовлені не тільки до участи в революції, а й до "приятия" її, а позбавившись до того-ж урядово-поміщицького меценатства, вони або розпорошилися, або емігрували чи принишкли, очікуючи на "кращі часи".

Художню царину одразу опанували ліві течії, що художньо-марксівським активом, звичайно, не були.

Перед революцією молодий футурист не йшов на фабрики й заводи, а гримів по кафе, стукав кулаками по столах, надівав жовту кофту, фарбував щелепи й невиразно погрожував кулаками.

Серед переслідження і глузування він дожив до захоплення влади пролетаріятом. І природньо, що неповага до старих норм і молодеча динамічність споріднила його з революцією. Але свою буржуазно-богемську природу він доніс до нової доби.

Взявшись до мистецьких експериментів, так би мовити, на стикові мистецтва, політики, техніки й економіки, лівий фронт висунув низку цікавих і серйозних проблем, але підхід до справи, через зайву нетерпимість і неосвіченість багатьох прихильників лівого фронту, призвів до безоглядного сектантства. Цілковите ігнорування всього мистецтва, оголошення офіційної війни малярству вибило ґрунт з-під ніг лівого фронту й кинуло його в обійми туманного дилетантства.

Наслідком такого курсу, — а "лефівський" курс був довгий час сливе офіційним, — був значний занепад руського образотворчого мистецтва, яке, до речі зауважити, і в передреволюційну добу стояло невисоко.

В умовах такого розвалу, на образотворчому фланзі мистецтв серед вузької ортодоксальности різних "пролетарствуючих" інтелігентів і "лефів", що протягом кількох літ революції уперто заганяли всю образотворчу культуру в квадрат і куб, заклалася нова, нині найчисленніша художня групіровка з назвою АХРР — Асоціяція Художників Революційної Росії.

Уряд не може допомагати одній лише художній організації, ігноруючи все, що по-за нею; "лефи" мали досить часу для виявлення своєї нездатности в справі творення основної мистецької лінії Союзу. Хто повірить, що трудящі маси можна задовольнити виключно куболінійними "реальностями" в той час, коли многомільйонові робітничо-селянські маси не бачили ще порядної картини.

Хіба образотворче мистецтво може мовчки пройти мимо епохальних років Жовтневої революції, з її велетенською боротьбою й перемогами, з відродженням економіки й перебудовою вікового побуту.

Спілка соціялістичних радянських республік з "мільйон мільйонів мускулястих рук" є найбільша реальність цілих століть.

От, без сумніву, думки, з яких виходили основоположники АХРР'у, гуртуючи навколо себе і старих художників і молодь, що ніяк не могла проковтнути конструктивного "лефівського" пирога й шукала реальних, простих форм для виявлення свого світогляду. І цілком зрозуміло, що в основу своєї мистецької праці АХРР поклав реалізм, який найбільше відповідав-би вимогам нашої найреалістичнішої доби.

Установка на реалізм протікала в перші часи під прапором боротьби з "Лефом" в РСФРР, під гаслом протесту проти урядового протекціонізму в напрямку одної організації "Лефа" і ігнорування спроб всіх інших групіровок. Законність цієї боротьби скоро оправдалася й постановою ЦК ВКП у справі політики в галузі художньої літератури, постановою, в якій виразно помічено й лінію партії в аналогічній галузі образотворчого мистецтва.

Основні засади АХРР'у, виразна позиція Компартії й урядова матеріяльна підтримка АХРР'у незабаром по виявленню партійної лінії в галузі мистецтва, — все це утворило надзвичайно сприятливі передумови для росту цієї організації, поклавши на неї, безумовно, й велику відповідальність за правильність мистецької лінії.

Нині перед нами АХРР чотирьохлітній, АХРР, поширений на значну частину території СРСР, організація, яка досить яскраво виявила себе в кількох художніх виставках, диспутах, різних петиціях до уряду й останньою претензією на всесоюзність з керовничим центром у Москві. І тому вже вповні можна зробити оцінку його лінії. Така оцінка має для нас значіння не тільки інформаційного характеру: сьогодні АХРР закладає свої ячейки на Україні (Київ, Харків), під маркою АХЧУ (Асоціяція Художників Червоної України), і тому тре-

ба точно встановити принципіяльну точку погляду на природу цієї організації.

Образотворчі угруповання "лефівського" типу, що ігнорували образну творчість і скупчували всю увагу на експериментальну працю й особливо на виробничу, почасти мали рацію.

Художнє оформлення побуту, речей вжитку, виробництва має в умовах капіталістичної анархії Західньої Европи величезні досягнення через виробниче мистецтво. Правда, від більшости цієї творчости на нас дихає брутальністю розкладу, але все-ж таки слід визнати в принципі, що на виробниче мистецтво Европа додає багато свого смаку, часом доцільного й цікавого.

У нас при перебудові побуту й виробництва питання виробничого мистецтва стало зразу актуальним, і не дурно виробничий ухил всіх наших мистецьких шкіл ні в кого майже не викликає вже жахливого сюсюкання про "загибіль мистецтва".

І дійсно, коли оглянути мистецьку спадщину передреволюційного часу, його повну одірваність од життя, коли прислухатись до скарг наших органів текстильного, керамічного та інших виробництв, де ще досі доводиться користатися дешевими, антихудожніми зразками минулого, і це в країні, в якій розкидані невикористані художні зразки народньої творчости, стає цілком ясним, що художній курс наші школи взяли правильний, бо в галузі прикладного мистецтва майже по всіх ділянках виробництва у нас непочатий край роботи, і ніякі наші образотворчі угруповання не повинні обминати цього питання легковажно, пам'ятаючи, що в противному разі їх чекає доля чистого естетизму, якому навряд чи найдеться місце в будівництві нашої нової культури.

Як-же розвязує АХРР цю важливу проблему? На подібне запитання, поставлене на одному з диспутів АХРР'у в Харкові, ахрровський ідеолог Перельман відповів дуже просто: "Как мы смотрим на прикладное искусство? — Очень хорошо смотрим". І далі ні слова. Словом, як казав всім відомий Олександр Іванович з Петербургу: "Пусть называется".

В боротьбі з "Лефом", який оголосив непримиренну війну образотворчому мистецтву, АХРР потрапив у другу крайність. Він висунув принципи станковізму й натуралізму з тематичною установкою, якою, до речі, тільки й більш нічим іншим піймав на гачок урядові установи нашого Союзу.

Оголошення станковізму, як певної галузі образотворчого мистецтва, звичайно, не криє в собі небезпеки для мистецької радянської культури; станковізм — картина, що жи-

тиме, звичайно, довго, і сьогодні особливо має за собою багато плюсів, але оголошувати його, як альфу й омегу всього мистецтва — це, звичайно, груба помилка, яка чекає свого розшифрування у тому-ж таки всесоюзному маштабі.

Одна помилка завжди тягне за собою низку інших. Зробивши вузьку помилкову установку, АХРР цілком логічно впав і в інші, оголосивши декларативно свою конечну мету — стиль "героїчного реалізму".

Здається, це перший випадок в історії культури, де стиль "постановлюють" на засіданні.

Але даруймо.

Подивімося, якими шляхами прямують ахрровці до героїчного стилю, яких геройських заходів вживається для оволодіння, скажемо скромно, початками вищенаведеного стилю.

Очевидно, боротьба з лівими течіями, зокрема з кубізмом, футуризмом, які, до речі пригадати, стихійно сходять зі сцени у всій Европі і які фактично ніколи не мали в межах СРСР самостійного ґрунту, а прийшли з того-ж таки Заходу, — ця боротьба далася таки в знаки АХРР. Не дурно всі гастрольори з АХРР'у на диспутах так часто озираються на цей кущ.

Ми знищим кубізм, конструктивізм в Росії. До чорта ліве мистецтво Европи!

Сезан? Хто сказав Сезан? — Сезан був хворий на очі! Розстріляти Сезана!

Такі "шапкозакидательскиє" вигуки на кожному диспуті.

Ясно, що перед нами факт або голої, непотрібної самозакоханости, або простий низький рівень мистецької освіти людей, що беруться за творення мистецької таки-ж культури. Найзвичайнісінське незнання тої простої істини, що мистецька культура російських художніх угруповань ніколи не стояла високо. "Спадщину буржуазного мистецтва нам ще рано здавати до архіву". "Треба взяти всю культуру, що залишив нам капіталізм, і з неї збудувати соціялізм. Треба взяти всю науку, техніку й мистецтво, всі знання. Без цього ми життя комуністичного суспільства збудувати не можемо". Так говорив Ленін.

Ми сміємо однести творчість найбільшого художника капіталістичної Франції — Сезана до мистецтва, яке радив нам вивчати Ленін для того, щоб почути медичний діягноз ідеологів від "героїчного реалізму" з нехворими очима.

Одхрещуватись од Заходу, од лівих течій, АХРР, однак, не ставить собі задачі розв'язати остаточно нову незалежну проблему станковізму. Принципи спадковости не тільки визнає АХРР, а більше того — АХРР увесь виріс із цього прин-

ципу, виріс із кореня російського "передвиженчества", даючи паростки, яким, на жаль, ще далеко до соковитости старих пагонів.

Поскільки тут ми підходимо до виявлення справжньої природи АХРР, вважаємо за потрібне детальніше зупинитися на розборі цього художнього угруповання, яке відогравало в мистецтві колишньої Росії величезну ролю.

В російському мистецтві "передвиженчество" постало з початку 70-их років. Це була найдемократичніша мистецька організація на чолі з Крамським, яка порвала з офіціяльним фальшивим академізмом, з метою боротьби за вільне мистецтво. Складалася вона виключно з художників-різночинців, що одразу-ж обумовило характер її естетики.

Бувши гарячими прихильниками і в великій мірі учасниками громадського перелому 70-х років, передвижники не надавали особливого значіння розвязанню формальних проблем — малюнкові, техніці, композиції. Навіть більше того: в технічних досягненнях вони вбачали ознаки порожньої буржуазної вигадки. Все це призвело, звичайно, до занепаду образотворчого мистецтва в Росії на кілька десятків літ.

"Всі, навіть найталановитіші, передвижники, — пише В. Фріче в своїх нарисах з поля мистецв, — були поганими малярами, не виключаючи й Репіна, байдужого до лірики фарб і рис, блідими кольористами, як Перов, і неохайними рисувальниками, як Суриков, у якого безліч подибуємо гріхів проти законів перспективи й анатомії, і Ге, що, на жаль навіть такого художника-аскета, як Л. Толстой, часом впадав у неймовірну мазанину".

Для передвижників, народників, що жили ідеями Чернишевського, примат змісту давив понад усе. Приносячи форму в жертву змістові, вони, забуваючи, що великі майстри Ренесансу уміли справлятися з обома завданнями, прагнули лише до того, щоб було цікаво, цебто "поучительно и обличительно". Як і все покоління різночинців, передвижники не були пасивними глядачами життя. Вони активно будували його, як проповідники. Йдучи за своїм учителем Чернишевським, вони оголошували себе за критиків суспільних подій, при чім у основі, звичайно, лежала народницька ідеологія.

Надаючи невеликого значіння формальній красі, передвижники відбивали життя, спираючись не тільки на свої власні почуття, а й на громадський досвід народовольців у площині, головним чином, літературних проповідницьких тенденцій.

Мавши в результаті, безумовно, великі досягнення в напрямку вищезазначеної мети, розвій малярської культури,

цебто тієї частини образотворчого мистецтва, яка становить найголовніший його зміст, по якій будується історія розвитку мистецтва, занепав у Росії на довгі роки, набравши характеру мистецької поверховости.

Причина антихудожнього ухилу передвижництва стає тепер цілком зрозуміла. Щось подібне помічається нині й у німецькому малярстві, про що прекрасно свідчила остання німецька виставка в Москві. Протест проти буржуазії і всього гнилого розкладу, звязаного з її пануванням, в Німеччині почав руйнувати мистецьку культуру, висуваючи вперед проблему безпощадного аґіту у всієї опозиційно настроєної художньої маси. Наближається грім гармат — притихають музи.

Не вдаючися в оцінку доцільности такого явища, перейдімо знову до пасерба передвижників — АХРР'у.

Тут слід пригадати для аналогії, — а така аналогія, сміємо думати, мусить бути, — шляхи розвитку літературних угруповань всіх республік нашого Союзу, особливо РСФРР, БСРР і УСРР.

Відбиваючи надзвичайно складний характер розвитку нашої революції, пройшовши цілий ряд етапів од військового комунізму до нинішньої доби економічної відбудови, віддавши значну частину своєї продукції революційному аґіту зі втягненням до своїх лав широких робсількорівських мас, літературні організації давно вже взялись до поглиблення своїх задач.

Боротьба за культурну мистецьку форму, боротьба за якість літератури, розрахунок на сталу довговічність твору сьогодні у наших письменників уже повстає задачею в стадії її реального здійснення. Очевидно, АХРР'у не пристало заглядати в діла своїх товаришів письменників. Занадто вже вони складні і неспокійні. Куди простіше позичити безформенну, — пробачте за парадокс, — форму передвижників і пожинати лаври серед невихованих у мистецькій царині мас.

Не будемо зайвий раз нагадувати, що мистецтво не може не ставити собі задачею творити нові форми. Може, промовчимо й про те, що форма народжується з свідомости, а свідомість визначає буття. Для чого пригадувати старі, всім відомі істини? Погляньмо краще, як переливають ахрровці нове революційне вино в старі міхи на "утєшеніє родітелям"-передвижникам і народнім масам на користь.

Невдале копіювання минулого чужого — епігонство. Сьогодні АХРР — епігонство передвижництва.

Погляньмо на ахррівську виставку в Харкові, прислухаймося до широкої художньої критики на диспутах.

Коли я виходив у Берліні з Кайзер-Фрідріх музею, або з нової національної галереї, мені було сумно, — говорить тов. Попов, якого, звичайно, не можна обвинувачувати в будь-якій тенденційности, — я бачив величезні художні досягнення, я бачив надзвичайні прояви мистецького смаку й уміння в цих скарбницях мистецтва, і від усього цього на мене дивився порожніми очима занепад буржуазної культури, і я пригадав Шпенґлера.

Мені також було сумно, коли ходив я по залі ахррівської виставки. Я бачив чимало цікавих на перший погляд сюжетів нашої революції з невмілою трактовкою і жалюгідним виконанням. Передвижництво, тільки багато гірше. І далі тов. Попов починає перераховувати щось коло 10 плагіятів, — повторюю, плагіятів, — які широкі маси приймають за чисту монету. Конфуз! Під шклом погано намальовано внутрішність будинку, а внизу: "Место убийства Николая Романова". І рядом печатка якоїсь установи: цим посвідчується. Підпис.

Про що йде річ? Про мистецтво?

"Сия дыня с'едена мною 16 августа".

Треба виховувати й підвищувати художній смак народніх мас, а не наживати собі "політичний капітальчик" на мистецькій неписьменності їх.

Сліпо й невдало наслідуючи передвижників у добу, коли гасло високої якости цілком вчасно пред'являє митцям всі свої права, на голій революційній тематиці виїхати не можна. Треба вивчати всі серйозні досягнення капіталістичного мистецтва, треба звернути найпильнішу увагу на великі скарби мистецтва народнього, з його глибоким і простим змістом, зв'язатися з ним, треба довго й уперто вивчати сучасне оточення й на цьому тлі розробляти проблеми нових відповідних епосі формальних досягнень. Бо тільки за цих умов революційна тематика виправдає дальше існування станковізму. Гойдаючись на липових лаврах, на яких нині розростається в ширину АХРР, не врятується він вихвалянням своєї кількости, ні перелічуванням на диспутах по йменню й по батькові всіх відомих авторитетних урядових осіб, ані безапеляційністю безпідставних тверджень у справах мистецьких, якими позначаються майже всі виступи АХРР'у. Не врятують його тим більше й ефектні спроби зробитися єдиною всесоюзною організацією, на що Раднарком УСРР виразно зазначив свою мудру точку погляду.

Немає жадного сумніву, що мистецтво революції — мистецтво реалістичне. Але "направленчеський" тематизм, характерний саме для інтелігенції, що прагнула злиття з "народом", ні в якому разі ще не розв'язує проблеми реалізму в ма-

лярстві, як у мистецтві. Бо це саме, — що правда, збудоване на індивідуалістичному світоприйманні, — кинуло й футуристів на розрив з прострацією академізму, декадансу й символізму.

Безперечно, що елементи лівизни будуть виявлятись і в нашому реалізмі. Творення нових мистецьких форм є завжди складною переробкою старих форм під впливом нових факторів, які постають з оточення, що лежить поза мистецтвом.

"Наївно думати, — каже Троцький, — що кожен клас родив мистецтво виключно з себе, зокрема, що пролетаріят збудує своє мистецтво незалежно од старих форм мистецтва... Пролетаріят потребує виявлення в мистецтві того нового душевного складу, що формується в ньому і який мистецтво мусить допомогти оформити. Це не державне замовлення, а історичний критерій"...

Всі подані тут міркування, аж до противних тактиці Компартії в мистецтві претензій АХРР'у на утворення єдиної в СРСР урядової організації станковізму, не міняють все-ж таки суті справи в ролі АХРР'у щодо об'єднання розпорошених художніх сил РСФРР. В цьому АХРР має свої великі заслуги, але коли він не візьметься за ґрунтовний перегляд своїх мистецьких завдань, то на цьому його роль і мусить закінчитися, про що вже знімаються голоси і в РСФРР, в оточенні, яке раніше сліпо співчувало всій його політиці.

Отже — боротьба проти поверховости, проти поганого наслідування, проти казьонщини. Боротьба за якість, за мистецьку культуру.

Специфічні обставини українського культурного життя передреволюційного часу, коли підпорядкована російському урядові Україна віддавала майже всі свої художні сили на утворення російської культури, мали в наслідку те, що мистецтво на Україні не могло широко розвиватися, а тому й мистецьку роботу провадили переважно художні школи провінціяльного, звичайно, типу. І коли на Україні часом подибувано поодинокі імена, це було так би мовити "не через, а не дивлячись: вони переважно були вихованцями західно-европейських академій (Левицький, Боровиківський, Нарбут, Мурашко, Бойчук, Бурачек та інші). Умови, в яких протікала соціяльна революція на Україні, також багато де в чому відрізнялися від умов російських; вони також затримали на кілька років розвиток мистецтва на Україні в порівнянні з РСФРР. От через що художники УСРР аж тепер, на 8-му році революції, коли в ряді інших питань культурного фронту перед урядом і суспільством УСРР повстають і питання образотворчого мистецтва, вступають в добу організації.

Найбільшу кількість кращих художніх сил України революція скупчила навколо художнього інституту в Києві, який завжди є, хоч маленький, але все-ж таки єдиний художній центр радянської України.

Художнє життя наших шкіл почалося в умовах громадянської боротьби на цілком нових принципах, без передреволюційної академічної схоластики. Довгий час ріст наших художніх сил був непомітний для суспільства, яке вже 8-й рік живе розв'язанням ударних завдань.

І аж 25 року, шляхом цілого ряду внутрішніх процесів і різних перегрупувань, постає на Україні Асоціяція Революційного Мистецтва України (АРМУ), яка за короткий час охопила всі найцінніші сили Києва, Харкова, Одеси, Донбасу та інш.

Існуючи недовго, АРМУ не мала ще змоги виявити себе перед суспільством ні в одній виставці і лише в жовтні ц. р. лагодиться вперше виступити з демонстрацією своєї творчости.

Тому, звичайно, нині доводиться говорити лише про принципіяльні засади, на яких збудовано її політичну й мистецьку платформу.

Образотворче мистецтво України, в наслідок свого специфічного розвитку, майже не зазнало періоду богемського індивідуалізму з усім його поверховим наслідуванням "разухабистой" лівизни. Кубізм, супрематизм, футуризм залітав часом на Україну в цілком оформленому вигляді, не викликуючи жадного буму й не відограючи, звичайно, тієї ролі, яку відогравав він у Росії.

Тому різні мистецькі течії вживалися цілком свобідно, без непотрібних загострень, що й дало можливість доцільно засвоїти цінні здобутки всіх нових шукань мистецької культури.

І тому, в противагу АХРР'у, АРМУ, об'єднуючи навколо себе всі активні художньо-революційні сили на ґрунті марксистсько-матеріялістичного світогляду, не одкидає безоглядно "лівих" течій і шукань західньо-европейського мистецтва, а, ставлячись до них критично, однак вивчає їх і використовує за принципом доцільного добору, твердо пам'ятаючи заповіт Леніна, про який нагадувалося вище. Відокремлення в мистецькому творі проблеми форми від проблеми змісту, або повне ігнорування форми при революційності сюжету, чим особливо грішать художні праці АХРР'у, АРМУ категорично заперечує.

Виявляючи змістом класову ідеологію (мистецтво клерикальне, буржуазне, пролетарське), форма в мистецтві була й буде завжди продуктом класової психології й політико-еконо-

мічних обставин кожного класу. Твердо пам'ятаючи ці основні фактори в цілях застереження себе від дешевого мистецького намулу, АРМУ ставить чергове завдання сучасности — боротьбу за формальну якість мистецької продукції на фоні революційно-мистецької змістовности. Для пояснення відношення АРМУ до виробничого мистецтва скористуймося одним з пунктів проєкту декларації.

"Орієнтуючись на новий побут і маси, ставлячи завданням органічне вростання мистецтва в побут і організацію нового побуту засобами мистецтва, АРМУ розглядає в цьому напрямку виробниче мистецтво, як цілком рівноцінне з іншими формами мистецької роботи, маючи в конечній перспективі цілковите злиття мистецтва з життям".

І ще: "Нова епоха соціялізму витворить стиль і форми".

Яка шкода, що АРМУ віддає авторство нового стилю епосі.

Куди вигідніше "постановити" стиль героїчного реалізму на засіданні президії АХРР'у!

Обмеженість розміру статті не дає, на жаль, змоги докладно освітити всі позиції АРМУ. Цьому доведеться, без сумніву, присвятити окрему статтю.

Приступаючи до коротких висновків з основних принципів строгої й серйозної будови АРМУ, слід сказати, що позиції її правильні взагалі й особливо в умовах нашої української дійсности. Не забуваймо, що УСРР є одна з найбагатших країн народнього мистецтва, яке й досі ще чекає свого культурного розроблення, що "перспектива цілковитого злиття мистецтва з життям у нас має всі передумови до реального здійснення". До цього часу ми не мали організації, яка-б іншими шляхами наближалася до правильного здійснення мистецької проблеми на Україні. Та навряд чи й можна сподіватися народження такої організації, поскільки найцінніший мистецький актив, що мислить практично творчу працю, переважно в формах відповідних до національних особливостей робітничоселянських мас України, увійшов до АРМУ.

Проблема будування радянської мистецької культури на Україні самими лише художніми силами здійснитися, звичайно, не може. В порівнянні, наприклад, з літератором, серйозний художник, через особливості своєї професії, перебуває в багато складніших обставинах, зв'язаних з великими матеріяльними витратами на матеріял, відповідне помешкання, звязаний переважно денним часом і т. і. Сама демонстрація творчости вимагає спеціяльних витрат на виставки й репродукції.

Ясно, що в цій справі може допомогти тільки ділова зацікавленість уряду та відповідних громадських організацій.

Підтримка художніх сил та щорічні асиґнування на художні виставки не розв'яжуть справи по суті. Організація Всеукраїнської державної художньої виставки, або організація художньої виставки АРМУ, що їх намічає Головполітосвіта весною цього року, звичайно, внесуть небувале на Радянській Україні піднесення в колі художників. Стимулюючи розвиток мистецтва на Україні, виставка, безумовно, посуне наперед диференціяцію художніх сил. Але для цього треба створити якусь певну матеріяльну базу, що могла-б визначитися в спеціяльних коштах на купівлю кращих праць з виставки державними й громадськими установами в порядку червоного меценатства. Ясна річ, що в наших умовах приватні особи не зможуть, та й не повинні, купувати речей художньої вартости, як то робиться на Заході. Така підтримка, даючи сильний імпульс художникові для творення, викликає потребу організації на Україні бодай одного музею революційного мистецтва. Тут слід пригадати, що не тільки РСФРР, а й маленька Грузія такий музей вже має. З метою зацікавлення й ознайомлення з мистецтвом широких мас працюючих, відповідні органи мусять подбати про утворення й пересувних виставок на свої кошти чи кошти місцевих політосвітніх органів. Тільки в такий спосіб можна зацікавити мистецькою культурою всі громадські сили України.

Зростання художніх організацій, серйозна підготовка до виставок, заінтересованість художнього й громадського активу теоретичними питаннями мистецтва, викликає також потребу у виданні спеціяльного журналу образотворчого мистецтва, який, звичайно, не мусить бути відомчим журнальчиком. Перед нами непочате поле невияснених теоретичних питань мистецтва. Мистецькі сили часто роками одірвані од культурних центрів краю, і тільки через журнал буде змога і підвищувати свій фаховий рівень і диференціюватися. Разом з тим журнал, подаючи відомості про художнє життя капіталістичної Европи, дав би змогу художникам бути в курсі справ, застерігаючи багатьох от впадання в провінціяльне позадництво й недоцільне марнування часу.

В цьому відношенні в допомозі стануть і командировки окремих художників, бодай на недовгий термін, за кордон, для наочного ознайомлення з технікою капіталістичного мистецтва.

За капіталістичною Европою — гола художня техніка, за нами — соціяльна революція.

Ми переможемо!

"Вапліте", зошит перший, 1926.

Мистецькі силуети

ОЛЕКСАНДЕР ДОВЖЕНКО

Про Олександра Довженка спочатку я почув, а потім уже його побачив.

Ні, не так. Спочатку — я з Олександра Довженка реготався, а потім про його почув, а аж потім уже його побачив.

Якось у редакції "Вістей" Василь Михайлович Блакитний (була така прекрасна людина і прекрасний поет! Молодим і старим письменникам і поетам слід час-од-часу приходити на його могилу і, посидівши над важким каменем з написом "Василь Блакитний" подумати про минуле, сучасне й майбутнє нашої культури), — даючи мені зошит із ватманівського паперу, спитав:

— Бачили?

В зошиті тому були карикатури. Я довго дивився на одну з тих карикатур, де поляки падають од тодішніх радянських сірничків ("Спочатку вонь — потім огонь") — а потім упав на канапу і почав сміятись.

— Хто це? — питаю.

— Сашко!

— От сукин син! (Найвищий в українців вияв захоплення ким небудь).

А потім, пізніше трохи, на канапі в редакції побачив — сидить людина в сіренькому пальті, і з великим кучерявим чубом. Не пальто з великим чубом, а людина...

Знайомимось.

— Драстуйте!

— Драстуйте! Приїхали? — питаю.

— Приїхав! Дайте папиросу!

Це було 1923 року.

Цього року Олександер Довженко, після дипломатичної своєї "кар'єри" з'явився на Харківському горизонті...

А взагалі нашому горизонтові подарувала Олександра Довженка сосницька селянка, середнячка, хліборобка, неписьменна. 1894 року.

Олександер Довженко в своїй автобіографії пише:

"Народився я 1894 року, про що жалію й досі. Треба було б народитися 1904 року. Був би тепер на 10 років молодший".

Довженко жалкує, що народився 1894 року...

А я знаю людей, що жалують, що Олександер Довженко взагалі народився.

Чому?

Та дуже просто. Коли б Олександер Довженко був не народився, не було б у нас "Звенигори".

А не було б у нас "Звенигори", дивилися б собі люди на "Третю Міщанську" чи там на "Полікушку" і нічого б не думали.

Правильно б у них варив шлунок, не стиралися б у них мозкові півкулі і не мала б великого клопоту московська "Кіно-газета"...

А тепер ось що маєте.

"Новий Леф" в № 1 за 1928 рік пише:

Редакція "Нового Лефа" дає рецензії т. Перцова на "Звенигору" в першу чергу ось через віщо.

Тов. Перцов здав цю рецензію найперше до "Кіно-газети". Секретар її повернув йому рецензію, зазначивши, що друкувати її не можна, бо картина "Звенигора" на думку редакції є спірна, і він іще не знає, що про неї скажуть робітники. Насамперед редакція гадає виступити не з статтею, а перевести анкету про "Звенигору" серед одповідальних кіноробітників.

Редакція "Нового Лефа", цінуючи насамперед іменно новизну, спірність і дискусійність картини, вважає за конечне говорити про "Звенигору", не чекаючи офіціяльно обов'язкової оцінки.

Але це горе не тільки кіно-преси безпорадно озиратися, коли перед очима виникає явище, що не вкладається в штампи приписних рамок...

Он якого клопоту наробила московській кіно-пресі сосницька селянка, народивши 1894 року Олександра Довженка.

А ви говорите?!

**
*

Олександер Довженко, думаєте, що зразу, як ото народився, так уже й був видатним кінорежисером?

Ні!

Щоправда, по "натурі він тоді працював" добре, краєвиди бачив підходящо, але про монтаж ще тоді нічого не знав...

Це все прийшло потім.

Довженко, скінчивши учительський інститут, учителював чотири роки. Навчав майбутніх радянських громадян фізики, природознавства, гімнастики.

Потім того пішов учитись до Комерційного інституту.

Там, як він каже, — що-семестра переходив з економічного факультета на технічний, а потім з технічного на економічний...

Робив він ці вправи років зо три, аж поки таки догадався і кинув інститут...

Догадливий, — як бачите, — Олександер Довженко.

Потім — революція...

Праця по Наросвіті та по відділу мистецтв.

З 1921 року — дипломатична робота. Керував справами посольства УССР у Польщі й секретарював у консульському відділі в Берліні...

Кинув дипломатію, вчився малярства у проф. Еккеля, а 1923 року повернув на Україну, прийшов до "Вістей", попрохав папіросу й сертифіката (забули вже про "сертифікатишки"?) та й залишився у "Вістях", як художник-карикатурист...

За цей період його праці він не був Довженком, — він був "Сашком"...

Хто ж не знає його знаменитих шаржів, його до корчів смішних карикатур?

Ще й тепер в листах іноді запитують:

— А де дівся "Сашко"? Чого його не видко в "Червоному Перці"?

Не знають, що Сашко вже тепер не Сашко, а кіно-режисер Олександер Довженко, що "Звенигорою" своєю збив з пантелику всіх бардів нашої "гнилої, третєміщанської" кінематографії!

***

Ви Олександра Довженка ніколи не бачили?

Шкода! Його тяжко описати...

Він — стрункий. Він — сухорлявий... У нього високий, хороший лоб і прямий ніс... У його густе, тверде й непокірне волосся... Воно вже трохи й сивувате, та я про це краще не писатиму, бо подумаєте, що він старий, а йому ж усього тільки 34 роки!

Він, мабуть, увесь од волосся, як Самсон!

Отакий він непокірливий, отакий непосидячий, якийсь такий пругкий, що ніколи не ходить повагом.

Він мабуть, ніколи волів не пас, а як і пас, то тільки в дроковицю, коли як ви знаєте, звичайний собі половий править не менш, як за барса...

З Олександром Довженком тяжко ходити по вулиці, бо він завжди йде попереду вас...

[illegible] дуже, дуже бажає
видати твори [illegible]
і звертається до Вас із слізним
проханням прискорити редакцію.
Будемо Вам дуже, дуже вдячні і
постараємося негайно задовольнити
цілком і врегулювати Ваші матеріальні
справи

З великою пошаною
в імені Держвидаву
власною рукою
Ваш
Аркадій Любченко

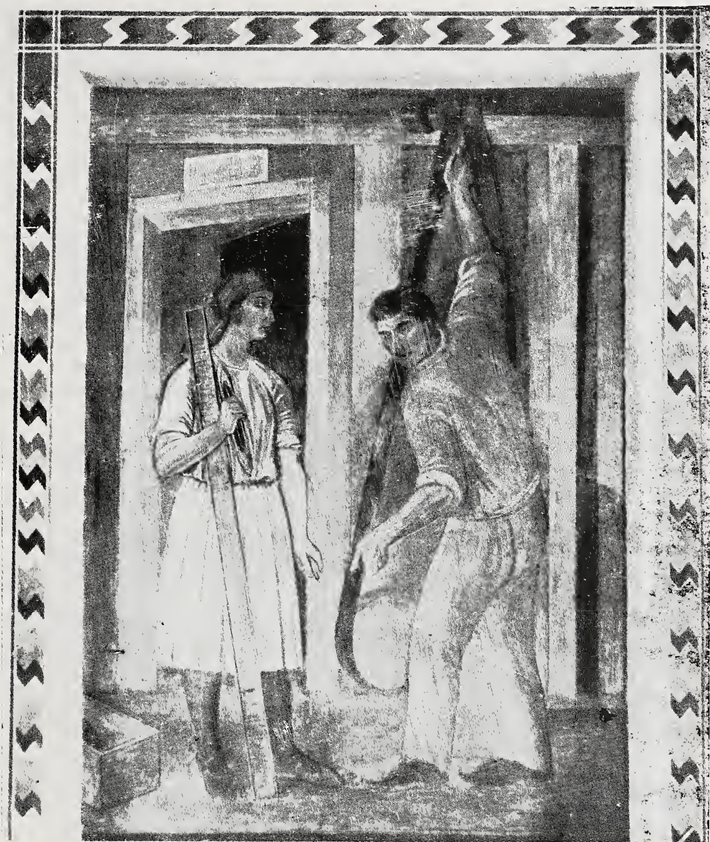
Лист А. Любченка до М. Семенка

(7-12) [illegible] тез для самокритики
[illegible] весни 1937 р. в Харкові

[redacted] Виступаючи недавно на партійних зборах,
я розповідав про свою участь в контрреволюційній
Вапліте, визнавав, що сам був заражений націона-
лізмом. І хочу бути щирим, відвертим, що треба
говорити все до кінця. Цей націоналізм не об-
межувався простою участю в організації. Він,
звичайно, проникав і в мою творчість. На-
жаль, наша критика це недостатньо розк-
рила, ~~[illegible]~~ тій творчості мало ~~[illegible]~~, Я хочу тепер
його скинути, щоб почувати себе з вами
легше, почувати себе краще й в роботі, бо
в роботі це буде й дуже заважати.

Є в мене твір [redacted] напівфілософського жанру.
Писав його довго, досить підкреслено, ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ уваги
до себе він привернув мало, але якраз в ньому
чимало приховано ~~[illegible]~~ [illegible] націоналізму.
Я хочу, ~~[illegible]~~ розбираючись [illegible] від цих справжньо
озонованих думок і [illegible] [illegible].
Цей твір писано [illegible] років в [illegible]. [illegible]
„Верлібр?" / Твір — [illegible]. Твір
ніби безсюжетний. Але насправді є в ньому
досить стріляючих думок. Що я хочу [illegible]-
зати? — Як ~~[illegible]~~, з часів революції
укр. інтелігенцію, що була ~~[illegible]~~ в значній мірі
~~[illegible]~~ націоналізмом, в своїй кризі здорові-

Каяння А. Любченка

М. Бойчук Фреска

“Бойчукізм, хоч як його розцінювати і розглядати, посідає на арені сучасного українського малярства дуже визначне місце і являє собою своєрідну і оригінальну школу з самостійними і самобутніми шляхами свого виникнення й розвитку.” Іван Врона (1928)

"Карусель" — дереворит І. Падалки

І завжди він говорить не про те що було, і не про те, що є, а про те, що колись буде.

Коли він вигадував свого "Васю реформатора" (його перший кіно-сценарій), він тяг вас у редакції в куток, і говорив страсно:

— Ні, ви подумайте! Маленький Вася в'яже велику дилду!

У його не так, як у всіх, щоб велика дилда в'язала маленького Васю, у його навпаки...

І так завжди...

От через те й "Звенигора", бо й "Звенигора" не так, як усі...

Тепер кажуть:

— Ах! "Звенигору" не всі розуміють! Ах!

Ну, звичайно ж не всі!

А скажіть, кого ви такого бачили, щоб ото коли його бахнуть у лоб чимось таким незвичайним, так щоб він зразу зрозумів, чим його бахнули?

Коли його вдарить кулаком, або шворінем, — так він зразу вгадає, бо він уже цього коштував...

А як це буде не кулак і не шворінь — то він закрутиться на одному місці й блиматиме очима...

Так із "Звенигорою"!

***

У "Звенигорі" є прекрасний кадр...

Пливе "доля дівоцька" за водою, а з густого очерету виходить старий дід і гасить молоду долю дівоцьку...

Поплила "доля кінематографічна" Олександра Довженкова по буйній воді української радянської культури, на прекраснім вінку із "Звенигори" сплетенім...

І ніякі діди з кіногазетних очеретів не гасять Олександрової Довженкової долі ясної!

Не вистачить у них духу, щоб хухнуть!

ІВАН СЕНЧЕНКО

Іван Сенченко

ІЗ ЗАПИСОК [ХОЛУЯ]

"Не родись щасливий, а родись у сорочці" — так говорить народня приповідка. Я очевидно родився в сорочці і мабуть через те живу тепер більш ніж щасливо. Правда, на це щастя можна по різному дивитись, але я наперед кажу, що не належу ні до філософів, ні до людей з ідеалами (і порожніми кешенями), що все критикують і врешті дохнуть під тинами і парканами.

Я простий собі смертний з здоровим глуздом, гнучкою спиною і дотепними руками.

Ви усміхаєтесь: "з гнучкою спиною, хе-хе-хе".

Я чую ваш смішок, але мені зовсім байдуже, бо вірю я тільки в цю спину — гнучку, коли треба, і чудово струнку в інших випадках. Спина моя — мій біг, мій чудесний килим самольот, мій патрон і прожектор. Вона гнучка, як вуж, і разом з тим слизька, як в'юн. Очі мої дивляться на всі чотири сторони разом і відповідно до того, що вони бачать, мій хребет виробляє найдивовижніші фігури — від поземої до величної пози удава переможця; уші мої найчутливіша мембрана, і я люблю їх за ту чутливість, що не дають моїй спині застигнути в одному положенні: я весь слух, і уші — мембрани мої.

Смійся, скептику і філософе — я маю панцер своєї філософії, і мені байдуже. Я маю писати свої записки, що протиставляю їх всьому, що було до цього часу написане, і певен, що буду мати поспіх.

Бо що таке поспіх, як не зелень ясноблакитного травня, злото тремтючої осени і женщини з пухнастими ручками зими? Ви не відмовитесь від цих благ — і ось ключі від них.

ЗАПОВІТИ

Перше з них: с л у х ' я н і с т ь, бо тільки той, хто слухає, має перспективи в майбутнє. За нею слідом іде п о к о р а. Блажен, хто покоряється мовчки і не дратує слуху понад вами сущого зайвими і непотрібними словами, а найпаче виглядом, що таїть в собі невдоволення і начатки бунту. Тікайте від такого, як від мору й чуми; затикайте уші; заплющуйте очі; плюйте услід йому; вигинайте спину ужем і біжіть, біжіть...

От для чого вам потрібні не тільки гнучка спина, а й розум, а й совість, а й вся істота. Ще раз говорю вам: будьте гнучкими, як вуж, і слизькими, як в'юн.

Третя заповідь моя також розумна, як і необхідна: мовчання. Мовчіть. Зашийте уста ваші і не писніть. А коли назбирається слів і не можна вже більше терпіти, біжіть за місто, копайте яму і тричі нишком, щоб ніхто не почув, гукайте: "u cara Trajana kozje uszy"...

Це велика заповідь і повна глибокого змісту, і хто не зрозуміє її, той ніколи не зрозуміє ні мовчазної мови очей начальника, ні блиску шовків на плечах його вірної подруги, ні таємного змісту цифр на останнім, що він підписав, папері. Мовчіть. Будьте, як риба. І ви переуспінете і далеко і високо підніметесь по щаблях вашого щастя. І четверта заповідь ваша: Пресмикайтесь. Лижіть черевики у папи, у мами, навіть у діток маленьких.

Вигинайте хребет, не жалійте спини: ви її раз погнете, а вона винесе тисячу раз із небезпеки. Не кажіть собі: "не можу" — плазуйте. Обніміть коліна, здуйте порошинку з лякерок вашого пана. Затайте дух. І вам скажуть: це прекрасний холуй і черкнуть носком по вашому носі. І ви на вершку блаженства.

Бійтесь — сильнішого.

Клюйте по силі; топчіть мертвого лева; ловіть за хвоста тигра у клітці. І вам скажуть: який він сміливий! Хапайте по змозі. Спочатку ніжки й ріжки. Нічого — в майбутньому чекає вас лев'я ділянка.

Не бий ніколи перший, ще невідомо, що пан скаже. Спокійно — руки в кешені, чекай.

Не жалій ніколи останнього вдару. Останній вдар завжди найбільш вірний.

Брехня, що лежачого не б'ють. Бийте, душіть.

— Це ретельний холуй, — скажуть вам — і ви на вершку блаженства.

ФІЛОСОФСЬКЕ ОБҐРУНТУВАННЯ

Читачу мій — я ретельний, я прекрасний холуй. Я не соромлюсь. Навпаки — я з гордощами ношу це ім'я. Бо що таке Холуй? Тисячу віків людство билось над розв'язанням цієї проблеми. Ви найшли мікроскопи, телескопи, математичні формули і чудові хемічні аналізи. І ви таки не змогли найти вібріона холуйства. Бо він не постійний; він мінливий і міня образ свій і вигляд свій щочасу, щохвилини.

Скільки разів той чи інший безумець поривався сказати: еврика! Але слово застигало йому на устах. Він не міг з певністю сказати: се холуй. Аж ось прийшов врешті я і говорю: ось він холуй — дивітесь на нього. Я говорю одверто, сміливо.

Холуй — не лайка, це честь. Холуїзм — це система, така ж прекрасна, як всі інші системи, але незмірно глибша за них.

Я ще зовсім не стара людина. Навпаки — мені тільки біля тридцяти років. Для нового пророка я ще надто молодий, але серце моє палає облагодіяти людство. Передо мною були тисячі тисяч пророків, що бажали вивести людство на новий шлях. Але за ними йшло неминуче банкротство, як прокляття по стопах прокаженного. Всі витрачали силу прекрасних слів, молодість, здоров'я, а за ними й надію на те, що колись на землі буде по слову їх.

Божевілля, нісенітниця. Все йшло своїм порядком, бо ніхто не почув, чим дише і чого бажає незрівняний Пій. Пій — все суще над нами. Ніхто не поглянув на душу людини і не вивчив її такою як вона є: — душа Холуя. Всі дерлись по зорі один з-перед одного і тільки збільшували суму людських страждань. Бо всі хотіли бути Прометеями і, йдучи цим шляхом, ішли проти своєї справжньої природи — природи незрівняно прекрасного Холуя. Хто вам сказав що ви Прометеї? Це непорозуміння: Прометей — мрія, ви — реальність. Чого-ж ви хочете тікати від своєї справжньої суті?

Обминайте криваву тінь Прометея. Юнаки — дивітесь на мене: мені тридцять років, але я проживу ще три рази по тридцять і буду щасливий — з дебелим тілом, червоними щоками, гнучким хребтом і ґумовими ногами.

Мене цінить начальство; женщини без ума від мене; коли я іду, всі з пошаною уступають мені дорогу і шепчуть своїм маленьким дітям:

— Дивітесь — це іде великий Холуй.

— Великий Холуй — чую я навколо себе і привітно похитую головою.

У СЕБЕ ВДОМА

Я зараз сильна і солідна людина. Я ще не лисий, але вже маю двоє діток і чудову жінку. У мене гарні привітні кімнати і, навіть, кілька покоївок. Піяніно, крісла, ґардини, кілька прекрасних пальм і дубових полиць для книг — що мені ще треба?

Я встаю вранці і лягаю увечері. Весь останній день я працюю поза домом.

Коли вранці до мене приходить мій маленький синок і говорить: "доброго ранку, таточку" — я відповідаю йому: "доброго ранку" — так велить звичай. Взагалі люблю різні звичаї, і коли не вистачає їх, я утворюю нові.

Я знаю: світ ще не весь охолуївся і багато там є непотрібного. Через це я стежу за дітьми, щоб не збились з призначеного їм землею холуйства. Я привчаю їх змалечку, як в старовину привчали молитися за "таточка, мамочку, бабусю, дідуся і всіх православних християн".

У мене своя система:

Я гукаю Ведмедя (так звуть мого сина) і ласкаво запитую його:

— Скажи мені, моя крихітко, перед чим ти повинен нагинатись?

— Перед Пієм таточку.

— А що є Пій?

Він дивиться на мене і не збиваючись карбує: Пій — все, що над нами суще.

— Наприклад?

— Іван Степанович Дуля — голова вашого правління; Параскева Юхимовна — його жона, Ляля і Льоля — його дітки.

— Хороше! — б'ю я в долоні і проваджу іспит далі.

— А чи вмієш же ти добре нагинатися?

— Мама кажуть, що я добре це роблю. Мене навіть погладив колись сам Пій.

У мого синка завжди світле личко і ясні блискучі очі... Кров моя і плоть моя! І тоді в екстазі батьківського чуття я стаю на четвірки і кричу весело і радісно: плазуй, дивись, як це робить твій тато. Вигни спину. Припади до землі. Зроби щасливі очі.

І ми вдвох плазуємо по підлозі.

— Хто краще? — врешті питаюся я. І мій синок відповідає мені.

— Я, таточку, я молодший, і в мене хребет, як із ґуми.

Я люблю свій витвір і хочу, щоб таким було все людство.

Слухайте, дивітесь далі.

— Ось він увивається вужем: блискавка, стріла, ґума! Потім стає на задні лапки і покірно схиляє голівку.

Очі йому — безмежна покора.

Рука йому — безмежний терпець.

Ноги йому — стовб віри і утвержденія.

Скажи: "Стій", і він буде стояти сто, тисячу, мільйон літ. — Це найбільший майбутній Холуй.

Я життєрадісний, я бадьорий, я навіть веселий у себе в кімнаті. Я стаю на одну ногу і роблю довгу стойку. В зеркалі я бачу велику, солідну фігуру в чорнім костюмі, ледве зігнуту — знак плазування. Біляве волосся артистично зачісане назад, голені щоки; сліпуче білий комірець, манішка і манжети говорять без слів: — він в пошані у Пія". Я стою на одній нозі, верчусь на п'ятці і разом дивлюся на себе.

Очі мені великі і безневинно ясні: сірий м'який колір надає їм особливого світла, що може раптом спалахнути і, знищивши, ще ласкавіше розлитись.

Я в себе в кімнаті. Я міцно прикрив двері і запер їх: я милуюся з себе без свідків.

Тікайте від свідків. Як вогню бійтеся їх.

Я не можу виносити чужих очей. Вони зазирають в душу, в кешені, у руки — вивертають їх; вони не дають спокійно закінчити розпочату справу; вони бруднять наші комірці, манішку і манжети: "Що коштує? — Відро сліз? Шклянку крови? Дівочої чести? Чести чи його доброго імени?"

Уникайте свідків. Робіть свої справи на самоті. Танцюйте в своїй кімнаті без свідків.

НА РОБОТІ

(Класичний зразок холуйства; із моєї записної книжки за 1918 рік).

Їх привели дванадцять голодних обірваних бунтарів і серед них батька, що породив на світ такий пишний зразок надхненішого холуйства.

Вони були брудні; замість одежі — гнотья, замість рук — чорні узлуваті канати.

Я був в той час на вершку слави, і ім'я моє наводило жах на нащадків Прометея. Але чим більш ненавиділи мене в о н и , тим я був у більшій ласці Пія.

В і н пізнав мене і, глупа людина, набравши апостольського вигляду, вигукнув, простягаючи руки вгору.

— Боже, коли ти єси на небі, коли твій могутній й всесильний дух вітає над землею і бачить все, що твориться тут, коли тільки від твого погляду летять громи і двигтить земля і трепече все живе і мертве створіння: люди, каміння і гори — зглянься надо мною; накрий мене темною ніччю смерти; вирви очі мої, печінку, розкрай серце моє, висуши до краплі кров мою і змотай жили, щоб я міг викупити прокляття своє в образі цього мерзотника, що на горе землі народивсь моїм сином.

Він стогне; запалі очі йому блискають злістю, стражданням, і руки, закуті в цепи, пориваються перервати мені горло.

Я, звичайно, сміявся. Що міг я робити з таким нерозумним хлопом? І я дав йому шклянку води.

Він жбурнув мені її у вічі з дикими прокльонами і лайкою.

І я сказав: "дуже жаль, що так трапилось" і наказав підійти до себе.

— Бий, — закричав він, — мерзотнику, — і наблизившись плюнув мені в лице.

— Ще! — наказав я.

І він плює ще, ще і ще.

Плював злорадісно, жорстоко і, наївний, гадав у слині призирства втопити честь великого із найбільших холуїв. Але невже Холуй існує на те, щоб ображатися від плювка божевільного? Він не знає душі Холуя, не знає того, що найбільша шана для мене одержати плювок ще, ще і ще раз. Бо плювок теж саме, що відзнака на груди, що ласка великого Пія, що діямант погляду його радісних очей.

Не бійтесь плювків. Сміло підставляйте очі під них. Слина — тільки вода, і невже хтось із вас став би захищати свої ниви від дощу? Де є такий божевільний, щоб тікав від своїх прибутків.

— Я задоволений, — сказав Холуй, сказав я. Але ти скінчив своє діло і дай мені змогу зробити своє. Він витяг шию і підставив лице для ударів.

Я ударив його в щелепи сильно і дужо — так, як уміє бити Холуй, коли за спиною у нього стоїть всемогущий Пій.

Потім бив ще його в зуби, в ніс, в очі, уші і при цьому говорив щоразу:

— Це за Пієву кривду.

— Це за кривду його діток.

— Його подруги.

— Його маєтку.

— Його волів.

— Його корів.

— Його осла.

— А хто той Осел? — утерши кров, запитав той, хто народив Холуя. На його думку — це мав бути сатанинський жарт, але я, сховавши зуби, ласкаво відповів:

— Осли не родяться в наших краях; це із десятої заповіді.

— Я був би дуже радий, але на своїх зубах пересвідчився, що це не так.

Наївний, глупий бунтар. Він хотів вразити мене в серце і не знав, що той удар упаде на нього самого.

— Осел — то я, — сказав великий Холуй. Він одсахнувся. Очі йому вилізли із орбіт і лице набрало земляно-чорного кольору.

— Боже мій, — простогнав він, — я батько не тільки холуя, а й осла?

І він закрив лице руками.

Він стогнав, рвав тіло, бився головою об стіну, і з грудей йому вилітали поквапливі прокльони.

Я сміявся: Як, ти до цього часу не знав, що Холуй може бути ще й Ослом? І я ще раз тихо й спокійно проказав йому майже на ухо: "так, той, хто має бути твоїм сином, — не тільки Холуй, — а й осел".

І ставши на четвірки біля ніг Пія, я заревів високим і зичним голосом "Її—га!" — Так ревуть осли.

Я не хочу розказувати далі, бо всі зусилля мої повернути його на вірний шлях ні до чого не привели. Він залишився голодним бунтарем і за півгодини одійшов у вічну оселю дурнів.

Лікар констатував розрив серця.

Мої записки не закінчені. Я показав тільки фраґменти холуйства, найвищі зразки якого перейдуть перед вами далі. Це тільки початок. Холуйство, як і всякий процес, починається з дрібниць і поступово набирає діапазону і розмаху. Воно виростає майже непомітно, хоч я не можу сказати, що був колись час, коли я не був Холуєм.

Як це прекрасно! Я милуюся з себе самого, як з дорогоцінної речі, що являється людству раз у віки. І через це показую себе людству на весь зріст.

Дивуйтесь — я весь перед вами.

Але я заговорився, хоч це властиво людині, що проводить свої думки і трошки гарячиться.

Свята і блаженна гарячка! — Ти властива всім людям, але для всіх ти печаль і зло, бо несеш з собою хвилювання і неспокій.

От через що я говорю — не хвилюйтесь, не мисліть. Кожна зайва думка — етап до життєвих незгод.

Уникайте думок, як свідків. Дивітесь у вічі Пієві — там океан надхнення для вас.

Прислухайтесь, як дише Пій — і досить.

“Мисль бо ізреченая єсть ложь”, і хто поручиться, що ви не скажете не те, що треба? От через що, дбаючи за вас, я говорю: затуліть рота, або краще попросіть, щоб його вам заткнули. Так безпечніше. Іноді, щоб продемонструвати свою волю, можете сказати собі мовчазно: “а все таки нічого”. Ніби мовчите і говорите разом...

Дивітесь у рот Пієві: його слова — ваші слова. Звідціль єдиномисліє. А де єдиномисліє — там спокій. У очі пильно вглядайтесь — бо його погляд — ваш погляд. І ви не будете скоса дивитися.

Ви вагаєтесь? Ви не хочете бути Холуєм? Дух Прометея ще живе у вас? Залиште. Ваш шлях величного і незрівняного Холуя.

1926 р. Харків. “Вапліте”, ч. 1, 1927.

МИХАЙЛО ЯЛОВИЙ

САНКТ-ПЕТЕРБУРЗЬКЕ ХАЛУЙСТВО

Власне, про це не слід було б писати, якби... якби за спиною комуністичної партії не стояли широчезні робітничі й селянські українські маси, що, вірючи в партію, йдучи за нею, чутливо реаґують на всі прояви нашого радянського життя, суворо й справедливо скрізь позначеного іменем партії.

Та обсяг "партійного втручання" остільки широкий, а сили партії в порівнянні з велетенськими завданнями остільки недостатні, що іноді доводиться ще й зараз, на 9-ому році революції, стикатися з фактами виключно нахабного просування під радянським, комуністичним стягом думок і настроїв, властивих проклятої пам'яти петербурзькому абсолютизму.

Розуміється, зайвим було б тут доводити, оскільки це просування "зміцняє" наш Радянський Союз і дружнє співробітництво в цьому народів і "на чий млин" врешті тут "ллється воду". Зайвим — саме тому, що це б значило переказувати в стотисячний раз основну політичну лінію, що її твердо взяла і рішуче переводить в життя комуністична партія.

Тому мусимо звернутися просто до фактів, а власне — до одного такого винятково "відважного" факту, поданого читачеві зі шпальт одного журналу в пілюлі "Азбуки комунізму".

Це тим більше ми почуваємо на собі обов'язок зробити, що номер цього журналу набув зокрема в Харкові величезної популярности: вже на другий день після приходу Ленінградського потягу його ніде не можна було дістати.

Одним словом, мова йде про Ленінградський журнал "Жизнь Искусства", де в Но. 14 є "передовиця" під сакраментальним наголовком: "Самоопределение или шовинизм?".

Немає жадної рації спинятися на вступній частині цієї легковажної "передовиці", бо це б завело нас далеко в нетрища "загальників". Візьмемо тільки конкретний зміст її.

І тут перш за все ми здибуємо таке безпардонне твердження: "...часто национальное самоопределение... превращается в неприятный и крайне нежелательный шовинизм, который должен быть изжит в Советской стране во что бы то ни стало. **Особенно заметен такой шовинистический привкус в художественной политике Украины"** (підкр. наше).

Ми, розуміється, розумом і серцем разом з автором "передовиці" цілком проти шовінізму і двічі за те, щоб його "изжить".

Але дозвольте спитати: — де це та дзвіниця висока, що з неї так далеко (аж на Україну) видно?

Чи може у нас тільки в Ленінграді й Радянська Влада зберігається?

А коли ні, то де ж тоді очі комуністичної партії?

Були з'їзди. Партійні й радянські. Обірали ЦК, обірали Уряд. А от дивись ти: — нічого такого й не помітили. Очевидно, треба було аж на адмиралтейського шпиля злізти, щоб "таке" побачити.

І головне, — яка беззразкова "свобода" стилю й "легкость в мыслях необычайная".

Авторові разом з редакцією, очевидно, зовсім і не втямки, що на мові буржуазних борзописців (дух якої вони в даному разі плекають) це могло б зватися — "бросить перчатку". Кому?

Але ж це тільки... могло б. Бо, як відомо, — "страшный чорт, та милостивый бог". А "бог" комуністичної партії радикально розходиться в поглядах з будівничими "искусственной жизни" із "Жизни искусства".

Факти?

На них посилається й історично-скандальна "передовиця".

Виходить, що вони таки є, ті "факти", і то їх чимало, аж цілих... два.

Перший, це те, що — "в Харькове... где сплошь все население отлично понимает русский язык, — не существует ни одного хорошего русского театра (за исключением разве музкомедии)", а другий, це те, що — "торжественное открытие реставрированного одесского театра — отменено по предписанию из Харькова. Мотив — **необходимость открытия театра украинской оперой"** (підкр. автора).

Як бачимо, це вже не якийсь там "неприятный и крайне нежелательный шовинизм", а просто тобі ціла "напасть", або ж петлюріяда на п'ять тисяч відер міщанської жовчі.

Не "першої свіжости" для нас ці "факти" й остогидлу відповідь на них треба було б почати хоч би зі статистичної кількости робітників-українців в Харкові; або з того, що в Харкові є справжній "хороший" руський театр; що зв'язок компартії з широченними масами на Вкраїні провадиться через українізацію в серйоз і в плані розвитку української пролетарської культури; що руське міщанство й непачество од цього сичить на комуністичну партію й шукає собі "легальних глашатаїв" на зразок нашого "передовика"; що... і т. д. і т. п.

Одним словом, можна було б багато сказати.

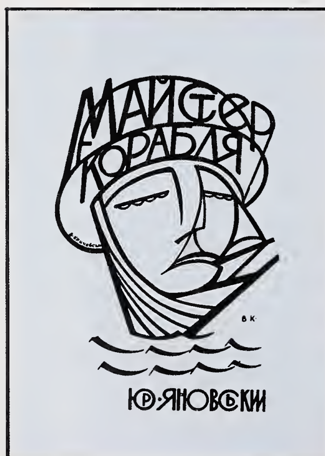
Але це було б величезним марнотратством часу й атраменту, неприпустимим хоч би вже через сучасний "режим економії". Бо ж навряд чи хто визнав би тепер за рентабельні витрати на дискусію з монстрами.

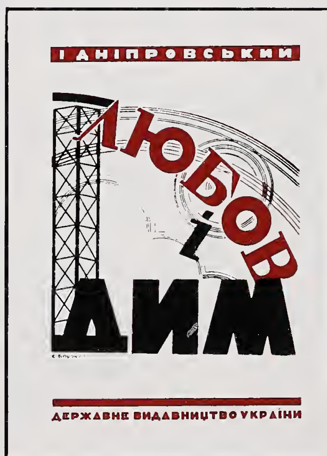

А. Петрицький, Суперобкладинка журналу "Літературний ярмарок". 1929

МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ
ТВОРИ
ТОМ ПЕРШИЙ
ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАІНИ

П. ТИЧИНА
З УКРАІНИ

МАЙСТЕР КОРАБЛЯ
В К
ЮР. ЯНОВСЬКИЙ

І. ДНІПРОВСЬКИЙ
ЛЮБОВ І ДИМ
ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАІНИ

Тому, навмисне обминаючи красномовну суть цих "фактів", ми б хотіли підкреслити тут тільки один характерний сімптом. Це — безтурботне верхоглядство й інстинкт дубуватої "вищости" й всезнайства, що виявляється в манері "хлопати" співбесідника "по плечу".

Адже де ще можна знайти такий класичний зразок цього в нашій сучасності, як не оці вже наведені нами вище рядки: — "открытие... отменено **по предписанию из Харькова** (підкр. наше). Мотив — **необходимость открытия театра украинской оперой"** (підкр. авт.).

Ми живемо, як відомо, в Харкові і не можемо поскаржитись на відсутність офіціяльної й неофіціяльної інформації. Але, після цього, сугубо визнаємо свою цілковиту нікчемність, бо, признаться по совісти, зовсім не знали, що опери "одкриваються" й "закриваються" звичайними собі "предписаниями". І то, очевидно, зовсім не з центру України, а з якогось там Харкова, і — що (ще очевидніше) це є справою не загальнокультурної політики Радянського Уряду (хоч і в Харкові), а просто собі — якогось там "художественного губернатора"!?

Одним словом, все на світі робиться просто: — так просто, так просто, як... "просто" течуть думки в голові нашого безтурботного "передовика".

Та хай би собі текли, аби не робити нікому клопоту. Але ж, як виявляється далі, ця "простота" ховає під собою такий рожевий писок шульгиновських традицій, що годі вірити тільки "на слово".

Ось яким, наприклад, рефреном прикрашено нешовіністичні міркування "передовика": — **"И в конце концов не все ли равно пойдет ли "Аида" на русском языке или на украинском (ведь оригинальной оперной литературы на Украине, не в обиду будь сказано, нет и от того, что "Аида" будет исполняться по-малорусски, она не станет украинской оперой)"** (підкр. наше).

Це сказано знаменито і то з погляду самого що не має ("не в обиду будь сказано") — справжнього неприкрашеного великодержавницького санкт-петербурзького шовінізму. Бо ж дійти до "такої точки", щоб "Аиду" зачисляти (очевидно) в розряд руських опер на тій тільки підставі, що вона у нас здавна виконувалася на "русском языке" — для цього, справді, треба мати не аби якого "духу".

Більше того — треба, можна сказать, "насквозь провоняться" тим "духом", щоб з виглядом безшабашної невинности й "святої простоти" на 9-му році революції витягати з

смердючого “Київлянинського” арсеналу арґументи — “по-малорусски”.

І все це подається читачеві, як рецепт з “Азбуки комунізму” проти того, щоб “самоопределение не завело в тупик шовинизма”.

Справді, більшого шовіністичного “тупика” доводиться пошукати та пошукати, перегорнувши геть чисто всі “філософські” “испражнения” “Союза русского народа”. Бо ж хто забув, наприклад, що “найбільшим” арґументом вождів цього славетного “руху” була саме та трафаретка, що на ній “награє” й наш “передовик”: — мовляв, кінець-кінцем — “сплошь все население отлично понимает русский язык”!?..

Доводиться тут тільки пожалкувати, що воно таки, справді, “понимает”, бо завдяки цьому воно знає, що пишуть чистокровні “отприски” санкт-петербурзького зоологізму в таких-о радянських журналах. А знаючи це, кидається в протилежний кут — вже не великодержавницького, а “національного” шовінізму.

Оскільки це — “мудро и желательно”, здається, двох думок тут немає й не може бути.

А висновок з цього теж тільки один: Комуністична партія й Радянська влада не можуть успішно провадити боротьбу з “місцевим” “національним” шовінізмом (хоч би й на Вкраїні) при тій умові, що закостенілі троглодити російського великодержавництва матимуть для своїх “задушевных излияний” підтулину в органах радянської преси. Комуністична партія й Радянська влада не можуть “дозволити собі розкоші” — розпалювати національну ворожнечу в угоду зоологічним інстинктам санкт-петербурзського халуйства.

Отже, тому це халуйство треба “изжить” і то як найшвидше!

Це вже на увагу самого журналу “Жизнь Искусства”.

“Культура і побут”, ч. 16, 18 квітня 1926 р.

ОЛЕКСАНДЕР ЛЕЙТЕС

ДЖЕМС ДЖОЙС *)

Щоб вивести на чисту воду своїх нікчемних сучасників Джонатан Свіфт розсунув рямці свого нудного побуту і, відсилаючи Ґулівера по черзі то до ліліпутів, то до велетнів бробдінья, написав свою невмирущу книгу, в якій, мовою гіперболи і ґротеску, задовольнив свій нестерпний гнів і не стримане призирство до обивателя.

Цей метод, віднині, класичний і випробуваний метод кожного видатного сатирика. Покажіть обивателя поперемінно то в зменшеному то в прибільшеному маштабі, то ліліпутом, то велетнем, то в великому то в малому і ви з надзвичайною виразністю виявите мікроскопічність думок і астрономічну банальність діл сатиричного персонажу. Так робить сатирик, коли він навмисне, як святкового ґумового чортика, надимає "героя", щоб потім зімняти його і шпурнути під ноги читачеві. Обиватель видається особливо смішним, коли художник показує його не на властивому для нього величному тлі, коли сатирик продуває його протягом великих історичних подій. Маленький чоловік на високих дибах, блощиця, якій надано розмірів лева, що може бути більш сатиричним як така тема і що може бути більш яскравим і більш дошкульним, ніж такий метод виображення?

Але ось в наші дні з'явився художник-сатирик, що самоневпинно відмовився від цього випробуваного класичного методу. Він не тільки не зробив сюжетного здвигу з обивателем, але зовсім навпаки вирішив показати його з сумлінністю хронікера-фотографа. Без того скла сатири, що збільшує чи зменшує, неозброєним оком поглянув він на свого героя, не використовуючи ані феєричних декорацій, ані фабульних трюків, ані мови історичних подій. Він вирішив протокольно зфотографувати тільки один сірий день сірого обивателя в туманному Лондоні. Але зате, фотографія цього дня зроблена з надзвичайною точністю. Мент за ментом, крок за кроком слідкує художник за своїм персонажем. Він йде слідком навіть до убиральні і кожна думка, кожна розмова запротокольована і не сховалась від художника. Письменник невідступно йшов і за жінкою свого героя — навіть тоді, коли вона сховавшись під ковдрою плутано міркувала про всякі дрібниці — художник продовжує записувать і ці плутані думки напівсплячої жінки. Оці всі записи одного дня склали 60 друкованих ар-

*) Розділ з книжки А. Лейтеса "Силуети Заходу".

кушів — величезну книжку, що вийшла в світ за епічною гомерівською назвою — "Уліссˮ.

Що ж сталось? Цей роман, ця протокольна епопея, що належить перу ірляндського письменника Джемса Джойса набула значіння виключного ґротеска. "Це настільки реально, що межує з фантастичним", — цей давній вираз Достоєвського сюди найбільш можна прикласти. Сатиричний ефект роману постільки протокольного, що він став ґротеском, — був таким значним, що роман було заборонено в Англії, його видрукували у Франції і скандального успіху серед англійських читацьких кол він зажив, як підпільна заборонена книжка.

Успіх епопеї треба віднести не саме до тих скандальних успіхів — succès de scandale. Художні критики і літератори Англії, Америки й Франції (між ними відомий французький письменник Валерій Лярбо) визнали "Улісс" твором, що належить до тріюмфів европейської художньої літератури.

"Улісс" більш гіркий, уїдливий і убійчо сатиричний, аніж все написане Джойсом — говорить англійський критик Річард Альдінґтон. Улісс — тавро на людстві і це тавро я не можу зняти — так говорить він в іншому місці. Другий англійський критик Езра Паунд називає епопею пристрасним роздумуванням про життя.

А тим часом філософський зміст і фабульний інтерес епопеї надзвичайно незначні. В романі оповідається про аґента по збору об'яв Леопольда Блюма, що день його минув в нікчемних дрібницях. Зранку готував сніданок своїй жінці, в 11 годин пішов ховати свойого знайомого, після одвідав редакцію — балакав і про Гамлета і про лікування копитної хвороби з своїми випадковими знайомими, поснідав в ресторані, побував на перегонах і на пляжі, заходив до клініки дізнатись як минулися пологи у знайомої дами, випадково був глядачем бійки біля будинку розпусти, повернувся до дому, заварив собі какао, випив його, розмовляв про долю єврейського та ірляндських народів, про астрономію, про італійську мову, потім ліг спати. В цей час прокидається його жінка і остання шоста частина роману присвячена думкам його жінки, співачки Меріон Блюм. У неї думки про напівшовкові панчохи, фіялкового кольору підв'язки, про туалети, що бачила їх за день, свої власні хвороби та кохання і тисячі інших. Така фабула роману — що його вражаюче значіння в тому, що він зовсім не вражає.

Життя середньої непомітної людини дуже часто попадало під об'єктив художника. Художник, звичайно, не панькався з

своїм героєм, або ставився до нього з презирством, або висмівував чи оспівував святі будні. Але ніколи художник не дозволяв собі з таким блюзнірством длубатися в такій дрібниці, в кожному захованому менті цієї безбарвної людини і так безсоромно невідступно слідкувать за нею, як це зробив Джемс Джойс, автор ліричних Дублінців.

Це не натуралізм Еміля Золі. Отже Золя і в своєму натуралізмі був романтиком, фантастиком і ентузіястом. Джойс в Уліссі типовий антиромантик, фанатик протоколу й протокольности і нема в нього жодної ріжниці між натурою та її художнім виображенням.

Джемс Джойс виконав давню дуже парадоксальну пораду Людвика Берне. Берне колись радив одному початкуючому автору: "Навчіться записувать все, що спаде Вам в око протягом трьох день і коли ви зможете записати все без пропусків і без винятків ви створите дійсно геніяльний твір".

Джемс Джойс виявив себе геніяльним в галузі вичерпуючого протокола. Його значіння, одначе, не в цьому, а в тім, що він показав що протокол обертається в надзвичайну сатиру. І зміст епопеї Джойса такий: смішне — вже не смішне, воно стає страшним, коли протокольний метод виображення стає формою найбистрішої сатири.

Не випадкове з'явлення містерів Бебітів та Леопольдів Блюмів в перших лавах західньої художньої літератури.

На зміну романтичній фазі буржуазної літератури, що шукала й творила героїв ("I want a hero", так казав Байрон) в тому чи іншому одягу, нині прийшла література, що шукає й смакує антигероїв, середнє-аритметичне обивателів. Цей антигерой, безбарвний обиватель густою воблою заповнив сюжети найвитончених художніх романів Заходу. Герой цих романів іноді позіхає, а іноді бурчить. Його бунт це бунт людини, що втомилась від нудьги, її бунт не активний — так само як не активна література присвячена йому.

"Хочби тітка вмерла, чи сталась пожежа, а то щось нудно" так міркував чеховський герой в руській літературі на передодні того як над нею промчала Жовтнева світова пожежа.

Скільки світових пожеж повинно одблискать над головою західнього обивателя поки література присвячена йому не буде смішною й страшною а стане великою (справжньою, а не пародійною!) Одісеєю відродженої людини?

"Культура і побут", ч. 27, 23 липня 1927 р.

ДОВІДНИК ІМЕН

Азарх Раїса, письменниця, співробітник ДВУ. Репресована в тридцятих роках, була реабілітована після смерти Сталіна. Її роман з історії еспанської громадянської війни "Дорога чести" появився в 1956 і 1959 р.

Баб Юліюс (* 1880), відомий німецький театральний критик і літературознавець.

Бажан Микола (* 1904), поет, член-фундатор ВАПЛІТЕ, автор збірок поезій "17 патруль" (1926), "Різьблена тінь" (1927), "Будівлі" (1929) та ін. Від 1934 прибічник офіційного "соцреалізму" і партійної культурної політики.

Балицький Всеволод (1892-1937), в 1926 голова ГПУ на Україні, організатор терору в двадцятих і тридцятих роках; ліквідований 1937.

Блакитний Василь (справжнє прізвище: Елланський, 1892-1925), політичний діяч, письменник, редактор "Вістей". В 1918 член УПСР (боротьбістів) і редактор газети "Боротьба". Від 1920 член КП(б)У. Провідник літературної організації "Гарт". Автор збірки поезій "Удари молота і серця" (1920) і сатиричних віршів (під псевдонімом Валер Проноза). Твори й ідеї Блакитного були засуджені як "буржуазно-націоналістичні" в 30-их роках. У 1957 Блакитного частинно реабілітовано.

Бучма Амвросій (1891-1957), видатний актор, член "Березоля". В архіві Любченка є така записка рукою Хвильового на пакеті від цигарок: "Прекрасний актор Бучма в театрі "Березіль" в кіно буде бездарою" (17. І. 1927).

Василько Василь (* 1893), актор і режисер, головна діяльність якого в 20-их роках пов'язана з Одеським Театром Революції.

Ведекінд Франк (1864-1918), німецький драматург.

Вишня Остап (псевдонім Павла Губенка, 1889-1956), відомий письменник-гуморист.

Вовчик Ліда, дружина Блакитного.

Волобуєв Михайло (* 1900), економіст, автор праці "До проблеми української економіки" (1928). Засуджений за "шумскізм і хвильовізм" і засланий в 30-их роках.

Вухналь Юхим (справжнє ім'я і прізвище: Іван Ковтун, (* 1906), письменник-гуморист, заарештований і засланий в 30-их роках.

Ганс Абель (* 1889), відомий французький фільмовий режисер.

Головко Андрій (* 1897), поет і письменник, член літ. організації Плуг.

Горська Ольга, акторка театру ім. Івана Франка, пізніше дружина Аркадія Любченка.

Дніпровський Іван (справжнє прізвище: Шевченко, 1895-1934), поет, повістяр і драматург. Член-фундатор ВАПЛІТЕ.

Довженко Олександер (1894-1956), найвидатніший український кіно-режисер ("Звенигора", "Арсенал", "Земля"). Член-фундатор ВАПЛІТЕ. В 30-их роках змушений покинути стиль і тематику своїх ранніх фільмів. Автор кіно-повістей "Зачарована Десна" (1954) і "Поема про море" (1956).

Досвітній Олесь (справжнє прізвище: Скрипаль, 1891-1934), письменник, член-фундатор ВАПЛІТЕ. Автор романів "Американці" (1925), "Хто?" (1927), "Нас було троє" (1929), "Кварцит" (1932) та ін. Арештований в 30-их роках, помер на засланні. Тепер частинно реабілітований.

Драй-Хмара Михайло (1899 - ?), поет, неоклясик. Помер на засланні.

Епік Григорій (1902 - ?), письменник, член-фундатор ВАПЛІТЕ, ліквідований у 30-их роках, частинно реабілітований у 1958.

Загул Дмитро (1890 - ?), поет, член літ. орг. "Західня Україна", засланий в 1930-их роках, реабілітований у 1961.

Затонський Володимир (1888-1937), партійний діяч. В 1923 нарком освіти, член ЦК КП(б)У. Заарештований і розстріляний в 1937.

Зеров Микола (1890 - ?), історик літератури, поет і перекладач. Автор збірок поезій "Антологія римської поезії" (1920), "Камена" (1924) та ін. Член групи неоклясиків. Засланий в 1935.

Ірчан Мирослав (справжнє ім'я і прізвище: Андрій Бабюк, 1897-1937), письменник родом з Галичини, член літ. орг. "Західня Україна". Зліквідований в 30-их роках, реабілітований 1956.

Йогансен Михайло (Майк) (1895-1937), поет, теоретик літератури і мовознавець. Член-фундатор ВАПЛІТЕ. Заарештований у 1937, згинув в концтаборі.

Каганович Лазар (* 1893), секретар КП(б)У в 1925-28.

Касяненко Євген (* 1899), журналіст і партійний діяч. Кореспондент і від 1925 редактор "Вістей".

Кириленко Іван (1902-1942), письменник, член ВУСПП-у (Всеукраїнська Спілка Пролетарських Письменників), помер на засланні.

Клер, Рене (* 1898), видатний французький фільмовий режисер.

Коваленко Борис (1903-1938), критик, редактор "Літературної газети".

Коцюба Гордій (1892-1939), письменник, член фундатор ВАПЛІТЕ.

Крафт-Ебінґ Ріхард (1840-1902), відомий психіятр і автор наукових праць з ділянки психіятрії і неврології.

Крашаниця Анатоль, поет, що під псевдонімом А. Крижаний був відомий як партійний віршописець. Член ВУСПП-у.

Кулик Іван (1897-1937), письменник, член ВУСПП-у, організації ворожої до ВАПЛІТЕ. Ліквідований у кінці 30-их років, частинно реабілітований у 1958.

Куліш Микола (1892 - ?), драматург, автор п'єс "97" (1924), "Народній Малахій" (1928), "Мина Мазайло" (1929), "Патетична соната" (1931) та ін. Член і президент (1926-28) ВАПЛІТЕ. Заарештований в кінці 1934, помер на засланні. Частинно реабілітований у 1957.

Курбас Лесь (1887 - ?), мистецький керівник театру "Березіль". Заарештований 1933 і вивезений з України; дальша доля невідома. Частинно реабілітований у 1957.

Ле Іван (справжнє прізвище: Мойся, * 1895), письменник, член ВУСПП-у. Кулик, Микитенко, Кириленко і Ле були провідниками організаційного комітету для створення СПРУ (Спілки Письменників Радянської України), філії Союзу Радянських Письменників, яку уряд встановив рішенням від 23 квітня 1932.

Лейтес, А. М. Літературний критик. За власною довідкою "народився року 1901 в родині інтелігентів. В дитинстві перебував за кордоном. Дістав філософську освіту... Був членом 'Гарту' а потім 'Вапліте'." А. Лейтес і М. Яшек, "Десять років української літератури", Харків, 1928, том I, стор. 287. Після розгрому ваплітян він втік до Москви і там вижив.

Лерб'є Марсель (* 1890), видатний французький фільмовий режисер.

Любченко Аркадій (1899-1945), письменник, член-фундатор і секретар ВАПЛІТЕ (1925-28). Автор оповідань і драм "Зяма" (1924), "Буремна путь" (1926), "Образа" (1927), "Вертеп" (1929), "Земля горить" (1933) та ін. Залишився на Україні під час більшовицького відступу. В 1943 заарештований органами Ґестапо. Літом 1944 звільнений, виїхав на еміґрацію; помер у Німеччині.

Любченко Панас (1895-1937), колишній "боротьбіст", голова раднаркому України (від 1933), покінчив самогубством 30 серпня 1937.

Маяковський Владімір (1893-1930), видатний російський поет, покінчив самогубством.

Микитенко Іван (1897-1937), письменник, член ВУСПП-у, ліквідований в кінці 30-их років, реабілітований у 1958.

Нарбут Юрій (1886-1920), видатний український графік.

Нечай Павло, письменник, автор збірки оповідань "Сафатова долина".

Панч Петро (справжнє прізвище: Панченко, * 1891), письменник, член-фудатор ВАПЛІТЕ.

Пилипенко Сергій (1891-?) письменник, основоположник літературної організації селянських письменників "Плуг". Арештований і вивезений з України в 30-их роках.

Піонтек Л. (1899 - ?), письменниця, член ВУСПП-у.

Поліщук Валеріян (1897-1942), поет, член "Гарту", опісля перейшов до "Аванґарду". Заарештований, дальша доля невідома.

Постишев Павел (1888-1940), з 1933 секретар КП(б)У і сталінський проконсул на Україні, організатор масових чисток і репресій. Звільнений з партійної роботи на Україні в 1937 і пізніше зліквідований.

Примаков Віталій (1897-1937), червоний генерал, член партії, пізніше воєнний атташе в Японії. Страчений з ген. Якіром та ін.

Свідзінський Володимир (1885-1941), поет і перекладач клясичної поезії. Спалений живцем при насильній евакуації.

Семенко Михайло (Михайль) (1892-1938), поет, провідник футуристів, зліквідований в кінці 30-их років.

Сенченко Іван (1901-1976), письменник, член ВАПЛІТЕ.

Слісаренко Олекса (1891 - ?), письменник, член-фундатор ВАПЛІТЕ. Зліквідований в 30-их роках.

Смолич Юрій (1900-1976), письменник, член ВАПЛІТЕ.

Сосюра Володимир (1898-1965), поет, автор збірок поезій "Червона зима" (1922), "Місто" (1924), "Серце" (1931) та ін. Член "Гарту", член-фундатор ВАПЛІТЕ.

Тайлер Уот, провідник селянського повстання в Англії в чотирнадцятом столітті. Вбитий королівським вельможею 1381.

Тичина Павло (1891-1967), поет-символіст, автор "Соняшних клярнетів" (1918), "Замість сонетів і октав" (1920), "Плуга" (1920), "Вітру з України" (1924) та ін. Член-фундатор ВАПЛІТЕ. Від 1934 вірний партійним догмам.

Томашевський Борис (1890-1957), видатний рос. літературознавець, у двадцятих роках прихильник формалістичної школи.

Тюрін — мабуть прізвище маловідомого російського письменника на Україні (В. Торін?).

Тютюнник Юрко, повстанець, ген.-хорунжий армії УНР, начальник штабу Григорієва, влітку 1919 (по смерті Григорієва) привів його армію до УНР. Учасник Зимового походу. Від 1924 на радянській Україні; розстріляний 1929.

Уманець Юлія, дружина Хвильового.

Хвильовий Микола (1893-1933), поет, прозаїк і публіцист, основоположник ВАПЛІТЕ. Автор збірок поезій "Молодість" (1921), "Досвітні симфонії" (1922), новель "Сині етюди" (1923), "Осінь" (1924), незакінченого роману "Вальдшнепи" (1927) і памфлетів "Камо грядеши" (1925), "Думки проти течії" (1926), "Апологети писаризму" (1926), "Україна чи Малоросія?" (1927), "Соціологічний еквівалент трьох критичних оглядів" (1927) та ін. Організатор й ідейний провідник "Вапліте", "Літературного ярмарку" і "Пролітфронту". Покінчив життя самогубством 13 травня 1933.

Хвиля Андрій (1898 - ?), керівник аґітпропу в ЦК КП(б)У, опісля заступник наркома освіти. Зліквідований в кінці тридцятих років.

Христовий Микола, член "Гарту", бувший боротьбіст, публіцист, керівник мистецького відділу НК освіти, редактор журнала "Нове мистецтво".

Чернов Леонід (Малошийченко, 1899-1933), поет і письменник.

Чернявський Микола (1868-1937), письменник, який почав друкуватися в 1895 і продовжував літературну працю до початку тридцятих років. Про його симпатії до Хвильового свідчить вірш "Миколі Хвильовому" ("Зоря", ч. 8, 1925).

Шеремет Микола (* 1906), поет, член ВУСПП-у.

Шпол Юліян — псевдонім Михайла Ялового.

Штернгейм Карл (1878-1942), німецький драматург.

Шумський Олександер (1890 - ?), колишній боротьбіст, комісар освіти (1925-26), зліквідований в 30-их роках.

Щупак Самійло (1895 - ?), партійний критик, редактор "Пролетарської правди".

Юра Гнат, режисер театру ім. Івана Франка.

Юринець Володимир (1891 - ?), філософ, заарештований в тридцятих роках. Співробітник "Літературного Ярмарку".

Якубський Борис, літературознавець.

Яловий Михайло (псевдонім: Юліян Шпол, 1891-1934), письменник, член-фундатор і перший президент ВАПЛІТЕ. Автор роману "Золоті лисенята" (1927), оповідань і віршів. Заарештований 12 травня 1933; дальша доля невідома.

Яновський Юрій (1902-1954), письменник, член ВАПЛІТЕ, автор романів "Майстер корабля" (1928), "Чотири шаблі" (1930), "Вершники" (1933), оповідань "Мамутові бивні" (1925), "Роман Ма" (1928) і збірки віршів "Прекрасна Ут" (1928).

. . . і вже маячать їхні романтичні постаті, як голубі диліжанси на шляхах моєї безумної подорожі.

Микола Хвильовий

ГОЛУБІ ДИЛІЖАНСИ

ПЕРЕДМОВА

Минуло понад чверть століття від часу, коли вперше пролунали вогненні слова Миколи Хвильового. Їх відгомін не завмер і до сьогодні, не зважаючи на те, що самі твори і памфлети основоположника і провідника “Вапліте” заборонені на Україні від 1933 року. Поза межами УРСР, крім ідеологічних інтерпретацій та журналістичних статтів полемічного характеру на тему хвильовизму, не було дотепер більших спроб дослідити добу й доробок ваплітян із суто наукового погляду. Найголовнішою, хоч не єдиною, причиною цього був брак джерел. Для всебічного вивчення тієї доби бракувало і бракує не тільки творів ваплітян, але й тих відомостей про їх життя і творчість, якими мусить послуговуватися сучасне літературознавство. Не диво, отже, що замість літературно-історичної аналізи “Вапліте” постали про неї леґенди й міти.

Завданням цієї збірки є розкрити малу частину джерел до історії “Вапліте”, що зберігаються в архіві покійного Аркадія Любченка. Текст листів друкується з дуже незначними пропусками (їх відзначено в тексті зірочками — ***); правопис подається без змін. Пояснення й примітки додано лише тоді, коли вони конечні для зрозуміння змісту. Вибір листів зроблено на підставі їхньої вартости як документів часу; відпало лише нечисленне листування Яновського й Дніпровського з Любченком.

Упорядник збірки складає щиру подяку Високопреосвященному Владиці Мстиславові за його допомогу в дослідженні матеріялів архіву, торонтонському університетові за підтримку у дослідах, проф. Ю. Шевельову, Г. О. Костюкові, Ю. А. Лавріненкові та В. Д. Ревуцькому за їх цінні поради і всім тим, що допомогли у виданні цієї збірки. Найглибша вдячність нас усіх належить тому, хто зберіг архів “Вапліте” — Аркадієві Панасовичеві Любченкові.

Юрій Луцький

ЛИСТИ МИКОЛИ ХВИЛЬОВОГО ДО АРКАДІЯ ЛЮБЧЕНКА

1.

Дорогий Аркашо, вітайте від мене всіх ваплітян і передайте їм, що Европа чекає їх до себе на якісь місяці 2-3. Подивитись є що. Це свідчить хоч би той же Берлін, що в ньому я живу уже кілька днів.

Ваш Микола

Берлін
16. XII. 27.

2.

Дорогий Аркаша,

Чи дістали мого листа? Моя віденська адреса така: Wien XIX, Hochschulstrasse 27, Nikolai Chwylowyj. Як себе почуваєте? Чи скоро їдете за кордон? В цьому році Ви обов'язково мусите побувати тут. Я вже звик до комірців і "шляпи", так що тепер не жартуйте зі мною. Як справа з Б? Ніжно тисну Вашу руку. Вітайте дружину.

Ваш Микола

Відень
січень, 28.

3.

Отже і ти, Бруте! Ви мовчите і Ви — завжди акуратний, коректний і т. д. Невже викинувши мене зі списку своїх співробітників[1]) Ви тим самим пориваєте зі мною всі зв'язки? Коли так, то прощайте! Прощайте, дорогий Аркашо, і не поминайте мене лихом. Зараз піду до Пратеру і утоплюся в юрбі.

Ваш Мик.

Відень
26. I. 28.

---

[1]) Щоб урятувати свою організацію від цілковитого розгрому, загальні збори "Вапліте" 28 січня 1927 року виключили лідерів "Вапліте" Миколу Хвильового, Олеся Досвітнього і Михайла Ялового за їхні "ідеологічні ухили" зі складу організації. Офіційні й неофіційні кола розглядали це виключення як тактичний хід самих виключених. Всі троє залишилися співробітниками журналу "Вапліте" аж до "самоліквідації" 12 січня 1928 року. Їх "виключення" зі складу співробітників не врятувало "Вапліте".

4.

Гура! Гура! Гура! Так що до нашого жаргону ми дістали ще дві слові. Ну, скажемо так: Як Ви себе почуваєте? Дякую. Цілком перпендикулярно. Но поскольку зі мною случився **фріштік** я, не зважаючи на **трафік**, розтрундулєтів весь антрикот. Словом, запишіть дорогий Аркашо, до нашого лєксикону ці дві симпатичнія слові — фріштік і трафік і пущайте їх "в оборот". Як бачите, подорож уже дає себе знати і я роблюсь ужасно образованою людиною. Азія з мене цілком вивітрилась і мене вже в каварнях величають "гером доктором". Сур'ьозно! Чи може Ви сумніваєтесь? Коли сумніваєтесь, то приїздіть сюди і наочно удостовєрітєсь.

А тепер, дорогий мій, прошу я Вас, як секретаря "Вапліте", дуже берегти дорогого президента, товариша Гур'євича,[2]) а також прошу всіх ваплітян теж саме зробити з ним. Щоб не було йому жадного сумлєнія в жізні і прочая. Краса життя, сказав якийсь велосипедист, тільки в борні. Ну і т. д. Сердечно обіймаю Вас і весь світ.

Микола

А чому це, скажіть мені, Ви мені уперто не відповідаєте? Так Ви, значить, не надрукували мого роману в № 6-му.[3]) Шкода! Вітаю, конєшно, Вашу дружину і мої сограждане второй раз.

(Дописка червоним олівцем:) Моє останнє проізведеніє. Сьогодні дощ нудний, такий у нас буває, туман ховає даль і Відень посірів. Але тепер ніхто мене вже не спитає: Чому зійшлись кінці моїх нервових брів.

Відень
лютий, 28.

5.

Нарешті, дорогий друже. Я спершу думав, що з Вами трапилося якесь нещастя (навіть снились мені колись) але потім заспокоївся, прочитавши у листі тов. Азарх,[4]) що Ви

---

[2]) Куліш, Микола Гурович, драматург, президент "Вапліте" після виключення Михайла Ялового.

[3]) Початок роману М. Хвильового "Вальдшнепи" друкувався в п'ятому числі "Вапліте" (ст. 5-69). Дальша частина була видрукувана в шостому числі "Вапліте", яке було негайно сконфісковане і до розповсюдження не допущене.

[4]) Азарх, Раїса — член дирекції Державного Видавництва України, одна з керівників відділу "Література і Мистецтво" і взагалі досить впливова діячка в галузі преси та видавництва в 20-ті роки.

живі й здорові. Ну, от, значить, Ви вже йдете до Наркомосу і хочу Вас попередити: як одержите пашпорт на руки — зарання намічайте собі маршрут. За кордоном, Вам, очевидно, прийдеться побути якісь 3 місяці, а за цей час Ви без зарання продуманого плану багато не побачите. Отже я Вам раджу, по перше намітити в які краї Ви поїдете, а по друге треба зарання знати, в яких городах Ви побуваєте. В Німеччину обов'язково треба завітати. Отже, по перше беріть візу до Німеччини. Далі я Вам радив би взяти візу до Італії і, коли можна, до Франції. Тут хоч і можна якось дістати ці візи, але дають їх не так скоро. Іноді держать "візітера" 2-3 місяці. Так от.

Передайте Миколі[5]) моє гаряче вітання. Я йому одночасно посилаю телеграму. Я дуже радий, що я помилився: очевидно талант Курбаса[6]) сильніший за мої віщування.

Горіння "бувших"[7]) мене страшенно радує. Цікаво знати, що Ви пишете. Я зараз теж сів писати новий роман (властне перший, бо "Вальдш"[8]) як Вам відомо, а Іраїда[8]) теж за ними). Що вийде не знаю. У всякому разі я уже, як я писав колись, не я. Як справа з перекладами на німецьку мову? За всяку ціну ми мусимо вивести нашу літературу на широку Европейську арену. Словом, треба мужатись — наше "впереді".

Ще раз дякую Вам за листа і вітаю Вашу симпатичну дружину. Привіт всім "бувшим". Вмерла Вільна Академія Пролетарської Літератури[9]) — Хай живе Державна Літературна Академія!

Тисну руку

Микола Хвильовий

Відень
2. III. 28.

---

[5]) Микола Куліш.

[6]) Курбас, Лесь (1887-?) — режисер і директор театру "Березіль" у Харкові. Заарештований 26 грудня 1933 року і засуджений на 10 років концтабору. Перебував на Соловках. Після 1937 року доля його невідома.

[7]) Колишні члени тоді вже ліквідованої "Вапліте" (див. примітка 1.).

[8]) 22 лютого 1928 року, з Відня, М. Хвильовий написав листа до редакції газети "Комуніст", в якому заявив, що він знищив другу частину роману "Вальдшнепи". Те саме, мабуть, як видно з цього листа, сталося й з романом "Іраїда", початок якого був видрукований у місячнику "Життя й революція", 1925, ч. 11 і передрукований в III томі "Творів" М. Хвильового під новою назвою "Зав'язка", як самостійний фраґмент.

[9]) "Вапліте" "самоліквідувалося" 12 січня 1928 року. Два дні пізніше, 14. I. 1928 року, останні загальні збори "Вапліте" підтвердили ліквідацію, підкресливши в збірній резолюції, що "для нашої літературної роботи створилася надто тяжка атмосфера, що заважає кожному з нас продуктивно працювати в складі організації на користь української пролетарської літератури".

ЛИСТИ ЮРІЯ ЯНОВСЬКОГО ДО АРКАДІЯ ЛЮБЧЕНКА

1.

Дорогий чоловічок!

Побий мене бог — Ви ще акуратніше і справніше за мене і за всіх ВАПЛІТовців! Усіми відповідями я задоволений, усі справи мені ясні, як шоколад. Дякую, щоб я так больніцу імєл.

Спав я сьогодні тихо і зажурено, а в двері хтось постукав і просунув мені Вашого листа. Розірвав, прочитав, заліз глибше під простинь і умілілся. Да, я забув Вам сказати, що зі мною спала ще одна істота — досить тепла і чистокровна. У неї все було "в парядке" — легені як міхи, серце як кувадло, а голос — боже мій — інтересний і дзвінкий голос. Груди в неї були з молоком і медом. От яка. Можна було її поцілувати, та такі істоти не цілують — їх нюхають і читають. Бо це була — звичайно, 4-та книжка ВАПЛІТЕ, яку я вчора одержав.

Маладець Обсерватор і Ю. Бала.[10]) Розумно, дотепно, вірно, щиро і занозисто. Так треба й надалі лити холодну воду на розгорячені голови, щоб лихоманки запобігти.

Ваша річ мені подобалась. Назва не годиться зовсім.[11]) Ось послухайте, як би я її назвав: "Народження людини" або "Народження матери". Теж не зовсім підходить, але краще за "Образу" — що мало говорить і не б'є очей. Добрі авторські розмови про героїв, приємно вражає **простота** твору (а майстерність лише в простоті лежить), де-хто з дев'ятнадцятилітніх романістів і критиків цього не розуміє, зразу возгордиться, а потім перечитає і позаздрить. Серйозна річ завше строга, проста і врівноважена. Я ціню тільки ті твори, де є думка, де є проблема. У Вас це є, і за це треба дякувати. Переродження чоловіка, зріст його психіки, міць його нервів (пошарпаних!) в обставинах міщан і злочинців, тупоголової обивательської сволоти — все це показати, дати, як виростає жінка в цьому болоті, як вона знаходить свою душу і мету — це благородна робота. Вам пощастило.

Що на мою думку треба ще? Я б, наприклад, жінку виніс би ще вище, щоб **її** серце билось і захлиналось на сторінках.

---

[10]) "Обсерватор" — нерозшифроване досі псевдо автора статті "Думки про молоду белетристику" ("Вапліте", ч. 4, 1927, ст. 194-201) та цілого ряду рецензій у тому ж місячнику. За переказами сучасників, всевдо це належить Олексі Слісаренкові.

Ю. Бала — також досі не розкрите псевдо досить активного рецензента "Вапліте".

[11]) Повість Аркадія Любченка "Образа", що друкувалася в ч. 4 "Вапліте", за 1927 рік.

За рахунок інших — її ще піднести. Друге: нащо Вам здався Доленґо?[21]) Багато чести. Його можна покрити й фейлетоном. Третє: розмову Мішеля з Костем (ст. 33-39).[13]) Чорт із ними: не такі вже вони важні персони.

От і все. Тільки не сердьтеся, коли читатимете, що я так "авторитетничаю". Їй богу, по щирости, по приятельському. Думаю, що Ви не образитесь на мене за мій тон.

Вірші добрі. Ю. Шпол,[14]) слава лисині, розпочав творити. Я такий радий.

Коцюба[15]) — буза. Допис із нецікавої Коцюбиної "жізні". Обмеженість. Малокультурність (не покажіть хоч йому, а то ворог буде). Гордієнко[16]) ще не закінчив. Нічого, та тільки претензійність і розвязність. Треба пам'ятати за Спарту. Привіт усім товаришам. Може на початку жовтня буду в Хрк.

Ваш Юр

П.С. Не заходьте, а подзвоніть 19-26 (Слісаренкові),[17]) щоб надіслали гроші мені, а то ж я "льготний баз работи".

Одеса
23. IX. 27.

2.

Дорогий Аркадій!

Листа Вашого одержав не в лікарні, а вдома. Т. Ю. занесла його і розповіла дещо про останні Харківські новини. Почуваю себе дуже добре, вчора трохи виходив на вулицю, сьогодні думаю іще піти, а загалом — виходжуюся після лежання. Ще літо далеко — до того часу треба багато перетеребити діла, то щоб було що кусати на зиму. В Харкові буду на кі-

---

[12]) Доленґо, Михайло (*1896) — досить активний тогочасний поет і критик офіційного партійного напрямку.

[13]) Мішель і Кость — герої згаданої повісти Аркадія Любченка "Образа".

[14]) Ю. Шпол — псевдонім Михайла Ялового, першого президента "Вапліте", автора роману "Золоті лисинята" і низки інших оповідань. Заарештований в ніч з 12 на 13 травня 1933 року органами НКВД і з того часу зник безвісти.

[15]) Коцюба, Гордій Максимович (1892-?) — прозаїк, член "Гарту", "Вапліте" і "Пролітфронту", автор збірок оповідань і повістей: "На межі", "Біля гудків", "Свято на буднях", "Бронзові люди" та інші. Після 1934 року арештований, і дальша доля його невідома. Тут йде мова про оповідання Гордія Коцюби "Рада" ("Вапліте", ч. 4, 1927, ст. 96-109).

[16]) Гордієнко, Кость (*1899) — автор оповідань і повістей "Федько", "Харчевня 'Розвага друзів' ", "Червоні роси", "Автомат" та інших. Тут мова про повість "Автомат", що друкувалася у тому ж "Вапліте", ч. 4, 1927, ст. 110-157.

[17]) Слісаренко, Олекса Андрійович (1891-?) — поет і повістяр, член "Вапліте", заарештований 1934 року і дальша доля невідома.

нець травня — здам руський переклад роману[18]) і вправлюся з деякими своїми справами. Ви, певно, ще будете в Харкові тоді.

Чи гадає Ольга Георгієвна[19]) приїхати до Києва, як вона хотіла? І коли саме? Хай сповістить — щоб її зустрінути, як годиться. Березільці[20]) живуть в "Континенталі."[21])

Т. Ю. казала, що у Колі Бажана[22]) народилася дочка (сам я ще його не бачив). Погода тут тепла, "розпукуються бруньки" на каштані. А Саша Довженко[23]) ставитиме дуже український фільм "Земля". * * * Може й Ви в травні зберетесь до Київа? Як справа з Вашою поїздкою до Дніпропетровська?

Бувайте здорові. Напишіть, коли щось буде нового у Гуровича. Привіт Ользі Георг.

Ваш

Ю. Яновський

Ще одна річ: 1-го травня йшов "Мина Мазайло".[24]) Були делегації Москви, Ленінграду. Страшна холодність прийому. В третій дії навіть виходили зі здивованням та образою. Вони певно чекали гопачків та галушок, бо сьогодні в "Пролетарській Правді" є серед вражінь лнгр. робітників рядки про те, що вони чекали в "Березолі" побачити життя укр. робітника й селянина, а бачать "Мазайла". Я такий радий, що скачу зі своїм апендицитом. Поцілуйте Гуровича — прекрасного зануду!

Київ
4. V. 29.

3.

Вольная (од ДВУ)[25]) пташка, Аркадій Панасовичу!

Вітаю Вас зцюдова, де тече пишновладносильномогутній Псло. Тут така спека, що зуби аж дзвонять і випадають плом-

---

18) Мабуть "Майстер корабля", перший роман Юрія Яновського.

19) Ольга Георгіївна Горська, артистка театру ім. Івана Франка, дружина Арк. Любченка.

20) Артисти театру "Березіль".

21) Готель у Києві.

22) Микола Бажан (*1904) — поет, колишній член "Вапліте", автор збірок поезій і поем: "17-й патруль", "Різьблена тінь", "Будівлі" та багато інших.

23) Довженко, Олександер (1894-1956) — кінорежисер, творчо близький до ваплітянських кіл, автор "Арсеналу", "Звенигори", "Землі", "Івана", "Щорса", "Аерограду" та інших фільмів.

24) "Мина Мазайло" — п'єса Миколи Куліша.

би. Градусів сім (!) на сонці вдень. Вибрався, називається, на дачу. Ось я тут уже тиждень, а теплих днів було лише один — коли я приїхав. Проте, хочу витерпіти аж до 1. X. Ви теж приїдете до цього часу? З будинком "Слово"[26]) чув я в останні дні (а може й Ви про це знаєте), що поїхав Дикий[27]) до Гомеля за казанами центр. опалення, бо їх не прислали в термін.

Отже напивайтеся там моря побільше, щоб воно в жилах ваших заграло, але щоб не нудило. Привезіть до Харкова вина мускатного — рожев. чорн. мускату. Підіть до Ай-Тодорського маяка і посидьте на скелі над морем, — може мені хоч гикнеться, як Ви мене там згадаєте. Нудно тут, больно і важко.

Кланяюсь всім.

Ваш Юр

Шишаки
12. IX. 29.

4.

Аркадій! Листівку отримав, чекаю книжок. 8. VII я звідси вибираюся до Дніпропетровська. Коли надходитимуть (після "Свящ. жирафа") книжки для мене — Ви їх приймайте — це я сам їх надсилаю, щоб не возитися з ними. Читати їх не раджу — коли є щось краще. Як Вам сподобався "Жираф"? Правда, цікаво. Я уявляю, як блискучо звучить вона англ. мовою. Тільки — якби вона була наполовину коротша. Як Вам видалися "Чітірі Сашкі"?[28]) Все таки — я дуже багато поклав туди роботи. Може невдалої, але роботи і нервів. Дуже мене цікавить Ваша думка. Я тут написав вірша "Діялог з мужністю" — на сорок довжезних рядків. Та й взагалі — дуже кортить перейти на вірші. Тільки не прибуткова це штука — їсти з нею не буде чого.

Тут з їжою добре. Але погода погана. З дощів не вилазимо. Вогко. Моїй нирці — це заріз. От і тікаю. Та й нудно тут до біса. До побачення, Аркадій. Будьте веселий.

Ваш Ю.

Залізні Води
5. VII. 30.

---

[25]) ДВУ — Державне Видавництво України.

[26]) Будинок у Харкові, де жили письменники.

[27]) Дикий, Антін, другорядний поет, у новозбудованому будинку для письменників "Слово" виконував ролю господаря (кербуда) і доглядав за остаточним устаткуванням його. Десь після 1935 року заарештований органами НКВД і дальша доля його невідома.

[28]) "Чотири шаблі", роман Юрія Яновського, що тоді вийшов з друку.

ЛИСТИ ІВАНА ДНІПРОВСЬКОГО ДО АРКАДІЯ ЛЮБЧЕНКА

1.

Гей, гей — Аркадію —
де там той альманах[29]) у бісового батька. Тричі ще можеш переробити твого гайдаря[30]) і — то ще встигнеш. Оце вчора гуртком провожали отамана гартованського[31]) — Коцюбу "лицем до села". На місяць. Можем зробити підрахунок.

Спочинку	1 міс.
Чухання приїхавши	1 м.
Загадування писати	1 м.
Збирання замовленого	3 м.
Хід до ДВУ	1 м.
Складання умови	1 м.
ЦУП (Головліт[32])	1 м.
З 4 поверху на 1 пер.	1 м.
А разом	

Можеш порахувати.

Чого ж це так пишеш за себе з Одеси, немов топишся в Чорному морі і тільки окремі слова вигукуєш? Га? А ти докладненько, так хорошенько, сядь і писони з пів друкованого аркуша. Ідьоть?

* * *

Що тут? Дощ.

Література? Спить.

Театри — ремонтуються.

Тільки мчать вулицями фашистські (італійські) автобуси. Та на вулицях, де-не-де стоїть мальовничо:

ЗУПИНКА

і малюнок автобуса.

---

[29]) Альманах "Вапліте" вийшов у грудні 1926 р.

[30]) "Гайдар" — оповідання Аркадія Любченка.

[31]) "Гарт" — літературна організація т. зв. пролетарських письменників (1923-1925), що створена під проводом Василя Блакитного (Елланського). До неї належали М. Хвильовий, М. Куліш, Ів. Дніпровський, В. Сосюра, П. Тичина, І. Кулик, О. Досвітній, Г. Коцюба та інші.

[32]) Головліт — Головне Управління справами літератури і друку. Формально це був відділ Народнього Комісаріяту Освіти, що контролював вихід друкованої літератури в УСРР.

Та дзвонять без упину трамваї по сосюриній[33]) душі.

Хвильовий оце (повернувшись з Яресок, де ловив рибу) кудись їде на качок, чи на зайців.

Корячок[34]) виїхав.

* * *

А ми редагуємо. Пера тріщать. А нам — дзінь-дзінь: дайош підручники... Жарко.

Взагалі — жара. А над жарою дощ. Дощ. Дощ.

Кажеш: трошки одстав Куліш? Моя думка про нього така сама. А от * * * інакше дивиться. Мовляв: Чує свою епоху і знає, що їй треба. Не треба переростати. Бєлий,[35]) мовляв, переріс — і що з того? А Хвильовий (це я) не переріс епоху на цілих п'ять епох? Та ну його к бісу. Переріс, недоріс — хто його знає? Хто його добере? Тільки я думаю, що перерости не жаль, а недорости — шкода. Як Ти думаєш, Гайдаре?

А дружина твоя молодая. Во істину левиця. Хвалю. Чудесно. Бережи, братушко, як зіницю ока твого. Не здобудеш бо нині і трісни такої жінки! Чуєш? Дух її піднеси. Не вбивай у ній мистця. І Твій розквітне під її оновленим крилом.

* * *

Це мій такий висновок із самого життя. Тхори ми під цим прекрасним сонцем. І жінку дано на землю, щоби тхори на мить забули, що вони тхори єсть і зажадали кращого, не тхорячого, життя.

В ноги стань перед жінкою, сльозами радости ороси її ступні, помолись їй вечором і вранці і поцілуй сліди її теплі й холодні, де вийде вона!

А що пишеш?

Поцілуй за мене берег Синього моря і за мене поцілуй мізинчик Ользі Георгієвні.

Ну, дайош листи з Одеси!

Жду.

Вітають тебе трамваї і дощ. Автобуси і труби наших заводів. І ждуть тебе і виглядають. І питаються: дзінь-дзень: як там Аркадій? * * *

Адресу мою знаєш?

Ну будь. Жан[36])

---

[33]) Сосюра, Володимир (1898-1965) — поет, тоді член "Вапліте".

[34]) Коряк, Володимир Дмитрович (1889-?) — літературний критик, знищений у 30-ті роки.

[35]) Бєлий, Андрей (1880-1934) — російський поет-символіст, справжнє ім'я і прізвище — Борис Буґайов.

[36]) Іван Дніпровський.

2.

Любий мій Аркадію.

А з тобою — тільки говорить. І слухати тебе, і говорить, і щоб була електрика, чи місяць. Щоб Кляус[37]) був з своїми овечками з “Фати Морґани”, похмарене чоло Тичини[38])... А на папері! Що? Хіба розпну душу свою на цьому шматкові? Заб'ю гвозді їй в руки на твоїх очах? Проколю їй ребра безсилим моїм пером?

З тобою — тільки словом, і бачити як бігають ховрашки усмішок на твоїх устах! І почувати молодість на своїй древній спині... і почувати шовк єднання, сяйво утіхи... А кругом — трамваїв синій блиск! Жіночі очі! Сміх!

А всетаки ти бре', Горацію. Не 3, а тільки 3-ий. Це, бра, за 4 рочки царської та 4 годи пролетарської війни — нагорода чесному бійцю. Коли там спочинеш потім! Коло аеродрому — хіба що там. Як знов збереться докупи “Гарт”...

А що я винний — це ти знаєш, Аркадію. Ти зрадив, ти мене продав! Кинув на поталу самоті! Візьми ж твою свиню назад з усім приплодом! Дивись на підпис! То ім'я, яке шукало тебе очима на захід сонця... То ім'я, яке такі як ти однесли в могилу раніш на 20 років!

Але прощаю. Бувай мій радісний,

Твій Жан

Привіт очам, що ти цілуєш.

28. VII. 26.

3.

Лягаю на лівий бік і починаю дружню відповідь тобі, мій любий Аркадію...

Не знаю хто винен, чи моя “розтерзана” звичка, чи лікар мій, але оці 20 в санаторії погибли без вороття. Температура скаче, вода на місці. Дали мені папера, через “дом”, надіслав його до місцькому[39]) з просьбою ще на місяць. Та щось не чути нічого. Я, положим, не дуже той добиваюся того місяця, бо й цей нічого мені не дав.

---

[37]) Микола Куліш.

[38]) Тичина, Павло Григорович (1891-1967) — поет, автор збірок поезій: “Соняшні кларнети” (1918), “В космічному оркестрі” (1921), “Замість сонетів і октав ” (1920), “Плуг” (1920), “Вітер з України” (1924), та інших. Колись член “Гарту”, “Вапліте”, “Пролітфронту”.

[39]) Місцевком — місцевий комітет письменників. Це чисто професійно-спілковий комітет, обов'язком якого було допомагати матеріяльно і правно своїм членам.

Лежу в одній палаті з сухітним. 3-та стадія з палочками[40]) з "неможливим" кашлем, що убиває мені настрій. Накашляє сім паличок в одіяло, потім трусить його на всю кімнату, а палочки летять мені просто в горло, бо дихаю я тільки ротом, як риба на березі.

Уперше за все своє многотрудне задумався я конкретно над смертю і нічого не шкода, а смерть здається нечуваним коханням, якого я ніколи не знав... тільки йде вона до мене, собача душа, як мир ішов у окопи...

За яку війну, з якими панфутами ти пишеш? Хіба що є панфути окрім "вождя"?[41]) Чого він хоче?

Под небом места много всем
Но безпрестанно и напрасно
Один враждует он... зачем?[42])

Чи в нас "тули не гострені" чи не ми "повиті шеломяним єси"?[43]) Вірю, що поборете, розвієте чад... Черкни но мені "коректно" — в чому річ?

Взагалі пиши мені за все, бо живу як Іван Вишенський у колодязі і ні чорта не знаю.

Встаю о 4 год., лежу горілиць, дивлюсь в тьму... 8 год. дзвінки, термометри, сніданок... 10 год. жду: хтось "уздрить" мого листа на столі і занесе мені в палату (спасибі друзям рідко пишуть, зате сердечно). Далі обід, "мертвий час", вечеря і знов лежу горілиць і дивлюся в тьму і сухо, по-старечому кашляю.

Думаю, що вже не прийде Ленін, що немає "вождів", що гнида розкошує на нашій прекрасній планеті... Гряде царство гниди, якому не буде кінця...

Друже мій любий, Аркадію мій хороший. А ти, ти, якто це ти, юний чоловік, ти, сталінська енерґія і дисципліна, як ти дійшов до поганющого катару кишок (!!).

А як там мій друг ясний, Ольга Георгієвна? Друже, бережи її як очі твої, як вічність берегтиме спадщину твою. Вранці й вечором молитву їй твори таку: "Дякую тобі, що ти живеш і даєш мені чути життя. Без тебе я... (тут треба ро-

---

[40]) "Палочки" — туберкульозні бацилі.

[41]) Панфути — Панфутуристи — група українських поетів-футуристів, що їх визнаним провідником був поет Михайль (Михайло) Семенко (народжений 1892 року, заарештований під час терору 1934 року і дальша доля його невідома).

[42]) Цитата з російського поета М. Лермонтова.

[43]) Цитати (перекручені) із "Слова о Полку Ігоревім".

бить павзу і “благуще” дивитися її ув очі)... перекотиполе і непорозуміння”. Вечором молитву можна вар'їрувати, переставляючи два останні слова. Перекажи О. Г. мою подяку, ясний привіт.

Будь, любий.

Тисну могучу руку твою.

Твій Жан

П.С. А. * * * мій прислав мені квитанції і “наказ” найти 5-го передплатника для Вапліте. Теж... енергія. А втім я сміявся і дякував і мабуть таки штук 10 продам.

21. IV. 27.

4.

Сердечне тобі Аркадію!

На сьогодні справи мої такі. Здоров'я без змін. Власне, деяке поліпшення загального стану є, але горло, нещастя моє, піддається туго, або іще правдивіше: зовсім не дається лікам ні природнім, ні штучним. Довгий час я протестував проти радикальних заходів, але так воно, паршиве горло, змучило мене, що я здався: що завгодно, аби тільки не ці болі. І мені почали припалювання. Це комбіноване очмаріння од наркотики плюс палаюча в горлі домна. Тоді я мушу з блаженним виглядом сидіти нерухомо — один порух і перегорять всі звукоробні зв'язки і я занімію назавжди. Уявляєш? Після таких номерів я вихожу з туб. інститута — немов після прем'єри * * *. Одну порцію, спробну, я уже спожив, днями друга, а взагалі таких порцій має бути з півдюжини.

Сам тубсанаторій наш задрипаний, з таким же садком і таким же вред-персоналом, але я вирішив так: або я вийду звідси здоровий, або хай звідси опустять мій труп в море — на подобу Фрідріха Енґельса.

Два тижні уже позаду.

Позавчора надіслав * * * посвідку, що я, хворий потрібую продовження. ЦЛК[44]) на цього папірця повинно прислати путьовку ще на місяць. Здається, двома місяцями кінчається опіка ЦЛК над одкритими формами тбц. За цей період сподіюсь поправитись, але ще й тепер головний лікар (тямуща вельми людина) радить мені бути у нього до жовтня. Я не заперечую і коли це можна зробити через ЦЛК чи Оргкомі-

[44]) ЦЛК — Центральна Лікарська Комісія.

тет[45]) — будь ласка. Коли ж починати ход'ат'ай'ство — я ще напишу.

Я покищо лежу, блукаю серед лісів санаторія, почитую діялектику природи (2-3 ст. на день). Не сховаю перед друзями, що отруївшись буржуазними класиками — як проти отруї гомеопатичними дозами (інакше не можна) приймаю сторінки останніх новинок пролетлітератури і це добре впливає на мій сон. А головне, розуміється, моя ідеологія дзвенить тепер як валдайський дзвінок. Дивлячись на могутні взірці я й собі замишляю ромашку. Після хвороби на пів року сяду за стіл дубовий і з торжественним рокотом віллюся в співні літературні колони...

Пиши, Аркадію.

Хоч вряди-годи, в інтервалах засідань, згадай і врони пару правдивих про ваше запашне життя.

Міцно тисну руки. Твій Жан

28.IV. 34.

5.

Дивно якось уявляють мене мої друзі. В якому році згадують мене? Принаймні, в 1923. Деж пак: приписують мені бунтарство ("Ти, я чув, бунтувати там починаєш?"). Боже мій, нігде натяку на бунт. В даний момент я такий тихий, слухняний, дисциплінований. Та хіба й може бути інакшою не людина, а організм, до того страшно розладжений, що видушує з себе в день 10 неповнотонних голосівок і стільки ж шелестівок? Ще можна сказати: нерозважність, в крайньому разі — каприз, але бунт? Ні, я вже не бунтую, і можна сміло, всерйоз і надовго сказати — бунтувати не буду.

Справа, Аркадію любий, в тому, що * * * діятермія, про яку я вже тобі писав (коли не тебе закладають у міцного бика, а бика того засовують тобі в горло) так виснажила мене, що організм мій не видержує. Я втратив 8 кл. і дальша, як кажуть ці ж мої лікарі, нагрузка — неможлива. Конче потрібна перерва місяців на два. Після чого, дивлячись на горло тут таки в Одесі, горловий лікар скаже мені — чи треба ще палити його, моє спалене горло, чи вже зажило, або заживе саме.

---

[45]) Організаційний Комітет — тимчасовий письменницький керівний центр, що був змонтований з наказу ЦК комуністичної партії після ліквідації всіх літературних організацій та об'єднань (у квітні 1932 р.). Завданням його було підготувати створення єдиної спілки радянських письменників і провести перший її установчий з'їзд.

Отже треба мене просто по людському (а не по санаторійному) нагодувати, помогти моїм добрим кров'яним шарикам погасити розбурхані кубла коховських паличок, поки вони ще не продовбали (у них теж своєрідна індустріялізація) одного або двох тунелів.

Зважаючи на ресурси, клімат і т. і. я думаю, що найкраще мені поїхати до Кам'янця — нехай старий підтримає, чим може, свого прийомного сина.

М. М. ще погрожує прибути в Одесу цими днями, почує від лікаря в ученому викладі те, що я подаю тобі популярно і буде моїм супутником на Поділлі.

Як бачиш, і розумно і мирно.

А ти хватанув, друже: бунт. Сміх мені з вас, друзі!

От що нудьга, що тоска була, особливо перед з'їздом*[46]) — так це правда. Живе серце — трепетало воно, хололо і нагрівалося. Сьогодні воно вже спокійне.

З'їздовські звіти перечитав і в Комуністі[47]) і в Літгазеті.[48]) Пережив з'їзд так, наче був на ньому присутній (десь висів на балконі). Хороший був з'їзд! Уявляємо — союзний.

До н/союзу написав заяву тиждень тому.

А листа твого другого я таки не одержав, дуже шкодую. Варварська ще почта в нашій прекрасній країні. Скільки вона... але хай, все одно на землі ніхто нас не розсудить...

А що тобі дасть Горлівка? Дасть вона тобі "значний якістю творчий документ"? Не знаю. Добре пишем ми тільки на матеріялі знайомім, я сказав би навіть органічнім і плаваєм на свіжім. Ну втонеш ти в шахтах, захлинаєшся в образах, вилізеш на поверхню, а час на одбір, на добір — це ж мінімум пару треба років — для такого, для значного твору. Бажаю тобі скоротити строки, взяти висоти й широти — але краще було б зробити документ на матеріялі твердім, притаманнім, одстоянім, прозорім. Чи не так, друже?

Мені дуже кортить до моєї хати, до мого мирного столу, до моїх обірваних задумів.

Коли ж я вже доб'юся туди?

Коли обніму моїх веселих і невеселих друзів?

7. VII. 34. Міцно тисну, Твій Жан

---

*) Послав я привітальну телеграму: Харків, Каплунівська, будинок Блакитного, **з'їздові** — так ще не пішов я з почти як чинуша почав диктувати телефоном на центральний телеграф: ...**"3-ий під'їзд"**... Уявляю весь текст, очі і брови президії!..

46) Перший з'їзд новоствореної Спілки Радянських Письменників України — СРПУ — відбувся в червні й липні 1934 року в Харкові і Києві.

47) "Комуніст" — щоденна газета, орган ЦК КП(б)У.

48) "Літературна газета" — орган СРПУ.

ЛИСТИ ІВАНА ДНІПРОВСЬКОГО ДО МИКОЛИ КУЛІША[49])

1.

Живе — давно розпалось на клітини,
клітина — в землю, в зелень, шум.
І той протест, і той огонь, що був у них —
тепер він зелень, шум...

Фуґа.[50])

Кляусе любий.

Мені вже соромно скаржитись, тим паче, що й література наша підплила сльозами, та не крию правди перед тобою й не б'ю в бубон мажору, коли на серці мойому печаль...

Оці два роки останні в Харкові висушили мене, збіднили, зубожіли, отруїли мене. Втратив я все, що приніс із нашої милої Таврії, а натомість сіла нудьга, невіра і печаль. І почуваєш, що вже не вернути юної віри, юного запалу святого, а земля передо мною гола і вбога, як коліно старця з нашої столиці...

Колись, передчуваючи те, що трапилось тепер, колись давно, я думав, що як не останеться в мене ні матері, ні дружини, ні друга, ні сестри — останеться мені мистецтво, яке я буду кохати до краю...

Але то була молодість, коли мистецтво не пахло ремісничим ножем. А от тепер, коли я зрозумів усі його сокровенні пружини, коли я "музику разложил, как труп и алгеброй поверил гармонию",[51]) я відчув порожнечу і суєту. Дарма я пробую воскресити "дні радости". Дарма я дмухаю в мертве, пишне багаття, щоб здобути з нього іскру єдину для життя.

...ворон степной не людим,
Добычу терзает и щиплет над ним.

Дійшов я, Кляусе, до того, що жити стало мерзенно, а помирать ще гірше. І от стою я, любий, у Харкові серед крику сирен, а тут серед плювків туберкульозних, і жду. Жду якогось, хоч малого чуда, жду якоїсь невідомої любови, жду іскри тієї радої, що освітить ніч мою глибоку, жду і виглядаю

---

[49]) Цей лист взято з архіву дружини Миколи Куліша — Антоніни Куліш.
[50]) Із поезії Павла Тичини "Фуґа" у збірці "Вітер з України".
[51]) Трохи переінакшена цитата з твору А. Пушкіна "Моцарт и Сальери".

чи потиску руки нелюдської, чи слова животворного, не нашого...

А його, сподіваного нема.

І той протест, і той огонь, що був у них —
тепер він зелень, шум...

Написав я три вози "проєктів" до оповідань і роману і фраґментів купу, і дивлюся на них, як на фронті дивився на трупи. Знаю, що не було душі "м'ятежної", огня "духм'яного", коли в сутінках рождався перший крик творчий... Знаю, що нікому не потрібно цих марудних і брудних паперів... і багато я знаю чого, що не знав тоді, коли на колінах продирався з убогою саквою[52]) і буйним серцем до столиці, матері комун українських...

Оце, Кляусе, моя печаль, що на неї ліків немає, що гірша за туберкульоз, який у всьому тільки дрібний інцидент. Твоя дружня ласка, твій ніжний лист осяє мене на хвилинку і знову та сама безпросвітна ніч, те саме сумне бездоріжжя... Тільки знай про це, любий мій, і не пробуй зменшити болю мого, бо участь мені ще болячіша. Отака моя справжня суть, що тече підземно, і несе в небуття і мої папери робочі, і мій туберкульоз . . . .
. . . .[53])

Кляусе любий, єдиний друже духа мого. Не дався б я ніяким хворобам, а їсть мене він тому, що душа моя уже не боронить тіла, що сама вона сумно поглядає на Савур[54])

. . . .

Що ти робиш в Одесі? Що лікуєш? Спочиваєш? Що ти робиш? Докінчив п'єсу до сезону? До мене збирається до Чернігова Бортник[55]) і хоче вимучить із мене останню сцену.[56]) Значить і тут мені спокою не буде. А в тім... нехай твої герої з життя живого стрінуться з моїми безумцями... і обміняються "незлим, тихим словом", як ми з тобою, друже ясний.

Поки що в санаторії заплачено по 13. VII. До того ще піду на рентґен... а там не знаю, що робить. Пенелопа моя заборонила мені їхати до Харкова до самого октября місяця.

---

[52]) З торбою.

[53]) Крапки тут і далі в оригіналі авторові.

[54]) Савур — очевидно автор листа має на увазі відому з українських перекладів "савур-могилу".

[55]) Бортник, Януарій — режисер театру "Березіль". Заарештований коло 1937 року, й з того часу доля його невідома.

[56]) Ів. Дніпровський має на увазі останню сцену з своєї п'єси "Яблуневий полон", режисером і поставником якої на сцені "Березоля" був Бортник.

Як до того місяця "палочки" не доїдять мене, то ще зустрінемось і поговоримо "тихо й ніжно". Скучив я за твоєю розмовою, за твоїм словом щирим і шукаю тебе.

Твій Жан

П.С. Температура моя впала: вранці 36.2, вечором 36.6-8. "Взяв" я ¼ фунта і хочу ще ¼ добуть. Може день зайвий, день печалі подарує мені теща моя, доля моя.

Бобровиця, Тубсанаторій ім. Лесі Українки.
Чернігів, 28. VI. 927.

2.

З газет таки наших дізнався я за "Малахія".[57]) Дуже з того радію, хоч знаю зарані, що "дуже кепсько розуміють цю річ". Це значить те, що ти випередив свою епоху і дав її видовище, яке зрозуміють вибагливі наші потомки. В цім твоє щастя. В ногу з нею, з епохою, ти підеш завжди, а щастя перегнати її і показати їй шматочок майбутнього, випадає не всім. Тут ти з'єднав Софокла з Шекспіром і поставив обох їх на ноги на нашім шляху. Це "звенья епох", а їх видно тільки назад, і ти не сумнися. Не знаю, що саме ти бачив в Москві, а коли я читаю, що хвалить Анатолій Васильєвич,[58]) я тебе розумію. Москва з Ленінградом в моїм пляні стоять цього літа.

Любий Кляусе. Ще слово за тебе. Хоч я знаю, і знаю гаразд, що ти робиш для театру, а всетаки дуже жаль, що ти не пробуєш прози. Твою думку я чув і хотів колись побалакати серйозно. Не знаю твоїх планів, думок і роботи, але я знаю одне, що коли ти не виступиш з прозою на нашому "фронті" це буде велика галявина, прірва. Я знаю, що й тут є твоя місія. Хвильовий показав як духмяно пахне слово, а твоє завдання показати його щиру вагу, дике золото в руках ювеліра. Слово на зір, на ухо, на смак, на нюх і на дотик, сінтез слова, щоб початок його пішов од тебе. Ти бо взяв його свіже, рахманне і чисте од самої землі і тут на землі його маєш лишити. Без тебе не зроблять цього.

А коли твій Малахій сказав, що він прийшов "перевірити всі комісії", я зрозумів, що ти сам свідомий обов'язку. Отже

---

[57]) "Народній Малахій" п'єса Миколи Куліша, виставлена вперше 31 березня 1928 р. в "Березолі".

[58]) Анатолій Васильович Луначарський -- нарком освіти РСФСР.

п'єсу ти роби, але потроху, уривками, пиши свою прозу. Багато й не треба. На томик. Один тільки томик. А з нього вже згодом виростуть томи.

Затям це собі, перевір десять раз — і роби.

Я покищо мерзну. Це без снігу я, справді, фізично мерзну тут вже три тижні, застудився і кашляю. А як засвітить сонце, сідаю за дубовий і ладнаю другу книжку оповідань. Власне виправляю друге оповідання. Все старе, з перших років революції, робота нудна і стара, просто вправляюсь в формі.

П'єси писати не хочу. Хоч і тут напали на мене, і я навіть придумав вже назву. Якщо й буду робити, то під примусом, наче відбуваючи каторгу. Може писав би й по-людському, вільно, та ото як чекає хто, так пропадає всяка охота. Наче ворог дивиться в твої груди, куди ти й сам заглядати боїшся... Боюся казати це Курбасу.

Завтра йду до * * *. Герой він у нас, дужий, крепкий і чесний. Цього літа я гадаю витягти його до Харкова, дати йому заробити на нашім національнім заробітку, а як до зими влаштується, то й залишиться десь недалеко від нас.

Ну будь. Як буде охота і настрій — пиши. Бо ж я до одчаю самітний.

Твій Жан

14. IV. 28.

ЛИСТ МИКОЛИ КУЛІША ДО АРКАДІЯ ЛЮБЧЕНКА

Привіт тобі, Арко, завдовжки від Харкова до Азовського моря. Не писав, бо перебував у стані такої "маланхолії", що здавалось немов усе життя, увесь світ то є РСІ — Утодік, Утодік — РСІ — драмсоюз — Утодік — РСІ.[59]) Спасибі Григоровичу,[60]) взяв мене із собою на полювання... Спочатку він подарував мені сетера Джоя (ти мабуть знаєш це щеня — їх у Гр. двоє). Як почав цей Джой вставати о 3-ій годині ранку, як почав будити мене, щоб я вів його "до вєтру", як почав, як почав... Напала на його "швидка настя", потому трапилося щось подібне до чумки. Словом, Арко дорогий, меланхолія моя почала проходити, бо ½ суток довелось витрачати на

---

[59]) РСІ — Робітничо Селянська Інспекція, совєтський державний контрольний орган.
Утодік — Українське Товариство Драматургів і Композиторів.
[60]) Микола Григорович Хвильовий.

Джоя. * * * Я його ще й купаю та привчаю до елементарних навичок охотицької собаки. Побував з ним уже і в ветлікаря, словом сказати, **насобачився.**

* * *

Так ото ж пишу, Григорович узяв мене на полювання. Вибув я там два дні. У листі не хочу про це полювання писати. Краще як приїдеш, тоді розповім. Наслідок — "маланхолія" моя розвіялась, туманцем залишилась десь на болотах і озерцях, і я оце приступив до роботи, а перш за все вирішив написати тобі листа.

Нічого особливого, хоча деякі новини є. У сірій, осінній далені замиготіла якась пляма, якийсь немов просвіт блиснув... Подивимось, що й як далі буде. Приїхав Ю. Яновськ., вернувся з Москви Мишко Я.,[61]) бачив я ще декого. Проте якось хмуро й байдужо усі себе почувають. Ніколи ще на літературному фронті не було так нудно й буденно. Сіро, якась апатія, мжичка. Оце може приїзд Стефаника[62]) трошки сколихне всіх, розвіє дрімки й нудьгу.

А має він приїхати незабаром (лікуватиметься в Одесі, кажуть). Ну, готують йому зустріч і т. і. Так от може цей приїзд розбурхає літературне життя. Якщо Озівське море не таке вже тепле, якщо і там нема сонця, то кидай Маріупіль, Арко, і приїзди.

П.С. А знаєш—постаріли ми. Оце уночі верталися з Григоровичем з полювання, ждали поїзда на півстанку, так Григорович між іншим сказав, що "беруть літа своє, не так уже пахне життя, як пахло воно п'ять, навіть три роки назад".

Мені страшенно стало жаль чогось. І Григоровича стало жаль... на полустанку (а він його оспівав у своїх синіх етюдах, пам'ятаєш?).

Ну, от приїзди, Аркадіє.

Тисну руку,

Твій МК

Харків
10. IX. 28.

---

[61]) Михайло Яловий.

[62]) Стефаник, Василь (1871-1936), жив і працював у Галичині, що належала тоді до Польщі. Нарком Освіти України Микола Скрипник, на відзначення заслуг В. Стефаника в українській літературі та щоб підкреслити неподільність українського народу і його культури, саме тоді призначив йому досмертну пенсію й офіційно запросив на відвідини. Українська громадськість Харкова і Києва, як з цього листа навіть видно, активно готувалася до святкової зустрічі великого українського письменника. З цілого ряду причин В. Стефаник не відвідав Харкова та Києва.

БІО-БІБЛІОГРАФІЧНІ ДОВІДКИ ПРО АВТОРІВ ЛИСТІВ

1. **ХВИЛЬОВИЙ, МИКОЛА ГРИГОРОВИЧ** (1893-1933) — поет, прозаїк і публіцист пореволюційної доби. Народився в родині вчителя села Тростянець Охтирського повіту на Харківщині. Автор поезій ("В електричний вік" — поема, 1921, "Молодість" — збірка поезій, 1921, "Досвітні симфонії" — збірка поезій, 1922), новель і повістей ("Сині етюди" збірка, 1923, "Осінь" — збірка, 1924, "Твори" (Етюди), т.т. I, II, III — 1927-1928, "Молоді шахтарі" — збірка, 1931), незакінчених та знищених романів ("Іраїда" — 1925, "Вальдшнепи" — 1927), публіцистичних та теоретичних творів ("Камо грядеши" — памфлети, 1925, "Думки проти течії" — памфлети, 1926, "Апологети писаризму" — 1926, "Україна чи Малоросія?" — 1927, "Соціологічний еквівалент трьох критичних оглядів" — 1927 та багатьох інших). Один із перших організаторів пореволюційної української літератури, член Центрального Бюра об'єднання письменників "Гарт" (1922-1925), душа і провідник "Урбіно" (вузько мистецька, напрямкова група в середині "Гарту", 1923), ініціятор і головний промотор великої дискусії про шляхи розвитку і стилі української літератури, 1925-1928. Організатор й ідейний провідник "Вапліте" — 1925-1928, "Літературного Ярмарку" — 1929, "Пролітфронту" — 1930. Основоположник і теоретик нової течії в пореволюційній літературі — активного романтизму (вітаїзму). Напочатку масового терору проти українського народу, його інтеліґенції та української літератури, в знак протесту покінчив життя самогубством 13 травня 1933 року.

2. **ЛЮБЧЕНКО, АРКАДІЙ ПАНАСОВИЧ** (1899-1945) — новеліст, повістяр і драматург. Родився в селі Старо-Животові Уманської округи на Київщині. Батьки — селяни. Ввесь час близький до середовища М. Хвильового і М. Куліша. Член "Гарту", член Президії "Вапліте" та незмінний відповідальний її секретар, член "Пролітфронту" та один з редакторів його місячника за тією ж назвою. Автор збірок, оповідань, повістей і драм: "Зяма", "Буремна путь", "Дні юности", "Образа", "Вертеп", "Земля горить" та ін. Пережив терор 1933-1938 років. Дожив до другої світової війни. Залишився свідомо в Україні під час втечі більшовиків. 1943 року був заарештований органами Ґестапо, а весною 1944 року в тяжко хворому стані звільнений. Літом 1944 року виїхав на еміґрацію. Помер 25. 2. 1945 у Бад-Кісінґені (Німеччина) після тяжкої операції шлунку.

3. **ЯНОВСЬКИЙ, ЮРІЙ ІВАНОВИЧ** (1902-1954) — поет, повістяр і драматург пореволюційної доби. Автор збірки поезій "Прекрасна Ут" (1928), збірок оповідань, повістей, романів і драм: "Мамутові бивні" (1925), "Кров землі" (1927), "Майстер корабля" (1928), "Чотири шаблі" (1930), "Вершники" (1935), "Короткі історії" (1940), "Жива вода" (1946), "Завойовники", "Дочка прокурора" (1953) та багатьох інших. Активний член "Вапліте", "Літературного Ярмарку" і "Пролітфронту". Помер у Києві 25 лютого 1954 року.

4. **ДНІПРОВСЬКИЙ, ІВАН ДАНИЛОВИЧ** (1895-1934) — поет, повістяр і драматург. Родився в селянській родині в селі Колончак Дніпровського повіту (звідси походить і його псевдо "Дніпровський" — справжнє прізвище — Шевченко) на Херсонщині. Автор повістей: "Заради неї", "Долина угрів", "Анабазис" та інш., драм: "Любов і дим", "Шахта Марія", "Яблуневий полон" та поезій: "Донбас", "Плуг" та інших. Друг Миколи Куліша ще з юнацьких років. Член "Гарту", "Вапліте" і "Пролітфронту". Хворів на сухоти горла. Постійно перебував у туберкульозних санаторіях. В останні дні листопада, чи в перші дні грудня 1934 року помер в одній із санаторій для сухотників у Криму. Похований в Харкові.

5. **КУЛІШ, МИКОЛА ГУРОВИЧ** (1892-?) — найвидатніший драматург пореволюційної доби. Народився в бідній селянській родині в селі Чаплиній Дніпровського повіту на Херсонщині. Писати почав ще юнаком у чотирокл ясовій школі (місто Олешки) 1909 року, але справжній початок його драматичної творчости припадає на 1924 рік, коли його перша п'єса "97" пішла з великим успіхом у всіх українських театрах того часу. Найвидатніші драми М. Куліша — "Народній Малахій", "Мина Мазайло", "Прощай село", "Патетична соната", "Маклена Граса". Член "Гарту", один із активних організаторів "Вапліте" і її (з листопада 1926) незмінний президент. Співредактор "Літературного Ярмарку", організатор та член керівництва письменницького об'єднання "Пролітфронт" до його ліквідації в січні 1931 року, організатор і довголітній голова "УТОДІК" — Українського товариства драматургів і композиторів. 7 грудня 1934 року арештований органами НКВД, "засуджений" на 10 років суворої ізоляції, перебував у самітньому ув'язненні в ізоляційному корпусі Соловецького концентраку до червня 1937 року, після якого всякі вістки про нього губляться і дальша доля невідома.

ДЖЕРЕЛА ДО ІСТОРІЇ ВАПЛІТЕ

ДЖЕРЕЛА ДО ІСТОРІЇ ВАПЛІТЕ

Літературна організація **Вапліте** (Вільна Академія Пролетарської Літератури) була заснована 20 листопада 1925 року в Харкові групою письменників, що ідеологічно стояли на радянській плятформі, духово жили національними прагненнями і в творчості своїй прагнули до високої мистецької форми. Конфлікт, до якого довело їхнє намагання погодити ті різні ідеали, був причиною ліквідації Вапліте в січні 1928 року. В своїй книжці, виданій англійською мовою п. н. Literary Politics in the Soviet Ukraine, 1917-34, автор цих рядків старався насвітлити ролю, яку відіграла **Вапліте** в українському літературному житті. В цій праці він користувався, за дозволом преосвященного владики Мстислава, великою частиною архіву покійного Аркадія Любченка, колишнього секретаря **Вапліте.** Ті матеріяли, що були наведені в англійському перекладі у вищезгаданій праці, друкуються тут в оригіналі вперше. Правопис подається без змін (включно з механічними помилками в текстах). Тому, що деякі документи писані від руки, не виключено, що до відновленого тексту закралися малі неточності. В примітках подано коротенькі пояснення до поодиноких документів і місць, але не до осіб і назв. Квадратові дужки в текстах належать упорядчикові, а звичайні — це ті, що є в оригіналах текстів.

Матеріял складається з двох частин: перша (I-IX) це документи про організацію "Вапліте", подані в хронологічному порядку. Лист Миколи Куліша (X) це наче місток до другої частини матеріялу (XI), в якій події 1926 року відзеркалені в особистих поглядах членів **Вапліте.** Обидві частини себе взаємно доповнюють.

I

ПРОТОКОЛ

наради письменників м. Харкова, від 14 жовтня 1925 року[1])

Присутні: Хвильовий, Коцюба, Лейтес, Досвітній, Іванів, Йогансен, Слісаренко, Вражливий, Яловий, Тичина, Гордієн-

---

[1]) Нараду цю можна вважати за організаційний зародок **Вапліте.** Протоколи загальних зборів **Вапліте** за період від 20 листопада 1925 до 1928 року переховуються в архіві; вони дуже короткі (крім протоколу останніх зборів, який тут друкується) і не мають великої документальної вартості.

ко Кость, Бондаренко, Майський, Ліфшиц, Довженко, Фельдман, Яновський.

Голова зібрання — Ліфшиц, Секретар — Майський

Слухали:	Постановили:
Про організаційні форми майбутньої літорганізації пролетарських письменників. Інформація тов. Хвильового	Літорганізація мусить об'єднувати кваліфікованих письменників, бувших Гартованців,[2]) Плужан[3]) і інших. Керовним органом повинна бути Рада, що обирається з представників ріжних ліній і напрямків. Рада виділяє зі свого складу голову, або президента й секретаря. Організація поділяється на певні школи, що об'єднуються в цілу організацію на ідеологічних підвалинах і мають широку автономію щодо своєї літроботи, формальних питань, видавничої роботи, гуртування навколо себе молодих літературних сил і переведення культурної роботи поза межами організації. Організація мусить бути цілою; складається з окремих одиниць; школи що є в ній не мають окремого юридичного лиця.
Про вироблення статуту для організації	Обрати комісію в складі товаришів Слісаренка, Ялового, Епіка. Доручити цій комісії до 21 жовтня розробити статут і представити його до розглядання загальних зборів харківських пролетписьменників, що мусять відбутися 21/X.

Голова зборів — Б. Ліфшиц Секретар — Майський

---

[2]) "Гарт" — літературна організація "пролетарських" письменників, заснована Василем Блакитним у 1923 році. До неї належали, між іншими, Хвильовий, Куліш, Сосюра, Дніпровський, Досвітній, Любченко. В архіві переховується "гімн" гартян п. н. "Інтернаціонал Гартованський".

[3]) "Плуг" —літературна організація "селянських" письменників, заснована 1922 року Сергієм Пилипенком.

II

ПОСТАНОВИ ВАПЛІТЕ[4])

Про з'їзд пролетарських письменників (постанова загальних зборів 25, I, 27 р.) Вважаючи на те, що: 1) Оргбюро в справі скликання Всеукр. з'їзду пролетарських письменників своїм більш як зневажливим відношенням до "Ваплітe" одгородило нас од можливости взяти участь на з'їзді, 2) представника "Вапліте" до себе не покликало і жодної спроби хоча б формально погодити ідею цього з'їзду з "Вапліте" не зробило, 3) нарешті, закликаючи на відкриття з'їзду, прислало один (!) квиток з правом дорадчого (!) голосу з ультиматумом: до шости годин вечора виявити відношення "Вапліте" до з'їзду, ухвалили —

участи в з'їзді не брати,
Президії скласти відповідь на ультиматум в межах цієї постанови.

Про бюлетень Оргбюра в справі скликання з'їзду пролетписьменників (постанова Президії Вапліте з 23, I, 27 р.) Щось подібне до виступу баб Палажок та Парасок, що лаяли, лаяли, насилу все село перелаяли.

Не відповідати зовсім.

Про відношення "Вапліте" до нової літорганізації "Всеукрспілки пролет-письменників" (ВУСПП) (постанова Президії з 15, II, 27 р.).

Відношення це залежатиме від того, оскільки згадана спілка своєю ідеологічно-творчою роботою доведе своє право на ту почесну назву, що вона собі прибрала.

Про закиди "Вапліте" в ідеологічних збоченнях (постанова загальних зборів 19, II, 27 р.).

Вмістити в черговому числі журналу "Вапліте" такі пояснення:

1) Мета "Вапліте" — в умовах братнього відношення до літератур народів СРСР брати разом з ними активну участь в утворенні соціялістичної культури. Для цього зв'язок з ними і боротьба проти всякої спроби вилучити або поставити українську жовтневу літературу у стан ворожого відношення до літератур народів СРСР.

---

[4]) "Постанови", писані рукою президента **Вапліте** Миколи Куліша, були виготовлені до друку як відповідь організації на поставлені закиди.

З'їзд пролетарських письменників (25-28 січня 1927) був інспірований від ЦК КП(б)У з метою утровення нової літературної "пролетарської" організації ВУСПП (Всеукраїнська Спілка Пролетарських Письменників) для противаплітянської акції.

2) "Вапліте" рішуче відкидає теорію боротьби двох культур.[5]) Філософською основою в роботі "Вапліте" є ленінізм. Технічні засоби "Вапліте" бере (оскільки це потрібно) од буржуазних культур, найбільш розвинених, що мають найвищу органічну структуру, перетворюючи засоби на зброю революційної творчости.

3) керуючись постановами червневого пленуму ЦК КП(б)У,[6]) Вапліте що до неокласиків цілком приймало й приймає формулу постанов.

4) Вапліте ставить на місце викривлене "благочестивими літпроскурнями" поняття масової роботи. Масова робота письменника — це його твори, а не літературні вечорниці, каганцювання й просвітянщина перед десятками людей замість десятків тисяч читачів.

Про т. т. Досвітнього, Хвильового та Ялового (постанова загальних зборів з 28, I, 27 р.)

Під час літературної дискусії т. т. Досвітній, Хвильовий та Яловий прийшли до помилкових тверджень, що набрали значіння ідеологічних збочень. Разом із цим зазначені т. т., перебуваючи в складі Президії та Контрольної ради Вапліте, не ставили дискусійних питань на попереднє обговорення цілої організації (за винятком питання про неокласиків). Керуючи видавничими справами Вапліте, вони вмістили в зошиті ч. I статтю Досвітнього про неокласиків, не взявши до уваги застережень і протилежних думок загальних зборів. Протягом часу виявилось, що т. т. не відмовились від тенденцій вести відокремлену од організації лінію, що й привело до розриву їх з Вапліте. Хоча т. т. і зреклись у листі з 1/XII, 26 р. своїх помилок, проте надалі в остаточних по літературній дискусії висновках, а також у поглядах на шляхи розвитку пролетарської літератури на Україні між т. т. та рештою Вапліте не досягнено згоди, що може неґативно відбитися на дальшій роботі й лінії Вапліте.

Постановили: виключити т. т. Досвітнього, Хвильового й Ялового із складу Вапліте.[7])

---

[5]) Теорія "боротьби двох культур", вперше висунена секретарем ЦК КП(б)У Д. Лебедем, передбачала перемогу зросійщеного українського міста над українським селом. Теорію цю осудила опісля партія.

[6]) Пленум ЦК КП(б)У в червні 1926 р. проголосив директиву в справі літератури, в якій писалось: "Партія стоїть за самостійний розвиток української культури, за виявлення всіх творчих сил українського народу. Партія стоїть за широке використання українською соціялістичною культурою, що будується, всіх цінностей світової культури, за рішучий її розрив з традиціями провінціяльної обмежености та рабського наслідування, за творення нових культурних цінностей, гідних творчости великої кляси".

[7]) Ця постанова була потрактована в партійній пресі як тактичний маневр для врятування Вапліте з ініціятиви самого Хвильового.

III

Січня 25, 1927 р.

ДО ЧЛЕНІВ ВАПЛІТЕ[8])

Витяг з протоколу

Оргбюро Всеукраїнського З'їзду пролетарських письменників, розглянувши питання про представництво від харківських організацій на З'їзді, ухвалило: звернутися до членів ВАПЛІТЕ з пропозицією дати не пізніш, як о 6-й годині 25/І, точну відповідь про своє відношення до Всеукраїнського з'їзду Пролетарських Письменників, зважаючи на те, що до цього часу всі літературні організації України привітали й активно підтримали ідею з'їзду, не зробили ж цього лише письменники, що перебувають у ВАПЛІТЕ.

Огрбюро З'їзду вважає цей факт за прояв неґативного відношення до Всеукраїнського З'їзду пролетарських письменників, що ставить собі завданням консолідацію всіх пролетарських сил України на фронті жовтневої літератури і утворення Всеукраїнської Спілки пролетарських письменників з метою боротьби з дрібно-буржуазною та націоналістичною стихією в царині радянської культури, зокрема літератури.

Ориґіналові відповідає.

Від Оргбюра Ів. Микитенко

IV

ДО КОМФРАКЦІЇ "ВАПЛІТЕ"[9])

За відомостями редакції "Комуніста" 30 січня "Вапліте" виключила зі свого складу т. т. Хвильового, Ялового і Досвітнього.

В постанові "Вапліте" **ні слова не сказано про мотиви**[10]) виключення названих товаришів.

Відділ преси гадає, що виключення 3-х комуністів зі складу такої організації, як "Вапліте", де всього 9-ть комуністів, значно ослабляє комуністичне керовництво в тій організації де й без того справа з комуністичним впливом перебуває в досить плохому стані.

---

[8]) "Ультиматум" ВУСПП-у до **Вапліте**, про який згадується в "Постановах".
[9]) Лист А. Хвилі до тих ваплітян, що були членами партії.
[10]) Підкреслення не Хвилі, а, мабуть, Куліша.

Отже, Відділ Преси ЦК КП(б)У пропонує комуністичної фракції "Вапліте" негайно дати до Відділу **преси офіційне пояснення,** через що виключено з рядів "Вапліте" т. т. **Хвильового,** Ялового і Досвітнього?

Це питання набирає великої ваги, особливо в тому, що виключено комуністів — членів партії і не дано будь яких мотивів.

Відділ Преси вважає, що без обґрунтованих мотивів виключення **Хвильового,** Ялового, Досвітнього друкувати зазначене повідомлення "Вапліте" не слід.

Зав. Відділом Преси ЦК КП(б)У А. Хвиля

4/II 27

V

ДО ВІДДІЛУ ПРЕСИ ЦК КП(б)У[11])

На Ваші листи з 4/II і 10/II ц. р. пояснюємо:

Підчас літературної дискусії т. Хвильовий, а згодом і т. т. Яловий і Досвітній прийшли до помилкових тверджень, що набрали далі суто-політичного значіння і поставили літературну організацію "ВАПЛІТЕ" в таке становище, що 1) вона могла стати (і таке враження вже склалось) резонатором політичних суперечок та загострень, що приховано точилися до цього часу десь в партійних колах в справі національної на Україні політики і 2) утворили несприятливі умови для літературної роботи членів ВАПЛІТЕ (особливо безпартійних) і цілої організації.

Хоча т. т. Хвильовий, Яловий і Досвітній і зреклися у відомому листі[12]) своїх помилок, та це не одмінило зазначеного становища. Навпаки, трохи згодом на сторінках нашого партійного органа зреченню товаришів було надано певного недовір'я з поширенням його на всю організацію ВАПЛІТЕ.

Партійна частина ВАПЛІТЕ (без трійці), зваживши всю цю ситуацію, прийшла до таких висновків:

Літературну організацію ВАПЛІТЕ, що має найбільш передумов до утворення на Україні пролетарської літератури (фактично — кращі письменницькі сили) негайно треба вивести із смуги зазначених політичних суперечок і загострень і поставити її в нормальні умови літературної роботи, строго

---

[11]) Відповідь Куліша на лист Хвилі.

[12]) "Заява групи комуністів-членів **Вапліте**" ("Вісті", 4 грудня 1926 р.), в якій ті письменники визнали свої "помилки".

додержуючись постанов з літературних питань Пленуму ВКП(б) і завдань, що їх визначено в статуті організації.

А єдиний, на нашу думку, спосіб для цього є виключення з ВАПЛІТЕ т. т. Хвильового, Ялового і Досвітнього.

Товариші помилилися, спробували одмовитися, їм неймуть віри та мабуть і надалі не повірять, а від цього становище організації що-дня гіршає і починає набирати якогось трагічного значіння (натяки на політичне недовір'я до всієї організації, майже щоденне цькування з боку інших організацій).

Крім того, ми не певні, щоб товариші Хвильовий, Яловий і Досвітній, лишившись в організації ВАПЛІТЕ, не виступили б знов з якимись думками і твердженнями, що знов наберуть загостреного суто-політичного значіння.

VI

Цілком таємно

Комуністична Партія (б-в) України
Центральний Комітет[13])

Харків, вул. Карла Лібкнехта, ч. 64, комутатор Ч. 9-11
Ч. С-т 69 § 8 21. III. 1927

фр. "ВАПЛІТЕ"; т. т. Попову М., Хвилі

Витяг
з протоколу ч. 69 засідання С-ту ЦК КП(б)У від 14. III, 1927 р.

Слухали	Ухвалили
8. Про виключення т. т. Хвильового, Ялового та Досвітнього зі складу "ВАПЛІТЕ"	8. Вказати на неправильність вчинків фракції "ВАПЛІТЕ" по питанню що до виключення т. т. Хвильового, Ялового та Досвітнього зі складу "ВАПЛІТЕ" не погодивши це питання та не одержавши санкції на виключення від Центрального Комітету.

Секретар ЦК КП(б)У Кліменко
(печатка)

---

[13]) Таємний витяг з протоколу ЦК КП(б)У в справі виключення Хвильового, Досвітнього та Ялового з **Вапліте** вказує на те, що ЦК партії не подобалась згадана постанова **Вапліте**.

VII[14])

1. Після виключення трьох Ваплiте й надалі існуватиме, яко самостійна і незалежна од інших письменницьких угруповань літературна організація.

2. Після виключення й оголошення протокольної про це виписки жодного виступу нашого, що плямував би виключених товаришів або визначав якесь самопокаяння й самокритику організації, не може бути.

3. В межах літературних заступаємо собі право вести й надалі боротьбу зо всіма літературними течіями, подіями, явищами, що гальмуватимуть або фальсифікуватимуть розвиток української пролетлітератури.

4. З боку відділа преси жодного командування лише загальне керування (резолюції пленумів ЦК ВКП(б) липень 1925 року і ЦК КП(б)У — липень 1926 року).

5. Що до з'їзду пролетарських письменників то участи в ньому Ваплiте не братиме (без Ваплiте його скликали, без Ваплiте нехай провадять).

6. Наше співробітництво в Ч. Ш.[15]) з умовою, що цей журнал мусить бути позагруповим з метою гуртування навколо нього талановитих письменників, критиків та притягнення до співробітництва попутників — орган широкої громадсько-літературної думки.

7. Співробітництво в літклубі на підставі добровільних умов з іншими літгрупами і лише з нами (без посередників).

8. Надрукувати в пресі: а) листа Тичининого із зпростованням закидів йому в "протасківанні національного дурмана",[16]) б) прихильні до Ваплiте і окремих творів Ваплiтянських рецензії.

---

[14]) Рукопис Куліша (без наголовку), де накреслені позиції **Ваплiте** після виключення Хвильового, Досвітнього і Ялового.

[15]) "Червоний Шлях" — відомий громадсько-політичний і літературний журнал.

[16]) Лист Тичини, в якому він обороняв себе від закидів, поставлених йому Чубарем, був друкований в "Комуністі", 3 листопада 1927 р.

VIII

ПРОТОКОЛ ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ "ВАПЛІТЕ" 12/I, 28

Присутні: Куліш, Вражливий, Громів, Копиленко, Смолич, Майський, Іванов, Тичина, Лейтес, Слісаренко, Яновський, Коцюба, Сенченко, Йогансен, Любченко, Панч, Дніпровський.

Початок — 9 г. — кінець — 12 г. 50 х.
Головує — Куліш,
потім — Громів.

Куліш пояснює перед загальними зборами, як це трапилося, що було видруковано статтю Христюка.[17]) "Як це мені самому не дивно, а я не знав, хто такий в минулому Христюк (хоч і сидів у гетьманських тюрмах). Коли Христюк приніс мені статтю, сказавши, що її не приняв до друку ЧШ, я розглянув її і, під враженням запалу дискусії, вирішив, що вона підходить журналові "Вапліте", тим паче, що ми не обмежуємо кастово коло співробітників журналу. Я не оцінив тоді, який може бути від неї еффект після чого, як її прочитати саме в нашому журналі, зіставляючи з ім'ям Христюка. Що до співробітництва в журналі — Хвильового, Ялового та Досвітнього, то я не доглянув гостроти питань, зачеплених, скажімо, в "Вальдшнепах".[18]) Пропонує — нехай редакція журналу та й весь колектив дасть до Комуніста листа з свого боку. Крім того — треба з'ясувати ситуацію, що створилася довкола "Вапліте".

Слісаренко теж, як член редколегії читав статтю, розглядаючи її з погляду літературної дискусії. Що до постави Христюка, то, знаючи його минуле, однак не надав йому особливої ваги. Адже Христюк співробітничав по наших газетах, писав навіть у "Комуністі", а головне з його підручника "історія класової боротьби" вчаться навіть по радпартшколах. Він навіть до останньої хвилини вважав, що Христюк (член правління ДВУ)[19]) є член партії.

Що до пропозиції Куліша, то пропонує його персональний крок (лист до Комуніста) ствердити в імени цілої організації.

---

[17]) Стаття Павла Христюка "Розпеченим пером" появилася в "Вапліте" ч. 5, стор. 194-203.

[18]) Частина роману Хвильового "Вальдшнепи" була видрукована в "Вапліте" ч. 5, стор. 5-69.

[19]) Державне Видавництво України.

Громов — підтримує цю пропозицію, вважаючи, що не тільки підтвердити, а зробити ще додатки з поясненнями.

Йогансен — висловлює певні сумніви, що до виняткової одіозности постати Христюка. Адже член ВУСПП-у, Савченко Я. — теж щось робив в петлюрівському пресбюрі.

Слісаренко — додає, що й другий член ВУСПП Загул був колись головою з'їзду адвентистів у Лондоні, представляючи там адвентистську Німеччину.

Ухвалили: Дати лист до "Комуніста"[20])

Редакцію виробити — Громову, Сенченкові, Слісаренкові, Любченкові, Йогансенові. Завтра о 12 знову зібратися, щоби затвердити редакцію.

Друге питання — Обговорення ситуації

Яновський — Організація наша ввесь час була у важкій атмосфері. Вона чим-раз згущається і зараз — найгустіша. Стаття Христюка лиш повод. Треба нарешті зробити розрядку, щоби наша літробота була плодотворна і доцільна. Обставини склалися так, що не вбачає іншого виходу крім припинити існування організації. Бо це існування за таких обставин непотрібне і недоцільне, і організацію і журнал треба ліквідувати.

Слісаренко — Літдискусія почалася ще до організації "Вапліте". Потім виникла окремо політична дискусія. Їх неправдиво поставили в зв'язок і залежність. На такому стані почали спекулювати деякі "письменники", що відчаївшися збути собі слави поганими віршами взялися писати статті, що хоч були ще гірші, але приймалися, як добрі, бо були скеровані проти Вапліте. Ці "дільці" заробляють на літдискусії, а ми — письменники — мусимо лишати свою роботу і реаґувати на всі ганебні і брехливі наклепи. Таким чином та письменницька робота, що в її ім'я ми закладали "Вапліте", лиш гальмується. З другого боку, нас картають за ухили, в'яжуть літдискусію з політикою, вважаючи нас мало не контрреволюціонерами. А з цього резонанс такий, що в бібліотеках наші книжки бояться давати читачам. Держати в таких умовах організацію — тільки шкодити літературі. А ми відчуваємо

[20]) Лист Куліша появився в "Комуністі" 12 січня 1928 р. В заввазі до листа редакція "Комуніста" відкинула пояснення Куліша, вказуючи на його "недоговореність" і підкреслюючи, що "ми не маємо голосу цілої "Вапліте" про те, яка її думка про співробітництво з П. Христюком". Тому на загальних зборах "Вапліте" вирішено було вислати другого, збірного листа.

відповідальність і перед партією, і перед радянським суспільством і перед пролетаріятом бо носимо почесне ім'я пролетарських письменників. Крім того в наслідок цієї атмосфери створюється хибне враження наче б то ми й справді суто політична організація. Вихід один — самоліквідуватися.

(**Дніпровський** — А перспективи?)

Наш сучасний стан дає ще менче перспектив. Після ліквідації кожний з нас відповідатиме сам за себе. Коли він і справді чим провиниться — нехай відповідає.

(**Лейтес** — А коли нашу самоліквідацію зрозуміють як демонстрацію?)

Демонстрацією можна назвати все, навіть коли ми іменно не ліквідуємося, а будемо й надалі існувати. До того ж у відповідальній статті Тарана[21]) недвозначно поставлено питання саме про ліквідацію.

Любченко — Члени "Вапліте" не раз вдавалися до "Комуніста" з ріжними листами і спростованнями всяких наклепів. Але їх не вміщалося. Статтів, що добре розцінювали наші твори теж не вміщається, а інсінуації "Божків" вміщається. Були ми "богемярі", "шовіністи", "фашисти", тепер нас шиють в якусь нову політичну партію. Хіба можемо ми зробити хоч один крок, щоби нам не пришили ще чогось? За що це все? За які провини нас компромітується? Ми цього не хочемо. Краще справді розійтися. Може, спочинувши, ми собі розійдемося по інших організаціях, чи персонально підемо в федерацію,[22]) і спокійно будемо працювати.

Лейтес — Якщо ми й розійдемося, то нам почеплять на спину бубновий туз "бувших ваплітовців". Нам не повірять і вважатимуть за якусь підпольну організацію.

(**Копиленко** — Для цього є ДПУ).

Коли й ліквідуватися, то так, щоби це не вважали за демонстрацію.

Йогансен — Ліквідуватися звичайно теж не легко. Нас за звичаєм запитають — а чому? Треба точно формулювати причини. Чи нас обвинувачуватимуть поодинці? Ні; всі виступи скеровано проти організації в цілому, а не персонально. Чому ми розходимось? — бо мети, що її собі ставили, не досягли. Треба, значить, шукати інших шляхів. Наші перспективи — поодинці йти в федерацію. Отже нема доводів проти

---

[21]) Стаття Тарана п. н. "Про Вапліте, розпечене перо і самокритику" появилася в "Комуністі" за 8 і 10 січня, 1928 р.

[22]) В кінці 1927 р. ЦК КП(б)У і зокрема Скрипник висунули ідею створення "федерації", що об'єднувала б всіх "пролетарських" письменників.

ліквідації. Лиш один — жалко: виробнича атмосфера в середині організації була у нас прекрасна.

Копиленко — На нас заробляють. Умови роботи—неможливі. Далі так не можна. Треба розійтись. Перспективи — нас не будуть поодинці переслідувати, це ясно, бо кожного з нас прекрасно знають, чудово знають, що ми не опозиціоністи, не уклоністи, а пролетарські письменники.

Панч — Коли зараз не ліквідуємося, атмосфера ще більше згусне. Все одно йдеться до ліквідації. Не сьогодні, тож завтра.

Коцюба — Рік тому була така ж атмосфера — ми всі сподівалися, що вона порідшає. Ні. Може іноді ми й самі були винні. Скажемо — з Христюком це помилка. Одначе це не такі помилки, щоби їх роздмухувати до статті Тарана і виступів "Божків". А що ми маємо в результаті? Критики бояться писати про наші твори хороші рецензії. Так, скажемо, — київські критики.

Смолич — Підтримує думку про ліквідацію. Додає ще й те, що справді утворюється якийсь зовсім небажаний ефект. Нас пошито в "політичну" організацію, хоч ми й не політична організація, і всі це добре знають. Але з боку утворюється враження, що ми немов й справді організація політична. А за кордонами радянських країн вже напевно подумають, що на Україні якісь політичні заколоти, що на чолі їх стоять авангардні культурні сили — письменники. Нам зовсім не бажане таке. Ми — радянські громадяни і пролетарські письменники.

Майський — Ми вже не можемо боротися проти ярличків, "богеми", "шовіністів" та ще навіть "політичної партії". Розійтися треба.

Сенченко — Ось факти, як на нас дивляться зовні: 1. Коли читачі запитують, де б купити журнал "Вапліте", їм кажуть — "що ви, хіба можна його читати?" 2. Коли Гарбуз збирав передплату і досить успішно до останнього числа, то після статті Тарана, передплата різко впала. Передплатники відмовляються від своєї підписки. Треба ліквідуватися.

Тичина — Ліквідуватися таки треба. Матеріялів про "напади" на нас занадто багато. Маємо й випади і нерівність що до цензури. Найкраще буде обговорити техніку.

Сенченко — говоре про резонанс по закордонних книжках. В "Державній нації" Донцова Вапліте проголошують, як своїх друзів, за яких він навіть загрожує мститися.

Куліш — погоджується з багатьма товаришами, каже що не береться переконувати противного, бо кожний тут відповідає за свої переконання і висловлює думки. Те, що нам закидають трохи не ес-еровщину він відкидає, як непорозуміння.

Але трагедія в тому, що нас оточила міщанська юрба, і коли ми зараз ліквідуємося, то це звичайно теж дасть свій резонанс. Саме це — мене спиняє, як члена партії. Треба вийти з ситуації так, щоби не зробити нічого навіть схожого на шкоду радянській суспільності. Ні в якому разі не можна припустити, щоби склалося враження наче нас "придушили".

Громов — Будучи під враженням приписаних нам політичних ухилів, важко повстати проти пропозиції товаришів. Але може не ставити питання "руба"? Може зачекати, не ставити питання негайно? Наколи б ми різко повернули лінію журналу і зробили з нього виключно літературний...

(**Куліш** перепиняє: А ви вважаєте, що наш журнал "політичний"?)

Я цього не кажу, але може публіцистичний розділ надто великий.

Я вважаю, що при такому стані, коли ми розпустимося, то нас будуть бити поодинці.

(**Куліш** — товаришу Громов, чи ви маєте звідкіля повноваження так говорити? Я вважаю, що ЦК нашої партії вам не доручило цього говорити?)

Але "Божки"...

(**Куліш** — справа не в "Божках", а в газеті "Комуніст" — органі ЦК партії)

Я гадаю, що нас лаятимуть, як письменників.

Пропонує: 1) розпускатися пізніше,
2) нехай кожний зокрема спростує закид йому еберовщини.

Іванов — Дивується з промови і пропозіції Громова. Чи подумав Громов про те, що значать персональні спростовання? Тільки загальний лист. Це єдиний правильний метод. Що до розпуску організації, то доводи товаришів надто слушні і серйозні. Нема ґарантій, що організації покращає. "Вапліте" треба ліквідувати, але так, щоби це не дало того ефекту, що про нього говорив Куліш.

Слісаренко — пропонує голосувати принциповий бік справи.

Йогансен — стоїть за негайну ліквідацію — сьогодні. Кожний день може ускладнити ситуацію і додати нових труднощів, нові моменти.

Куліш — заявляє, що це не так — йому, як члену партії і президентові не відомо, щоби могли бути якісь нові моменти.

Іванов — Сьогодні ліквідуватися не можна. Це якраз утворить отой резонанс. Сьогодні можна і треба говорити тільки принципово.

Панч — виступає проти пропозиції Громова. Він чув від Кулика, що закордоном появилась стаття "Умови роботи письменників на Україні", де є низка інсинуацій. Пропозиція Громова — це матеріял для таких інсинуацій.

Майський пропонує одкласти ліквідацію.

Слісаренко — Про резонанс треба говорити, але не треба перебільшувати. Стаття Тарана зробила найбільший резонанс, але він теж мабуть про це думав. Нам треба дбати, щоби резонанс від ліквідації був менший від резонансу статті Тарана.

Вражливий — Що-далі — резонанс буде більший. Треба ліквідуватися саме негайно.

Дніпровський — Резонанс буде величезний, але нема й ґарантій, що буде краще коли не ліквідувати. Резонанс створюється ввесь час вже самими примітками до наших заяв. Виходу нам нема.

Лейтес — настоює, що ліквідація буде виглядати як демонстрація. З погляду юридичного ми не маємо права цього робити — вчора стаття Тарана, а сьогодні ліквідація.

Куліш — Зауважує, що ніхто тут і не ставить питання про ліквідацію як політичний акт. Деякий резонанс буде. Але ніхто не захоче робити з нього резонанс політичного акту. Лейтес звичайно правильно зауважує — треба все зважити надто серйозно.

Іванов — Зауваження Лейтеса дуже слушні. Не можна на статтю в "Комуністі" відповідати розпуском —так це буде звичайно політична помилка. Але Лейтес забуває, що в постанові ми скажемо, чому ми розходимося, і буде зрозуміло, що це зовсім не відповідь на статтю Тарана.

Куліш додає, що проти ліквідації він ще й з моментів особистих — він президент, відповідальний редактор і член партії. Підсумовує, що є дві пропозиції — ліквідувати чи не ліквідувати.

Громов говоре проти ліквідації, бо ліквідація свідчитиме, наче ми справді з Христюками.

Куліш на це зауважує, що він колись писав, то писав щиро, так і лист до "Комуніста".

Іванов підсумовує:

1. Питання з реабілітацією проти закидів Тарана вже розв'язано.

2. Що до дальшого існування, то більшість за розпуск.

Пропонує голосувати:

1. Чи існуємо надалі, чи ліквідуємося.

2. Коли ліквідуємося, то обрати комісію, що має обдумати, як цю ліквідацію провести найобережніше, а також виробити текст резолюції.

Панч — пропонує обрати комісію і доручити їй обговорити неможливість дальшого існування.

Куліш пропонує не ліквідувати організацію.

Лейтес пропонує: держати курс на ліквідацію, але перед тим цілком реабілітуватися.

Яновський пропонує: обрати ліквідком.

Громов резюмує: пропозиції лишаються все ж таки дві — ліквідувати, чи ні.

Голосування — результати голосування:

За лідвідацію	14	
Проти	2	(Куліш, Громов)
Утримався	1	(Лейтес)

Крім того ухвалюється:

Лист про реабілітацію вмістити зараз же, а про ліквідацію передати протокол до ЦК і НКО, в пресі тим часом не оголошуючи і нікому не кажучи.

Для резолюції обирається комісію —

Слісаренко, Іванов, Тичина.

Комісії дається наказа: в суботу о 8 год. має подати загальним зборам текст резолюції.

Голова загальних зборів
Секретар Ю. Смолич

IX

РЕЗОЛЮЦІЯ ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ ВІЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРОЛЕТАРСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ "ВАПЛІТЕ" 14 СІЧНЯ 1928 РОКУ м. ХАРКІВ[23])

Члени Вільної Академії Пролетарської Літератури "ВАПЛІТЕ", неухильно і цілком вважаючи за єдиного свого класового провідника Комуністичну Партію та бажаючи і надалі з подвійною силою і енерґією працювати на користь пролетарської культури та літератури, заявляють що:

Задумана як суто літературна організація, "ВАПЛІТЕ" дала високий стандарт художньої роботи і значну відограла ролю в розвиткові радянської пролетарської літератури на Україні.

---

[23]) Остання заява **Вапліте**.

Одначе в процесі літературної роботи й літературної полеміки "ВАПЛІТЕ" допустилася помилок, що помимо волі і усвідомлення організації набрали політичного неґативного значіння. Ці помилки "ВАПЛІТЕ" та окремі її члени цілком щиро визнали неоднократно в постановах організації на сторінках журналу "ВАПЛІТЕ" та в заяві президента тов. М. Куліша надрукованої в газеті "КОМУНІСТ", до якої в повній мірі приєднуються всі члени "ВАПЛІТЕ".

Проте ж до останнього часу використовується наші помилки, яких ми зреклися, для цькування нас як письменників в ріжних органах окремих літературних угруповань. Таким чином саме для нашої літературно-творчої роботи створилася надто важка атмосфера, що заважає кожному з нас продуктивно працювати в складі організації на користь української пролетарської літератури.

Через це ми, члени Вільної Академії Пролетарської Літератури, вважаємо за краще розпустити свою організацію, щоб дати можливість письменникам, членам "ВАПЛІТЕ", спокійніше працювати на користь радянської культури, якою керує наша Комуністична партія.

Голосували за резолюцію: В. Вражливий, І. Дніпровський, П. Іванов, М. Йогансен, О. Копиленко, Г. Коцюба, М. Куліш, А. Лейтес, А. Любченко, М. Майський, П. Панч, І. Сенченко, О. Слісаренко, Ю. Смолич, П. Тичина, Б. Фельдман, Ю. Яновський. Утрималися: О. Громов. Проти голосів не подано.

Голова Загальних Зборів—Фельдман Секретар—Майський

X

ДО ХАРК. ОБЛПРОКУРАТУРИ СЛІДЧОМУ т. КУШАРСЬКОМУ[24])

Допіру вийшла друком (накладом видавництва "Рух") збірка вибраних творів М. Хвильового, т. І. Я тільки сьогодні придбав собі цю книжку і тому не знав, що в цьому першому томі вибраних творів є дуже на мою думку важлива передмова Хвильового, яка певною мірою освітлює нам одну з головних причин самогубства Хвильового. Додаю цю передмову до цього мого листа з підкресленням окремих важливих місць. Я у своїх Вам поясненнях про мотивів самогубства т. Хвильо-

[24]) Лист Куліша (в чернетці) без дати, написаний після самогубства Хвильового, 13 травня 1933 р.

вого писав, що він ніколи сливе не скаржився мені та й другим товаришам з приводу свого особистого становища в літературі (ставлення критики, оцінка, освітлення, хоч кричуща що до цього ненормальність й несправедливість впадала мені в очі). Але з цієї передмови видно, як було важко мовчати про це Хвильовому і як нелегко було йому продовжувати творчий шлях пролетарського письменника, чотирнадцять років якого дехто із наших не в міру дбайливих критиків рішуче й безапеляційно закреслювали. Мої припущення про **внутрішню** творчу кризу та її причини треба розуміти лише в світлі цієї передмови. Про це і вважаю за свій обов'язок написати вам в додаток до моїх попередніх пояснень.[25])

М. Куліш

XI

ЛІТЕРАТУРНИЙ ЩОДЕННИК[26])

[рукою Любченка]

6, X, (1926)

30-го жовтня в помешканні залізничого Технікуму заходами педагогічного персоналу улаштовано вечірку нової української літератури. Вступне слово — О. Білецький. Демонстрація творів: А. Любченко ("Via Dolorosa"), П. Панч ("Мишачі нори"), В. Сосюра. Присутніх — 50-60 чол. Відношення найуважніше. Перша найкраща, справді літературна вечірка (а не вечорниця).

Є пропозиції до ВАПЛІТЕ: виступити на літвечірці в Будинкові Вчених та в Деркачівському Технікумі.

В Н. 26 "Нового Мистецтва" видрукувано "Une lettre" М. Хвильового. Хвильовий вчора хвалив Сенченка за нову книжечку, бвачає повне наближення до Бальзака. Любченкові висловив побажання й надалі продовжувати працю над новелею, що наближається до французької новели, зауваживши що такий характер белетристики є новий для української літератури і що його треба культивувати. Панч вніс застереження: "Ніколи не можна письменникові давати порад — це його спантеличує".

---

[25]) Останнє речення перекреслене Кулішем.

[26]) "Літературний щоденник" — це наголовок, даний А. Любченком записникові, в якому він і інші ваплітяни занотовували свої щоденні враження з літературного життя.

(Хвакт) Одному початкуючому письменникові (П. І.) в ніч перед 7 жовтнем (9 роковини) наснилося, що він після довгих страждань і мук знайшов кімнату. Довелося “вселятися” “з бою”, з бомбою і наганом у руках. Був ордер В. Ж. К. і до нього приколото записку Відділу друку ЦК: “Просимо допомогти т... ім’я рек і т. д...” Після в’їзду, коли він сів на новеньку канапу і легко зітхнув, завалилася стеля, що й... розбудила його... Прокинувся. Холодно. Грюкіт машин.
(Він, напередодні 9 роковин Жовтн. рев. ночував у друкарні тої установи, де служив).

Ранком було дуже холодно... Туман надворі... Протягувало через відчинену кватирку величезного вікна... Пішов снідати до дружини, що ночувала десь у старих...

Пав Ів.[анов]

Ви ж собі уявляєте, що вставши о 10 г. ранку, не спавши * * *[27]) ніч) та попобігавши, щоб вирішити справу журналу та зробивши це передімною, стала ділема або мушу поспішати на потяг або встигнути поїхати на полювання. — Звичайно ніяка “проза” не полізе в голову. Скандал навіть таке вшкварив одним подихом без жадної тобі крапки.

Все чи ні?... О. Досвітній

Щож його писати. Що мені скучно, що криза й не хочеться писати, а авансу не дають під майбутній матер’ял? Якби їх обдурити.

В. Сосюра
6, XI, 26

Спокійні тумани, пахне провінцією, хвилюватися — нудно, й коли трапляються такі хвилини, то вони не гармонують з обставинами. Інколи думаєш, бачучи своїх товаришів, чого вони просиджують в “ЧШ” щось висмоктуючи з пальця. Чого ніхто нікуди не виїде, чого не оселяться десь у Сибіру чи й на Україні якоюсь трудовою колонією або що? І від цього нудно. Приходиш до висновку, що всі ми лодарі і не те робимо, щоб слід нам було робити.

В. Вражливий

---

[27]) Нечітке слово.

Сербським епосом заповнена душа моя. Про що ж іще писати? Нема часу — а можливостей чорт його зна скільки.

П Т[ичина]

У мене сьогодня свято. Таке свято яке може переживати мати, коли в неї родиться дитина. Я закінчив оповідання "Молитва калік", а може воно буде по іншому називатися. Не знаю. Я зараз радію — бо це є мій протест проти війни. Я його сказав. І ще хотів цим сказати, що війни без певного лозунгу, без стимулу ніколи не може бути. Я працював місяць, але це була не тільки праця, а й заново переживання тих кошмарів, учасником яких мені судилось бути. І тому, коли я в годині біля третьої ночі гасив електрику і лягав до постелі, до самого ранку образи 1063, 4, 5 днів війни вставали перед очима й не давали можливости забутися сном. Я зараз радію. Буду ще радіти, доки не оброблю остаточно цього твору і комусь не зачитаю. Потім прийде кінець моєї радости, бо я відчую, що для думки не хватає слів і мені більше ні з чого радіти. Так було зі всім, що я до цього писав. І я вже зможу задоволити не тільки її, а й себе. Я знаю, що це омана, але про це не треба знати.

Коли оповідання вже написано я бачу, що не подбав про форму, але форма єсть форма по формі кістяка за якого я не мав права не подбать.

Тепер я сяду за "ярмарок нації", і дам карти в руки формі. Вона мене тішить, як новий костюм студента. За рік, звичайно, костюм стане старим, але те, що виношувалось під ним завжди буде бити свіжими ключами.

До цього часу мене чомусь вважають за орнаменталіста побутовця. Це помилка. Я найзавзятійший сюжетіст, і на доказ прошу вчитатися в ці останні речі "З моря" і "Молитва калік". Доки в мене в голові не змонтовано сюжету від початку до кінця, не берусь за тему. У мене єсть тема, єсть сюжет, а на кінці пера з'являється побутове тло й ця складова частина побуту — орнамент. Орнамент без побуту буде мертвий, побут без сюжету буде порожній, як сюжет без теми буде зайвим.

Тому я думаю, що наші орнаменталісти напевно виходять із такого принципу: аркуш паперу коштує 2 крб, атрамент — 1 крб. Разом 3 крб, а платять за аркуш 150.00 крб. Значить єсть вигода займатись набором слів, чи то так виспівувати "крицеві леза на загравах за обрієм надсвітніх зойків..."

Пардон, я зовсім не про це почав розмову. Значить зайшла вже мозга за мозгу. Кидай, Петре.

6 листопаду 1926 р.

Петро Панч

8 листопаду [рукою Любченка]

5-го листопаду відбулися летючі збори президії та контрольної ради В(апліт)е. ("Черв. Шлях" між 12-3 дня), на яких ухвалено видавати періодичний журнал ВАПЛІТЕ. Двохмісячник. На 8 аркушів. Редколеґія: Тичина, Яловий, Досвітній, Слісаренко.

Учора до мене заявився М. Куліш, у військовій формі. Заскочив до Харкова на 1 день із Сум, де відбуває 1½ місячні курси комскладу. Обмірковує сітуацію літературну, готує тези. У вчорашньому "К. П."[28]) стаття Ю. Смолича "про театр і драматурга". Вісті — вірш Слісаренка "Електрополіс — Дніпрельстан". В "Комуністі" — вірш Сосюри "Дніпрельстан". "К. П." — стаття Лейтеса "Західня література минулого року".

Їй-бо, не знаю, яке число — щасливі годин не знають. Дуже, дуже гарно, що є такий щоденник, що є Любченко, що є Панч, що є * * * [29]), що є нарешті життя— таке надзвичайне й прекрасне. Тисну тобі руку життя

Микола Хвильовий

Я знаю: жертвою впаду
На голубу чиюсь долоню...[30])

17, IX, 926 І. Дніпровський

і ще:
я знаю истину одну
что рай нигде мне не обещан.
ползи, ползи звено к звену,
за ночью ночь, как змей из трещин.

Все.

---

[28]) "Культура і побут", літературний додаток до "Вістей".

[29]) Нечітке слово.

[30]) З поезії Дніпровського "Не на майдан", вперше друкований в "Червоному Шляху" ч. 9, 1926, стор. 53.

[рукою Любченка]

*) 23, XI — перша (коротка) інформація в "Комуністі" про зміну складу редакції "Ч. Ш."

*) 24, XI — (середа, там же) більша з певною характеристикою інформація про зміну в складі "Ч. Ш."

*) 4, XII — (субота) Лист-заява групи комуністів членів "Вапліте" (Комуніст, Вісті, Харк. Пролетарий).

*) 11, XII — виступ Коряка в Артьомовці[31]) з доповідею "Три мушкетери". (Хвильовий, Яловий, Досвітній). Докладач сів маком. Злякався появи на лекції Хвильового і інших ваплітовців. З докладу вийшов пшик. "Три мушкетери" лишилися тільки назвою. Хвильовий вимагав був слова. Потім і вимагати нічого.

*) 12, XII — в ІНО[32]) виступи Коваленка й Івана Ле, що приїхали з Києва. Коваленко "розносив" Вапліте, зокрема Тичину й Хвильового. Студенти послали багато записок. Відповіді не дано. Коли звернулися до президії, Коряк, що був там, заявив, що Коваленко має рацію. Так, мовляв, і треба. (передав Плискунівський)

*) Утворено ініціятивну групу по збудуванню будинку для письменників. Оргбюро в складі: Ю. Войцехівський, А. Любченко, О. Слісаренко, П. Панч, С. Пилипенко. Справа на мазі. Підтримує ЦК.

*) О. Слісаренко почав друкувати роман в робітничій газеті "Пролетар". Хвильовий написав статтю про Коряка, як критика.

*) 12, XII "Комуніст" — з'явилася стаття Кундзіча "Молодняк" (sic!).

14, XII, 26

Сьогодні прибув, скінчивши повірочні військові курси, Куліш. Починаємо уважніше вивчення обставин, перевірку лінії організації. Цими днями скликаємо збори. Сьогодні "та-

---

[31]) Комуністичний Інститут ім. Артема в Харкові.
[32]) Інститут Народної Освіти.

ємне" засідання у Войцехівського: ще вчора прибули раптово: Микитенко (Одеса-Гарт), Коваленко, Ле (Київ-Гарт). Нарешті прибули: Я. Савченко й Терещенко. Останні не в курсі справ. Буквальна розмова зі мною:

— А коли буде нарада? — вони.

— Яка нарада? — я.

— Черняк нам сказав, що нас викликають на якусь видавничу нараду.

— Не знаю. Знаю, що організовується "Гарт". Вчора ще прибули (такі-то).

— ?! ?! (щиро).

Я доложив, що такі-то прибули. Войцехівський сказав, що зпізнилися, але попросив зайти згодом. Савченко наговорив мені багато компліментів за "Буремну путь", яку він прочитав нарешті. Особливо за "Гайдаря". Терещенко висловив запевнення, що я культурний письменник. Розумію, розумію. Книжки обох друкуватимуться незабаром за моєю допомогою. Братья писатели etc...

Яке саме засідання у Войцехівського — ще не відомо. Безперечне одне: гуртують кадр біля "Ч. Ш.", сподіючись, що після зміни редакції Вапліте не даватиме матеріялу. Ой... ну та чи варто?.. А Коряк просить видати йому архіва "Гарту"...

Журнал Вапліте задержано в Головліті[33]) уже майже два тижні. Обіцяють завтра видати. Матеріял уже прочитано Відділом друку ЦК і виступ Коряка в Артемівці зв'язаний з тим, що він прочитав статтю Хвильового про себе, яка ввійшла до Н. 1 журналу. Субсидію на журнал раптом урізано. Недодержано 666 карб. Порушуємо справу перед Затонським.

Цими днями спровокували Сосюру: Пилипенко й Войцехівський сказали йому, що я і Панч вдавалися потай до Хвилі і зрікалися участи в Вапліте. А ларчік просто открывался: нас бачили в ЦК в наших же справах — я ходив за грішми, Панч з приводу зміни редакції "Ч. Ш.". Дешево й сердито... Володька був удався в паніку, пішов трубити... Все з'ясувалося.

Вчора Усенко не привітався, не вітаються й інші. Що це? Письменники, чи хлопчаки, чи просто нещасні, безнадійні

---

[33]) Головне управління в справах літератури і друку, властиво цензури.

люди? Де-ж література? Де серйозність і щирість творчости? Факт дрібненький, але многозначний. Досить дати підвищення (Усенко — тепер редактор "Молодняка") і буде ходити як тепер ходить — гусаком. Досить нацькувати — і буде запопадливо хапати за литки. Коли б хапали справді щось помітне, хапають щенятка, і смішно і болісно на них дивитися. Болісно тому, що врешті-ж і ми і вони робимо одне діло, ми й вони можемо договоритися, але натомість гриземося. А пройде рік-два і наші щенята червонітимуть, буде-ж їм соромно, соромно... Микитенко, стоячи вчора з В. Поліщуком, якось розгублено сміявся коли В. Поліщук услід мені крикнув: "Осторонись. Розкладове Вапліте йдьоть". Я прийняв з усмішкою і відповів: "Ніколи не почував себе таким цвєтущим, слово чести".

22, XII, 26

У понеділок, 20, XII Куліш ходив у ЦК до Затонського. Розмова довга й цікава. Для Вапліте прояснюється. Таке враження. При розмові в ЦК був присутнім і Хвиля. Говорилося про необхідність декларації з боку Вапліте, про важку атмосферу, про... навіть про допомогу ЦК в справі поїздок письменників по СРСР та закордон.

21, XII вийшов альманах перший ВАПЛІТЕ. Куліш ходив до Хвилі в справі реорганізації редакції "ЧШ". Сьогодні Куліш сів на фактичного редактора "ЧШ". Розмова з Хвильовим про Всеукраїнський з'їзд пролетарських письменників. Запит Дніпровського, чи братимуть ваплітовці участь в журналі "Ч. Ш." Моя відповідь: братимуть.

20, XII — в громадській книгозбірні вечір присвячений пам'яти Блакитного. До президії з Ваплітовців обрано: Слісаренка, Любченка. Доповідь Тарана, скерована на захист Блакитного од Хвильового. Вираз Тарана: "червоний формалізм у літературі". Проти статті Хвильового були статті: Десняка ("Комуніст") Доленґа (К. і П.) Хвилі ("Вісті").

22, XII — в "Вістях" Н. 295 лист групи письменників киян до Оргбюра в справі скликання з'їзду пролетарських письменників. Засідання у т. Затонського нової колегії "Ч. Ш."

13, I, 27 р. Сьогодні в "Харків. Пролетарии" доповідь т. Чубаря на окружній конференції (парт.), цитує Тичину "Чистила мати" — лає Вапліте.

Сьогодні у "Вістях" доповідь т. Петровського на з'їзді нацменів. Лає Вапліте за націоналістичні (?) ухили.

Сьогодні на рецензії Юрезанського до "журналу журналов" на 11-12 число "Ч. Ш.", де моє "Оповідання про утечу" — помітка "лінія ЦК і Арк. Любченко". Рецензію запропоновано переробити, як найменше хвалити мене (sic!).

Вчора були орг. збори в літклубі Блакитного. Вибори правління. Наших мало бути кілька чоловік і як навмисне, один сподіваючись, що піде другий, — не пішов ні один. Скандал. Зовсім небажане явище. Тільки зайве загострення і так уже загострених взаємин. Треба хлопців серйозно підтягнути. У понеділок скликаємо загальні збори.

Вийшов сьогодні Н. 1 журналу Вапліте.

Вибори місцькому відбулися 8, І. З Ваплітовців увійшли: Любченко, Іванов; до канд: Панч, Слісаренко, Майський.

22, I, 27

Сьогодні погромний листок Оргбюра З'їзду Пролетписьменників. Стаття Хвилі. Найрішучійший наступ на Вапліте. Моє побачення з Кулішем... Увечорі був у Коцюби, Дніпровського. Будинок літератури. Зустріч із Хвилею. Моя з ним розмова.

24, I, 27

Надзвичайні збори Вапліте в буд. літератури. Розпуск організації, чи виключення Хвильового, Ялового, Досвітнього? Схиляється більшість до виключення. Вапліте накидає ЦК політичну лінію. З цим треба боротися.

25, I, 27

Пропозиція з'їзду до Вапліте: виявити своє відношення до з'їзду й подати до 6 г. вечора (ультиматум...). Відповідь таку їм: через цілу низку причин (перераховано) участи брати не можемо. Моє побачення з Хвилею й передача заяви Вапліте. Зустріч з Вишнею. Сьогодні Куліш вів розмову із Затонським.

С Т А Т У Т

ВІЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРОЛЕТАРСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ "ВАПЛІТЕ" *)

(Передрук з "Вапліте: зошит перший" Харків, 1926, стор. 94-96.)

А. Загальні засади

§ 1. "ВАПЛІТЕ" має на меті об'єднати пролетарських письменників України, незалежно од мови, що нею вони пишуть свої літературні твори.

§ 2. В основу своєї мистецької праці ВАПЛІТЕ кладе марксівський світогляд і програмові постулати Комуністичної Партії, даючи широке право своїм членам користатись всіма художньо-літературними формами, як уже вживаними в світовій літературі, так і цілком новими.

§ 3. Виходячи з вищезазначеного, члени ВАПЛІТЕ можуть утворювати в межах організації формально-мистецькі угруповання і студії, що самостійно провадять як технічно мистецьке удосконалення, так і вишукують способів найкращого виявлення пролетарського світогляду через мистецьку форму.

П р и м і т к а. До студій можуть входити й не члени ВАПЛІТЕ.

Б. Діяльність організації

§ 4. Для переведення в життя своїх завдань, ВАПЛІТЕ:

а) входить в ріжного роду зв'язки зі співзвучними літературними організаціями так на Україні, як і серед інших країн і народів;
б) допомагає своїм членам добути потрібну художникові мистецьку кваліфікацію;
в) закладає клуби, видавництва, журнали, газети і студії;

---

*) Ухвалений НКО і поданий на затвердження МЕКОСО.

г) організовує лекції, доклади, диспути, вечірки та інші публічні виступи своїх членів;
д) закладає бібліотеки, книгарні, кіоски;
е) улаштовує екскурсії, подорожі;
ж) інформує своїх членів про літературно-мистецьке життя в інших країнах;
з) дбає за матеріяльний добробут своїх членів.

В. Склад організації

§ 5. ВАПЛІТЕ складається з окремих членів, що приймають і додержують вимоги розділу "А" цього статуту, приймають без заперечень статут в цілому й активно працюють в галузі художньої літератури.

П р и м і т к а. Товариші закликані на перші установчі збори з правом рішучого голосу, вважаються за фундаторів організації.

§ 6. Порядок приймання нових членів установлюється такий: а) бажаючи стати членом ВАПЛІТЕ, подають про те заяву до Ради організації, додаючи всі свої друковані твори в двох примірниках з докладною автобіографією; б) Рада дає свій відзив і докладує його з усіма матеріялами на загальних річних зборах організації, яке зібрання й виносить своє рішення про прийняття кандидата до організації.

П р и м і т к а. Активність в галузі художньої літератури визначається загальними зборами організації.

§ 7. Рада ВАПЛІТЕ міститься в столиці УСРР.

§ 8. Члени організації мають членські квитки.

§ 9. Члени ВАПЛІТЕ автоматично вибувають з організації через втрату громадських прав.

§ 10. За постановою Ради, з наступною санкцією загальних зборів, члени організації можуть бути виключені за:

а) неетичні, антиморальні вчинки;
б) діяльність, шкідливу організації;
в) невиплату членських внесків протягом трьох місяців.

§ 11. Члени ВАПЛІТЕ не можуть одночасно належати до інших письменницьких організацій, але можуть працювати з своєї ініціятиви в студіях та майстернях масових культурно-освітніх організацій.

Г. Керування справами організації

§ 12. Всіма справами ВАПЛІТЕ керують загальні збори організації та вибрана ними Рада в складі трьох товаришів: президента, його заступника й секретаря.

П р и м і т к а. Раду обирається на один рік.

§ 13. Чергові загальні збори організації скликаються один раз на рік. Позачергові — з ініціятиви або Ради, або Контрольної Ради або групи членів не менше п'яти чоловіка.

§ 14. Крім Ради, на загальних зборах обирається Контрольну Раду, що контролює господарчу й організаційну діяльність Ради.

§ 15. Рада має печатку й бланки з назвиськом організації.

§ 16. Всі справи в керовничому органі й на загальних зборах рішаються звичайною більшістю голосів.

§ 17. Загальні збори й Рада мають право утворювати ріжні комісії.

Д. Кошти організації

§ 18. Кошти ВАПЛІТЕ складаються: а) з постійних членських внесків та одчислень од гонорарів, б) з добровільних внесків, прийнятих загальними зборами, в) з прибутків від вистав, лекцій, видавництва та експлоатації майна, г) з допомог від державних та громадських установ та організацій.

П р и м і т к а. Розмір членських внесків та одчислень від гонорару визначається за постановою загальних зборів організації.

Е. Ліквідація організації

§ 19. Ліквідується ВАПЛІТЕ постановою ⅔ голосів загальних зборів усієї організації і майно її передається до відповідних державних органів.

Фундатори*): М. Яловий, М. Хвильовий, О. Слісаренко, Г. Епік, П. Панч, О. Досвітній, М. Йогансен, О. Громів, І. Дніпровський, А. Лейтес, П. Іванов, П. Тичина, А. Любченко, О. Копиленко, Д. Фельдман, В. Сосюра, М. Бажан, М. Майський, В. Вражливий, О. Довженко, Г. Коцюба.

*) Список фундаторів взято з чернетки статуту, яка переховується в архіві Любченка.

ЗМІСТ

Джерела до історії ВАПЛІТЕ

СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ

$4.95

ВІДГУКИ НА МАТЕРІЯЛИ В ЦІЙ КНИЖЦІ:

"Ця праця виходить на вірний шлях об'єктивного вивчення тієї доби". **Микола Глобенко**

" . . . у 'Голубих диліжансах', невеличкій книжці, власне брошурці, що своєю глибиною і людяністю перевершує все друковане українською мовою за останні роки . . .". **Юрій Шерех**

"Немає чого й казати, що це річ цікава і що її видано, як і належиться". **Ілько Борщак**

"З матеріялів збірника ЛЕГКОСИНЯ ДАЛЬ видно, що всі учасники ВАПЛІТЕ відзначалися до певної міри тією мужністю — навіть Тичина і Бажан, але страшна диктаторська машина московського большевизму одних була спроможна зігнути, а інших — які не гнулися — зламати". **Роман Рахманний**

"This collection from the Vaplite group is a timely reminder of the fate of a 'free' movement under Communism. It is interesting to see Khvylovy invoking Moliere." **Watson Kirkconnell**

"The volume [Lehkosynia Dal] is an indispensable source for the study of the period." **George Y. Shevelov**

"Так своїм отруйним пером Ю. Луцький замахнувся на красу і гордість нашого мистецтва — творчість чотирьох уславлених українських радянських поетів, героїчну лірику і епос періоду 30-их років, Великої Вітчизняної війни, знамениті твори сучасності, коли наш народ і наші співці своєю натхненною працею і своєю окриленою піснею разом будують прекрасне завтра — комуністичне суспільство". **Юрій Бурляй**
"Літературна Україна"

Cover design by Ihor Kordiuk